

4^d

ange. 22

V. 5991

HENRICI CANNEGIETERI
DISSERTATIO

D E

BRITTENBURGO, MATRIBUS BRIT-
TIS, BRITANNICA HERBA, BRITTIA
PROCOPIO MEMORATA, BRITANNO-
RUMQUE ANTIQUISSIMIS PER GAL-
LIAM ET GERMANIAM SEDIBUS.

HUIC ACCEDUNT

EJUSDEM NOTAE ATQUE OBSERVATIONES
AD ABRAHAMI MUNTINGII V. C. DIS-
SERTATIONEM HISTORICO-MEDI-
CAM DE VERA ANTIQUORUM
HERBA BRITANNICA.

A D

GERARDUM VAN LOON
HISTORICUM EXIMIUM.

HAGAE-COMITUM,

Apud PETRUM DE HONDT,

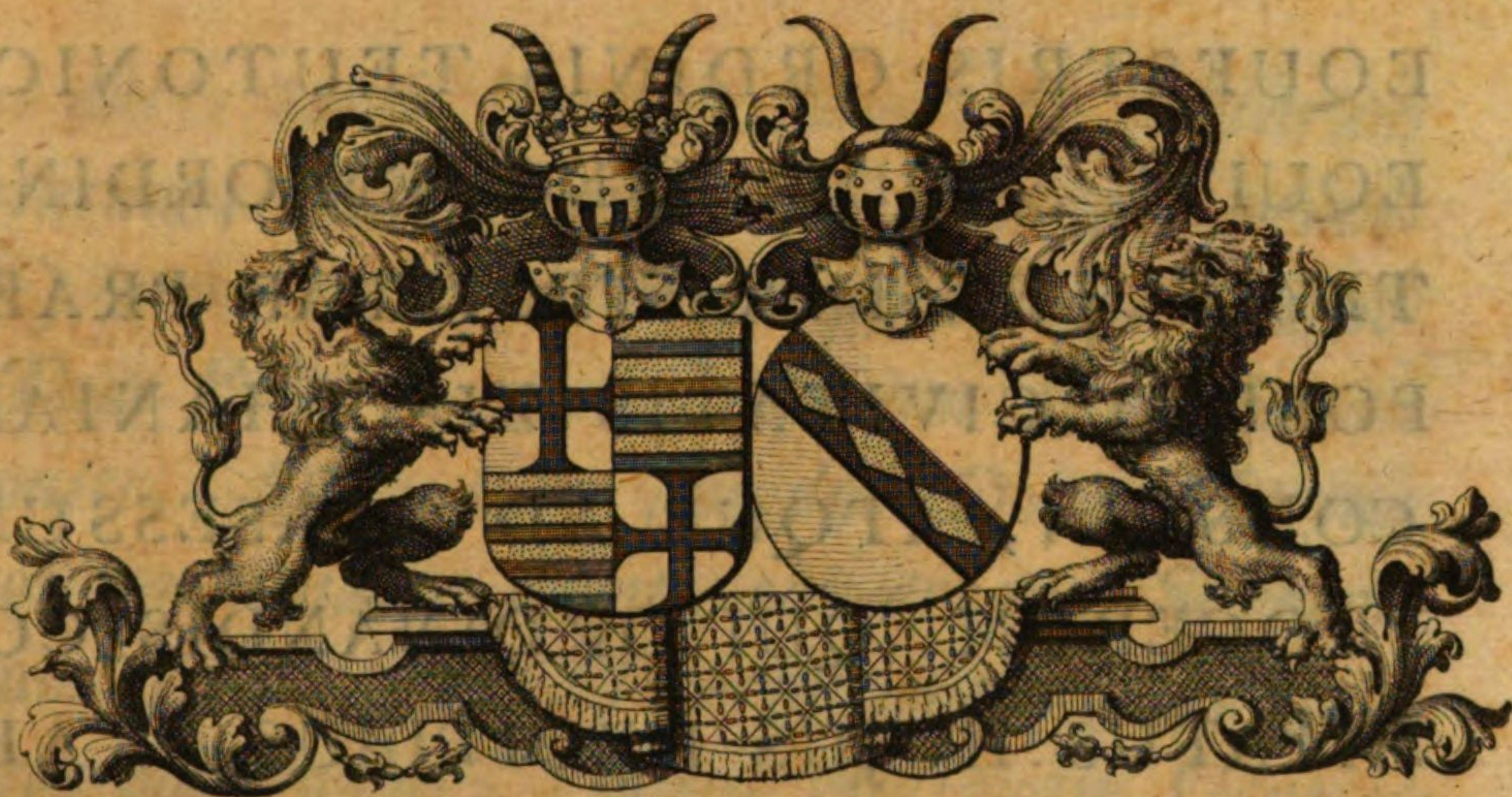
M. D. CC. XXXIV.

CLAM ET GERMANIAM SEDIBUS
RUMQUE ANTIQUISSIMIS PER GAL-
LICO OPTO MEMORATA BRITANNIA
TIS BRITANNICA TERRA BRITANNIA
BRITANNICO MATRIBUS BRIT-

GERARDUM VAN LOON
HISTORICUM EXIMIIUM

M. D. CC. XXXIV.
P E T R U M D E H O W D T.
MAGAE-COMITUM.

VIRO ILLUSTR I

GENEROSISSIMO AC NOBILISSIMO

EVERHARDO JOANNI BENJAMINO

BARONI DE GOLTSTEIN.

DOMINO GRUNTSVORDIAE ET APPE-

LAE, CONSILIARIO AC PRAESIDI CA-

MERAE RATIONUM DUCATUS GEL-

RIAE ET COMITATUS ZUTPHANIAE,

* 2

EQUES-

DEDICATIO.

EQUESTRIS ORDINIS TEUTONICI
EQUITI, ATQUE EX EODEM ORDINE
TRAJECTENSI PRAEFECTURAE PRAE-
POSITO, CIVITATIS ZUTPHANIAE
CONSULI, ATQUE AD CONSESSUM
PROCERUM, QUI ORDINANDIS CO-
MITATUS HUIUS REDITIBUS PRAE-
SUNT, DELEGATO, ALIISQUE LE-
GATIONIBUS SUMMIS PERFUNCTO,
ACADEMIAE GELRICAE CURATORI

S. D.

HENRICUS CANNEGIETER.

*Onsueverunt plerique omnes in optan-
do Musis suis Patrono specioso Ora-
tionis ambitu consilii sui causas cu-
mulare. Sed qui Te novit ILLUS-
TRIS GOLTSTEINI (ecquis autem est, ad
cujus*

DEDICATIO.

cujus aures tanti Nominis fama, & tantarum Virtutum, quibus excellis, Gloria non pervenit?) a me rationem non requireret, qua adductus Tuae Fidei meorum studiorum Patrocinium committo. Quae enim singulae Dotes Magnos Viros commendare solent, eas arcana Supremi Rerum Moderatoris Gubernatione in Te conjunctas admiramur. Mitto Antiquam Generis Tui Nobilitatem & Majorum Tuorum Decora. Quamquam enim haec innumera sunt & amplissima, quae remota Vetustas, avorumque & parentum memoria suspexit, in iis tamen nullum est, quin idem nostra aetas in Te veneretur. Longum est enumerare Laudes Omnium. Ecquid autem JOANNES GOLTSTEINIUS, Abavus Tuus, Patriae suae praestitit, cum manu & consilio CAROLO EGMONDANO Fortissimo Gelriarum Duci, in rebus difficillimis adfuit, quod in Te nunc Patria desideret : Si ab Illius bellicis Operibus duntaxat discedimus ? A quibus non Te Animus & voluntas, sed vi-

DEDICATIO.

tae Ratio sapienter suscepta retrahit. Hoc omnes consentiunt, quibus Rei Publicae nostrae Administratio est perspecta, nulli Te Ejus Parti fuisse admotum, admotus autem es Partibus summis, quin Tua Cura ac Sapientia constituta fuerit, & pulchrius exornata. Ecquid Praesidii, ecquid Ornamenti Batavae Musae sibi repositum sunt arbitratae in Virtute, Fide ac Liberalitate CORNELII VAN DER MYLEN, quem Avum Tua Mater habuit, quod Gelricae in Te non sunt expertae? Laetior enim cum maxime nitere incipit Academiae Gelricae facies, cum Tuo, similiumque Tibi Illustrum Virorum, qui Ejus tutelam geritis, studio & munifica cohortatione alacrior Mercurialium Hominum Industria sese exserit. Hoc illud Tuum Ingenium est, Majorum Tuorum Virtutibus inbutum, magnisque Exemplis inflammatum. Haec illa sunt Consilia, quae Tibi Dii, bonae Mentis & Disciplinarum Auctores, ab aetate ineunte religiose, ac severa lege, à Te frequen-
ta-

DEDICATIO.

tatae, inspirarunt. Hi sunt Tui Mores, quos perspecti & perlustrati politiorum Populorum Cultus formarunt. Haec est illa Prudentia, quam excellentis Judicii Tui Maturitas, & diuturnior Usus, exercitatusque in rebus maximis Animus, inpertierunt. Denique hae rarae illae, atque insuetae, in Tuo Fastigio, Virtutes; Integritas, Abstinencia, atque incredibilis, in secundissimo Fortunae cursu, Moderatio, quas generoso incoctum pectus Honesto Tibi praecipit.

Quandoquidem autem nihil habet Libera Patria, paene etiam dixerim, Fortuna, quod Ornamentis, quibus Te cumulavit, adjiciat; neque etiam Laus Tua, quo altior exsurgat: Fruere diu his Bonis Tuis, VIR MAXIME, & Tecum iis fruatur Res Publica: Fruatur iisdem ESSENIA TUA, Nobilissima & sanctissima Matronarum, & Illustris Tua Domus. Fruatur sane diu Filius Tuus Unicus, ut Oris Tui, atque Formae, sic & Vir-

DEDICATIO.

Virtutum Tuarum viva Imago ; Teque Magistro Ille , Cui Natura & recta Indoles atque Institutio voluntatem tribuit , praeclare de Patria merendi Artem discat. Ita autem frui Mibi perpetuo liceat integra Benevolentia , qua me ex eo tempore , quo in Tuam notitiam primum admisisti , semper es complexus. Dabam Arnheimiae prid. Id. Decembr. Anni CXCXCXXXIII.

PRAE-

PRAEFATIO AEQUO LECTORI

S.

Uam hic Dissertationem vides, olim Epistola fuit, scripta ad Gerardum van Loon. Cum eo namque creberrimus mihi litterarum usus est de rebus antiquis Terrae Batavicae vicinarumque

**

Regio-

P R A E F A T I O.

Regionum. Ut autem Ille Rem Nummariam earum eruditus commentariis exposuit; ita nunc in eo est occupatus, ut Hollandorum res gestas inde a Gentis Origine persequatur. Mihi vero decretum est Monumenta Romana antiquae Bataviae finitimarumque Terrarum in conspectum producere & quae obscura in iis sunt declarare. Ac praecipue mihi curae erit, ut, quae ad antiquam Regionum illarum conditionem pertinent, inde eruam. Vides in eadem re utriusque operam versari, sed instituto ac consilio diverso; ita tamen diverso, ut alterius industria alterius ope saepe adjuvari possit. De me quidem lubens profiteor, ad haerentem me in rebus dubiis, ac potissimum iis, quae Carolo Magno posteriores, maximis tenebris involutae sunt, prompta & praeclara Lonii nostri Doctrina & Solertia saepe expeditum fuisse, quo & neminem puto peritiorum, certe non pluribus illorum temporum monumentis perspectis instructum, ad Historiam, quam instituit, tradendam

P R A E F A T I O.

dendam accessisse. Sed ad Dissertationem nostram redeo. Vir ille praestantissimus datis ad me litteris quaesierat olim sententiam meam de nonnullis rebus vetustae Arcis Brittenburgicae, ac potissimum de Brittis sive Britannis, quos in extrema parte insulae Batavorum, sive ea parte, quam hodie Rhenolandiam appellamus, incoluisse ostendi. Respondi tum ea, quae hic de Brittenburgo Britannorumque sedibus extra insulas suas perscripta vides. Et quia illo tempore feriae nostrae otium & facultatem dabant, res illae plenius uberiorque a me sunt expositae. Non displicuit illi haec cura nostra. Imo auctor fuit, ut, quae sibi scripseram, cum omnibus communicarem. Parui equidem amicissimi viri monitis, sed ita ut nonnulla postea addiderim, & quantum fieri posset, Epistolam in formam Dissertationis converterim. Si quid ergo in ea est quod te delectat, id Lonio te debere intelligis, qui ut scribendi causam praebuit, ita ad publicandam eam in-

P R A E F A T I O.

pulit. Quod rem propositam egressus sum nonnunquam, saeculo huic condones rogo, forte & illud eidem condonaturus, si recentiorum scriptorum testimonia in acervos accumulassem; quo ut nihil ad speciem pulchrius, ita in hac re ad copiam nihil mihi facilius foret, tanta Hominum turba, qui Res Batavicas exposuerunt aut attigerunt. Libuit tamen animo potius in hoc, quam consuetudini obsequi. Viros principes, & quorum maxima est auctoritas, nominavi omnes, certe eos, a quibus profeci. Vulgus autem & multitudinem nil sum moratus, in qua aliena omnia, nihil proprium inveni, nisi hariolationes Orestis insomniis vaniores. Illud hoc loco monendum praeterea duxi, Brittenburgi, sive Arcis Britannicae dirutae imaginem ad paginam 2. insertam, a Brevallio me mutuatum esse, quod ea vetustas ruinas & parietinas ejus expressius & dilucidius referre videbatur, qui aliam volet, ex Junii, Guicciardini Parsii, aliorumque vulgatissimis libris repetat.

Haec

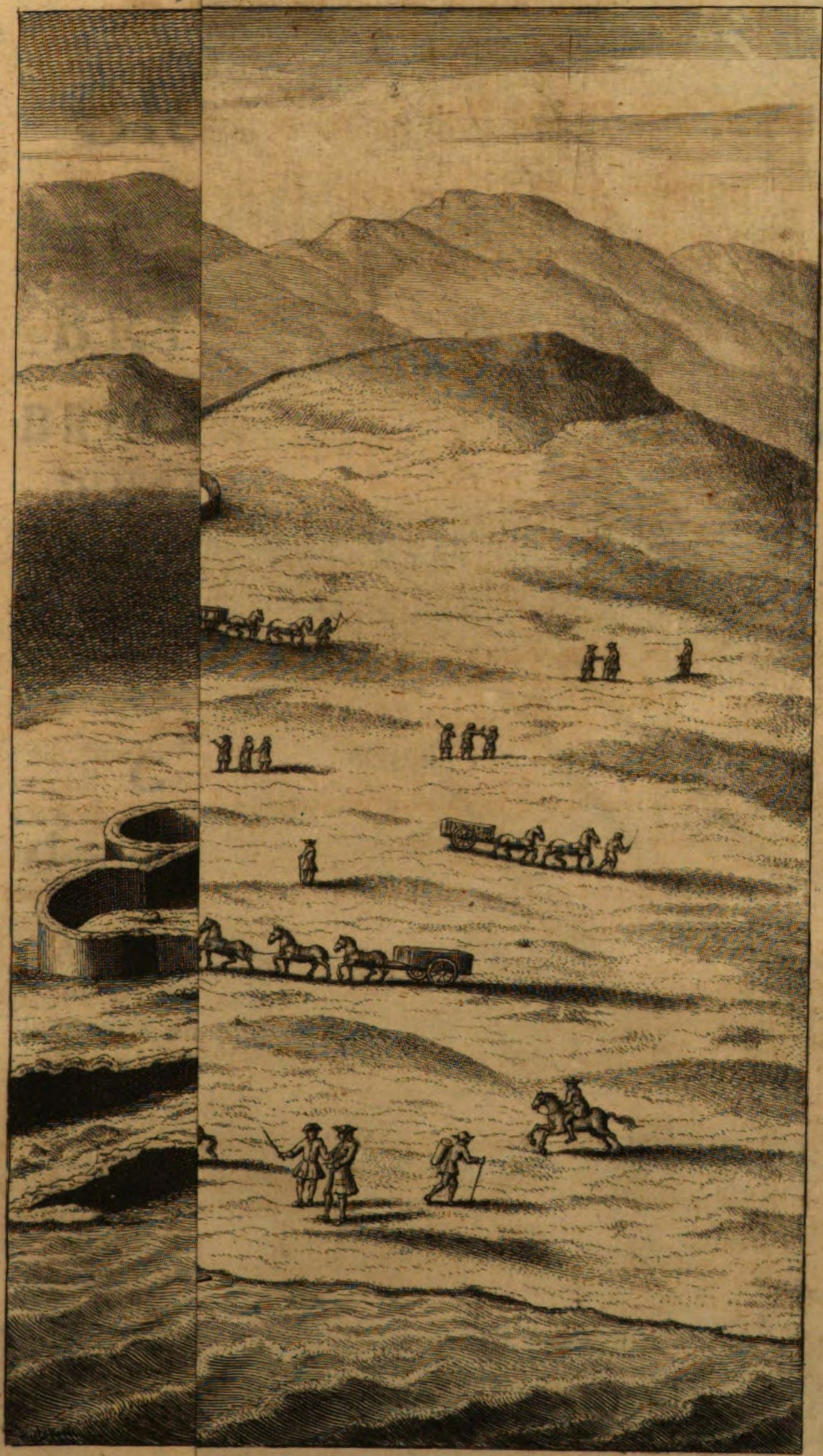
P R A E F A T I O.

Haec sunt, quae te scire volui; Tu si conatui huic nostro aequum te praebere, & operis prisca quod habes, idoneum rebus Batavorum illustrandis communicare nobiscum volueris, animum nobis addes ad maturandos super illis commentarios nostros. *Vale.*

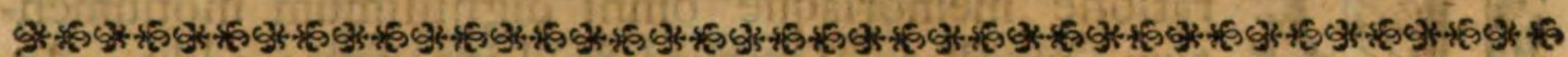
Errores potiores Operarum Auctore absente admissos ita corrige.

- pag. 2. lin. 11. In de Burgstraet lege: Inde die Burgstraet.
 pag. 6. lin. 35. dicti. Britanni. *deme distinctionem.*
 pag. 9. lin. 16. Creatarius leg. Cretarius.
 pag. 11. lin. 15. lateres leg. lateret.
 pag. 12. lin. 31. παιδῶν καὶ καταδρίμους. haec dele.
 pag. 13. lin. 32. Βρεττανίαν. ἐκπέμψας *deme punctum.*
 pag. 17. lin. 21. quare leg. qua re.
 pag. 18. lin. 22. Gallicae leg. Gallaicae.
 pag. 19. lin. 11. Panniae leg. Pannoniae. lin. 27. Itinenario leg. Itinerario.
 pag. 20. lin. 19. obolo leg. obelo.
 pag. 22. lin. 24. hinc leg. huic.
 pag. 23. lin. 27. repertiſſe leg. reperisse.
 pag. 24. lin. 18. Santem leg. Santen. lin. 24. Arciburgio leg. Asciburgio.
 pag. 27. lin. 13. indiaes leg. indices.
 pag. 40. lin. 15. Britzum leg. Britzum.
 pag. 41. lin. 18. extinctum leg. exaruisse.
 pag. 42. lin. 18. Miliano leg. Miliario.
 pag. 45. lin. 7. omnes leg. amnes. lin. 9. Brinti Britanni *infere live.*
 pag. 47. lin. 20. Trasifalania leg. Transifalania.
 pag. 50. lin. 9. V. leg. III. lin. 20. Zurphaniam lege Zutphanienſem Comitatum.
 pag. 51. lin. 25. ostium leg. alveum.
 pag. 60. lin. 2. inveniſſe tarunt leg. invenisse putarunt. & lin. 3. cupus haec est lege & *distingue* cujus haec est. & lin. 33. praeferre leg. proferre.
 pag. 63. lin. 18. στρατιάταις . νησιόταις tolle *distinctionem.* lin. 22. ποταλαίων leg. τοπαλαίων.
 pag. 64. lin. 24. αὐτὴν leg. αὐτῆς.
 pag. 65. lin. ult. Ιερνία leg. Ιερνία.
 pag. 66. lin. 27. ὀπίσθιν leg. ὀπίσθιν.
 pag. 70. lin. 5. de Rhenolandia dele de & lege Rhenolandiam. lin. 35. prius leg. magis.
 pag. 71. lin. 30. πριτταν νικᾶς lege Πριτταννικός lin. 37. Νῆ σοι lege Νῆσοι.
 pag. 80. lin. 20. Antonius leg. Antoninus.
 pag. 84. lin. 1. σαλπικταῖς leg. σαλπικταῖς lin. 2. συλλέξασθαι leg. συλλέξασθαι lin. penult. dicas leg. duas.
 pag. 86. lin. 15. disaedit leg. discedit.
 pag. 90. lin. 25. Ceuchrius leg. Cenchrius.
 pag. 94. lin. 9. errarum leg. terrarum.
 pag. 97. lin. 1. Museo add: Regio item lin. 7. & 10. Ceuchrium leg. Cenchrium & lin. 20. Vitruvio leg. Vitruvii.
 pag. 106. lin. penult. & ult. victoriae excitavit. leg. excitavit, *victoriae.*
 pag. 112. lin. 3. ἐπιλεξάμενος leg. ἐπιλεξάμενος.
 pag. 117. lin. 1. LEG. I. ME. adde ENEDIOR. lin. 19. exhibeo ut depictus est. lege & *distingue* exhibeo: ut depictus est apud me.
 pag. 121. lin. 9. lib. v. cap. 34. lege lib. iv. cap. 35.
 pag. 122. lin. 28. dico leg. duo.
 pag. 124. lin. 18. Tacitus leg. Tacitus. lin. 32. Britannorum leg. in Britannis.
 pag. 125. lin. 19. pagos leg. pagi.
 pag. 127. lin. 2. haec modo leg. hoc modo.
 pag. 132. lin. 1. eos leg. eo. lin. 16. potuis leg. potius.
 pag. 136. lin. 19. Ariani leg. Aviani.
 pag. 142. lin. 2. eligerunt leg. elegerunt.
 pag. 143. lin. 8. magnum leg. magnam
 pag. 144. lin. 21. formatus leg. formatas
 pag. 151. lin. 16. operare leg. onerare.
 pag. 155. lin. 23. in regione Frisiorum, adde: aut aequae in Britannia Insula, atque in Britannia Batavica fuisse natam.
 pag. 156. lin. 24. terra. Coniungi autem dele *distinctionem* & lege terra, coniungi dele autem.
 pag. 157. lin. 23. σύφορτα leg. σύφορτα. lin. 31. Βριταννική leg. Βριταννικήν. lin. 33. qui leg. quae.
 pag. 167. lin. 13. laudarentur. tolle hanc *distinctionem.*
 pag. 172. lin. 8. inductos leg. indictos.
 pag. 174. lin. 3. arbitror leg. arbitrer.
 pag. 175. lin. 15. Avieni leg. Aviani.
 pag. 178. lin. antepenult. Julii leg. Junii.

DE BRITANNIA
**BRITTENBURGO,
MATRIBUS BRITTIS,
BRITANNICA HERBA,
BRITTIA PROCOPIO MEMORATA,
BRITANNORUMQUE ANTIQUIS-
SIMIS PER GALLIAM ET GER-
MANIAM SEDIBUS.**

CAPUT PRIMUM.

Descriptio BRITTENBURGI. Adriani Pars Antiquitates Catvicenses laudatae & notatae. Arx illa a Romanis condita. Gerhardus Dumbar laudatus. Colinus a fide & antiquitate commendatus. Bardorum Carmina tempore Colini in Monasterio Egmondano extiterunt. An ejus aetate Taciti Historiarum Libri in fine jam mutili fuerint? forte ipse Tacitus imperfectos reliquit. Quibus nominibus Brittenburgus a viris Latine scribentibus appelletur. Verum & vernaculum nomen HET HUIS TE BRITTEN. Non fuit Armamentarium. Junii, Camdeni, pigbii, Scaligeri lapsus. Britanni a consuetudine inficiendi corpora dicti. Quando hi totum corpus decolorarint. Brit, Brithyl. truta piscis, varius dictus. Britannia cur dic-

ta Albion. *Britanni, Britti & Brittones dicti. Cur picti dicantur. Brittia Procopii. Britanni etiam Brittanni. Barbarorum nomina in o pariter & us terminata. Batavi, Batti, Baeti an & Batavones dicti? Composita vocis Gaiso vel Gaisus. Camdeni sententia de etymo Brittenburgi rejecta. Eruditorum virorum licentia fingendi nomina Latina. Stephanus Vinandus Pigbius notatus & laudatus. Burgus habitaculum per limitem. Huis quid olim notarit. Te particula Lingua Belgica locum, pagum aut urbem ostendit. Palatium Neomagensse het huis te Nymegen dictum. etiam Burgus & Furstenburg in de Burgstraet.*

BRITTENBURGUM Petrus Scriverius in Antiquitatum Batavicarum Tabulario sub initio, praestantissimum (dum Fata Deusque sinebant) & commemoratione memoriaeque omni dignissimum monumentum appellat. Quibus & haec porro addit: Arcem Britannicam Latini & Brittenburgum vulgo vocant. Fuit illud praesidiarium populi Romani Castellum, Rheni quondam superciliis ipsique ostio, ut videtur, inpositum; deinde hostica vi excisum, postremo maris aestu ac littoralibus arenarum cumulis adobrutum, sepulchri simile, nihil praeter nomen hodie reliquum habet. Imaginem hic damus ex Breval *Remarks on several parts of Europe*. Eadem paene de Brittenburgo ante tradiderat Nobilissimus Doufa in Hollandiae Annalibus Libro IV. pag. 164. Mox Scriverius subjungit Humfridi Lhuydi Angli, Hadriani Junii & Guilielmi Camdeni de hac Arce sententias. Plurimorum autem opiniones recenset Adrianus Pars in Antiquitatibus Catvicensibus Belgice scriptis, sed majore diligentia, quam eruditione. Teruntur hi libri omnium manibus, quanto magis cavendum est, ne dicta ab aliis repetiisse videamur. Ex Viris eruditis autem, qui Arcem hanc descripserunt, alii eam a Britannis, alii a Batavis, alii a Romanis conditam opinantur. Horum nos sequimur sententiam, quam & confirmant complures litterati lapides, annuli, signa, vasa, claves, aliaque Romanae, non Barbaricae elegantiae, opera, quae Junius in Historia Bataviae cap. X. & Scriverius in Antiquitatum Batavicarum

carum Tabulario, omnium oculis exposuerunt. Adjecit pauca Adrianus Pars, pauca etiam Nicolaus Chevalier in libro, quem Gallico sermone scriptum edidit, nominavitque *Description de la Chambre de Raretez de la ville d'Utrecht*. Nonnulla etiam nos deinceps addemus, si quid laxamenti ad persequenda illustrandaque Bataviae antiquae monumenta fuerimus nacti. Nicolaus Colinus in Chronico rhythmico, quod saeculo duodecimo scriptum haud ita pridem edidit Gerhardus Dumbar Vir Amplissimus, & praeclare nuper de Daventria Patria sua meritus, Brittenburgum etiam Romanis vindicat, qui de ea ita canit pag. 250.

*In zyn tyden hier te voren
Was een adel bel te boren
Her, wes name vint ix zo
Dat hi bete Brinio
Die met zine krieg gebarden
In den Kattewycker warde
Twe Romeynen Blockhusen slechte
En twee wyghen wan mit wechten
Ti man waant dat haben mit eren
BRIT en Romonburch geweren
Daer ti Barden garven waren.*

Tanto autem major fides huic homini habenda, quicunque ille fuit, quanto antiquior, & fide integritateque praestantior. Nihil enim se scriptis consignare dicit, nisi quod ex certis monumentis cognoverat, proscriptis rejectisque prodigiosarum fabularum monstris, quibus ceterorum Chronicorum farcinatores nimium indulgent. Imo eo tempore vixit, quo in monasterio Egmondano exstabant prisca Bardorum carmina, quod unum apud Germanos, ut scribit Tacitus de moribus Germanorum cap. II. addo etiam apud Gallos plerosque, memoriae & Annalium genus fuit. Ita namque Colinus in loco mutilato pagina 252. sic tamen mutilato, ut illa, quam dixi, sententia perspiciatur.

*En ti Barden woizen lezen
Ti nog overich haben wezen
Minen daghen binnen Hegmonde
Zolckes bab ie zo bevonden.*

4 DE BRITTENBURGO.

Quam vellem etiam Taciti Historias pleniores habuisset Colinus, quam nos hodie habemus, saltem in illo loco, in quo is Claudii Civilis conatus adversus Romanos narrat. In ea enim causa desinit Colinus res gestas Civilis memorans, ubi hodie Taciti Historiae desinunt, id est, in colloquio inter Civilem & Cerealem de pace in ponte Navaliae, sive ut Tacitus scribit ad recisum pontem ejus amnis. Quae res indicio est, aut ipsum Tacitum opus hoc imperfectum reliquisse, aut Colini aetate illam partem jam interiisse, in hunc namque modum hic verificator.

*zo dat te male
Op tie brugge van die nau Wale
Wurt gedainget van den peyse
Waer hy sturf, en op wat weyze
Adel Greve Glaude Schevelen
Vint ix ni in geene delen.*

Sed ad Brittenburgum revertor. Non movet nos nominis ratio, quo minus a Romanis excitatum opinemur, qua tamen alii inducti diversa censuerunt. Verum ab omnibus non eodem nomine dictum invenio. Brittenburgum vocat Colinus. In hanc enim sententiam lego & distinguo hos versus.

*Ti man waant dat haben mit eren
BRIT-en Romon-BURCHE geweren.*

Eodem nomine insignit Junius in Bataviae descriptione cap. X. qui & addit BRITTEN appellari. Johannes Gerbrandus a Leidis libro I. cap. 13. BRITTON vocat, *ibidem castrum munitissimum construxerunt, quod BRITTON appellaverunt.* Verum lib. V. cap. 30. CASTRUM BRITANNICUM, additque *in idiomate Teutonico DIE BURCH TE BRITTEN.* ARCEM BRITONUM nominat Cornelius Aurelius in Bataviae suae libro primo: nec non Reinerus Snoius rerum Batavicarum lib. I., scribitque a se evulsos esse inde lapides, quorum unum aedium suarum frontispicio inferuit. Literatus ille lapis an nudus fuerit, nos ignorare voluit Snoius; forte adhuc superest lapis Goudae, in ea namque urbe vixit quae patria ipsi fuit, & in ea aliquamdiu honores gessit. ARCEM
BRI-

BRITANNICAM Guicciardinus in descriptione Belgii & Scriverius: TURRIM BRITANNICAM Humfredus Lhuydus in Epistola ad Ortelium, quam Ortelius vulgavit & Scriverius. Stephanus Vinandus Pighius BRITTHEIM appellat in Hercule Prodicio pagina 10. Camdenus in insulis Britannicis DOMUM BRITANNICAM; additque Hollandis HUIS TE BRITTEN dici, id quod hodiernus usus confirmat. Tametsi enim dudum una cum aedificiis terra fluctibus merfa est, nomen tamen & fama Arcis, Castri an Domus (de his autem nominibus dimicare non fert animus) manet, atque *in* HUIS TE BRITTEN sermone vulgi celebratur.

Quod autem Arcem hanc Armamentarium fuisse Junius, Camdenus, Pighius, Scaliger & plerique omnes fuerunt opinati, in eo illos fefellit antiqui lapidis locus; non enim ad Brittenburgum erutus est ille lapis, qui Armamentarii memoriam servat, sed ad Romburgum, id quod primus ostendit Scriverius. Mirorque legi in Scaligerianis Puteanorum in voce *Antiquitez* inscriptum fuisse in duobus hujus Arcis lapidibus, qui Hagae Comitum extant.

ARMAMENTARIUM SEVERI APVD BRITANNOS.

Nemo enim Scriptorum Batavicornum mentionem facit duorum hujusmodi lapidum aut tituli illius. Notissimus est titulus Armamentarii a plurimis traditus & illustratus, sed is nihil ad Brittenburgum, qui tamen, ut error errorem parit, sive Scaligerum, sive Puteanos fratres, male verba Scaligeri excipientes, in alium errorem inpulit. Falsum namque, quod paullo ante in iisdem Scaligerianis de eadem Arce Britannica *C'estoit Armamentarium Severi Imperatoris adversus Britannos, qui se rebelloient fort contre les Romains, au lieu que les Hollandois estoient paisibles & devenus tout Romains.* Ex his, quae diximus, patet, ex BRITTIS nomen esse Arci inditum. *Brittos* autem hos non alios opinor, quam quos alii *Brittones*, alii *Britannos* vocarunt. Falluntur namque illi, qui *Brittones* & *Britannos* distinguendos putant. Dum enim Romani terminationem nominum Barbaricorum ad linguae suae usum formabant, alii hos *Britannos*, alii *Brittones* dixerunt. Verum ipsi Insulani se, & vicini populi, ut Galli, Germanique, forte & Hispani, eos *Britten* vel *Brittan* vocarunt a consuetudine inficiendi corpora, de qua Caesar Belli Gal-

lici libro V. cap. 15. *Omnes vero se Britanni VITRO INFI-
CIUNT, quod caeruleum efficit colorem, atque hoc horribiliore in
pugna sunt adspectu.* Plinius Naturalis Historiae libro XXII. cap. 1.
toto corpore conjuges nurusque Britannorum GLASTO OBLINI
scribit, *Aethiopum colorem imitantes.* Sed eo colore non perpetuo
utebantur, verum in quibusdam sacris, ut ipse Plinius arguit, cetera
colore vario erant; ita namque Herodianus Historiarum libro III.
cap. 14. τὰ σώματα εἰζονται γραφαῖς ποικίλων ζώων παντοδαπῶν εἰκόσι. *notant
corpora picturis VARII COLORIS generisque animalium.* & Soli-
nus cap. XXII. in fine. *Quibus per Artifices plagarum figuras, jam
inde a pueris VARIAE animalium EFFIGIES INCORPORANTUR,
inscriptisque visceribus hominis incremento PIGMENTI notae cres-
eunt.* Adde Servium ad Virgilium Aeneidos libro IV. 146. Hoc
certum ex lexico antiquae linguae Britannicae, quod Boxhornius ex
Davisianis observationibus digessit, & libello suo de originibus Gal-
licis subjunxit *Brit* lingua Britannica, quae priscae linguae Gallicae
simillima fuit, versicolore & maculosum significare, unde & *Brit-
byll* in eadem lingua trutam notat, hunc autem piscem, ut Isido-
rus tradit Originum libro XII. cap. 6. Latini etiam a varietate co-
loris *varium* dixerunt. Equidem hanc Britannorum originationem
ceteris omnibus antepono, quas recenset Camdenus in Britannia
pag. 24. 25. & proximis. Insulam namque seu regionem, a natura
& montibus *Albiona*, insulanos, a colore *Brittos*, *Brittones* &
Britannos appellatos existimo. Inde vero *Pictos* dici Martiali Epi-
grammatum libro XI. 53. 1. & XIV. 99. 1. *Infectos* Propertio II.
14. 25. dudum est observatum aliis. Quia vero nonnulli exilius,
alii pinguius pronunciarunt ultimam litteram in voce *Britten*, quam
litteram & hodie Batavorum nonnulli obscurius efferunt loquentes,
ex eo factum est, ut promiscue *Brittorum*, *Brittonum* & *Britanno-
rum* nomen iis haeserit; quin & hanc causam fuisse arbitror, cur
Procopius errore, sed tamen excusando, inter *Brittiam* & *Britan-
niam* distinxerit, de quo deinceps pluribus disputabitur cap. VII.
Nam ex nomine *Brit* vel *Britte* (sic enim in singulari Britannus ser-
mone Gallico, forte & ipso Britannico & vicinorum est appellatus)
a quibusdam Latinis *Britti* sunt dicti. Britanni, & inde *Brittia*.
Non nos moratur littera media T quae in *Brittonibus*, *Brittis* &
Brittia geminari solet, nam eadem in Britannia nonnunquam gemi-
natur, ut Manutius & Dausquius in libris de Orthographia ostende-
runt,

runt, atque ex Gudii inscriptionibus intelligitur: vid. pag. XCIX. 3. CXX. 2. CLXXV. 1. Graecis quoque eadem littera geminatur, tametsi Poëtis Latinis fere Syllaba prima corripitur. Consueverunt hoc modo Barbarorum nomina in *o* pariter & in *us* terminare Latini, hinc *Saxo* & *Saxonus*, Anonymo Ravennati libro V. cap. 28. etiam *Saxus* nominatur, *Frisio* & *Frisius*, *Franco* & *Francus*, & quae praeterea recenset Nicolaus Heinſius ad Vellejum Paterculum libro II. cap. 105. & sic *Burgundio* & *Burgundius*. Contendit quoque Isaacus Voſſius in Observationibus ad Pomponium Melam libro III. cap. 5. in fine, *Batavos*, *Battos* & *Baetos* fuiſſe dictos, addit praeterea *Batavones* Vir Cl. Menſo Alting in notitia Germaniae Inferioris parte I. pag. 10. quam ſententiam alio loco ad examen revocabimus. Nihil porro vulgatiuſ, quam Gallorum Germanorumque nomina in *o* terminari, hinc *Regiſo*, *Gaiſo*, forte & *Lupio*, quorum monumenta in Batavia viciniſque terris inventa opportuniore loco producemus. A voce *Gaiſo* dictus porro *Radagaiſus*, de quo Oroſius libro VII. 7. cap. 37. Jornandes de Regnorum & temporum ſucceſſione: *Rodogaiſum* nominat Zoſimus in Historia libro V. cap. 26. Referendus huc quoque *Adalgaiſus* apud Eginhartum in vita Caroli Magni cap. VI. & *Aragiſus* cap. X. Non autem quenquam fore puto, qui Camdeni de Inſulis Britanniae ſecutus opinionem, a *Brittis*, quos Junius ex Batavorum lingua cespites interpretatur, Brittenburgo nomen inditum exiſtimet, quod contra incurſantes undas oppoſitis aggerum molibus cespite ſive *Britten* munitus fuerit. Non me latent, quae de aggeribus ad vim Oceani reprimendam diſputat Douſa Annalium libro VI. atque alii. Putem autem, ſi unquam ex cespite aggeres ejuſmodi fuerunt ad Oceanum, non ad Brittenburgum magis, quam in aliis Oceani littoribus per Galliam fuiſſe. Quod ſi autem per omnem eum tractum extiterunt, quae cauſſa eſt, cur Brittenburgo potius, quam aliis ad Oceanum Caſtellis aut Arcibus nomen dederint? Immo vero minus ad Brittenburgum, quam in aliis Oceani littoribus aggere fuit opus ad eludendos fluctus, quod in hoc loco amplo Rheni oſtio hauriebantur. Quanto autem probabiliuſ eſt, *Brittos* id eſt *Britannos* hic olim habitari, atque ab iis Caſtellum hoc nomen adeptum? Hoc certe docet verum nomen, quo accolis, ut olim, ſic & hac noſtra aetate appellatur HET HUIS TE BRITTEN, nam cetera nomina,

na, quae Latine scribentes usurparunt, & paullo ante a nobis recensita sunt, non ex sermone vernaculo aut Belgico, sed ex suo quisque ingenio confinxit. Quae quidem fingendi licentia avorum proavorumque nostrorum saecula, Musis ceteroque non poenitenda, ita pervasit, ut librorum auctores ab inferis hodie excitandi sint, ad vera rerum vetustarum nomina, quae ipsi commentis suis obscurarunt & corruerunt, eruenda; Quis hodie Brittenburgum designari putet a Pighio, at quanto viro! certe in distinguendis populi Romani annalibus & Fastis primo, cum legat, quae in Hercule Prodigio de Veteribus Romanorum Castris pag. 11. (quae alio in loco pag. 27. non dubitavit *Veterheim* nominare) ad Lucensium municipium memorat, nisi ex libri margine vera nomina cognoscat? Colinum tamen illud suum *Britburg* vel *Brittenburg* versus causa finxisse non existimo, nam & Joh. Gerb. a Leidis patria lingua eo nomine dici testatur. Quo circa existimandum inter Batavos vicinosque populos, gemino hoc nomine fuisse dictam Arcem BRITTENBURG & HET HUIS TE BRITTEN. Tradit namque Paulus Orosius Historiarum libro VII. cap. 32. habitacula per limitem constituta Burgos esse nominatos, in limite autem imperii & Rheni Brittenburgum fuisse, certum est. Ceterum vocula *te* in nostris finitimisque populis locum, pagum aut urbem significat, *Huis* vero arcem castellumve notat, sic *Het Huis te Warmond*, *Het Huis te Gennepe*, sive *Het Genneper Huis*, *Het Huis te Bentheim* aliaque innumera, atque hoc modo *Het Huis te Nymegen* fuisse dictam Arcem, quod Castrum nominat Beka atque alii, liquet ex diplomate, quo Fredericus Barbarossa Imperator *domum Neomagensem* in feudum concedit Comiti Gelriae. Descripsit hoc diploma Johannes Isacius Pontanus in Historia Gelriae libro VI. similiter vocabulum *Hus* praestantius quidpiam, quam domum vulgaresve aedes notat in Rhythmis de S. Annone, quos citat Johannes Schilterus in Glossario Teutonico. Ut adeo Neomagensi Arci idem, quod Britannicae accidisse intelligamus, utraque enim & *Domus* & *Burgi* nomen habuit. Illa namque in antiquis monumentis *Principis Burgus* nostra lingua *Furstenburg* dicitur, unde & hodie plateae nomen Neomagi, quae in Arcem hanc ducit *de Burgstraet*.

CAPUT II.

Britten nomen loci ad medium Rheni ostium. Heda emendatus & expositus. Turris Callae prope Brittenburgum, ibidem aedificia multa in modum vici. Rhenolandia videtur Britannia dicta. Egbertus de Britannia. Christophorus Browerus laudatur. Brittenburgus ab accolis Britannis nomen accepit. Sententia Junii de Arcis appellatione refutatur. Navigatio ex Britannia in Rhenum quomodo instituta. Nautae ex ea insula, Helii, non medium ostium Rheni subibant. Strabonis sententia exposita. Lenior Vabalis, quam Rheni fluxus. Camdenus & Altingius refelluntur. Zosimus illustratus; Interpres ejus notatus. Germania Cisirhenana Galliae Belgicae portio. Locus instructae classis a Claudio Civile. Lapis vetustus expositus. Rheni occidentalis aquae Zelandiam irrigarunt. Nebalennia Helii Nympha. Negotiator Creatarius, id est argillae vel Margae. Creta Galli foecundabant agros. Plinii scriptura vulgata servata. Camdeni, Lhuydi & aliorum opiniones rejectae. Batavi tempore Antonini Caracallae praesidia tenuerunt in Arce Britannica, Batavi dicti Baeti. Inscriptiones laterum & tegularum illustratae. VEX. BRIT. id est Vexillatio Brittonum. Castra Legionum, MENERVIAE & XII. XXX. X. Chevalierii inperitia notata. h nota L significat. Varie erratum circa LEG. XXX. an ulla Legio XXXV. ex sententia Gruteri, Fabretti, Gudii in monumentis antiquis? LEG. V. & XV. Vexillatio Britannorum in Britannia. Lacuna monumenti antiqui expleta. Tegulae VEX. BRIT. per multas urbes & regiones dispersae. Luydi & Schriekii sententiae explosae.

EX iis, quae diximus de nomine Arcis Britannicae apparet, necesse esse, ut urbs, pagus, vicus aut locus duntaxat aliquis,

id est regio agerque fuerit nomine *Britten*, in ea littoris ora, qua domus illa sive Burgus stetit. Et sane plures suspiciones concurrunt, fuisse illo nomine hic vicum populumve. Primo eas confirmat Wilhelmus Heda in Historia Episcoporum Ultrajectensium. Is namque in vita Hungeri Episcopi xi. illam arcem describens haec prodit. *Ex quo castro nonnulli etiam Romanorum, sicuti Carausius, Piraticam exercuisse creduntur. Eo anno dum haec scriberemus, abductis vento colliculis arenarum, quae instar undarum nonnunquam agitantur, visae sunt ALTERIUS MUNICIPII ingentes ruinae Romanae vetustatis, haud longe a vico Cattorum in ipso Oceano, ubi nummi argentei cum inscriptione Severi & Antonini inventi sunt, & nobis dono missi cum plerisque aliis.* Hac enim verborum traiectione adjuvanda est Hedae sententia, quae verba si eo ordine legantur, quo nunc edita conspiciuntur, *ab ipso Oceano in vico Cattorum*, aut nihil aut inepte sonant, quod & Buchelius vidit, & miror, hic eum de turbato ordine non cogitasse; cum is saepe alias eum animadvertit correxitque, unum exemplum vide in vita Othonis secundi Episcopi xxxiii. pag. 200. Mihi quoque olim hunc Hedae librum legenti plura oblata recordor. Hoc certum minus emendate, imo plane negligenter descriptum, primum in lucem eum prodiisse; incertum, ipsius Auctoris, amanuensis an typographi incuria. Illud scio, plurimorum exemplarium ope, quae passim citantur ab accuratissimo Buchelio, mendas omnes detegi atque eximi non potuisse. De Arce autem Britannica, quam & hic, & paullo ante Castrum nominat, regioneque illius, hic loqui Hedam, inde etiam intelligimus, quod addit, eo anno, cum haec scriberet, abductos vento colliculos arenarum. Annus enim ille fuit cicoicxx. siquidem proximo anno cicoicxxi. librum eum editum ex dedicatione accipimus. Vigesima autem ille annus est, quem & Ludovicus Guicciardinus in Belgii Descriptione, & Junius in Bataviae Historia insignem memorant Arcis Britannicae conspectu fuisse.

Docet itaque Heda, apparuisse indicia municipii, sive vici alicujus prope Catvicum in regione Brittenburgica. Hunc autem vicum fuisse puto, in quo, sive ad quem Arx Brittenburgica fuit exstructa; & forte ad eundem vicum duxit murus ille, quem anno cicoiclii. Guicciardinus detectum scribit, parte ea, quae ad littus tendebat, obruta arenarum cumulis. Quemadmodum ergo *Het Huis*, sive *ma- vis de Burg*, sive *Het Hoff*, non alia ratione vulgari nostro sermo-
ne,

ne, *te Nymegen* dicitur, quam quod ea ad Neomagum vel in ea urbe Arx est, eodem modo *Het Huis* fuit dicta *te Britten*, quia *ad Britten* vel *in Britten* pago, vicove, aut regione, fuit condita. Ad vicum eundem pertinuisse puto turris ruinas, quam *Callæ turrim*, Belgice *de toren van Calla*, piscatores nominant, item viam lapidibus stratam. Harum meminerunt Joachimus Oudaan in libro, patrio fermone scripto de Imperio Romano pag. 26. Cuncta haec arguunt, non solam in Rheni ostio Arcem Britannicam stetisse, sed & aedificia complura in modum vici. Arcis autem, quam vici illius fama illustrior apud posteros mansit, quod disiectis ab Oceano, obrutisque villis atque aedificiis paganorum, utpote humilibus levique materia extructis, pro more, cum priscorum omnium, tum praecipue Germanorum Barbarorumque reliquorum, diutissime Arx haec caput undis extulit, memoriamque sui late per Oceanum navigantium animis infixit: quin & deinceps, cum jam undis obruta lateres (ut huic orae paullatim Oceanus gravior altiorque incubat) illius memoriam identidem retium aut navium damnum piscatoribus & nautis refricuit. Ea autem saxorum parietumque mole condita fuit a Romanis haec Arx, ut tanto temporis intervallo adversus Oceani fluctus, si non incolumis, certe non plane diruta steterit.

Verum & alia porro suspicio est, regionem ad hanc Arcem & forte omnem eum tractum, quem nunc Rhenolandiam vocant, Britanniam olim fuisse dictam. Eam autem suspensionem tu nuper iniecisti mihi, ERUDITISSIME LONI, quum scite admodum in tua ad me Epistola docebas, Egbertum Archiepiscopum Trevirensensem, *Egbertum de Britannia* nominari in gestis Trevirensium Archiepiscoporum cap. VIII. quum constet, filium eum fuisse Theodorici secundi Hollandiae Comitis, quem praefuisse novimus regionibus ad Brittenburgum sitis. Hanc quoque Britanniam Batavicam (liceat ita vocare) a Colino designari existimas, quum scribit, Egbertum hunc ex Hildegarde, quae Uxor fuit Theodorici Comitis, natum fuisse in Britannia

Egbert iren zoene fier

Tie Aartsbiscoppe van Trier

In Bretangen van ir geboren.

Quin addis ex eadem Britannia videri quoque Lioffinum natum, qui ab Egberto Mediolacensi Abbatiae, submoto Hezzele, est praefectus,

fectus, quod & Christophorus Browerus, haud postremum Arnheimiae decus, in qua urbe haec scribo, sensisse videtur, dum in Annalibus Trevirensibus Leoffinum *Britannum* interpretatur Hollandum. Quanto autem verisimilior est conjectura *Het Huis te Britten* ab ipsis incolis accolisve Britannis ex usu locutionis vernaculae dictam censeretur, quam a populis Oceano totoque penitus orbe, ut poeta canit, inde divisus, Britannis dico, insulam suam incolentibus; quae sententia fuit Junii in Bataviae Historia cap. X. Nam quod navium Britannicarum & negotiatorum, frumentum ad praefidia Romana deportantium, stationem fuisse arbitratur ad hanc Arcem, ad quam & propterea nonnulli vectigal pensum fuisse scribunt, id mihi necdum persuasum est; a Romanis enim non a Britannis habitata fuit Arx haec, ut deinceps demonstrabimus. Imo opiner potius ruptis illis Drusi molibus, factaque a Corbulone fossa (de quibus Tacitus Historiarum libro V. cap. 19. Annalium II. cap. 20. *Inter Mosam Rhenumque, trium & viginti millium spatio fossam perduxit, qua incerta Oceani vetarentur*) nautas ex Britannia venientes atque etiam a Gallia, non medio ostio, ad quod Brittenburgica Arx est, Rhenum subiisse, sed illo, quod Helium Plinius nominat & ripam Gallicam radit. Sunt autem causae plures & graves ita opinandi: Primo quia hoc ostium Britannorum Insulae vicinius est, quare & hodie ab eo aut prope illud Insulam petunt Batavi. Accedit quod Strabo narrat libro IV. pag. 199. ab Rheni ostio non recto cursu in Britanniam fuisse trajectum, sed lecto littore Gallico usque ad Morinorum portum; inde demum mutata velificatione in Britanniam enavigatum. Hanc enim mentem fuisse puto, cum ita scribit. *Τέτταρα δ' ἐστὶ διάεργατά οἱς χερῶνται συνήθως ἐπὶ τῇ νήσῳ ἐκ τῆς ἡπείρου, ἧς ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τῆς πελοποννήσου τῆς τε Ρήνου, & τῆς Σηκουάνης καὶ τῆς Λεγερῆς, καὶ τῆς Γαρυμναίης. Τοῖς δ' ἀπὸ τῆς περὶ τῆς Ρήνου τόπων ἀναγομένοις, ἐκ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐκβολῶν ὁ πλεῖστος ἐστίν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ὁμόρουσιν τοῖς Μενεπείοις Μορινῶν; Παρ' οἷς ἐστὶ καὶ τὸ Ἰπὸν, ὃ ἐχρήσατο ναυσαρμῶν Καῖσαρ ὁ Θεός, διαίρων εἰς νήσον πεδία καὶ κατάδρυμεις.* *Quatuor sunt usitati e continente in Insulam trajectus, nimirum ab ostiis fluminum Rheni, Sequanae, Ligeris & Garumnae. Qui a Rheni partibus trajiciunt, ii non ex ipso trajiciunt ostio, sed a Morinis Menapiorum conterminis, apud quos est etiam Itium, quo navali usus est Divus Caesar in eam transmittens Insulam.* Dubitandum autem non est, quin similiter illi, qui ex Britannia Rhenum Germaniamque cogitabant, versus Morinorum portum, qui proxime

omnium aberat, primo instituerint cursum, mox secundum oram Gallicam Rhenum petierint. Maluerunt autem hi primum, quod objiciebatur, Rheni ostium ingredi, atque inde tuto, interque amicos, flumine navigare, quam per incerta Oceani ad longinquius ostium deferri, cujus ripam Barbari atque infestissimi Romano nomini hostes nonnunquam infidebant. Vahalis autem & Mosa, imo & Scaldis amnes, qui primo illo Rheni ostio effundebantur, inter Gallos dudum domitos, & Batavorum, amicorum & fratrum Populi Romani, fines, tutissimam navigationem subeuntibus praestabant. Contra vero alveus ille, qui servato Rheni nomine ad Brittenburgum Oceano miscetur, alteram ripam plerumque hostilem & pestiferam Romanorum & provincialium navibus ostendebat. Praeterea adverso amne facilius Vahalis, quam Rhenus navigabatur ob leniorem illius fluxum, de quo Tacitus Annalium libro II. cap. 6. *Nam Rhenus uno alveo continuus ac modicus, insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: servatque nomen & violentiam cursus, qua Germaniam praevehitur, donec Oceano misceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso cognomento Vahalem accolae dicunt.* Credo etiam falli Camdenum in Insulis Britanniae, & Altingium in Notitia Germaniae inferioris parte I. in voce OSTIUM RHENI, qui medio Rheni ostio ad Brittenburgum annonam ex Britannia legionibus per Germaniam subvectam sunt opinati. Hoc ex Zosimo discimus, paratam instructamque esse eam classem, quam Julianus in Britanniam annonae causa misit, non ad Brittenburgum. Locum describit Zosimus ita Historiae novae libro III. cap. 5. ut, qui rem rite expendat, dubitare non possit, quin Vahalis ac Mosae ostium, quod Helium nominat Plinius Naturalis Historiae libro IV. cap. 15. significetur. Τὸ Ρήν, inquit, πρὸς ταῖς ἐξαπαῖς τῆς Γερμανίας (ὅτι περὶ ἑστὶν ἔθνη Γαλαπικόν) εἰς τὸ Ἀτλαντικὸν πέλαγος ἐκδιδόντων, & τὸ ἡϊόν ἢ Βρετανικὴ νήσος ἐνναυγασίαις σαδείαις διέσκηκεν, ἐκ τῆς περὶ τὴν ποταμὸν ὑλῶν ξύλα συναγαγὼν, ἐκτακτέσια κατεσκεύασε πλοῖα, μύζονα λέμβων. Ταῦτά τε εἰς τὴν Βρετανίαν ἐκπέμψας κερμίζεσθαι σῖτον ἐποίησεν. *Ad extremos limites Germaniae, ubi Gallicae cujusdam nationis sedes sunt* (ita vulgo verti videas ὅτι περὶ ἑστὶν ἔθνη Γαλαπικόν, quod si vero me audis, leges ἔπερ ἑστὶν ἔθνη Γαλαπικόν, ubi tamen Gallorum natio) *Rhenus in Atlanticum mare semet exonerat, ab eo littore nongentis insula Britannica stadiis distat. Itaque collectis signis ex iis silvis, quae silvae flumini adjacent, octingentas naves lembis majores struxit;*

*bis in Britanniam missis frumentum adferri curat. Frustra sunt, qui Germaniam hic Trans Rhenanam accipiunt, eam namque Germaniam tradit, in qua ἑθνος Γαλαπιδόν Gallorum natio erat, quod plane ab hac regione abhorret. Unice autem convenit Germaniae Cisrhenanae, quae Galliae Belgicae portio olim fuit, quod noverunt illi, qui rerum imperiique Romani imperiti non sunt. Non potuit autem Zosimus magis perspicue Helium sive Occidentale Rheni ostium describere, quod in ora Germaniae Inferioris est, atque illa ejus parte, qua Oceanum tangit. A quo autem Rheni ostio solvit hic navium commeatus in Brittaniam, eodem etiam ex ea insula, Germaniae, utriusque castella petitura, rediisse videtur. Ad idem ostium dudum ante classem suam Claudius Civilis instruxerat, & quod maxime huc pertinet, eo in loco infidias fecit commeatibus ex Gallia adventantibus, Rhenumque eo ostio subituris. Tacitus Historiarum libro V. cap. 23. *Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi. Complet quod biremium, quaeque simplici ordine agebantur. Adjecta ingens Lintrium vis. Tricenis quadragenisque Armamenta Liburnicis solita, & simul captae Lintres, sagulis versicoloribus, haud indecore, pro velis juvabantur. Spatium velut aequoris electum, quo Mosae fluminis amnem Rhenus Oceano affundit. Causa instruendae classis, super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperent.**

Ad extremum appulsum navium Britannicarum ad hoc Rheni seu Vahalidis Mosaeve ostium quodammodo probat lapis Deae Nehalenniae consecratus hoc titulo

DEAE NEHALENNIAE
OB MERCES RECTE CONSER-
VATAS SECUND SILVANVS
NEGOTIOR CRETARIVS
BRITANNICIANVS
V S L M.

Lapis namque in Zelandia inventus est, quam regionem sparsis per plura capita sub exitu in Oceanum aquis Occidentalis Rheni alveus olim irrigabat, ut & nunc nonnulla loca ibi inundat. Britannicianus autem hic negotiator sive ingressurus Helium, Helii nymphae ac praesidi ob merces salvas votum fecit, solvitque. Insigniter autem

tēm illi labuntur, qui cretam in hoc lapide eam interpretantur, quam adhuc nostro sermone cretam vulgo appellamus; sed talis haec creta fuit, qua Britanni & Galli agros foecundabant; a quo more etiam nunc non abhorrent in his regionibus rustici. De ea ita Varro de Re Rustica libro I. cap. 7. *In Gallia Transalpina intus ad Rhenum cum exercitum ducerem, aliquot regiones accessi, ubi nec vitis, nec olea, nec poma nascerentur, ubi agros stercorarent candida fossicia* CRETA. Argillam etiam Latini dixerunt, vide Palladium de Re Rustica libro I. titulo 34. Britanni & Galli *margam* nominarunt, Plinius Naturali Historia libro XVII. cap. 6. *Alia est ratio, quam Britannia & Gallia invenere alendi eam ipsa: quod genus vocant* MARGAM. in quibus verbis nihil est mutandum. *Margae* vox necdum in his terris plane in desuetudinem abiit. Verum alia, quae ad hoc monumentum & negotiationem cretariam pertinent, in aliud tempus rejicimus.

Praetermitto Camdeni, Lhuydi, aliorumque opiniones de nomine Arcis Britannicae. Nam quod ille scribit Batavos hanc suam Arcem consecrasse Britanniae oppositae, nulli, credo, probabit. Hic autem quae de Britannis praesidii causa Arci impositis ab Antonino memorat, refutantur hoc lapide invento in illa arce.

I M P
C A E S
A N T O
A V G
C O H
B A E T
O R V
P E

Titulus namque hic ostendit tempore Antonini, quem Caracallam fuisse reor, cohortem Baetorum praefuisse huic Arci. Solebant autem singulae cohortes praesidia agere per castella ad Rhenum, quare crebro castra cohortium in rebus per Germaniam utramque gestis memorantur a Tacito. Baetos autem in illa inscriptione Batavos interpretor. Nemo vero objiciat mihi ex Nicolao Chevalier in *Description de la Chambre des Raretez de la Ville d'Utrecht*, tegulas & lateres ad Brittenburgum inventos his notis VEX. BR†. Tabula

bula X. 11. 12. quas tamen notas quia non intellexit, inepte satis exhibet, VER enim in plerisque legit.

Nemo autem, inquam, ex his argumentetur, Vexillationem Britannorum praesidii causa castellum hoc tenuisse aliquando. Opera namque illa fictilia nequaquam existimanda semper eo in loco facta, ubi inventa, sed saepe ex locis remotioribus asportata sunt. Fuerunt figlinae complures per Germaniam utramque, in quibus legiones praesidiariae opera faciebant. Ita ad Brittenburgum fictilia ejusmodi opera reperta, quae legionem I. Menerviam testantur; haec ad Bonnam castra habuit: legionem XII. quae ad Antunna-cum tetendit: legionem XXX., ad Castra vetera. Sunt & opera legionis VIII. AVG. (perperam hoc Chevalier tabula X. n. 27. in IV G. mutat.) item legionis X. Imo & LEG. XXV. Si huic homini credimus Tabula XI. n. 40. Sed geminum errorem nota ex Junio in Bataviae Historia cap. X. Scriverio in Tabulario Antiquitatum Batavicarum pag. 186. & Grutero pag. DXV. n. 19. qui eundem lapidem ob oculos posuerunt, sed non inscriptum ita, ut iste eum prodidit REG. XXV. Verum LEG. XXX. fraudi fuit homini litterarum inperito nota illa K, quae frequens est in monumentis vetustis. Sed quem non obstupefacit LEG. XXXXXV. & LXXXXVI. vide Tabulam VII. n. 8. & 9. quam belle autem de his Auctor in indice *de Choses rares & curieuses*! Verum mitto hominis ineptias & imposturam. Mirum autem quantas nobis tenebras etiam alii offuderint in tradendis iis, quae ad hanc legionem XXX. pertinent, quae inde a Principatu Trajani usque ad exitium imperii Romani, in Germania inferiore hyberna habuit. Non dico tenebras, quas tenebriones istiusmodi offuderunt, sed etiam a quibus non satis caverunt summi in re antiquaria viri. Vellem etiam Fabrettus, Gruterus, Gudius Auctoresque indicum in horum The-sauris probarent suam illam Legionem XXXV. ex aliis, quam quae produxerunt, faxis, operibusque. Sed haec cura nos alias occupa-tos tenebit. Ipse duas tegulas habeo, Clivia mihi a doctissimo Ha-genbuchioneo dono missas hac inscriptione

LEG. V.

M A R C.

&

LEG. XV.

Alia-

Aliarum legionum imbrices ad Castra vetera effossas vidit, meminitque in Hercule Prodicio Pighius pag. 29. 30. & seq. Castra earum legionum dein investigabimus, nunc ad Brittenburgum & cotos lapides, Vexillationem Brittonum vel Britannorum loquentes me refero.

Quandoquidem autem ex aliis locis ejusmodi fictilia opera adventa constat, quid impedit, quo minus credamus nonnulla ex vicina Britannia ad Brittenburgum esse asportata: Non abnuit hoc saxum in Britannorum insula erutum ad vallum Severi, vide Sponii Miscellanea eruditae antiquitatis pag. 105.

M A T R I B V S
M I L I T E S
V E X I L. I O
L E G. X X V I
B R I T T O N
V. S L. P. M.

Versum tertium ita Expleo VEXILLATIONIS. Sic Vexillationem exercitus Germanici in imbricibus legit Neomagi repertis Johannes Smetius in antiquitatibus Neomagenfibus pag. 88. & 99. meminit quoque ejusdem urbis antiquas tegulas his litteris VEX. BRIT., ex quare apparet, eas non proprias fuisse Brittenburgo, sed divenditas per has oras.

Vexillatio haec Brittonum me aequo diutius tenuit, & paene oblivionem induxit alterius originationis Arcis Britannicae, quam idem Luydus dedit, originationum enim largus est, illam autem inde accepit, quod Batavi ex ea arce periculum Britannorum piratarum defenderunt, sed dudum me talium taedet, imo pridem etiam refellit Philippus Cluverius de tribus Rheni alveis cap. XIV. Legat hanc, qui volet, aut in epistola ejus ad Ortelium in Theatro orbis, aut apud Scriverium, (qui eam Batavicarum Antiquitatum Tabulario praefixit), Juniumve in Bataviae Historia cap. X. Quae vero Schriekius in originibus Celticis de *Berigtenburg*, alii de *Fridtenburg*, alii de *Buetenburg* fabulantur, non eae intelligentium hominum opiniones & sententiae, sed delirantium insomnia sunt censenda, quorum meminisse piget.

CAPUT III.

Saxa antiqua illustrata. Matres Brittae. Papenbroekii & Emtinckii Villa Velsena. Castra vetera ubi fuerint; Colinus cur ea castra Furstenberg appellaverit Praetorium Vari. Inscriptio leviter tentata. Legio XXX. Castra habuit ad Vetera. Castra vetera, Castra Ulpia, Colonia Trajana an diversa loca? Monumenta, quae supersunt hodie in insula Batavorum, intelligi non possunt, nisi cui Castrorum omnium per Germaniam Cisirhenanam ratio perspecta sit. Caninefates accensebantur Germaniae inferioris provinciae. Lapis obscurissimus ad Voorburgum inventus, contra sententiam Scaligeri & Scriverii, illustratus. Illustris ab Hekeren encomium. Ejus lapis expositus. Litterae C. V. T. Coloniam Ulpianam Trajanam significant. Civis Trajanensis. Teschenmacher notatus. Anonymus Ravennas tentatus. Ammiani Marcellini scriptura vetus defensa & exposita. Obiter quid notet. Romani locorum Deos, ad quae perveniebant, propitiabant. Galli & Germani Deas locorum praesides celebrant, easque Matres, Matronas & Mairas nominant. Keyslerus laudatur. Matres illae à Gente, aut regione cognominantur. Matres Suevae, Gallicae, Vedianthae, Frisavae. Male locus monumentorum inventorum omittitur a Viris doctis. Sedes Frisiabonum ubi? Plinius defenditur a vi Cluverii atque Altingii. Frisiabones, Frisebones, Frisaeones, Frisavi ejusdem Gentis nomina. Lapis vetustus expositus. Inter vocales V. saepe eliditur, ut Faor pro Favor. Matronae Vacallinehae, pagus Vachlendorf. Saxum vetus tentatum leviter. Rumanehae, monum-
tum

tum antiquum ineditum exponitur. Quadruburgenfes
Deae. Qualburg prope Cliviam olim Quadriburgus dic-
tus. Castra Herculis. Altingii ſententia reprobata.
Neomagum Gelriae caput. Nummi ad Qualburgum in-
venti. Quando hoc oppidum emerſit. Teſchenmacherus
& Altingius reſutati. Lapis a correptione Reineſii de-
ſenſus. S. Goari. Vicani Bibienſes qui. Biberum ad
S. Goarum. Oppida & Caſtra quot Quadriburgi nomi-
ne? Deae Quadriviae. Monumento vetuſto lux aſfundi-
tur. Valeria Provincia a Diocletiani filia dicta. Qua-
driburgum Panniae videtur eſſe Kerlbürg Austriae. Isis
a Germanis Dea culta, ac potiffimum ab iis, qui ad
Iſtrum habitarunt. Colonia Sarmizaegethuſa ubi? Isis Au-
guſta. Iterum lapis antiquus expoſitus. Dea Hludana.
Cuperi magna merita, ſed eum oculi nonnunquam ſeſellerunt
in deſcribendis monumentis. Luddingen vicus. Quae Ma-
tres extra locum ſuum cultae. Matronae Aufaniae. Saxum
explicatur. Tacitus tentatus. Taufana Dea. T in
multis vocibus antiquis articuli vice fungitur. Ame, Ama-
ſis, Tameſis fluviorum nomina. Thraſcypolis, Raſci-
polis. Caledones & Dicaledones. Oceanus Deucalio-
nius. Orcades, Dorcades. Belenus Deus Noricorum
cur Tibilenus dictus? Nieper, Nieſter, Dnieper Dnie-
ſter: Y & Ty fluvius ad Amſtelodamum. 'T Utrecht in
antiquis Diplomatiſibus Tutrecht. Fanae Deae. Leve
fane inde Levaefanum manſio. Anonymus Ravennas
emendatus. Cuperi medicina, Itinenario Antonini facta,
damnatur. Aufava, manſio. V & B permutantur.
Tamfana Dea an in lapide Ligorii. Reineſius, Cuperus
Keyslerus notati. Monumento antiquo lux. Cuperus,
Keyslerus iterum, & Sponius notati. Matres an in Italia
cul-

cultae? Mater villae Fagnae. Matres Sulevae, id est Sylveae seu Sylvestres. Lapis Neomagensis expositus. Lutatae Suevae. item lapis Bergendalensis. Matres Treverae. Keyslerus reprehensus. Non omnia monumenta Mauricii Principis Bergendalensia, inventa in Clivenfi Ducatu. Principis illius laudes. Bergendalense Sacrarium. Herculis Saxani monumentum ubi inventum? Treverorum sedes amplissima. Ciceroni cur Treviri Capiales dicti? Matres Augustae, id est Lugdunenses. Paradini ridicula sententia exploditur. A Chorio, Cupero, Keyslero & Sponio disceditur. Lugdunum ad Rhodanum Augusta dicta, male hoc negatum olim Sponio. Saxum antiquum illustratum & Reinesii vis repressa. Matres Brittae a loco aut populo Britten dictae. Birten vel Berten vicus ad oppidum Santen, a nonnullis Bertheim & Britheim dictus, id est Brittonum sedes. Britanni ab Insulanis suis aliisque etiam Britti & Berti dicuntur, Breton & Berton, Witichindus Brettos nominat. Brittos Notitia Imperii, quae ab obolo Panzirolli defenditur; a Batavis nunquam Britten appellantur. Cur Brittiam Procopius dixerit? Pighii sententia rejicitur. Bretta Patria Philippi Melanchthonis.

Ostendimus Brittenburgum a Brittis vel Britannis nomen accepisse, illosque ad medium Rheni ostium habitasse. Hinc autem sententiae nostrae pondus accedet, si docuero, Britannos per ea tempora, quibus ad illud Rheni ostium confederunt, id est ante Anglorum Saxonumque in Britannia dominationem, etiam alia Galliae Germaniaeque loca occupasse. Hoc autem ut doceamus, dicemus primum de iis Britannis, qui supra Rheni ostia, supraque Batavorum insulam, ad illum tamen amnem egerunt. Initium ergo facimus a Matribus Brittis, quarum mentio in duobus lapidibus. Alterum produxit Illustris Gisbertus Cuperus in Inscriptionibus & Mar-
mori-

moribus antiquis expositis & illustratis, quem libellum adnexuit Apotheosi Homeri, in illo autem pag. 267. hunc titulum vides.

M A T R I B V S
B R I T T I S
L. V A E R I V S
M I L. L E G. X X X.
V. V.
V. S. L. M.

Inspexisse hunc lapidem quoque videtur Johannes Smetius, vide ejus Antiquitates Neomagenfes pag. 92. ex quibus quoque eas meminit Keysler in Antiquit. Septentrional. pag. 446. sed eorum nullus originem Brittarum, aut causam appellationis tradidit. Alterum Cl. Orvillio, litterarum rerumque antiquarum peritissimo, mihiq; describendum dederunt Gerhardus a Papenbroek, & Simo Emtinck, Viri honorum amplitudine litterarumque nostrarum studio, conspicui, quorum Villam Velsenam una cum plurimis aliis venerandae antiquitatis reliquiis exornat.

M. BRITTIS MAX..
A C I S L A N D A C..
M. L X X X V V..
C N P R E P V R..

Multae fateor litterae, temporis longinquitate exesae erant in hoc, ut nunc est, monumento, sed versus primus & tertius, ita ut nos dedimus, in oculos incurrebant, reliqua ex schedis Amplissimi Papenbroekii descripsimus, depromta olim ex lapide, cum minus vitiatus erat. Illud praeterea ex iisdem schedis cognovi, erutum fuisse hunc lapidem ad Castra Vetera. locus is est clade olim Claudii Civilis Batavi, quum antiquam patriae libertatem armis adfereret, insignis. de quo Tacitus Historiarum libro V. cap. 4. hodie Santen dicunt, quod oppidum est in Ducatu Clivenfi infra Vesaliam. Colinus locum pugnae *Furstenberg* nominat, quod monasterium est illi oppido vicinum, Monachus autem a monasterio, ut credo, sibi notiore, quam ab oppido designare eum voluit. Pighius in Hercule Prodigio pag. 26. ita etiam in Chorographis Clivenfium Tabulis

appellatum testatur, existimatque Praetorium in eo monte, ubi nunc monasterium, fuisse P. Quinctilii Vari, qui in Germania Transrhenana tres legiones perdidit. Quanquam autem Cuperus non addit, quo in loco inventus sit lapis, qui *Matres Brittas* loquitur, dubitandum tamen non est, quin haud longe ab iisdem Castris olim a L. Valerio (*Vaerius* edidit Cuperus, sed is aut scriptoris aut typographi error est, tametsi non ignoro, litteras duas pluresve in unam contrahi solere nonnunquam) milite legionis trigesimae Ulpiae Victricis fuerit positus. Imo tametsi & schedae Papenbroekianae oppidum hoc non nominatim testarentur, ab eadem tamen legione id animadverti posset, diutissime namque, ut supra docui, legio haec Rheni limitem in illis Castris est tuita. Inde monumenta paene omnia Romana, quorum feracissima est illic terra, legione illa notata reperimus. Tu vide ea, quae Pighius in Hercule suo protulit, quaeque praeterea habet Altingius in notitia Germaniae inferioris parte I. voce CASTRA ULPIA. Denique quae Mauritius Nassovius in sua Bergendala Agri Clivensis, conspicienda exhibuit, atque etiam nunc in ea visuntur. Memorantur autem a scriptoribus & in monumentis vetustis per has terras *Castra Vetera*, *Castra Ulpia*, *Colonia Trajana*. In quibus constituendis vehementer laboratur a Viris superioris saeculi eruditissimis. Visus est sibi Hieronymus Surita antiquum illud Antonini, ut appellatur, itinerarium expediisse, quem vide ad pag. 55. & 83. Plura vero disputavit Pighius in Hercule Prodicio pag. 24. nec pauciora hinc reposuit Wernherus Teschenmacher in Annalibus Cliviae parte I. pag. 24. 25. Non etiam defuit partibus suis Altingius dicto loco, aut Cluverius & Cellarius Geographorum Principes. Hi quid consecuti sint, viderit Cl. Wesfelingius Professor Franequeranus, qui cum maxime in eo est, ut novam editionem illius Itinerarii paret. Nos quoque opportuniore loco de eo videbimus. Hadrianus Valesius quidem in notitia Galliarum pag. 150. affirmare non dubitat, tria illa, quae dixi, Coloniam Trajanam, Castra Ulpia & Tricesimam, unius ejusdemque loci nomina esse. Rerum autem Batavicarum scriptores, tanquam aliena a sese, intacta haec praeterierunt, quae causa est, cur nonnulla inde explicanda obscurissima sibi experti fuerint. Nemo enim Veteris Bataviae monumenta intelligere potest, nisi Castrorum, legionum, locorumque omnium antiquae Germaniae rationem cognitam habeat. Manifesta hujus rei causa est. Unius namque Provin-

ciae

ciae terrae illae omnes fuerunt, quae Rheno universo, certe inde ab Agrippinenſi Colonia uſque ad Oceanum, praetexebantur; ſi, non dico Batavorum inſulam omnem, ſed ſolas Batavorum fedes in ea exceperis. Canineſates namque, quae in extrema inſulae parte habitant, Provinciae Germaniae inferioris accenſebantur. Frequentiſſima etiam rerum omnium per haec loca fuerunt commercia, Civiumque ac Provincialium inter ſe negotia, Cohortium quoque & alarum caſtra.

Obscuriſſimus viſus eſt lapis ille, ad Voorburgum prope Hagam, inventus, Scaligero & Sriverio, vide huius Tabularium pag. 212.

DIANA E
IVNIANIVS
AMABILIS
III VIR
AVG. C. V. T. E X
IVSSV. IPSIVS
L. M

Mihi vero dubium non eſt, quin hoc modo ſit exponendus *Sevir Augustalis Coloniae Ulpiae Trajanae*. Huic adjungo alium lapidem, quem ſuperiore anno, Zutphaniae cum eſſem, mihi deſcribendum dedit Vir Illuſtriſſimus ab Hekeren. neque huius tantum lapidis ceterorumque copiam mihi fecit, ſed Theſaurum inſignem nummorum, rerumque vetuſtiſſimarum, recluſit tractandumque dedit, mira prorſus humanitate, quae cum antiquiſſima generis nobilitate ampliſſimiſque virtutis ornamentis certat. Titulus hic eſt, quem alibi me non memini reperiſſe.

SEX. SECVNB
PAPIRIA FELICI
III AVGVSTALI
CVTTPIVSS+H'F

Quem ita expono, *Sexto Secundio* vel *Secundinio Papiria Tribu Felici Seviro Augustali Coloniae Ulpiae Trajanae*, titulum vel testa-
mento

mento poni iussit, Heres fecit. Lapis est ex eorum genere, quo omnes vetusti & litterati ad Rhenum, ut dubium non sit, ab altera Rheni ripa Zutphaniam transvectum, unde etiam plerisque omnes lapides, qui ibi conspiciuntur, praeter marmora, eo deportatos constat. Hujus Coloniae Civis fuit M. Vettius Saturninus, qui civis Trajanensis dicitur in saxo, quod hodie, sed admodum corruptum, extat in agro Clivenfi, integrum autem exhibet Amplissimus olim vir Gisbertus Cuperus in monumentis antiquis, quae Harpocrati subjunxit pag. 226.

DIS MANIBVS
M. VETTI. SATVR
NINI. VET. LEG
XXII. P. P. F. CIVI
TRAIANENSI. M
ANTONIVS. HONO
RAT.

Vidit hoc etiam Teschenmacher, sed non satis accurate descripsit in Annalibus Cliviae parte I. pag. 24. qui monet ad oppidum Santem esse effossum. In monumento alio paulo plenius sed inverso ordine C. TR. VL. scribitur. Latere eandem Coloniam puto in verbis sed admodum corruptis Anonymi Ravennatis libro IV. cap. 24. ubi urbes Germaniae Cisrhenanae, inde a Moguntiaco, *Moguntiam* dicit, usque ad Matalionem, militarem viam, & Rheni ripam secutus, recenset, *Arciburgio, Beurtina, Traja, Noita, Coadulfa-veris.* Tu mecum lege *Betera* vel *Vetera*, & recisis distinctionibus, quæ quasi diversas voces, disjungunt *Trajana Colonia Ulpia* litteris intermediis similiter exclusis aut mutatis.

Quod attinet ad locum Ammiani Marcellini alterum (duobus namque in locis meminit de *Tricesima* sive *Tricensima*) necdum is mihi persanatus videtur ab Henrico Valesio. Libri vetusti ita habent libro XX. cap. 10. *Omni que apparatu, quem flagitabat instans negotium, communitus, obtricensimae oppido propinquabat.* Valesius ita haec emendat, ut *ob* plane excludat, tu autem ex Criticorum praeceptis, & usu vetusto scribentium *tri* legendo gemina hoc modo, *Obiter tricensimae*, *Obiter* autem hic expones *per viam*, quemadmodum Tiberius Imperator id exposuisse dicitur a Charisio Insti-

Institutionum Grammaticarum libro II. pag. 187. editionis Putschii.

Haec de loco dicenda fuerunt, in quo lapis hic olim Matribus Britis, id est, Brittonum seu Britannici populi ad Rhenum Nymphis & tutelaribus Deabus est consecratus; quae tanto diligentius disputanda erant, quod nomina Matribus his attributa, ipsius loci nomina sunt, quibus Matres illae, tanquam Numina topica seu localia praesidebant. Romani namque ad populum locumve peregrinum delati, praecipuae curae habuerunt, propitiare sibi populi ejus locive Genium & Deum peculiarem. Hujus moris pleni sunt omnes libri. Nunc hoc ex Virgilio accipe, Aeneas ut ad locum venit fatis sibi destinatum in Italia

frondenti tempora ramo

*Implicat, & GENIUMQUE LOCI, primamque Deorum
Tellurem, Nymphasque & adhuc ignota precatur
Flumina.*

vid. Aeneidos VII. 135. Galli autem & Germani potissimum Deas, terrae locorumque praesides celebrabant, easque *Matres, Matronas & Mairas* nominabant. Operae pretium cognoscere doctissimi Keyseri Dissertationem de Mulieribus fatidicis veterum Celtarum Gentiumque Septentrionalium.

Usque adeo autem hoc verum est, a gente regioneve cognominatas esse has Matres, ut lecto Matrum harum nomine, quisque sibi persuadere possit, nationem, populum, regionem, urbem aut locum alicubi esse hoc nomine dictum. MATRIBVS SVEVIS lapis sacratu in Germanica Rheni ripa Abbatiae Divitensis, vide Gruteri Thesaurum pag. XC. n. 12. Qui autem fuerint Suevi, & quam late habitaverint, docet Tacitus de Moribus Germanorum cap. XXXVIII. MATRIBVS GALLAICIS in Gallaecia Hispaniae Regione Gruterus pagina eadem n. 9. MATRONIS VEDIANTIBUS in Gallia Narbonensi ad Nicaeam, Sponius in Miscellaneis Eruditae Antiquitatis pag. CIV. n. 75. Veditiorum meminit in iisdem locis Plinius Naturalis Historiae libro III. cap. 5. Huc refero MATRES FRISAVAS primum ab Amplissimo Cupero in lucem protractas in Inscriptionibus & Marmoribus cum Homeri Apotheosi conjunctis pag. 267.

MATRIBVS
FRISAVIS PATERNIS

Qui si locum indicasset, in quo inventus est hic lapis, nobis non tantum quaerendi molestiam exemisset, sed & non mediocriter, ut puto, consulisset Geographis, ambigentibus de Frisiabonum sedibus, quas Plinius inter Helium & Flevum, Rheni exteriora ostia, non tantum, sed & in Gallia collocat, vide ejus Naturalem Historiam libro IV. cap. 15. & cap. 17. Hos tamen Altingius in Notitia Germaniae Inferioris atque in voce FRISIABONES ex Gallia relegandos censet, contra vero Cluverius in Germania Antiqua libro III. cap. 17. plane deleri cupit, dum Codices Plinii corruptos pronunciat. Equidem autem Frisavos non alios puto, quam Frisebones, quos Frisaeones dixit, quisquis auctor fuit hujus tituli apud Gruterum in Thesauro pag. 600. n. 13.

HILARVS
NERONIS CAESARIS
CORPORE CVSTOS
NATIONE FRISAEO
VIX. A. XXXIII.

V namque & B litterae sunt, quarum altera in alterius locum saepe transit, ipsam autem litteram V saepe extritam reperias atque elisam, unde FAOR pro FAVOR, AO pro AVO, item BATAVS id est Batavus, & sexcenta alia observare licet. Frisavi autem & Frisaeones non magis distincti fuerunt, quam Franci & Francones, aut Frisii & Frisiones, de quibus ante monui. Frisavosque hos & Frisaeones eosdem puto, quos Frisiabones dixit Plinius. Ut autem Hilarum illum Neronis Caesaris corpore custodem Frisiabonem accipio, non ex Gallia, ubi Frisiabones Plinius libro IV. cap. 17. recenset Runicis sive Rinucis & Betasiis interpositos, sed eos, quos cap. 13. Cauchis & Sturiis finitimos collocat, quia Nero corporis Custodibus usus est non Gallis, sed Germanis; ita Frisavas Matres similiter eorundem Frisiabonum interpretor, lapidemque in eorum terris repertum auguror, quod plurimi lapides a Cupero primum editi in foederatorum regionibus sunt inventi, aut in proximis ad Rhenum locis. MATRONAE VACALLINEHAE similiter locum

cum testantur, nempe pagum *Vachlendorf*, vide Gruterum pag. XCI. n. 3. & RVMEHAE (forte legendum RVMANEHAE) pagum *Rumanheim* ibidem n. 4. Neque ambiguum mihi est facile ceterarum Matrum nomina, ab iis expediri posse, qui loca illa habitant, ubi lapides effossi sunt; hoc tantum dolendum, locum inventi lapidis omissum saepe esse, & quod magis dolendum, a praestantibus etiam doctrina Viris; quanquam ex iis, quae differuimus hoc loco, intelligitur, quantus inde ad intelligentiam Geographiae antiquae fructus redundet.

Non tempero hoc loco, quin addam titulum, quem ex Schedis Ewichii exscriptum haud ita pridem mecum communicavit Hagenbuchius noster, primum quia ad Deas Matresque locorum priscorum indiaes, de quibus hic agimus, unice pertinet, deinde, quia ex iis, quae ad illustrandum eum proponemus, utilitas clarius apparebit, quae inde percipitur, si nominati fuerint loci, ubi effossa sunt monumenta. Lapis ita habet

Q. VADRV . . .
ET GENIO LO . . .
. . . FLAVIV
SEVERV
VET. LEG. X. . . .
V. V. TEMPLUM . .
CVM ARBOR . . .
CONSTITVIT
V. S. L. M.

Inventus ille est ad vicum Qualburg, qui non multis passuum millibus abest a Clivia Urbe, Ducatus Clivensis Capite; unde mox in opinionem veni, vicum hunc reliquias & rudera servare veteris Quadriburgi, cujus meminit Ammianus libro XVIII. cap. 2. inter Civitates Rheno proximas atque a Juliano Caesare occupatas: Sunt autem hae. *Castra Herculis*, *Quadriburgum*, *Tricesimae*, *Novesium*, *Bonna*, *Antuinnacum* & *Bingio*. Secutus autem est in his recensendis ordinem & situm earum. *Castra Herculis* infra *Neomagum* sunt, certe illic ab Auctore Tabularum Peutingerianarum collocantur; perperam egregius Altingius in *Malburgio*, *Arnhemiae* nostrae proximo, constituit. *Neomagum* autem dico (complures

namque fuerunt hoc nomine urbes) universae Gelriae nunc caput, olim etiam Batavorum, ut nonnulli prodiderunt. Ab hac autem urbe Castra vetera petentibus medio fere itineris spatio occurrit Qualburg. Novesium, Bonna, Antunnacum & Bingium seu Bingio notissima hodie sunt ad Rhenum oppida. Quin & ipsa illa legio trigesima Ulpia Victrix, cujus potissima castra ad vetera fuerunt, cohortes vero & alae per vicina castella descriptae, in hoc titulo memoratur. Ejus enim legionis Veteranus fuit Flavius ille Severus, qui Quadruburgensibus sive Deabus sive Matribus & Genio loci, in quo Quadriburgus oppidum stetit, hic templum constituit. Ut adeo ambigendum minime sit, quin Qualburgum illud, quod & in nonnullis Tabulis Geographicis *Quatburg* vocatur, priscum illud Quadriburgum, sive mavis Quadruburgum, Quadriburgiumve sit. Confirmatque opinionem nostram magnus nummorum Romanorum proventus ad vicum Qualburg, de quo Teschenmacher pag. 26. quorum nonnullos mihi dono detulit Hagenbuchius, Vir industrius in indagandis priscorum temporum reliquiis, qui nummi tametsi scabri sunt atque exeli vetustate, non obscuros tamen Constantiniani ac Julianei saeculi notas praeferunt, quorum aetate potissimum hoc Quadriburgium emerfit, despectis jam aut dirutis iis urbibus, quae antea in his oris celebrabantur. Ostendit autem haec una inscriptio irritam Teschenmacheri, Altingii atque aliorum operam, qui id egerunt, ut aliorum traherent Ammiani Quadriburgum; & nescio quae de Waterburgo, sed nullo Auctore, comminiscitur Altingius, mirorque haec non indoctis hominibus probari. Sed desino mirari, cum & hanc originationem aliis probatam legimus. *Quadriburgum Quaedraed, Quaedtreck, Quastraed, Quarwech, een dorp tussen Colen en Gulich; Tricesimae Utrecht.* vid. Matthys vander Hoeve Charte Cronyk pag. 130. Sed hi sunt ludi, quos crebro Scriptores Batavi faciunt. Quandoquidem autem argumenta complura concurrunt, mutilatum esse illum lapidem, qui Quadriburgi memoriam conservat, suspicio est, ut in latere multa, sic in superiore parte unum versiculum inde abrafum, qui aut Matres, Matronas, Deas, aut quodcunque numinis indicium haberet, nam istiusmodi nominibus perscribebantur Dii urbium locorumque Praefides in Gallia, aliisque Transalpinis Regionibus, ut paullo ante docuimus. Et juvat suspicionem hanc nostram Inscripção, quam Barthius libro LII. cap. I. Adversariorum ob oculos ponit, suisque inseruit Thomas Reinesius Classe I. n. 140.

DIIS QVADRV B S VICANI
BIBIENSES D. S. P.

Proditus est hic lapis ad Sanctum Goarum, quae Urbs est ad Rhenum inter Confluentes & Bingium, aequato fere utrinque intervallo. Non sequor autem virum in obscuris indagandis sagacissimum alias Reinesium, qui ex hoc lapide Deos Quadrivios fingit. Integer titulus ita formandus, *Diis Quadruburgensibus* vel *Quadruburgiis Sacrarunt* vel *Sacrum vicani Bibienses de suo posuerunt.* ita namque

SVLEVIS ET CAMPESTRIBVS SACRUM

De qua inscriptione plura mox dicemus. Quaerere se dicit Reinesius Vicanos Bibienses in tractu Rhenano, sed ego ei *Biberum* ostendo oppidum haud longe remotum Sancto Goaro. Possit tamen de difficiliore nodo extricando quaeri, Quadruburgum Civitas Cliviae vicina, eademne sit illa, cujus lapis ad Sanctum Goarum inventus meminit, atque huic, quod in Notitia Imperii Occidentalis Quadruburgum appellatur, censetque Guidus Panzirollus in Commentariis de Clivenfi Quadruburgo interpretandum, ita autem in hac Notitia pag. 169. *Tribunus Cohortis Quadruburgio*, qui fuit sub dispositione Viri spectabilis Ducis Provinciae Valeriae Ripensis, & pag. 170. versa *Equites Sagittarii Quadruborgio*, sub dispositione Viri spectabilis Ducis Pannoniae primae & Norici Ripensis; quae provinciae Valeria & Pannonia maximo intervallo distant a Germania Inferiore & illa ejus parte, ubi Quadruburgum, quo de hic agimus, fuit situm. Sed hanc curam in aliud tempus producimus. Lapidem hi duo quos dedi, praeterea alium in memoriam revocant, quem Sponius Miscellaneis suis eruditae Antiquitatis inseruit pag. LXXXIV. n. 26.

SILVANAB. ET. QVADRIBIS. AVG. SACRVM
C. ANTONIVS VALENTINVS. VET. LEG. XIII G.
MVRVM A FVNDAMENTIS. CVM. SVO. INTROITO
ET PORTICVM. CVM. ACCVBITO. VETVSTATE
CONLABSV. IMPENDIO. SVO. RESTITVIT
GENTIANO. ET. BASSO. COS.

Non inspexit hoc monumentum Sponius, sed accepit a Mayero, qui qua diligentia fuerit & peritia in hujus generis antiquitatibus tradendis, illi aestiment, quibus ille notior est, quam mihi. Quotquot vidi Viros eruditos, illi uno ore Deas Quadrivias hic designari consentiunt. Quas tametsi Sponius Dearum monstra nominat, factis tamen monumenta vetusta probant. Vid. Gruter. pag. LXXXIV. n. 5. & MXV. n. 1. & Cl. Otto de Diis Vial. parte I. cap. 12. Si tamen fateri licet, quod sentio, conjectura ducor, non ad Quadrivias illas, sed similiter ad Quadriburgenses *Quadrib.* esse referendum. fidem huic conjecturae facit locus reperti lapidis; effossus namque is est, teste eodem Sponio, in ruinis Carnunti, prope Viennam Austriae olim Pannoniae in pago Pedernel; quae Vienna Vetustis Scriptoribus Vindebona appellata creditur, Auctor Notitiae Vindomanam nominat. Equites autem Sagittarii Quadriburgio, nec non Praefectus legionis Quartae Decimae Geminae Carnunto, in qua militavit C. Antonius, qui saxum sacravit modo a nobis descriptum, item Praefectus Classis Histricae Carnunto eidem Duci Pannoniae paruerunt, necnon Tribunus Cohortis Quadriburgio, qui tempore confectae hujus Notitiae sub dispositione fuit Ducis Provinciae Valeriae Ripensis, hoc tempore, quo lapis consecratus est, id est imperante Theodosio juniore, sub Pannoniae Praefide militavit, siquidem, ut Auctor est Ammianus Marcellinus libro XXIX. pag. 148. Diocletianus hanc Valeriam provinciam instituit, & cognominavit in honorem Valeriae filiae, additque Marcellinus antea partem fuisse Pannoniae. Consecratus autem ille lapis est iisdem Consulibus, quibus Antoninus Caracalla cum fratre Geta mortuo Patre imperium sunt auspicati, quod in Chronico testatur Cassiodorus. Ut adeo dubitandum non sit, quin milites Quadriburgio in eodem aut duntaxat vicino loco fuerint versati, in quo hoc monumentum Quadriburgensibus Dis dedicavit Valentinus. Est & in vicinia lapidis inventi locus, qui Quadriburgi illius Pannonici nomen servare videtur, *Kerlburg* hodie appellatur, qui eodem fere intervallo abest ab oppido Pedernel vel Petronel, quo hoc Vienna. De litteris reliquis IS. A V G. si meam sententiam desideras, hanc dico, usus ea, donec meliora edoctus fuero, Isidem Augustam notare. Interpungendus ergo hoc modo primus versus, dummodo in eo litterae omnes bene descriptae sint a Mayero.

SILVANAB. ET. QVADRI. IS. AVG. SACRVM.

Fuit autem Isis non ignota Germanis Dea, certe non Sueviae populis nonnullis, vide Tacitum de moribus Germanorum cap. IX. *Part Suevorum & Isidi sacrificat.* Colerus non improbabili motus ratione partem hanc existimat, quae ad Danubium seu Istrum incoluit, ad quem fluvium etiam hic lapis Isidi positus est, plurimique alii eidem Deae inscripti extant aut olim extiterunt. Tu vide Gruteri Thesaurum pag. LXXXIII. n. 1. ubi Priscianus Augur vel Augustalis Coloniae Sarmizaegethusae aram consecrat Deae Isidi. Collocat autem Ptolemaeus hanc Urbem & Coloniam in Dacia, quae provincia finitima est Pannoniae ad Amnem Rhabona, qui in Danubium exit. Neque procul abest Alba Julia, ubi & Isidi & Serapidi sacrum Saurana fecit, vide Reinesii syntagma Inscriptionum Classe I. n. 132. eorundem Numinum cultum etiam Batavorum insula vidit, vide eundem Reinesium n. 137. Alia habet Elias Schedius de Dis Germanis cap. IX. Nemo requiret, puto, ut Isidem Augustae nomine appellatam doceam.

Ad Matres a loco nominatas & topica numina pertinet porro Dea Hludana. Inspexi aram ejus in Bergendael seu agro Clivenfi & ita descripsi.

DE AE
HLVDANÆ
SACRVM
CTREBIVS
VERVS

Descripsit eam ante Cuperus in monumentis antiquis pag. 226. sed perperam. Ex hoc autem aliisque exemplis didici, fefellisse subinde oculos Illustrem Virum, cujus insignia extant in rem litterariam merita. De Trebio tamen nomine nihil recipio, admodum scaber est in ea parte lapis. Qui si effossus est ad Castra Vetera, ubi effossus suspicamur HLVDANA haec tutelarum fuit ejus loci, ubi nunc *Luddingen*, qui non distat multum Castris Veteribus sive Santen oppido. *Ingen* autem productio vocis est, de qua consule Glossarium Schilteri, ex quo *Luddingen* notare queat urbem seu sedem HLVDANÆ Matris. Aliter nomen hoc interpretatur Cl. Altin-
gius

gius in Notitia Germaniae Inferioris parte I. voce NEHALENNIAE SACELLUM. Haud equidem eo inficias, factum fuisse nonnunquam, ut Matribus non in suo loco positaе sint arae, aliaque pietatis religionisque monumenta. Sed huiusmodi quae sunt, talium fere Matrum ea esse reperiemus, quae in magna aliqua gente ac natione multis populis communes fuere. Quales fuere Aufaniae Matronae, quas Lugdunum ad Rhodanum olim in lapide ostentabat, nunc Gruterus in Thesauro pag. XC. n. 11. atque ex eo alii. Inscriptionis partem hic exhibemus.

PRO SALVTE DOM
N. IMP. L. SEPT. SEVERI
AVG. TOTIVSQUE DOMVS
EIVS AVFANIS MAT
RONIS ET MATRIBVS
PANNONIORVM ET
DALMATIARVM

Aufanias enim Matres sive Matronas, quas etiam Neomagenfis lapis inscriptas habet, editus olim ab Johanne Smetio in Antiquitatibus Neomagenfis pag. 91. hodieque conspiciamus in Curia illius urbis, communes fuisse putem & multorum populorum Matres cis & ultra Rhenum. Atque ex his Aufaniabus ea fuit, quae templum habuit in Marfis, populo Transrhenano, quod tamen templum non uni huic populo, sed gentibus per ea loca celeberrimum fuisse scribit Tacitus Annalium libro I. cap. 51. Taufanam enim appellatam censeo, & sic aut corrigendum hoc nomen apud Tacitum, aut de eadem Dea interpretandum, t enim littera, qua haec Taufana ab Aufaniabus Matribus, differt, articulum indicat, ut in multis aliis nominibus ex prisca Germanorum Gallorumque lingua repetendis. Exemplo nunc sit Tamesis nobilissimus Britanniae fluvius, qui voce nil discrepat ab Amasi Germaniae, qui in Oceanum effunditur, illoque amne, qui infra Amesvordiam, cui ab eo nomen est, in Fleuvum, aut, ut nunc appellamus, mare Austrinum effluit. Britanni nonnunquam *Tenames* scribunt, nec movet Camdenus in Britannia pag. 295. Similiter articulus aliis nominibus antiquis adhaeret. Nam ita Thraciae Regem *Thrafcypolim* nominant plures & praestabiliores Suetonii Codices in Tiberii vita cap. XXXVII. quem alii *Rasci-*
polim

polim dicunt, vid. Seguini selecta Numismata cap. II. n. 13. neque aliter *Dicaledones* Marcellino vocantur libro XXVII. pag. 346. qui Scriptoribus aliis *Caledonii* dicuntur, unde & Oceano *Dicaledonio* sive ut apud Ptolemaeum est *Deucaledonio* nomen, frustra Buchananus rerum Scoticarum libro II. pag 55. id in *Duncaledonium* mutare laborat. & sic Anonymus Ravennas libro V. cap. 31. & 32. *Dorcad* nominat insulam (insulas debuit dicere) quas *Orcadas* vulgo appellant. *Tibilenus* pro *Beleno* est in nonnullis libris scriptis Tertulliani Apologet. cap. XXIV. unde nescio quod daemoneii nomen nonnulli confingunt. Nec inconcinne hoc modo Danubius fluvius ab *Αῦροβα* monte, ut Ptolemaeo vocatur, unde ei origo, deducitur. An & huc referenda duplex fluminum Dnieper & Dniester scriptura, crebro enim detracto d haec nomina exarantur, flumina sunt Sarmatiae, hodie Poloniae, quorum illud Borysthenes, hoc Tyras Veteribus appellabatur. Illud nobis constat flumen Y Amstelodamensibus notissimum vulgari sermone & scriptura *Ty* appellari, neque aliter in diplomatibus antiquis *Tutrecht* pro *Tutrecht* exaratum reperi. Fana tales complures coluit barbara olim Germania Galliaque, unde & *Leve Fane*, quae nomen dedit mansioni in Bataviae insula, nisi mavis, ab hoc loco Deae nomen inditum, ut ceteris Matribus. Mansionem hanc VIII. M. P. a Carvone sejungit Peutingeriana Tabula & XVII. a Fletione, ita namque Tabula illa, ut est in M. Velferi operibus edita pag. 727. 730. *Carvone* VIII. *Levesano*. XVI. *Fletione* XII. *lauri* V. *Nigripullo* II. *Albomanis* V. *Matilone*, haec posui, ut inde Levesanum oppidum redderem Anonymo Ravennati Libro IV. pag. 781. ubi haec Urbium nomina ponit *Beurtina*, *Traja*, *Noita*, *Coaulfaveris*, *Evitano*, *Fletione*, *Matellione*. Nullus non videt, legendum esse *Levisano*. Monstra autem nominum cetera supra procurare instituimus. Ad Fana easdem pertinet & *Lephana*, ut scribitur a Ptolemaeo, qui oppidum dicit ad Albim in Angrivariorum terra. Frustra sunt, qui Fana haec ex lingua Latina interpretantur. Fana illa Dea etiam nunc rusticis per haec loca cognita est, & malum illud inmittere creditur, quod Podagra Dea Latinis & divitibus conciliat. Male autem Cuperus in Inscriptionibus & Marmoribus antiquis pag. 269. a vico, cujus meminit Antoninus in itinere quod a Treveris Agrippinam ducit, Aufanas dictas autumat, pejus etiam nomen vici mutat, Aufavae enim nomen est, non *Aufanae*,
E
quam

quam scripturam non solum Codices prisci testantur, quos vidit Suri-
ta, sed & eam Peutingeriana Tabula confirmat. Imo Codex Regius
Itinerarii *Aufabam* legebat, solenni V & B commutatione, qui Co-
dex certo indicio est, non *Aufanam* sed *Aufavam* esse nominatam
mansionem.

Haec jam scripseram, imo volumen hoc jam plane absolveram,
cum ecce Inscriptiones Gudii desideratissimum Viris eruditis opus,
in lucem protrahit Cl. Franciscus Hesselius, in iis hunc titulum re-
peri pag. 55. n. 11.

TAMFANAE
SACRVM
M. APPVLEIVS. M. F. VEL. PAETV
LVS DECVR. INTERAMN.
QVINQVENNAL II. SIG. D. D.

Descripsit Gudius hunc lapidem ex Schedis Ligorii. inventus fuit In-
teramnae, sed cujus, fuerunt enim plures hoc nomine urbes, igno-
rare nos voluit. Firmatur autem inde Vulgata Taciti scriptura, de
qua antea egimus, nisi quod Tamfanam dicit, quam illius libri exa-
rati Tanfanam scribunt. Sed de hoc lapide ampliandum censeo.
Certe plura de eo disputanda erunt, quam aut hujus operis mensu-
ra aut institutum nostrum ferunt.

Hoc satis a nobis declaratum puto, cavendum esse, ne facile cul-
tum earum Matrum extra locorum suorum pomoeria proferantur, mo-
nuitque dudum Servius ad Virgilium Aeneidos libro VII. v. 47.
Deos topicos id est locales ad alias regiones nunquam transire. quod
tamen de Germanorum Matribus verius, quam de Graecorum Dis
dicas, in qua quidem re non satis cavisse Reinesium, Cuperum &
Keyslerum,prehendere licet; qui Matres Suevas ex Germania
sua evocatas ultra Rhenum Alpesque inque ipsam Italiam ipsamque Ro-
mam deportant. Sed quanquam forte hujus amplissimae Gentis Deae
in multis terris fuerunt cultae, nego tamen iis monumentis earum
cultum doceri, quibus ipsi putant. Cuperus namque in inscriptioni-
bus & monumentis antiquis pag. 267. & Keyslerus de Mulieribus
Fatidicis pag. 241. & 441. lapidem illum ex Fabretto de aquae
duetibus pag. 106. & Sponio in Miscellaneis Eruditae Antiquitatis
pag. 107.

SVLEVIS ET CAMPESTRIBVS SACRVM
L. AVRELIVS QVINTVS. 7 LEG VII :: GEMINAE
VOTVM SOLVIT LAETVS LIBENS
DEDICAVIT VIII.K SEPTEMBRE BRADVA ET VARO
COS.

Totum titulum descripsi ex Raphaëlis Fabretti Dissertatione de Aquis & Aquae Ductibus veteris Romae; dicit enim a se primo productum esse in lucem hoc monumentum. Apparet autem quid in eo migraverint dein Sponius & Cuperus, certe apparebit hoc ei, qui horum exemplum contulerit cum illo, quod dedimus. In indice Gudianarum Inscriptionum de paribus Consulium, quoque descriptum videas hunc titulum, ni fallor a Kolio: convenit ei & Fabretto, nisi quod T non L Aurelium nominat. Cuperus notam 7 plane omisit, Keyflerus in Antiquitatibus Celticis pag. 421. Decurionem interpretatur incogitantiae, ut puto, non iudicii errore. Sulevas autem Suevas interpretatur non invito Keyflero Cuperus. Sed unde Suevis Matribus locus Romae? inventus nempe Romae lapis. Imo vero non memini lapidem, qui Matrum harum mentionem in Italia faciat, si ab eo discedis, quem de Matribus Tamfanis produxit Ligorius, & de Matre Villae Fagnae ex Boissardo Gruterus MLXXV. n. 13. Cujus tamen interpretatio est admodum obscura, vide quae Hesselius in notis ad Inscriptiones Gudii pag. VII. & seq. Quare malim credere Nymphis Sylveis & Campestribus positum hunc lapidem, id est Sylvestribus & Campestribus. *Sylvanae* illae sunt dictae in alio faxy, quod supra exposuimus. Sylveas sive Sylvias pro Sylvanis seu Sylvestribus recte dici cognoscimus ex Virgilio Aeneidos libro VI. v. 763. & seq. & Festo in voce *Sylvii*. Temere etiam Reinesius Classe I. n. 175. LUTATIAS SUEVAS, Matres Deas exponit in lapide, qui ad Ubbergam prope Neomagum & Vahalim est repertus, inspectusque a Smetio Patre, cujus oppidum Batavorum vide cap. IV. pag. 34. Sed ego Lutatias has non Deas accipio, sed homines sororesque natione aut saltem nomine Suevas.

Forte & ille erraverit, qui *Matres Treveras* extra Treverorum terminos promoverit, tametsi hodie ara in Bergendalensi sive Clivenfi agro extat. Inscriptio haec est, quam hic oculis omnium expono, ut a me in eo loco conspecta & descripta est, eam enim admodum mutilatam exhibet Keyflerus

MATRIBUS
TREVERIS
T. PATERNIUS
PERPETVS
CORNICVLAR
LEG. LEG
XXXVVL M

Male etiam hanc miscet Keyßlerus cum alia Inscriptione, Jovi O. M. Conservatori sacrata, ea namque eodem quidem in agro locoque nunc spectatur, sed non in eodem lapide. Dico autem, errare forte eum, qui Matres has extra Treverorum fines submoverit. Tametsi enim nunc in Clivensium agro suburbano visitur, non ex eo manifestum est, in illo agro, aut etiam in proximis locis erutum esse. Mauritius namque Nassovius Princeps undique conquista monumenta etiam e locis remotioribus ad Bergendalensem secessum suum, quem & cenotaphio suo exornari voluit, comportavit. Neglectus is post fata Viri aliquamdiu fuit, sed recenti Magistratuum Clivensium cura nitescere nunc rursus incipit. Dignissimus sane locus, in quo cum priscorum Deorum Virorumque vultus, tum Magni atque Illustrissimi Principis vestigia a feris posteris adorentur. Ita namque nuper cognovi ex Schedis Papenbroekianis Herculis Saxani monumentum, quod in eodem illo agro conspicitur, Antunnaco atque ab ipsis Treverorum terminis, qui quidem nunc sunt, ad eum locum esse deportatum. Et tamen si in illo loco, ubi cum maxime spectatur, posita olim a Paternio perpetuo fuit illa ara, contendere inde ausim, usque eo spatiosos Treverorum limites procurrisse, quos constat longe lateque Rhenum inter & Mosam incoluisse; De his consule Philippum Cluverium in Germania Antiqua libro II. cap. 14. ut adeo ridendo verum dixerit Cicero, cum ad Trebatium suum adludens scribit, hos Treviros Capitales esse libro VII. epistola 13. consule porro Philippum Berterium qui in Pithanon Diatriba 1. cap. 3. Augustam Treverorum urbem Galliarum Metropolin fuisse docet. Missas nunc facere cupio reliquorum locorum Matres atque ad Brittas recurrere. Sed properanti quasi manum injiciunt *Matres Augustae*. Aras & titulos harum proposuit Gruterus pag. XC. n. 1, 2. 3. 5. Reinesius I. n. 173. Lepidus sane est Paradinus, qui teste Sponio in *Recherche des Antiquitez & Curiositez de la Ville de Lyon* chap. 5. illud

5. illud MATRIS AUG. de Matre Auguris interpretatur. Chorierus autem in Antiquitatibus Viennensibus Gallice scriptis *Meres Augustes* vertit, cuius sententiam laudat eo loco, quem dixi, Sponius. Keysslerus etiam de Mulieribus Fatidicis §. 34. & Cuperus in Inscriptionibus & Marmoribus antiquis pag. 268. Augustarum nomen Matribus his tributum censent, eodem modo eademque de causa, qua ceteri Dii omnes Augusti dicuntur, ad significandam videlicet Divinam Majestatem. Neque equidem nego, recte hoc sensu Matres Augustas appellari, sed cum deprehendo lapides tantum non omnes, qui Matres Augustas testificantur, Lugduni in Gallia esse consecratos, aut ad Viennam, quod in proximo oppidum est, & Lugdunensium fines contingit, quid prohibet, quo minus ut ceteras Matres, sic quoque has Augustas ab Urbe ac loco dictas existimemus? Haud namque obscure colligitur ex monumentis vetustis, Lugdunum urbem *Augustam* fuisse cognominatam. Non ignoro, huic cognomini adversari Sponium in *Recherche de Lyon*, ubi IIIII. VIR AUG. C. C. C. AVG. LVG. explicat *Sextumviro Augustali Trecentorum Augurum*, verum haec explicatio a ratione & usu loquendi etiam ab officio Augustalium abhorreere videtur. Quin dum scriptum hoc typothetis tradere paro describendum, commode indicio Christophori Cellarii in Geographia Antiqua libro II. cap. 2. pag. 133. intelligo, ipsum Sponium emendasse hunc suum errorem in Miscellaneis Eruditae Antiquitatis sectione V. pag. 170. ubi vide, credo etiam de Matribus Augustis sententiam mutaturum fuisse, si tum animus subiissent.

Ad Matres Augustas retrahit quoque Reinesius, sed ea vi, qua solet grassari in antiqua monumenta. Saxum effossum Vasionem, quod oppidum Vocontiorum in Gallia Narbonensi, Saxum hoc verborum ordine exhibet ex Salvagnio Classe I. n. 174.

MATRIBVS.	ADCVLTVS
VASSEDON.	S. F. V. SL. M.

Quem ordinem si ipse lapis praescripsit, ita verba expone. *Matribus Vasionensibus Sextus vel etiam Septimius Donius Adcultus Sacrum fecit Votum solvit lubens merito.* Si tamen is ordo verus est, quem Sponius in Miscellaneis ostendit Sectione III. n. LXXVIII. pag. 105. a monstrosis his Matribus plane abstineo.

Haec autem quae de Matrum appellationibus a populo aut loco desumptis docuimus, si cogitaveris, atque illis praeterea addideris, quae Jo. Georgius ab Eckhart in dissertatione de Apolline Granno Mogouno, inserta ab Actorum Lipsiensium Editoribus supplementis Tomi IX. Sect. VIII. pag. 346. erudite est commentatus; Omnia vero haec si ad Matres Brittas retuleris, dubitare utique non poteris, quin aut a loco, aut a populo, cui Britten nomen fuerit, Matres illae Brittae sint cognominatae. Imo dubitare non poteris, eum locum populumve fuisse illic, ubi lapis hic est effossus ad Castra Vetera, ad quem etiam locum milites, qui aras has posuerunt Matribus his, Sacramentum legioni illi dictum revinxit. In illa ergo regione quaerendus est Brittorum populus, & ne diu quaeras, en tibi *Birten* vel *Berten*, vicus hodie haud longe dissitus ab oppido Santen. Nonnulli hunc vicum *Bertheim* & *Britheim* nominarunt, ut ambiguum non sit, non locum *Britten* fuisse dictum, sed Brittorum populum illic habitasse, *Britheim* namque vetusta lingua Gallica & Germanica Brittonum sedem notat. Nolui autem te quidquam moveat literarum e & i metathesis, quae crebra est in aliis vocibus, & usurpata in ipsa hac voce ab iis, qui Germanica Dialecto utuntur. Buchananus namque rerum Scoticarum libro I. pag. 5. docet Britannos a Gallis aliisque populis, imo ab ipsis etiam Insularis non productione vocabulo fuisse dictos, sed breviori *Britten*. Ita autem Buchananus. *Nam & Galli propiores BRETTAS appellant omnes feminas Britannicas & Bretter Britannice loqui, & Promontorium Aquitaniae vulgo Cap Bretton dicitur, & utrique Scoti, hoc est Albinenses & Hibernenses sic loquuntur. Id tantum interest, quod qui Germanica Dialecto gaudent, interdum transpositione litterarum utuntur ac BERTON pro Breton proferunt.* Idem quoque libro II. pag. 73. tradit, eam insulae partem, quae olim ducto vallo Romanis parebat, ab ipsis Britannis Scriptoribus saepius *Brittones* quam *Britannos* appellari. Adde huic Camdenum in Britannia pag. 26. *Eadem, inquit, ratione necessario credamus, hanc nostram insulam Britanniam ab incolis denominatam esse, quos Brit vel Brith barbare fuisse dictos persuadent nonnulli.* Witichindus etiam Monachus Corbejenfis, qui saeculo decimo vixit Othone Magno imperante, in Annalibus suis Britannos semper *Brettos* nominat. *Brittorum* quoque mentionem facit Notitia Imperii, dum *Tribunum Cohortis tertiae BRITTORUM Abusina* recenset sub dispositio-

ne

ne Viri spectabilis Comitum provinciae Retiae primae & secundae. Panzirollus vocem hanc *Brittorum* ut ignotam sibi in *Brittonum* refingere cupit, sed praeter necessitatem. Hodie quoque Hollandi nonnunquam Britannos *Britten* nominant, & Britanniam *Brittenland*. Fraudi autem fuit duplex hoc nomen Brittiae & Britanniae Procopio, qui discretas existimavit has regiones, quae vere eadem sunt, ut deinceps a nobis demonstrabitur Cap. VII. Aliena ergo sunt a vero, quae Pighius in Hercule Prodicio pag. 26. de pago Britheim sive Brittarum Matrum regione populique Britannici vico comminiscitur. *Sub radice collis atque Praetorii*, inquit, (Vorstenburg intelligit) *Agrippinam Coloniam versus ad Rhenum pagus est cui a loco Veterum Castrorum aliquid nominis adhuc residuum est, nam corrupta voce Beertthemum nunc Incolae Vernacula lingua vocant V in B mutant, ut in usu est frequenti, & quo contractius expeditiusque pronunciarent T litteram transponentes. Veterheimum enim rectius appellarent, quasi Veterum mansionem, nomine ex Latina & antiqua Belgica voce composito.* Et tamen hic alios etiam in suam sententiam perduxit, atque inter eos Altingium. Alter locus ad Rhenum a Brittis appellatus est *Bretten* urbs Palatinatus inferioris ad amnem Saltzam, qui ad Philippiburgum Rhenum auget: Nomen dedit Praefecturae Brettenfi; verum urbs haec nobilior longe ab alumno suo Philippo Melanchthone, qui ut tradit Camdenus in Insulis Britannicis, persuasum etiam habuit, a Brittis sive Britannis hanc Patriam suam nomen accepisse. Neque hoc a veritate abhorret, siquidem ex iis, quae diximus, & quae deinceps proferentur, manifestum est, Britannos nonnullos ad Rhenum, atque alibi in Germania Galliaque, relicta Insula sua, sedes fixisse.

CAPUT IV.

Plinii locus de Britannica herba expenditur. Muntingii liber de ea. Fontis Plinio memorati locus cur nunc nullibi reperiat. Locus ubi herba ea nascitur. Locus Castrorum Germanici. Locus & sedes Frisiorum Plinio memoratorum. Hi Batavis & Caninesatibus proximi fuerunt. Caninesates inferiorem Insulae Batavorum partem tenuerunt. De

iis Junii sententia inprobatur. Lapis vetustus nove expositus. Brittenburgus in utra Rheni ripa fuerit. Frisii vicini Batavis. iterum de loco Castrorum Germanici. Agrippina cur in Caninesatum terra Praetorium excitavit? Agrippina haec filia fuit Agrippae & Juliae, non Mater Neronis. Illa amantissima Mariti militibus sese ostentabat. Multa negligenter acta a Scriptoribus Batavis secure Auctores suos sequentibus. Male illi Praetorium hoc armamentarium censent. Junii error de lapide, qui armamentarii meminit. Error Altingii perstrictus. Iterum de loco, in quo herba Britannica nascebatur. Potuit is ad Amisiam esse. Berte & Cappelberte, Berdum vici Frisiae. Germanici Castra ad Amisiam. Bourtange Frisiae & Drentiae a Britannis nomen. Lipsius notatus. Britzium vicus in Frisia & Anglia. Auctor Historiae Landgraviatus Thuringiae expositus. Frisiae pars videtur Britannia dicta, & Frisones Britanni. A Junio disceditur. Cespites cur Bretten & Britten dicti. Bret, id est bort. Iterum Junius refutatur. Herba Britannica non est Cochlearea. Flores Britannicae cur Vibones dicti. Britanni, a quibus Britannica dicta, misti tandem Frisiis.

Pergimus ad Britannicam herbam, quae in Frisiis inventa a Britannis nomen accepit, ita namque de ea Plinius Naturalis Historiae libro XXV. cap. 3. *In Germania trans Rhenum Castris a Germanico Caesare promotis, maritimo tractu fons erat aquae dulcis, solus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur. Stomacacen Medici vocabant & Sceletyrben ea mala. Reperta auxilio est, quae vocatur BRITANNICA, non nervis modo & oris malis salutaris, sed contra angues quoque & serpentes. Folia habet oblonga, nigra, radicem nigram. Succus ejus exprimitur & ex radice. Florem vibones vocant: qui collectus prius,*

prius, quam tonitrua audiantur & devoratus, securos in totum reddit. Frisii, qua Castra erant, nostris demonstravere illam. Mirorque nominis causam, nisi forte confines Oceano Britanniae, velut propinquae, dicavere. Non enim inde appellatam eam, quod ibi plurima nesceretur certum est, etiam nunc Britannia libera. Videmus hic herbam, quae Britannica est appellata, videmus etiam formam ejus, vires, locum nomenque, & causam nominis. Quae ad formam viresque pertinent, Medicis relinquimus, qui & in iis sese non mediocriter exercuerunt, ceterorum tamen diligentiam vicisse existimatur Muntingius, qui peculiarem librum edidit de herba Britannica, mihi tamen, quanquam vulgaris est, necdum conspectum. Non etiam indictam omisit Salmasius in Homonymis Hyles Jatriceae cap. XLIII. Naturam fontis, quam Plinius tradit, similiter aliis inquirendam damus, nisi forte malum illud non tam fonti, quam regionis indoli ac coelo adscribendum. Altingius in notitia Germaniae inferioris voce FONS AQUAE DULCIS fontem hunc Oceano obrutum aut mutatum putat; nec deerunt qui extinctum putabunt recordati Mercurii monitum apud Lucianum in Επισκοπῇσι. Αποθνήσκουσι γὰρ αἱ πόλεις ὡς περ ἄνθρωποι. καὶ τὸ πρὸς ἀποδόξαστον ἔστι ποταμοὶ ὅλοι. *moriuntur enim etiam urbes, quemadmodum homines; Quodque longe mirabilius solidi etiam fluvii.* Locus vero herbae Britannicae & nominis causa nobis erunt cordi. Locum autem ita designat Plinius, ut dicat fuisse in Frisiis atque ea parte Gentis hujus, ubi Germanicus Caesar sua Castra habuit. Memorat nonnulla Germanici hujus Castra in Germania Tacitus ut Annalium libro I. cap. 50. & 63. & libro II. cap. 9. Sed plura ipsum legatosque posuisse dubitandum non est. Imo cum simpliciter Castra nominat Plinius, aequae Castra Vexillationum & Cohortium, qualia plurima fuerunt per Germaniam, intelligere possumus, ac legionum & exercitus totius. Quanquam autem late habitarunt Frisii, quibus Majoribus minoribusque vocabulum est ex modo virium ut scribit Tacitus de moribus Germanorum cap. XXXIV. Sedesque eorum ad Amisiam producit Ptolemaeus, non multum tamen laborabimus, in inveniendis Frisiorum sedibus, quos Plinius meminit, modo Plinium ex Plinio illustremus. Ipse namque Frisiis, quos narrat, locum assignat inter Helium & Flevum, id est inter Mosam & mare Australe, nec levis est conjectura, inter medium Rheni ostium & Flevum hos Frisios incoluisse. *In Rheno ipso*, inquit, Plinius libro IV. cap.

15. prope centum millia passuum in longitudinem nobilissima Batavorum Insula, Cannenifatium & aliae FRISIORUM, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatiorum, quae sternuntur inter Helium & Flevum. Ita appellantur ostia, in quae effusus Rhenus ab Septentrione in lacus, ab occidente in Amnem Mosam se spargit. Quia autem aliorum Frisiorum non meminit Plinius, quam quos hoc capite nominat, suspicari licet illos Frisios, in quibus Castra fuerunt Germanici, & qui Britannicam herbam ostenderunt, inter Rheni ostia non tantum habitasse, sed & Batavis & Cannunifatibus, ut eos Plinius nominat, proximos fuisse. Quandoquidem autem usque ad Oceanum Frisiorum fines procurrebant, probabile medio Rheni alveo, id est eo, qui Brittenburgum alluebat, a Batavis, aut dicam potius a Cannunifatibus sejunctos fuisse. Hos enim inferiorem Batavorum insulam habitasse cum ex Claudii Civilis Oratione apud Tacitum Historiarum libro IV. cap. 22. colligimus, in qua Cannunifates similiter ut Batavi *Galliarum portio* dicuntur, atque ex iis, quae graviter contra Junium disputat Cluverius in Germania Antiqua libro II. cap. 33. tum ex lapide antiquo Miliano, qui in Illustrium Wassenariorum aedibus extabat, probamus,

IMP. CAES.

M. AVREL. ANTO

NINO. AVG. PONT.

MAX. TR. POT.

XVI. CO. XIII. ET

IMP. CAES.

L. AVREL. VERO

AVG. TR. POT.

II. COS. II. A. M.

A. F. C. M. P.

XII.

Cl. Altingius in voce FORUM
ADRIANI Notit. Germ. Infer.
part. I. corrigit CO. III.

In quibus posterioribus notis extricandis quam torserint sese Scriverius & Altingius, ex eorum libris cognosci potest. Male J. Breval in *Remarks on several parts of Europe* pag. 18. ita expedit a Mosa mille passus XII. & quod pejus, mutat lapidis inscriptionem in hanc sententiam, & ita extremam ejus partem exhibet

TR.

TR. POT. II. COS II A MOS MPXII.

Equidem autem eas ut in ipso lapide leguntur ita expedio. *A Matileone ad fines Caninefatum millia passuum XII.* Ne id temere scripsisse videar, argumentis opportuniore loco firmabimus. Ex his intelligimus, omnes eos vicos, qui in medii Rheni ripa sedent, Frisiorum terris accensendam esse, quin & ipsum Brittenburgum, modo constet in dextra Rheni ripa fuisse situm, de quo tamen mihi nihil comperitum & si conjecturae locus, in altera seu sinistra ripa eam arcem collocatam fuisse suspicor, quod Romanorum arces & castella Rheno inposita, ut & Romano burgus, eam ripam infederunt, atque ab hostilibus Germanorum incursionibus, qui Rheno limite excludebantur, defenderunt. Vides, quam exiguo discrimine Brittos vel Britannos, in quorum regione aut pago arx cognominis fuit condita, a Frisiorum terra seclusa fuerit. Quare & Brinio Dux Caninefatum bellum cum pararet, nil opinantibus Romanis, ex adversa ripa Frisios arcessivit & Brittenburgum evertit, vide infra cap. X. & Tacitum Historiarum libro IV. cap. 15. ex quo cognosces non ex longinquo sed proximo trans Rhenum loco Frisios esse arcessitos. Hinc porro liquet, quam exiguo intervallo Germanici Castra & locus Britannicae a Brittenburgo fuerint remota, fuerunt namque ea in Frisiis. Tametsi autem ipsum locum Castrorum designare non licet in hac Gente, quod indicii nihil addit Plinius, conjicio tamen, haud longe inde retracta fuisse. Ad id enim, ut reliqua castra omnia in his locis instituta videntur, ut Rhenum tutum praestarent. Nisi forte ea Castra intelligenda, quae tum fecit, cum cladem Varianam ulturus, Germaniam penetravit. Sed & ad proxima Rheni loca retrahit haec Castra vicinitas Praetorii Agrippinae, quod III M. P. Lugduno distat, id quod ex Tabula antiqua in Peutingerorum aedibus inventa atque ab Velfero edita perspicimus. Fuit autem hoc illius Agrippinae Praetorium, quae filia erat Agrippae & Juliae, Uxor Germanici. Illa intra Insulam Batavorum hanc suam villam loco amoenissimo, inque gente a vitrico eodemque focero domita, ubi propinqua erat Mariti Castris, cincta hinc a Batavis gente amicissima fidissimaque, inde a Gallis suis & Oceano tuta insuper Rheni alveis majoribus minoribusque multis, quam in Germania solo hostili, excitare maluit. Haud ignoro, doctissimos Viros hoc Praetorium

rium tribuere Agrippinae alii, filiae scilicet illius & Matri Neronis; credo, quod haec Agrippinensem coloniam in Ubios deduxit, quae adhuc celebre Coloniae nomen ad Rhenum tenet, de qua Tacitus Annalium libro XVII. cap. 27. Sed multa sunt, quae me in diversam sententiam inpellunt alias proferenda. Notum est autem, quam amans prior Agrippina fuerit Mariti, & quantopere sese militibus jactarit, vide Tacitum Annalium libro I. cap. 33. & 69. ut adeo in loco, & Marito & Castris proximo, morari voluerit. Miratus autem sum saepe, qui factum sit, ut Viri excellenti doctrina & in rebus exteris diligentia, ea, quae ad patriam pertinent, tam negligenter egerint, & quocunque levis suspicio priores inpulerat, id mox pro vero arripuerint & adseverarint. Quorum in numero utique sunt illi censendi, qui Praetorium hoc Armamentarium esse scripserunt, cujus mentio in antiquissimo lapide, quem produxit Junius in Historia Bataviae cap. 10. Sed male Brittenburgo tribuit, ut docuit Sriverius in Tabulario atque ex eo alii; vide supra cap. I. Et qualis tibi videtur illa Cl. Altingii conjectura, quam illo in loco proponit, ubi hoc Praetorium Agrippinae describit in Notitia Germaniae inferioris parte I. pag. 111? *Atque hinc, inquit, haud vana conjectura, idem illud Praetorium Agrippinae post Augustae domus interitum in Armamentarium fuisse conversum.* Quod ergo Tiberii, sive ut ille existimat, Claudii temporibus Agrippinae Praetorium fuit, hoc Severi tempore Armamentarium est factum nominatumque, Theodosii vero aetate, qua confecta creditur illa tabula, & certe diutius Augusti domus perierat, quam Severi saeculo, rursus Agrippinae Praetorium esse coepit.

Mitto alia & potius ad Britannicam revertor. Ea autem cum in Frisia inter Septentrionalia Rheni ostia reperta sit, certum est, illam haud longe a Brittenburgo natam fuisse, & si vera est conjectura, quam supra dixi, Castra illa Germanici non procul a Rheno fuisse collocata, verisimile est, herbam illam nec non locum Britannorum, qui herbae istae natae nomen dedit, Rheno proximum fuisse & Brittenburgo. Hoc si verum est, utique porro suspicari licet, Britannos, a quibus Brittenburgo nomen est datum, utramque Ostii Rhenani ripam tenuisse. Verum quanquam haec probabili ratione ita disputantur, nullum tamen periculum fit sententiae nostrae, quae a Britannis Frisiam illam incolentibus, Britannicam dictam opinamur, si quis in remotioribus a Rheno locis, Castra Germanici fuisse,

se, & herbam illic inventam doceat. Multa enim ad Oceanum loca Galliae & Germaniae, Insulae suae opposita, Britannos insedisse putamus, & forte inde nomen *Berte* & *Cappelberte* oppidis aut pagis ad Amisiam, ex quibus hic Dullarti undis haustus pridem sublidit, vide Ubbonem Emmium rerum Frisicarum libro XV. pag. 223. memoratur & *Berdum* id est *Bertheim*, in Frisia Orientali, qua Harlingensis Regio est inter Amisiam & Jadam omnes, quae appellatio parum, imo nil fere discrepat a Berthemo Clivenlis Ducatus pago, cui nomen Britti Britanni Incolae inposuerunt, ut superiore capite ostendi. Ad Amisiam autem inque locis Amisiae proximis habuisse Castra Germanicum Caesarem, ambigi non potest. Tu vide, quae Tacitus Annalium libro I. cap. 60. & 63. & libro II. cap. 23. Quin & loca paludosa, quae hodie *Bourtange* dicuntur, Amisiae & Dullarto vicina, inter Frisiam, Drentiam & Monasteriensem Dioecesin a Britannis nomen invenisse videntur. Lipsius ad Tacitum Annalium libro I. cap. 63. Britanniae uligines nominat, nostraque lingua *Bretansche Heyde* appellari scribit, atque inde Britannicam herbam appellatam credit, tamentum de Britannorum habitatione in his locis nil cogitasse videtur; imo vero ut a Britannis distinguat, Britannicam scribi mavult, credo ex Dioscoride *ἡ βρετανική* libro IV. cap. 2. cum certum sit Graecis per e scribi insulae nomen, a qua consuetudine nec ipsi Britones abeunt, ut ante docui. Quod si & alia loca per hos tractus scrutari libet, haud pauca deprehendemus a Brittis vel Britannis nominata. In his utique memorandus vicus cis Lavicam prope Leovardiam, cui *Britzum* nomen est: & ne de origine dubites, ejusdem nominis vicum in Britannia Insula superesse cognovi. Quandoquidem autem Britanni per has oras sparsim habitasse inveniuntur, dubitavi aliquando an hinc explicandus auctor Historiae Landgraviatus Thuringiae, cum Thuringos in Anglia, Britannia & Frisia a mari expulsos scribit. Angliam namque Britanniamque insularum aut transmarinarum hoc loco non intelligi, sed eam quae in Saxonia fuit, unde & Angli Insulani originem ducunt, quisque videt. Adderem etiam hoc loco, quod Auctor Chronici magni Belgii Hunnorum Historiam memorans, Brittones interpretatur Frisones; & quae porro Jacobus Eyndius in Chronico Zelandiae cap. XVII. alique rerum Batavarum Scriptores de Britannico littore comminiscuntur: nisi intelligerem, Britannos Insulanos etiam Frisones recte dici; & in Eyndio

plura refutanda quam probanda reperirem. At vero quum innumera Britannicorum populorum vestigia sunt per Hollandiam & Frisias, quis Hadrianum Junium secutus in Historia Bataviae cap. XV. pag. 366. a voce *Britten*, quam cespites notare scribit, herbam Britannicam repetere velit, ob id quod ea in cespitibus nascitur? Kilianus Dufflaeus quidem in Etymologico Teutonicae linguae vocem *Britte*, *Brutte* Hollandis & Sycambriis usitatam scribit, & vertit cespitem vel frustum cespitis. Sed, ut puto, nil haec interpretatio conturbat rationes nostras. Cespes vel cespitis frustum, quod plerumque quadrata forma a gleba resolvitur, ea ratione *Brit* & *Bret* appellamus, quia asserem quemque oblongum quadratumque *een Bret* dicimus, vulgatius tamen hodie est *een Bort*, atque inde *verkeer-Bord*, *uit-hang-Bord*, *tafel-Bord*, quadram dixerunt Romani, quod quadrata forma erat; non tamen apud Romanos magis, quam Majores nostros. Videmus ergo, non proprium hoc nomen cespitibus dictum, sed multis rebus commune fuisse. In perversam autem de nomine Britannicae opinionem adduxit Junium is error, quod existimavit esse herbam cochleariam, *lepel-bladen* nominamus, quam dicit in aggerum molibus, quae ex cespitibus vallantur, copiose nec alibi temere provenire; quod Frisiae Incolis existimandum relinquo, certe in his regionibus, quas incolo, moles illas ejusmodi herbas ferre non memini. Sed fac cochleariam in aggeribus nasci in Frisia, nil hoc ad Britannicam, quam utique a cochlearia distinguunt color & forma. De Britannica Plinius, *folia habet oblonga & nigra, radicem nigram*. & Dioscorides adsimilat lapathio sylvestri libro IV. cap. 4. quae non nisi ignarissimus de cochlearia dixerit. Addit Plinius florem Britannicae a Frisiis *Vibones* vocari, quae vox hodiedum in his vicinisque terris usurpatur ad significandum calicem vel corticem, ut Plinius nominat, qui sub rosae foliis est, & semina continet; credo quod Britannici flores parili forma fuerunt, id quod similiter abhorret a Cochlearia. Verisimilior hac nominis origine, quam Junius est commentus, forte illa nonnullis putabitur, Britannicam a colore *Brit* nominatam esse. Sed *Brit* color id est variegatus, nec herbae nec radici ejus recte aptabitur, utramque enim nigram cognovimus. Unum opponi posse video opinioni nostrae, qui fiat, ut Britannorum eorum, qui habitarunt inter Frisios, & a quibus Britannicae herbae nomen est inditum, nec Plinius ipse, nec Scriptores alii meminerint. Verum hic scrupulus nullo negotio eximitur.

Nam

Nam siue Britanni hi Rheni medii ostium tenuerunt, iidemque sunt illis, unde Brittenburgus nomen accepit, siue diversi, ultra Fleuvum egerunt, numero illi tam pauci fuisse videntur minutique per nationes alias dispersi, ut gentem peculiarem aut populum Scriptoribus memorandam non effecerint: quare & multis ignorati fuerunt; imo misti tandem Frisiis aliisque populis, in quorum terra confederunt, nomen & origo paulatim periit, manente tamen nonnullorum locorum & herbae nomine, quam quia primi ostenderant, in suo, quem habitarunt, aut primo loco inventam, vicini omnes illorum nomine signarunt. Quo fato autem ad has terras, ut & in Germaniam reliquam Galliasque devenerint Britanni, deinceps a me exponetur.

CAPUT V.

Alius Plinii locus examinatur. Adversus Philippum Cluverium antiqua Plinii lectio adseritur. Male Critici populum & locum delent, uni tantum Scriptori memoratum. Quanta Plinii fides in rebus Germanicis. Multarum Gentium migrationes ignorantur, ut Gallorum singulorum in Italiam, Germanorum in Galliam. Nominum similitudo easdem Gentes in diversis terris prodit. Tungrorum sedes in Velavia, Zutphania & Trasifalania adversus Cluverium demonstrantur. Britanni in Gallia habitaverunt. Male Cluverius inde Briannos procudit. Traiectus a Gessoriaco in Britanniam omnium, ex continenti in Insulam, brevissimus Cluverii & aliorum audacia perstringitur in submovendis populis antiquis. Chauci in Frisia ad Rhenum. Britannorum habitatio in montibus Hannoniae.

QUANDOQUIDEM autem de iis Britannis diximus, qui ultra Rhenum in Germania degebant, secundum nunc est, ut ad eos nos convertamus, qui cis illum amnem habitaverunt, id est in Gallia, Galliam namque & Germaniam Rhenus limes determinavit, redituri deinceps ad Britannos eos, qui Rheni ostium habuerunt; quorum

potissimum causa hanc disputationem institulmus. Littus autem Oceani lustrantibus primo loco occurrunt Britanni pago Gessoriaci atque Ambianis vicini. Horum memoriam idem Plinius servavit, qui & sedem ita describit libro IV. Naturalis Historiae cap. 17. *Scaldi incolunt extra Toxandri, pluribus nominibus. Deinde Menapii, Morini, Oromansaci, juncti pago, qui Gessoriacus vocatur, BRITANNI, Ambiani, Bellovaci, Hassi.* In littore hos Britannos habitasse, aut certe non procul a littore ex populorum situ, qui iis junguntur, conjicere licet, quorum sedes non incertae sunt, quae in Picardia proximisque Picardiae provinciis esse cognoscuntur. Verum gravem hic adversarium nactus sum Philippum Cluverium, qui in Germania antiqua libro II. cap. 27. non Britannos hic commemorari putat, sed Briannos. Verum expendamus Viri rationes. *Ceterum, inquit, pro Briannis vulgata exemplaria habent Britannos, unde quidam arbitrantur, hos e Britannia in hoc littus transmigrasse. Verum hujus rei quia nullum apud rerum Auctores indicium aut vestigium, haud temere eorum sententiae accesserim. Nam ante Caesarem, sive ipsius Caesaris tempore nullos heic fuisse Britannos facile e commentariis ejus perspicitur. Quod si fuissent, haud dubie de horum quoque e Britannia in Belgicam transmigratione meminisset commentariorum libro V. Ubi quorundam Belgarum in Britanniam transgressum memorat. Post Caesarem vero, si vel Claudius vel alius Imperatorum traduxisset, certe non minus de his in monumenta relatum fuisset, quam de Ubiis, Sicambris, Cattis & Sarmatis in Galliam traductis. Et Tacitus quoque in vita Agricolae, ubi in Britannorum originem disquirat, horum haud dubie meminisset. Veri similis igitur est, populos hos partem fuisse Atrebatium, nomine Briannos, ex quo vocabulo, & Gentis e regione Britanniae situ scoli quidam finxerunt Britannos.* Quanquam hodie plus otii mihi accidit, eo tamen non ita abundo, ut singula, quae aliena in his a sententia mea sunt, aut refutem aut tangam. Julii Caesaris tempore, si Cluverio fides, in ora Gallica Britanni nulli fuerunt, non etiam tempore Claudii; non aliam ob rationem, nisi quia eorum non Caesar meminit, non Tacitus, non etiam Claudius traduxit. Haec ratio si valet, necesse est, Britannos omnes ex omni Gallia atque Germania iisque locis expellamus, in quae eos cum aliorum Scriptorum auctoritate, tum iis indiciis, quae in rebus antiquioribus persuadere solent, reduximus atque adseruimus. Imo si omnes

omnes proscribendi sunt populi, quorum illi Scriptores non memine-
 runt, aut qui traducti non leguntur: quanta pars nobilissimorum
 populorum, imo gentium etiam atque nationum peribit? Aut si Pli-
 nio fides deroganda in iis Germaniae Galliaeque populis recensen-
 dis, quos alii omiserunt, & praesertim Caesar, Tacitusque praete-
 rierunt, heu quanta populorum clades fiet! Atque ut de aliis non
 dicam, ex uno hoc capite, in quo Britannos Gallicos memorat,
 quot deleti interibunt! Mitto Julium Caesarem & Tacitum, ecquis
 aliorum Geographorum aut Historicorum antiquorum praeter Pli-
 nium, in iisdem Galliae locis commemoravit *Oromansacos*, *Hassos*,
Castologos, *Ulbaneetes*, *Rinucios*, *Frisiabones*, quos simul cum
 Britannis ignoratos aliis Scriptoribus in eodem capite conjunxit Pli-
 nius? Et tamen nec ipse Cluverius aut alius quispiam recentiorum
 Geographorum aut nomina aut loca eorum immutare ausus est. No-
 lim autem mihi aliquis hic Plinii dubiam fidem objiciat. Non qui-
 dem nego, lapsum eum crebro, ut in opere immenso, vario &
 multiplici; potissimum tamen in iis eum offendisse intelligimus, quae
 aliorum fide & narratione tradidit. Hos autem Populos Galliae in-
 dictos aliis cognovisse eum & peragrasse putem illo tempore, cum
 in vicina Germania, quae ad Scaldim amnem usque porrigebatur,
 militaret. Ut autem incredibile fuit animadvertendi quaeque indu-
 stria, ita non mirandum, si de locis, quae adiit, diligentius ea
 commemoret, quae alii neglexerunt & praeterierunt. Similiter in-
 validum est illud argumentum Cluverii, quod ducit a silentio Scripto-
 rum Veterum, de Britannorum horum, ex Insula in Galliam, tra-
 jectu. Quia namque Veterum nemo narravit, quo tempore hi Bri-
 tanni ex Insula sua egressi sedes in Gallia occuparint, ideo ex Insula
 egressos & in Gallia sedes occupasse negat. Sed vicissim peto a
 Cluverio, ut singulorum populorum, qui ex Gallia superatis Alpi-
 bus in Italiam, aut ex Germania transmissio Rheno in Galliam trans-
 gressi sunt, migrationes & tempora migrationum doceat. Italiam
 namque inde ab Alpibus ad Ancona usque & ultra etiam, Galli in-
 federunt. Oram autem sive ripam Rheni Gallicam a fontibus ad
 Oceanum Germani. Innumeri in utraque terra populi sunt, alii
 aliis dicti, pauci omnibus. Pauci ex aliis terris eo traducti aut spon-
 te commeasse a Scriptoribus memorantur, multo minus tempus adji-
 citur, quo illuc devenerunt; & tamen singulos ex aliis terris deve-
 nisse, & eo migrasse constat, atque ut Galliae Cisalpinæ, ita Ger-

maniae Cifrhennanae, five superiori & inferiori, nomen dedisse Tametsi ergo veterum Scriptorum monumentis de migratione populi alicujus nihil proditum est, ex nominis tamen similitudine & locorum vicinitate eam arguere atque intelligere licet, ipsique Scriptores veteres inde eam haud raro arguerunt. Exemplorum magna vis est apud Herodotum, Strabonem, Diodorum Siculum. Ipse quoque Poetarum Latinorum sapientissimus Anchisen inducit Aeneidos libro III. ex iisdem locorum nominibus Gentis Phrygiae Origines a Cretensibus repetere, ita namque v. 105.

Mons Idaeus ubi, & gentis cunabula nostrae.

& III.

Hinc Mater Cultrix Cybele, Corybantiaque aera,

Idaeumque nemus: hinc fida silentia sacris,

Et juncti currum dominae subiere leones.

Eadem sane ratio dudum nos inpulit, quantumvis invito iterum Cluverio, Antiquae Germaniae libro II. cap. 20. ut Tungrorum sedes & nomen in Germania Transrhennana antiquissimis temporibus, & ante Julii Caesaris in Galliam expeditionem fuisse opinemur, quia hodieum istic superest; vicique & praedia per Velaviam, Zutphaniam Transisalaniamque, fatentur.

Sed ad Britannos redimus Gessoriaci proximos, atque ad Cluverii de iis sententiam. Quod si autem Cluverius non perfert in illo loco, in quo Plinius Britannos recenset, populum, nisi aliis Scriptoribus memoratum, unde, quaeso, suos Briannos repetet? Quem eorum Auctorem dabit? Nullus enim mortalium, si a Cluverio discesseris, eorum unquam nomen protulit. Quod si ergo verisimilitudine disputandum, quae in rebus antiquis tantum, quantum ipsa veritas, valet; quid, quaeso, majorem fidem habet, cum certum sit, Britannos multa loca Germaniae, nonnulla Galliae incoluisse; Briannos ignoratum omnibus populum, an Britannos, ad Gessoriacum, atque in ultima Galliae ora, quae exiguo freto ab insula sua distinguitur, habitasse? Hoc sane, nisi multum fallor, illa Cluverii opinione non tantum verisimilius, sed verissimum etiam videbitur. Omnem enim Britanniam si circumnaviges, continenti eam nullibi propiorem reperies, quam ad Gessoriacum, inde Caesar Trajectum hunc brevissimum scribit in Commentariis belli Gallici libro IV. cap.

5. & commodissimum libro V. cap. 1. Proximum Plinius libro IV. cap. 16. Iccius autem Portus idemne sit Gessoriaci praeclaris Viris Cluverio, Chifletio, Somnero disputatum memini, nec huius loci est a nobis inquiri. Hoc scimus Gessoriaci Claudium Imperatorem in Britanniam, cum bellum in eam transferret, transmisisse, vide Suetonium in Claudio cap. XVII. & videri hunc portum Morinorum Britannicum dici a Plinio libro I. cap. 23. Quod si ergo in alias terras longinquiores quacunque tandem de causa (de causis autem migrationis mox disceptabitur) nonnulli Britanni ultra Oceanum novas sedes quaesitum ierunt; quanto credibilis est, exiguum hoc fretum eos superasse, atque in proximo Patriae suae loco confedisse, collectaque istic semel paullatimque multitudine Plinio diligentissimo Scriptori, cum huius regionis locos populosque accuratius, quam ceteri Geographi recenseret, occasionem dedisse, sui quoque mentionem injiciendi? Atque ut libere dicam, quae sentio; Nequaquam mihi probatur eorum Virorum institutum, qui urbes, Gentes & Populos ab uno tantum Scriptore memoratos, eliminandos ac delendos praecipiunt, ob id solum, quod ab aliis praeteriti & memorati non sunt. Datum illud fortasse est magnis Viris & Heroibus, ut Herculeo ausu prosternant omnia & conficiant, quae morantur, nobis pusillis ignoscant, si religioni ducimus hoc modo ad Laudem grassari. Ignoscant etiam Magni Cluverii manes, si Chaucos, Sturios, Frisaeuvones in sedibus a Plinio adsignatis, retinendos contendimus, unde eos Cluverius vi armata & nullo jure deturbare adnititur. Chaucos quidem ad Rheni ostium medium etiam Pettingerorum tabula collocat. Sed illud huc non pertinet. Non omittendi vero hoc loco montes sunt in Hannonia, quae Belgii regio est, Picardiae finitima, in qua similiter montes BRETTEN nomine ab Incolis dicti celebrantur. Fertur autem fama, & tenet eruditos Viros opinio, a Britannis eos dictos fuisse, ut testatur Camdenus in Insulis Britanniae.

CAPUT VI.

Britannorum erebrae migrationes ex Insula. an omnes navibus corio consutis usi? male hoc Solinus de Britannis omnibus

bus tradidit. *De Insula Miſti.* Antiquiſſimis temporibus homines plures ex Insula in continentem, quam ex hac in Insulam trajecerunt. Ellendig, id est Insulanus. Galli vetustissimi in Britanniam non commigrarunt: Gallorum & Cimbrorum expeditioni in Galliam & Graeciam an Britanni interfuerint? Britomarus, Britannus an Boius fuerit. Quae caussae Britannos adegerint novas habitationes extra Insulam quaerere. In his caussis memorantur. 1. infinita hominum multitudo in Britannia. 2. Bellorum cupiditas. 3. Matrimoniorum foecunditas promiscua Venerere. 4. Agri inculti. 5. Regum & Principum multitudo & continua dissidia atque in vicinos latrocinia. Bunduca Regina bellatrix. Romani a seditiosis Britannis in Insulam vocati. Caesar a Trinobantibus, a Berico Claudius. Regulus Hibernia expulsus ab Agricola. Adminius Britannia ejectus, a Caligula est exceptus. Exigua Britannorum manus cum Adminio in Batavorum Insulam ad Caligulam venit. Minuti populi Britannia egressi, & majoribus Gentibus in Gallia Germanique misti nomen suum amiserunt. Expeditio Saxonum & Anglorum, horumque in Galliam fuga paene praetermissa Scriptoribus Romanis & Graecis. Procopii inperitia in rebus Britannicis notata. An loca extra Insulam a Britannorum Castris nomen acceperint? in quibus terris militarint Britanni? Urbs Passau a Batavorum Castris dicta. Breucomago ad Rhenum an a Breucorum cohorte nomen? Hiberna hujus Cohortis ad illum fluvium. Monumenta antiqua illustrata & emendata. O distinctionis causa additum in lapidibus vetustis. Brittonum Cohors in Bavaria & Carinthia. Inscriptio emendata a Gudio prolata. iterum lapis expositus. Sententia Scaligeri, Gudii, Reinesii, Keysleri improbat.

tur. Ordovices Britanniae Populus. eorum sedes demonstrantur. Brigantes in variis terris. Brittium Lusitaniae. Insula Brettotia, quae amnem Brettium habet. Urbs Brettus.

POSTEAQUAM ostendimus ex locorum nominibus aliisque argumentis, Britannos aliquot extra Insulam atque Oceanum inhabitasse regiones, convenit, ut doceamus, migrationem hanc in alias terras ab eorum institutis alienam non fuisse. Ut autem populi septentrionales omnes sive intestinis & domesticis seditionibus vicinorumque injuriis & armis ejecti, sive fame & rerum inopia, aut urgente multitudine compulsi, sive melioris terrae desiderio commoti, sive tandem quacunque de causa, vide Strabonem libro VII. pag. 291. sedes suas crebro mutarunt; ita etiam Britanniae Incolae haud raro iisdem caussis adacti novam Patriam extra Insulam suam quaesiverunt. Navibus usi sunt, si Julio Solino fides, ex viminibus & boum tergoribus confectis. De quibus ille haec cap. XXII. *Navigant autem vimineis alveis, quos circumdant ambitione tergorum bubulorum.* Solinus haec, ut pleraque accepit a Plinio, qui libro IV. cap. 16. fide Timaei Graeci hominis & rerum Britannicarum parum gnari refert. Neque tamen Plinius omnes Britannos ejusmodi navigiis usos dicit, sed eos tantum memorat, qui Mictim insulam petebant. *Timaeus, inquit, Historicus a Britannia introrsus sex dierum navigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum Plumbum proveniat. Ad eam Britannos vitilibus navigiis corio circumfutis navigare.* Existimarim autem, firmioribus navibus eos in Galliam & Germaniam trajecisse. Non nego, ab iis qui Britannorum res moresque scriptis mandarunt, primasque ejus Insulae Origines sunt perscrutati, plures memorari, qui ex vicinis populis atque e continente in eam Insulam commigrarunt, quam qui inde in continentem trajecerunt. Sed & nemo, ut puto, ibit inficias, cum ante Julium Caesarem ignota Romanis Insula a Claudio Imperatore aperta, a Julio Agricola auspiciis Domitiani, & a Septimio Severo domita demum, penetrata & prorsus perspecta sit, conjecturis ea ac suspicionibus niti, quaecunque de rebus Britannorum ante haec tempora gestis feruntur. Nam cum acciperent ejusdem nominis populos in Insula,

quos extra Insulam cognoverant, in opinionem mox venerunt, eos ex continente terra in Insulam delatos, quum probabilius sit, ex hac in illam plures & lubentius homines profectos. Ingenium namque mortalium abhorret a mari, neque id experiebatur olim, nisi premente necessitate quae in Gallis nulla, in Britannis multa fuit. Abhorrebant etiam prisci mortales eadem ratione ab Insulis, quarum Incolas *ellendige* a priscis Germanis Gallisque appellatos arbitror, quae vox nunc miseros atque aerumnosos adsignificat. Antiquissimarum autem rerum Britannicarum memoriam Dryfidas sive Druidas sanctissimos Britannorum Gallorumque Sacerdotes, conservasse puto, qui teste Ammiano Marcellino libro XV. cap. 9. ab exteris *insulis* in Galliam populos venisse prodiderunt: exteras autem Insulas has Britannicas esse, ratio ipsa monet. Nulla autem causa adegit Gallos quantumvis proclives ad solum vertendum, cur truci pelago vitam committerent, quum omnis iis Europa antiquioribus temporibus pateret, laetissimaeque regiones Italia atque Hispania in proximo invitarent, quas & frequentes praesertim Italiam dudum ante Caesaris in Galliam adventum occuparunt. Imo si vera sunt, quae Camdenus de Britannia pag. 34. ex Scriptoribus priscis docet, Britanni permisti fuerunt Gallis & Cimbris, qui egressi e Patria Italiam Graeciamque vastarunt, quorum illi ipsam etiam Asiam sunt ingressi & ad Pontum Euxinum sedes fixerunt, de quibus Justinus libro XXXII. cap. 3. Idem quoque Camdenus Britomaram Insulbrum Regem, de quo Florus libro II. cap. 4. Britonem fuisse dicit, quem tamen M. Velferus Annalium Bojorum libro I. cap. 18. & 19. Bojis suis vindicat. Uter verius alii judicent, equidem hoc Gentis & Patriae studio dandum censeo, quod etiam, cum nimium est, crimine caret. Quae autem causae ac necessitates Gallos in alias terras expulerunt, eadem Britannos in Galliam aliasque vicinas regiones, id est, Bataviam Frisiamque adegerunt. In his est hominum infinita multitudo, de qua Caesar in Bello Gallico libro V. cap. 12. Dicit quidem, eam multitudinem potissimum Belgarum esse, sed quum praedae ac belli inferendi causa ex Belgio in Insulam illi transierant, intelligimus, Britannos *αὐτόχθονας* (tales in Insula fuisse docet Caesar eodem cap. 12.) ex his sedibus ejectos, coactos fuisse novas terras habitandas quaerere, & quum vicina Gallia Germaniaeque loca vacua praeberet, eo nonnullos trajecisse testatur quoque ipse Caesar libro IV. cap. 20. Gallis crebra auxilia ex Britannia missa fuisse, quum ipse in Gal-

Gallia Bellum gereret, imo eam sibi causam expeditionis in illam Insulam fuisse scribit. Adde his matrimoniorum foecunditatem, non quae hodie est hac morum sanctitate, sed quae olim fuit, vaga pae-
ne & promiscua Venere, de qua Dion Cassius libro LXXVI. pag. 866.
Ἡ γυναιξὶν ἐπικοίνοις χρώμεναι, καὶ τὰ γεννώμενα πάντα ἐκτρέφοντες. *Utuntur promiscuis Uxoribus, & quidquid ex iis nascitur alunt.* Hunc se-
quitur, ut solet, Joannes Zonaras Annalium libro XII. cap. 10.
Qui autem fieri potuit, ut una Insula quantumvis magna, tantorum annorum sobolem caperet, aut si cepit, aleret ac sustentaret? prae-
fertim quum prisci illi Britanni, qui interiora habitabant, atque e Gallia non advenerant, terram negligentius coluisse aut frumenta se-
visse dicantur. Caesar cap. 14. *Interiores plerique frumenta non se-
runt, sed lacte & carne vivunt.* De iisdem Dion μήτε τείχη μήτε πό-
λεις, μήτε γεωργίας ἔχοντες, ἀλλ' ἐκ τε νομῆς καὶ θήρας ἀκρόδρῶν τε τίνων ζῶντες.
Nec habent moenia nec urbes, nec agros colunt, sed & pastura & venatione fructibusque nonnullarum arborum victitant. Neque aliter Zonaras. Imo quod Procopius de sua aetate, id crebro ante facti-
tatum opinor, qui de bello Gothico libro IV. cap. 20. τοσαύτη ἡ ἢ ἡ εὐθὺν πολυανθρωπία φαίνεται εἶσα, ὥστε αἰνὰ πᾶν ἔτ' καὶ πολλὰς ἐνθεύδε μετανιστά-
μενοι ξυνὲς γυναιξὶ καὶ παισὶν, ἐς φράγδας χωρῶσιν. Οἱ δ' αὐτὲς ἐνοικίζουσιν -- γῆς δ' σφετέρας ἢ ἐρημότερον δοκῶσαν εἶναι. *Tanto hominum numero gentes a-
bundant, ut inde singulis annis non pauci cum uxoribus migrent ad Francos, qui in suo ditionis solo, quod desertius videtur, sedes illis adscribunt.* Procopii autem aetate Franci in Gallia habitabant. Ad-
de porro minuta imperia, eaque quae plurimis, id est a populo, non ab Rege gubernabantur, & quotidiana in vicinis latrocinia. Con-
sule praeter eos, quos modo nominavi Tacitum, in vita Julii Agri-
colae cap. XII. ubi de Britannis. *Olim regibus parebant, nunc per Principes factionibus & studiis trabuntur. Nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribusve Civitatibus ad propulsandum com-
mune periculum conventus, ita dum singuli pugnant, universi vin-
cuntur.* Pomponius Mela quoque libro III. cap. 6. causas autem inquit & bella contrahunt, ac se frequenter invicem infestant, ma-
xime imperitandi cupidine, studioque ea prolatandi, quae possident. Inde Bunduica in ea oratione apud Dionem libro LXII. cap. 703. qua Britannos suos ad arma Romanis inferenda cohortatur, dicit, se Britannis imperare, qui non agros colere, non artes tractare, sed

sed bella gerere optime didicerunt γεωργεῖν μὲν ἢ δημικεργεῖν οὐκ ἐδῶτων, πολεμικῶν δ' ἀκριβῶς μεμαθηκῶτων. Victus si victori servire nolebat, quae crebro ut in Gente praeferoce, contumacia, Patriam relinquebat, Insula excedebat. Tanto autem promptius sedes suas migrabant, quod eos tectorum & cultus expertes facile quaevis terra alebat, quare eadem Bunduica ἡμῖν ᾗ δὴ πᾶσα μὲν ποῖα ἐρίζα σιτὸς ἐστὶ, πᾶς ᾗ χυμὸς ἔλαιον, πᾶν δ' ὕδωρ οἶνον, πᾶν δὲ δένδρον οἰκία. *Nobis autem quaevis herba & radix cibus est, quilibet succus oleum; omnis aqua vinum, omnis arbor domus.* Caesarem quoque jam ante Trinobantes, & Mandubratius adolescens, iniquo Callivellauni imperio, a quo Imanuentius Mandubratii Pater occisus fuerat, pressi, in Britanniam acciverant, teste ipso Caesare in Commentariis Belli Gallici libro V. cap. 20. Quin a victis ulciscendi causa in Insulam semper fere Romani evocati videntur. Nam & Dion tradit libro LX. pag. 677. Bericum eadem causa ex Insula expulsum Claudium Imperatorem Romanum concitasse in Britannos. Tacitus quoque auctor, Regulum ex Hibernia a Domesticis pulsum exceptumque esse ab Agricola. Vivebant autem Hiberni more fere Britannorum, vide in vita Agricolae cap. XXIV. Is Bericus, qui videtur inter suos Princeps fuisse & partium caput, an plures secum ex Insula eduxerit, non mihi liquet; haud obscure tamen id colligitur ex Suetonio, qui in Claud. cap. 17. scribit tumultuatum eo tempore fuisse ob non redditos a Romanis *transfugas*; sed de Adminio Cinobellini Britannorum Regis filio id discrete affirmat Suetonius in Caligula cap. XLIV. *Nihil autem amplius, quam Adminio Cinobellini Britannorum Regis filio, qui pulsus a patre cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto.* Transfugerat autem ille ex Britannorum Insula ad Caligulam, morantem eo tempore in Batavorum Insula, a quo & una cum comitibus fugae locum in ea regione habitandum accepit, ut postea demonstrabimus. Paullus Orosius Historiarum libro VII. cap. 5. scribit, oberrasse hunc Adminium. Unde suspicari liceat, errasse eum ad novas sedes quaerendas ante extra Insulam atque in Gallia, quam certum locum & fixam habitationem a Caligula accepit.

Sed hoc prae ceteris observari velim, exiguam manum Britannorum fuisse, quae cum Rege suo Adminio relicta Patria in Bataviam venit. Manum hanc exiguam unius populi fuisse, sive unius δυναστείας, ut Strabo nominat, cuiusmodi δυναστεία in hac Gente complures fuerunt. Quae paucitas ad exterarum Nationum Gallorum Ger-

mano-

manorumque delata vix ullo numero fuit, & a multis Geographis neglecta est. Quam sane causam opinamur, cur raro atque a paucis trajectus Britannorum in alias terras & sedes memorentur. Verum quid miramur paucorum egressum ex Insula silentio esse praetermissum a Scriptoribus Romanis Graecisque? Quum ex utrisque vix unus sit, qui plene Anglorum Saxonumque irruptionem & dominationem, secutamque inde Britannorum fugam in Galliam commemoraret? Neque autem exigua Britannorum manus fuit, quae exosa exterorum tyrannidem illa tempestate Insulam suam reliquit & novas in Gallia sedes quaesivit; occupavit namque quidquid terrarum ad Ligerim Oceanumque amplissime patet, & hodie Britanniae minoris nomine in Francia designatur. Certe Zosimus, Zonaras, Theophanes, Cedrenus quique alii sunt nobilissimi per haec proximaque tempora, quibus illa migratio accidit, Historici eam praeterierunt. Procopius autem usque adeo rerum Britannicarum ignarus fuit, ut, cum alios populos in Britannia vel Brittia ex scriptis sui superiorisve saeculi, aut ex sermonibus aliorum cognovisset, quam antiquioribus Scriptoribus in ea Insula memorantur, Anglos nempe Saxones aliosque; Hos non veteris Britanniae sed alterius Insulae incolas existimarit. Sed de Procopii Brittia mox dicendi locus erit.

Quae usque adhuc disputata sunt a me, eo potissimum spectarunt, ut docerem Britannos ex Insula profugos, aut sponte melioris terrae fortunaeque spe egressos sedes per Galliam Germaniamque cepisse, iisque nomen suum inposuisse. Adseverare tamen non ausim, nulla omnino in Germania aut Gallia loca esse, tametsi usque adhuc nulla mihi cognita sunt, quae aliunde a Brittis vel Britannis nomen acceperint originemque trahant. Potuit namque fieri, ut a Cohortibus Alisve Britannorum, quae inter Romanorum auxilia stipendia fecerunt, iis nomen haeserit. Soliti enim Romani copias ex Provincialibus conscriptas militiae jure in diversas nonnunquam terras mittere, idque deflet Civilis Batavus apud Tacitum Annalium libro IV. cap. 14. *Instare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus, velut supremum dividantur.* Quin Brittones in notitia Imperii sub dispositione illustris Magistri militum per Illyricum, item sub dispositione Viri spectabilis Ducis Thebaidos recensentur, & cum Viro illustri Magistro Equitum Galliarum intra Gallias, quin & in Hispania aliisque in locis militasse memorantur, haud aliter ac Batavi, qui in quascunque terras fuerunt abducti, cer-

te nobilissimae urbi in Vindelicia nomen fecerunt. Contra Breucorum Cohors, quae ex Pannonia conscripta Breucomagum, ut nominatur Ptolemaeo, ad hunc Rhenum nostrum condidit. Hoc sane velim, si per Ammianum Marcellinum & Tabulas Peutingerianas liceret. Illud novimus ex lapide ad Rhenum alicubi eruto (locum ipsum nescio, neque eum significavit Mercator, ex quo descripsit Gruterus pag. DLX. n. 2.) Breucorum Cohortem hiberna ad hunc fluvium habuisse

SASAIVS LICAI

F MILES EX COH

VIII. BREVCORVM

ANN. XXXII STIP XII

H. S. F. H. T. F.

Addimus huic alterum, quem in Agro Bergendalensi ad Cliviam ipsi descripsimus

MARCINVS SVR

CONIS F BREVCV

MIL. EX COH. VIII

BREVC. ANN. XXXV.

STIP. XII. H. S. E.

Dabimus dein & alium, digna enim res, quae de integro agatur. Unam tantum nunc Inscriptionem inde resutuo, ex sponio in Miscellaneis eruditae Antiquitatis pag. 164.

CAM. CELSO

AED. PLEB. CERAL. Q. ADLECT. IN

SENATVS ORDINEM AB DIVO

NERVA TRAIANO AVG. GERMANICO DACICO

PRAEF. COH. BREVCOT. MVNICIPIO SVO

ALBA POMPEIA PATRONO COLONIARVM

MVNICIPIORVM ALBAE POMPEIAE

AVG. BAGIENNORVM

ENS GENVENS. AQVENS. STATIEL.

In versu 5 legendum BREVCOR. & si quid ultra tentare licet, legerem non MUNICIPIO, sed MUNICIPI. Vidi saxa in quibus littera O distinctionis notam habebat, an idem hoc loco in lapide habeat, illis, quibus hujus copia fuit, aut etiam nunc est, existimandum relinquo. Imo & alteram adjungo, quae hoc ipso temporis articulo mihi cognoscitur ex Gudii inscriptionibus ab Hesselio curatis, in illis autem pag. CXIX. n. 2.

M. CAMPANIO
M. FIL. M. NEP. FAL.
MARCVLO
PROC. STOR
AD. ME. RIVM
ALEXANDRIAE PROC.
PROVINC. CYPRI
PRAEF. EQ. ALAE PARTH
TRIB. COH. PR. HEMESSEN
PRAEF. COH. III. BREVICO. P.
. NCIA. CYPRO

Sollicitum habuit Gudium, ut ex hujus Epistola IV. perspicimus atque ex praefatione Inscriptionum pag. IV. unde intelligimus etiam versum 10. legi BREVCOP, quod velim mutes in BREVCOR. Sed idem hoc animadversum video illi, qui Indici eorum, qui ad rem militarem & bellicam pertinent in voce COH. III. haec adjecit BREVCOR. *Sicuti nonnullis ex Inscriptionibus reperietis.* De Breucis monuit Plinius libro III. cap. 25. Brittonum Cohortem in Bavaria reperio apud Gruterum pag. XXIV. n. 2. & in oppido Carinthiae idem pag. CIII. n. 13. ubi CHOR. I. FL. BRIT., unde emendo titulum lapidis, quem Gudius acceperat a Bonifacio, editus est novissime in Inscriptionibus hujus pag. CLXXV. I. ubi FE. BRITTON. Sed dudum eundem ediderat Reinesius Classe VI. n. 128. qui & eum recte atque ex sententia nostra descripsit. Est autem FLAVIA BRITTONUM posterior etiam vox tanquam insueta notata, appposito vocabulo *sic*, credo quod BRITANNICAE Auctor substituendum putavit, ut & Auctor Indicis Regionum hic legit, sed facile caremus hoc indicio. Ad Viennam Galliae quoque ALAI. FLA. BRIT. exhibetur a Grutero pag. DXLI.

n. 8. & DXLII. n. 7. Quin *ordinem Brittonum* nonnulli sese invenisse tarunt ad Coloniam Agrippinensem, ibi certe erutus lapis, cuius haec est Inscriptio.

IN H DD
DIABVS
MALVISIS
ET SILVANO
AVR. VERE
CVNDVS
ORD. BRITO
V. S. L. M.

Hanc ob oculos ponit Gruterus pag. XCI. n. 6. Keyslerus in Antiquitatibus Selectis Septentrionalibus pag. 438. legit non ORD. in versu 3. sed ORDO. additque conjecturas Auctoris Indicis Gruteriani, Gudii & Reinesii, quas ibi legi malim, nulla enim harum placet, sed ORD. vel ORDO hic Ordovicem notat. Non autem incelebre fuit Ordovicum in Britannia nomen, vide Tacitum Annalium libro XII. cap. 33. & in vita Agricolae cap. 18. Ptolemaeus eos ad Oceanum Hibernicum collocat, inde a Camuloduno & Brigantum terminis ad Ganganorum Promontorium. Camdenus in expositione nominum antiquorum hodie *Northwales* appellari scribit. Possem nunc, si aut tempus aut animus suppeteret, migrationes Britannorum non in Germaniam duntaxat & Galliam, de quibus in superioribus disputavimus, sed & in alias terras & praesertim in Hispaniam persequi & causas investigare, cur *Brigantum* nomen, quorum terminos in Britannia modo tetigimus, in Hibernia, Vindelicia atque Hispania populis tributum legatur, nec non de *Brittio* Lusitanorum inquirere, Originemque ad Britannos referre. Possem etiam de *Brettotia* Hadriatici Maris insula & fluvio ejus *Brettio*, nec non de urbe *Bretto*, de quibus Stephanus Byzantinus, & Brixia, quam Pontus Heuterus Praepositus Arnhemienensis de veterum ac sui saeculi Belgio libro I. cap. 3. a *Britten* Incola Insulae Britanniae derivat, nonnulla in medium praeferre: Ad extremum liceret etiam ex similitudine nominum populorum in Gallia, Germania, Britannia sententiam meam munire, sed quia haec res disputationem longiorem requirunt, in praesenti ea mihi praetereunda censeo.

CAPUT VII.

Hugonis Grotii & Cluverii sententia rejecta. Brittia Procopii non in Batavia quaerenda. De ea Procopii locus ad examen revocatur. Quam Britanniam dicit Procopius, alii Scriptores Hiberniam nominant; quam Brittiam; alii Britanniam. Hibernia ad solem occidentem posita, idque Geographorum vetustorum testimoniis probatur. Olivarii error perstringitur. Hiberniae etymon ex Isidoro. Quomodo Britanniae sive Albioni Insulae convenient, quae de Brittia Procopius. Britannia Rheni ostiis objecta. Media inter Hiberniam & Thulen. Procopii error de Thule, quam Scandinaviam opinatus est. Interpres Latinus Procopii notatus. Veteres Geographi non ex Coeli cardinibus, sed ex Patria sua aut loco, in quo scribunt, regionum situm aestimant. Britannia, non etiam Rhenolandia, habitata aliquando a tribus nationibus, Brittonibus, Anglis & Frisonibus. Frisones etiam Saxones. Saxonum in Britanniam trajectus memorabilis. Franci Galliam occuparunt. In vacuas illorum possessiones inter Amasin & Rhenum ad Oceanum venerunt Saxones. Saxonis Grammatici fides aliis posthabita. Littus Saxonicum longo tractu per Galliam procurrit. Cui qui praefuerint. Stoke & Colinus Chronicorum Rhythmicorum Scriptores laudantur. Terra inde a Neomago urbe usque ad Oceanum Saxonia inferior dicta. Saxonibus misti Frisii in Britanniam trajecerunt. Horsus & Hengistus origine Frisii a nonnullis censentur. Colinus emendatur & exponitur. Saxones Frisiorum terras occuparunt. Quomodo Saxones Frisii dicantur Procopio. Galli Cisalpini & incolae

colae majoris Graeciae etiam Itali dicti. Justinianus Francis Galliam pactus est. Isidori scriptura castigatur. Saxones agilitate terribiles. Murus Britanniam divisit olim, non Rhenolandiam. Alia a Procopio de Brittia memorata Angliae conveniunt non Rhenolandiae. Batavia inclinato Imperio Romano exhausta delectibus & Barbarorum vastationibus. Abundavit incolis Britannia. Qua causa Rex Francorum Imperium aliquod suum in Angliae incolas jactarit. Dissidentium argumenta diluuntur. Imperitia equitandi Britannis pariter & Batavis non convenit. Dissensus Veterum de Spatio trajectus ex Gallia in Britanniam. Caesaris scriptura ex Graeco Metaphraste defenditur adversus Casaubonum. Procopii, an librarii error incusandus. Quomodo Procopii error excusetur, quod Britanniam sive Angliam Brittiam nominarit. Insulae omnes ad Albiona sive Angliam Britanniarum nomine dictae. Prae ceteris tamen Albion & Hibernia. Britannia Graecis nonnullis per P scripta. Anonymi Ravennatis an error dicendus quod Hiberniam Scotiam nominavit. is suos Auctores habuit. Semel iterumque correctus. Britannia dicta Microcosmus. multis nominibus & divisionibus distincta. Hinc errores. Scotia muro aut vallo, Hibernia freto a Britannia exclusa. Fabula de transvectione animarum. Procopius cur Albiona Brittiam nominarit. Brettia, maris Adriatici Insula. an Βρεττοία, Βρετλία Tyrrhenorum. Βρεττίς Graeci, Dionysius Βρεντίς Latini Bruttios nominant. Etiam Brittii dicuntur in monumento antiquo. Verisimile nomen Brittae pro Britannia Procopium a Francorum legatis accepisse. Illi ut & ipsi Britanni Brittos dicebant non Britannos.

tannos. *Sequioribus saeculis Brittones frequentius, quam Britanni nominantur, non illa nomina diversos populos significant.*

JAm dudum domum respicio, atque ex longinqua peregrinatione in Bataviam & ad Brittenburgum redire cupio, sed moram obijcit Brittia a Procopio memorata. Ante enim quam arcem ipsam ingredimur, formamque ejus & antiquam supellectilem lustramus, Brittia nobis quaerenda est, quam solus, ni fallor, Procopius describit. Hanc enim partem Bataviae fuisse, cui Brittenburgus caput, opinantur plerique omnes rerum Batavicarum Scriptores. Quamquam autem eorum sententiam haud leviter auctoritate sua corroboravit Hugo Grotius de Antiquitate Reipublicae Batavae cap. IV. & Cluverius, a quibus non longe abit Altingius in notitia Germaniae Inferioris parte II. voce BRITTIA, nostramque opinionem de Britannorum sedibus ad Rheni ostium Brittenburgumque unice confirmat, facere tamen non possum, quin in alia ab his discedam. Hacc autem de Brittia Procopius Bello Gothico libro IV. cap. 20.

Κατὰ τὸν χρόνον τῆτον τῷ τε Ουάρνων ἔθνει ἢ στρατιώταις, νησιώταις οἱ δὲ ἐν νήσῳ τῇ Βριττίᾳ καλεσμένη ὤκηνται, πόλεμος ἢ μάχη ἐγένετο ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Οὐαρνοὶ μὲν ὑπὲρ Ἰστρον ποταμὸν ἰδρυνταί. διήκῃσι δὲ ἄχρι τε ἐς ὠκεανὸν τὸ ἄρκτων, ἢ ποταμὸν Ρήνον. Ὅσπερ αὐτὰς τε διορίζει ἢ Φράγξας ἢ τὰ ἄλλα ἔθνη, αὐτῇ ἰδρυνταί. ἔτοι ἅπαντες ὅσοι ποταλαῖον ἀμφὶ Ρήνον ἐκατέρωθεν ποταμὸν ὤκηντο, ἰδίᾳ μὲν τινὲς ὀνόματι ἕκαστοι μετελάττανον. ὧν δὲ ἔθνος ἐν Γερμανοῖς ὀνομάζονται. Ἐπικοινωνῇ δὲ Γερμανοὶ ἐκαλέοντο ἅπαντες. Βριττία δὲ ἡ νῆσος ὅπῃ τέττα μὲν τῷ ὠκεανῷ κεῖται τῆς ἡνὸς ἢ πολλῷ ἀποθεν. ἀλλ' ὅσον ὑπὸ σαδείων διακοσίῳν κατ'αντικρὺ τῷ Ρήνῳ ἐκβολῶν μαλίστα. Βρετανίας δὲ ἢ Θέλης τῆς νήσου μετὰξὺ ἐστὶ. ἐπεὶ Βρετανία μὲν πρὸς δύοντα πρὸς κεῖται ἥλιον, κατὰ τὸ Ἰσπανῶν τὰ ἑλάχιστα χώρας, ἀμφὶ σαδείας ἔχουσαν ἢ ἐς τετρακισχιλίας τὴν ἡπείρου διέχουσα. Βριττία δὲ ἐς τὴν Γαλλίας τὰ ὀπισθεν, αὐτὴ πρὸς ὠκεανὸν τετραμμένα Ἰσπανίας δηλονότι ἢ Βρετανίας πρὸς βορρᾶν ἄνεμον. Θέλη δὲ, ὅσα γε ἀνθρώποις εἰδέναι, ἐς ὠκεανὸν τῇ πρὸς τῇ ἄρκτῳ τὰ ἑλάχιστα κεῖται. ἀλλὰ τὰ μὲν ἀμφὶ Βρετανίαν ἢ Θέλην, ἐν τοῖς ἐμπροσθέν μοι λόγοις ἐρρήθη. Βριττίαν δὲ τὴν νῆσον ἔθνη τρία πολυανθρωπάτα ἐχούσι. βασιλεὺς εἰς αὐτῶν ἑκάστῳ ἐφέσηκεν ὀνόματι ἢ κεῖται τοῖς ἔθνεσι τέτοισι Αἰγίλοι ἢ Φρίσσανες ἢ οἱ τῇ νήσῳ ὀμώνυμοι Βρίττωνες. Τούτῃ δὲ ἢ τὸ δὲ τῶν ἐθνῶν πολυανθρωπία φαίνεται ἔσθαι, ὥς ἀναπὰν ἔλθῃ καὶ πολλὰς ἐνθένδε μελανισάμενοι, ξὺν γυναῖξιν ἢ παισὶν ἐς Φράγξας χωρῶσιν. οἱ δὲ αὐτὰς ἐνοικίζουσιν ἐς γῆν τὴν σφετέραν τὴν ἐρημοτέραν δοκῶσαν εἶναι, ἢ ἀπ' αὐτῆς τὴν νῆσον προσποιεῖσθαι Φασιν.

Quae

Quae ita verti videas. *Per id tempus Milites, qui Brittiā Insulam colunt, dimicarunt cum Varnis, ex ea causa, quam hic subjiciam, exorto bello. Trans fluvium Istrum habitant Varni, pertinentque ad Oceanum usque Borealem & Rhenum amnem, qui ipsos ac Francos aliasque vicinas Gentes determinat. Quicumque olim utramque Rheni partem accolebant, propriis singuli gaudebant nominibus. Earum nationum una appellatur Germanorum vocabulo, omnibus quondam communi. Brittia autem Insula in hoc Oceano sita est, haud amplius CC stadiis procul a littore contra ipsa Rheni ostia, inter Britanniam ac Thulen insulam. Etenim Britannia ad solem occidentem posita, qua extremam Hispaniam spectat, a continente stadia circiter quatuor millia distat. Brittia ultimis objacet Galliae partibus, quae ad Oceanum vergunt, a littore scilicet Aquilonari Hispaniae Britanniaeque. Thule, quantum mortales compertum habent, ad extremum Oceanum septentrionalem submota est. Sed de Britannia ac Thule in superioribus libris disserui. Porro Brittiā insulam nationes tres numerosissimae, suo quaeque sub Rege, habitant. Angli Frisones cognominesque insulae Brittones. Tanta est hominum multitudo, ut inde singulis annis non pauci cum uxoribus liberisque migrent ad Francos, qui in suae ditionis solo, quod desertius videtur, sedes illis adscribunt: ex quo fieri dicitur, ut sibi quoddam, jus in Insulam arrogent. De eadem Brittia mox idem Procopius.*

Εν ταύτῃ δὴ τῇ Βριττίᾳ νήσῳ τεῖχος ἐδείμαντο μακρὸν οἱ πάλαι ἄνθρωποι, δίχα τέμνον αὐτὴν πολλὴν τινα μοῖραν. ὅτι ἡ γῆ καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἔχουσιν ὁμοίως ἐφ' ἐκάτερά ἐστι. τὰ μὲν γὰρ τῷ τείχῳ πρὸς ἀνιχόντα ἡλίου εὐεξία τε αἰέρων ἐστὶ συμμεταβαλλομένη ταῖς ὥραις, θέρους μὲν μετρίως ἀλεεινὴ, ψυχρὴν δὲ χειμῶντος καὶ ἄνθρωποι μὲν πολλοὶ ὠκνηταὶ καὶ ταῦτά βιοτεύοντες τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις.

In ea Insula Brittia murum longum Veteres aedificarunt, qui partem ejus magnam ab altera dividit; eo quod soli coelique affectiones, ceteraque omnia, utrobique, diversa sunt. Etenim plaga, quae a muro ad solem Orientem porrigitur, coeli salubritate justis anni vicibus indulta gaudet: aestate temperate calida est, hieme frigida: abundat incolis, qui vitam itidem, ut ceteri mortales agunt. Non equidem erroris absolverim Procopium in iis, quae de Brittia insula & incolarum moribus sive sua sive aliorum fide prodit, quos ea de re se scrutatum dicit. At vero tam insigni offensa lapsus virum eruditum, ut eam partem Bataviae, quam Rhenolandiam appellamus hodie, sive quae Oceano propior est, inter medium ac occidentalem Rheni alveum in Oceano

ceano collocarit, multis stadiis a continente revulsam, tribus populis habitata, muro distinctam, nequaquam mihi usque adhuc persuadere potui. Quin si non dico a nomine, quod idem est, sed nominis terminatione discefferis paucisque aliis, nihil est in descriptione Brittiæ, quod Britanniae & vetustissimorum Scriptorum testimoniis de ea Insula non conveniat. Sed Brittiam, inquiunt, a Britannia distinguit Procopius. Verum ut paucis me & Procopium expediam, dico, Britanniae nomine hunc Hiberniam appellasse; Insulam autem, quam Albiona Graeci, Britanniam Romani, nos Angliam nominamus, Brittiam vocasse, gravi an excusando errore deinceps videbimus. Hoc autem si tenuerimus puto, nos tenebras hujus loci dictorumque Procopii, quae multos sollicitos habuerunt, facile dispulsuros.

Nunc singula excutiamus, quam fieri potest brevissime. Hoc autem animadvertendum est, ad defendendum Procopium, aut demonstrandam Procopii Britanniam Brittiamque, me Geographorum duntaxat veterum rationes & persuasiones sequi, a quibus quam longe hodie discedant nostri temporis Geographi, nemo ignorat. Ille autem Britanniam, quam nos Hiberniam interpretamur, docet ad solem Occidentem positam, qua extremam Hispaniam spectat. Strabo autem libro IV. pag. 201. & Mela libro III. cap. 6. Britanniam atque Hiberniam situ non multum dissimiles tradunt. Hiberniam hic Juverniam nominat, quam inepte Islandiam interpretatur Olivarius in multis ineptus. Ut ergo Britannia ita etiam Hibernia *κατὰ κατὰ τὴν Ἰσπανίαν τὰ ἑσχατὰ χῶρας*. *Sita est versus extrema Hispaniae.* & hoc dilucide Caesar ostendit Bello Gallico libro V. cap. 12. *Britannia Insula natura triquetra, cujus unum latus est contra Galliam: hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere omnes ex Gallia na- ves appelluntur, ad orientem solem: inferior ad meridiem spectat. Hujus latus tenet circiter millia passuum D. alterum vergit ad Hispaniam atque occidentem solem, qua ex parte est Hibernia dimidio minor, ut existimatur, quam Britannia, sed pari spatio transmissus atque ex Gallia est in Britanniam.* Adde Plinium Naturali Historia libro IV. cap. 16. Dionem Cassium libro XXXIX. pag. 114. Perspicue magis Paullus Orosius in Historia libro I. cap. 2. *Et quoniam Oceanus habet Insulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quae in aversa Galliarum parte ad prospectum Hispaniae sitae sunt, breviter explicabuntur.* Sed admodum accommodata Agathemerii verba de Hibernia conveniunt Procopii dictis de Britannia. Vide illius librum de Geographia II. cap. 4. *Αλλ' ἡ μὲν Ἰβερία δυσπλωτάτη καὶ μένιν ἀντιπαρεκτείνεται μέχρι ἑνὸς τῆ Ἰσπανίας.*

Et quidem Hibernia plurimum in Occidentem exporrecta aliquantum obiacet Hispaniae. nec non Taciti in vita Julii Agricolae cap. XXIV. Hibernia medio inter Britanniam atque Hispaniam situ, & Gallico quoque mari opportuna. Imo adeo vulgatum fuit in definitione Hiberniae Hispaniam memorare, ut inde Isidorus occasionem arripuerit Hiberniae etymon ab Iberia Hispanorum arcessendi. *Ibernia*, inquit, Originum libro XIV. cap. 6. *proxima Britanniae insula: spatio terrarum angustior, sed situ foecundior. Haec ab Africo in Boream porrigitur, cujus partes priores Iberiam & Cantabricum Oceanum intendunt, unde & Ibernia dicta.* Non autem Hiberniae magis conveniunt ea, quae de Britannia tradit Procopius, quam Angliae, seu Britanniae, quae de Brittia. Hanc namque Rheni ostiis objectam dicit, inter Britanniam, id est Hiberniam & Thulen. De Rheni ostiis quod dicit, nullus ignorat, neque hic aliter veteres quam recentiores Geographi. Strabo in Geographiis libro IV. pag. 199. ubi de Britannia & tribus ejus lateribus πὸ δὲ Καντίης τῆ κατ' ἀντικρὺ τῆ ἐκβολῶν τῆς Ρήνης. *Latus a Cantio objectum est Rheni ostiis.* Mela libro III. cap. 6. *Inter Septentrionem Occidentemque projecta grandi angulo Rheni ostia prospicit.* Mitto alios, qui obvii sunt. Perite quoque & vere Brittiam collocat mediam inter Hiberniam & Thulen, modo Thulen hic ex mente Procopii non Islandiam, aut aliam in proximo insulam accipias, sed Scandinaviam seu Norwegiam, Finniam & Sueviam. His enim regnis conveniunt, quae Procopius cum hic, tum alibi de bello Gothico libro II. cap. 15. de Thule monet. Vide Cluverium de Germania antiqua libro III. cap. 39. & Cellarium Geographia antiqua libro II. cap. 4. Pergit Brittiae situm describere his Procopius. Βρεττία ἡ ἐς τὴν Γαλλίαν τὰ ὄπισθεν, ἃ ἡ πρὸς ὠκεανὸν τετραμμένα Ἰσπανίαν δηλονότι καὶ Βρεττανίαν πρὸς Βορρὰν ἀνέμων. Quibus nihil verius, sed sensum Procopii non perceperunt Interpretes, qui ita exponunt Graeca, quasi Brittiam a latere aquilonari Hispaniae Britanniaeque obversam dicat, quod plane adversatur instituto Procopii, ut cuivis non ignaro Geographiae patet & consideranti situm Britanniae, intra quam sitam dicit Brittiam. Verum illud significat, ut Britannia sive Hibernia extremam Hispaniae terram prospectat in Occidentem, ita Brittiam Galliam adspicere, qua haec Gallia Hispanicum & Britannicum mare in Septentrionem respicit. Haec autem tanto verior est interpretatio, quanto magis conspirat cum reliquorum Geographorum traditionibus. Adde autem illis, quos ante nominavimus Geographis Marcianum Heracleoten in

in Periplo pag. 57. & 58. Cujus vero animum non haec interpretatio explet, quanquam non video, cur explere non debeat, recordetur is veterum Geographorum consuetudinem existimantium regionum situm ex patria sua aut eo loco, in quo scribunt, non vero ex coeli cardinibus; qua ratione eruditissimus Vir Isaacus Vossius Melam expediendum censet, qui inter Septentrionem Occidentemque Britanniam projectam scribit.

Porro quod addit Procopius Brittiam Insulam incolit a tribus nationibus Brittonibus, Anglis & Frisonibus, tam alienum est a Batavia, quam aptum & consentaneum Britanniae. Quos autem Frisones dicit Procopius, alii Saxones nominarunt & sunt iidem illi, qui cum Anglis Britanniam destitutam Romanorum praefidiis sibi relictam invaserunt, quorum celebratus est trajectus, magis tamen Scriptoribus Anglis & Chronicorum Architectis, quam Romanis & Graecis. Ex quo enim populi omnes inter Amasin & Rhenum amnes habitantes quorum magna pars Frisii, assumpto Francorum nomine, tentatam a se saepius Galliam tandem bona fide ceperunt, Saxones vacuas horum sedes occuparunt, praecipue vero loca maritima infederunt, ad piraticam proni. Scio diversa ab aliis tradi, qui Saxonem Grammaticum similesque Scriptores sequuntur, sed id quod dixi, antiquiorum & praestantissimorum Virorum fide munitur. Inde autem ab Amasi, certe a Rheno per Galliam longo tractu Oceano obducti fuerunt, unde & littus ab iis Saxonicum fuit dictum, quod tempore Theodosii Junioris tuebantur in Belgica secunda Equites Dalmatae in oppido Marcis sub dispositione Viri spectabilis Ducis Belgicae secundae. At vero in regione Armoricana Tribunus Cohortis primae, novae Armoricae in oppido Grannona, vide Notitiam Imperii Occidentis. Hinc intelligimus, quam vere Aemilius Stoke in Chronico perantiquo Saxones collocavit in Batavia, ita namque is praefatur

*Ouden boeken hoer ic gewagen,
Dat al 't lant beneden Nyemagen,
Wilen Neder-Zassen hiet.*

Neque aliter Colinus pag. 251.

*de lande die gelagen
Tussen maer-Zee ende Nymagen
Rien en Mase en Torp Assen
Al die Goyen beten Neer-jassen.*

Convenienter etiam Procopio illud Aemilius iste tradit, Saxones hos Frisios esse dictos, credo, quod Frisiorum terras tenebant sive quod multi Frisii iis mixti erant, qui in Galliam non transierant. Quare Johannes Gerbrandus a Leidis libro I. Chronicorum cap. 8. recte scribit Saxones hos sua aetate Frisones appellari, quo nomine etiam hodie dicuntur. Colinus quoque, quum pagina dicta Anglos & Saxones tantum memorat Hengisto & Horso Ducibus, quos Frisio genere ortos scribit Suffridus Petrus de Antiquitate & origine Frisiorum libro II. cap. 14. in Britanniam transmisisse, mox pag. 260. Anglis & Saxonibus etiam Frisones addit, atque ex eo, quod Frisones dicuntur interfuisse expeditioni huic Saxonum Anglorumque, docet Hollandiam olim Frisiae partem fuisse, siquidem Frisones illi profecti sint ex ea regione, quae deinceps Hollandia est dicta, memoratque Johannes Gerbrandus a Leidis cap. 9. Duces illos ex Hollandensibus etiam milites ad expeditionem eam conscripsisse. Puto autem ita legenda Colini verba.

*Woe die Friesen Anglen en
Saxen, uitte Allemangen
Verbiven over in Bretangen.*

Male editum est *mette Allemangen*; videtur enim non Alemanos gentem, sed Alemanniam regionem dixisse *Allemangen*, ut Britanniam *Britangen*. Alemanniam autem more Scriptorum Gallorum nuncupavit, quam Latini Germaniam appellant. Si tamen Alemannos designasse putabitur Colinus, distinctos a Frisonibus, Anglis & Saxonibus, necesse est Gentem eam, quae ad Moenum habitavit, interfuisse huic expeditioni, de quo nihil compertum habeo, tametsi non me fallit Slavenfes, qui ad Albim confederant, ei accessisse, quod eodem capite Johannes Gerbrandus commemorat. Illa vero omnia declarant non aberrasse Procopium, quum una cum Anglis & Brittonibus Frisios in Brittia sive Anglia regnasse scribit. Imo supra cap. IV. dixi Albericum Britones Frisones nominare. Frisios autem ille nominat, quos alii Saxones appellant, quod hi Saxones ex Frisia, quae olim longe ad Oceanum patuit, in Angliam venerunt. Nec magis in eo culpandus est, quam si Cisalpinos Gallos aut ex Majore Graecia populos aliquis Italos nominet. Procopii autem tempore, qui sub Justiniano Principe historias conscripsit, dudum Franci Galliam tenebant, pacto etiam a Justiniano

miano iis tributam, vidē Procopium de bello Gothico libro III. cap. 33. atque ex eo Zonaras Annalium libro XV. cap. 4. ut adeo pridem Saxones relictas Francorum sedes ad Oceanum infederint hoc tempore. De Saxonibus in hunc modum Isidorus Originum libro IX. cap. 2. *Saxonum Gens in Oceani maris littoribus & paludibus inviis sita, virtute atque agilitate habilis. scriptum fuerat agilitatibilis quod exponendum agilitate terribilis*, atque ita est apud Auctorem Orosium Historiarum libro VII. cap. 32.

Porro si cogitamus, quae Procopius de muro narrat, qui Brittiā Insulam dividit, extructo a Majoribus, dubitare nos non sinunt, Insulam eam Britanniam esse sive Angliā, nequaquam vero Bataviā aut Rhenolandiam. Quis enim unquam de tali muro in hac Insula? Silent veterum monumenta neque ullum ejus hic vestigium. Contra vero & veteres & novi Scriptores eum in Angliā ostendunt, nam nec hodie sive muri sive valli reliquiae omnes deletae sunt. De illo Aurelius Victor in Severo *Britanniam, quod ea utilis erat, pulsus hostibus MURO munivit, per transversam Insulam ducto, utrimque ad finem Oceani*. De eodem Dion Cassius libro LXXVI. pag. 866. Eutropius libro VIII. cap. 19. Beda in Historia Ecclesiastica gentis Anglorum libro I. cap. 5. Salmasius ad Spartianum in Severo cap. XVIII. Christophorus Cellarius in Geographia antiqua libro II. cap. 4. Britannis dicitur *Gual Sever & Mur Sever*, Anglis & Accolis *The Picts Wall*, sive *The Pebits Wall*, murus Picticus, Scottis *Scottis Waitb*, vide Camdenum in Britannia pag. 642. Mitto alia, quae Britanniae hanc Insulam Brittiā vindicant, ut multitudinem incolarum, crebram migrationem in Franciam seu Galliam, Francorum ostentationem Imperii in Brittos, denique totam Hermegisli Varnorum Regis ad suos orationem, quam Historiis inseruit Procopius. Quae omnia prorsus abhorrent a Batavia, quae hoc tempore fuit. Unde enim tanta vis hominum quotannis ad Francos commeantium in Batavia, creberrimis & acerbissimis delectibus Romanorum, in quorum pluribus exercitibus per omnes terrarum partes sub exitu Imperii, militarunt, exhausta & Barbarorum vastationibus afflicta? Aut quae ostentatio, quae gloriatio Francorum Regis de suo in Rhenolandos imperio, cum dudum ipsi totam Insulam Batavorum tenebant, & universae paene Galliae imperabant? Tantam autem multitudinem ex Insula Britannia, quae non suis tantum incolis abundabat, sed & nunc Anglis atque Saxonibus auctior erat,

ad Francos sese recepisse certum est, ut inde in Francia quasi novum quoddam Regnum Brittorum vel Brittonum constitutum sit, certe inde Britanniae in Francia nomen, quod hodiedum manet: Nec mirum si Rex Franciae Britonum inde se Regem jactarit.

Sed ajunt, qui Brittiā de Rhenolandia interpretantur, nonnulla a Procopio memorata non conveniunt Angliae populis, ut inperitia equitandi. Non nego. Sed eadem multo minus convenit Batavis, ex quibus haud dubie ob equitandi peritiam, equites *singulares* multi fuerunt a Romanis Principibus delecti. Sed urgent adversarii spatium illud, quod Zosimus ponit libro III. cap. 7. & hodie est inter Britanniam Rhenumque, discrepat ab eo, quod Procopius definit. Sed cogitandum est primo, numeris nihil corruptius ac lubricum magis in priscis Scriptoribus; deinde spatia Britannicarum Insularum, & trajectum ad eas parum perspecta habuisse Veteres: Quam & opinor causam fuisse, cur inter Priscos, ne de celeberrimo quidem Morinorum in Britanniam trajectu, quo nihil notius, illa littora habere scribit Mela libro III. cap. 2. conveniebat. Caesar circiter stadia ducenta & quadraginta designat de Bello Gallico libro V. cap. 4. Passus enim ponit XXXM. Totidem stadia habet etiam Graecus Metaphrastes: unde intelligitur, scripturam eam Caesaris antiquam esse. Eustathius ad Dionysii περιήγησιν trecenta stadia numerat, describens ipsa Strabonis verba, qui tamen duobus in locis libro IV. pag. 193. & iterum pag. 199. trecentis his stadiis viginti adjicit. Plinius vero libro IV. cap. 16. quadringenta habet, meminit enim passuum milia quinquaginta additque *minimum*. Dion vero pag. 114. stadia quinquaginta supra quadringenta & quidem τὸ συνολικώτερον, a qua ratione nil abit Auctor Itinerarii, quod Antonini dicitur, qui in Itinere Britanniarum a Gessoriacō de Galliis Ritupas in Portum Britanniarum stadia numerat CCCCL. eundem numerum sequitur Beda libro I. Historiae Ecclesiasticae cap. 1. Non magis convenit de trajectu ex Britannia in Hiberniam. Caesar Belli Gallici Commentariis libro V. cap. 13. pari spatio transmissum scribit ex Britannia in Hiberniam atque ex Gallia est in Britanniam, quem tamen longe breviorē facit Plinius nempe XXM. passuum, sive ut in uno Codice legitur XXX. Uter autem in tanta varietate culpandus prius, errorne Scriptorum an librariorum? Casaubonus quidem ad Strabonem libro IV. pag. 193. Caesaris librariis eum inputat, tametsi Metaphrastes Graecus a librariis non dissentit. Mea parvi interest, in
utrum

utrum eudatur faba, dummodo credatur, eundem errorem spatium trajectus vitiasse ex Batavia in Britanniam apud Procopium, qui trajectus intervallum ex Gallia in eandem Insulam vitiavit. Possit sane librarii fides in suspicionem venire, quod haud multo post Procopius, certe in eodem capite, ubi fabulam de navigatione animarum narrat, haud obscure significat, intervallum, quod inter Brittiam Insulam & oppositum littus, Franciae nempe sive Bataviae interjicitur, esse noctis unius atque unius diei. Sed fac Procopium ipsum offendisse, quod angustum nimis spatium Britanniae Bataviaeque interponit. Facile est deprehendere similes antiquorum Scriptorum errores in rebus ejusdem Provinciae describendis.

Sed dudum nos ordinis ratio monet, ut videamus, an recte Britanniam dixerit Procopius, quam alii Hiberniam nominant. Verum huic errori, si tamen error est dicendus, haud difficulter ignoscent illi, qui sciunt, omnes Insulas Albioni proximas uno nomine Britannias esse dictas, inter ceteras tamen praecipue Albiona, quam Angliam nunc dicimus, & Hiberniam. Quod de omnibus Insulis dixi, cognoscitur ex Plinii Naturali Historia libro IV. cap. 16. *Ex adverso hujus situs Britannia Insula, clara Graecis nostrisque monumentis, inter Septentrionem & Occidentem jacet, Germaniae, Galliae, Hispaniae multisque maximis Europae partibus magno intervallo adversa. Albion ipsi nomen fuit, cum BRITANNIAE VOCARENTUR OMNES, de quibus paullo inferius dicemus.* Inde autem Plinius Insulas reliquas recenset, *Hiberniam, Orcadas, Acmodas, Haebudas, Moniam, Monapiam, Rieneam, Vectim* & plures alias, quas enumerare longum. Sed plurimi Britanniarum appellatione duas majores Insulas, quas diximus, Albiona & Hiberniam designarunt. Marcianus Heracleotes in Periplo pag. 35. *Πρὸς τὴν τέλει καὶ τὰ δύο νήσων τὰ ἐν τῷ ἀρκτικῷ κειμένων ὠκεανῷ, αἵ κοινῶς μὲν πρὸς πάντας καλεῖται, λέγεται δὲ αὐτῶν ἡ μὲν Ἰερνία, ἡ δὲ Ἀλβίωνος.* *Praeterea vero & DUARUM Insularum in Oceano Septentrionali jacentium, quas vulgo quidem BRITANNICAS appellant. Ex iis vero haec quidem dicitur IVERNIA, illa autem ALBIONIS.* & pag. 57. *Αἱ προπαντικαὶ νῆσοι δύο εἰσὶν, ἥτε καλεσμένη Ἀλβίων, καὶ ἡ Ἰερνία.* *Insulae BRITANNICAE DUAE una ALBION appellata, altera IVERNIA.* Agathemerus libro II. cap. 4. de Geographia. *Νῆσοι δὲ ταύτης τὴν ὑπερῶς ἀξιόλογοι ἐν μὲν τῇ ἐκτὸς θαλάσσει αἱ Βρεταννικαὶ δύο, Ἰερνίας τε καὶ Ἀλβίων.* *Insulae vero continentis hujus memoratu dignae*
in

in extimo mari DUAE BRITANNICAE, HIBERNIA & ALBIONIS. Dionysius in περιήσει v. 565.

Ἀλλαι δ' ὠκεανοῖο παρὰ βορρῶν ἀκτὰς
Δισσαὶ νῆσοι ἔασι Βρεττανίδες, ἀντὶ Ρήνῃ

Haec ita περιφράζει Avienus.

*Eminus hic aliae gelidi prope flabra Aquilonis
Exuperant undas, & vasta cacumina tollunt,
Hae numero GEMINAE, pingues sola cespitis amplae
Conditur occidui qua Rheni gurgitis unda,
Dira Britannorum sustentant agmina terris.*

Pressius Priscianus v. 576.

*Ast aliae Oceani juxta boreotidas actas
Sunt GEMINAE Rhenique BRITANNIDES ostia cernunt.*

Ad quos versus ita Eustathius ὅτι πρὸς βορρᾶν ἐνθα Ρήνῃ ὕδατιαν εἰς ὠκεανὸν ἀπερὺγεται δίνην, αἱ Βρεττανίδες εἰσι δύο νῆσοι ἑρπύα καὶ ἀλβίων ἧτοι Βερνία & ἀλβίων.
Ad septentrionem ubi extremas undas in Oceanum agit, sunt Insulae BRITANNICAE DUAE VERNIA & ALVION sive BERNIA & ALBION. Et Stephanus Byzantinus de Urbibus & populis ΙΟΥΡΕΡΝΙΑ ἢ ΠΡΕΤΑΝΝΙΚΗ νῆσος ἢ δύο ἐλάσσων. Juvernica Britannica insula DUARUM minor. Ut autem ab hoc & Marciano per P exarata vides vocem Britanniae, id ita usitatum fuisse docet idem Eustathius ad Dionysii περιήσειν v. 492. & 568. ἃς de Insulis Britanniae loquitur ἄλλοι δὲ τὴν Π Πρεττανίδας καλεῖσι, quas alii P ΠΡΕΤΑΝΝΙΔΑΣ vocant. Hiberniam hanc Anonymus Ravennas Scotiam etiam nominatam tradit Geographiae libro I. & trans ipsam Britanniam trecentis miliaribus spatiis, ubi longius SCOTORUM insula invenitur, quae & HIBERNIA conscribitur. & libro V. cap. 32. alterum in eodem Oceano Occidentali post ipsam magnam Britanniam simulque & amplius longius, ut diximus, quam omnes Insulae a terra magna finita parte Septentrionali magis ex ipsa Occidentali est Insula maxima, quae dicitur HIBERNIA, quae ut dictum est, & SCO-

SCOTIA appellatur. Parvi hoc penderem, ni scirem, hominem hunc omnia, quae habet, a praestantissimis Scriptoribus accepisse, non tantum quos Graecia & Roma vidit, sed & ipsa Barbaria, quos si consulere hodie liceret, certiora cum de Britannia, tum maxime de Batavia atque universa Germania tradere possemus. Sive autem haec Ravennatis est titubatio, sive aliorum, quos secutus est, certum est, diversa admodum scripta esse Veteribus de his Insulis, & videtur in iis de Britannia Graecos Auctores habuisse homo, sic namque dicto capite 3. libri I. *Magna Insula Britannia rejacet; quam GRAECORUM Philosophi quasi Micosmin, lege Microcosmon, appellant.* Quin his Graecis fidem ipse non habet Insulae magnitudinem inmensam tradentibus. Ita namque libro V. cap. 31. *Quamvis insulam quidam Gothorum* (lege Graecorum, tametsi haud nescio crebro eum Gothorum Philosophorum meminisse) *quasi Micosmi* (lege Microcosmum) *appellaverunt.* Nam nos tam magnam Insulam neque in supra scripto mari magno, neque in privato Oceano dilatissimo, neque in quo praediximus sinu Oceani legendam nullo modo reperimus. Dictorum horum barbariem alii perstringant, & si volupe est, emendent. Hoc ex iis liquere puto, varie erratum a vetustis esse de Britannia vicinisque Insulis. Et sane pronus error fuit ob multiplicem Britanniae appellationem & divisionem. Scotiam autem cum a Britannia distinctam legerent, illi, quos Ravennas Auctores habet (tametsi Scotia non aquis divisa fuit, sed vallo aut muro) crediderunt eam Hiberniam esse, quam similiter distinctam legerunt, distincta autem ea fuit non vallo, sed freto & mari interfuso. Hoc tamen nonnihil adjuvatur Auctor Anonymus, quod Scriptores nonnulli Carolo Magno posteriores Hiberniam nomine Scotiae majoris appellarunt. Dandum est ergo aliquid Procopio, si ipse quoque levius offendit in nonnullis ad Insulam pertinentibus. Quanquam reliqua, quae discrepant, ut de inperitia equitandi, de qua diximus, de transvectione mortuorum non de Batavis aut dicam potius Rhenolandicis, quam de Britannis veriora sunt, imo transvectionem hanc sermonibus ac narrationibus nonnullorum acceptam ipse somniis & fabulis accenset.

Ad Brittie nomen quod attinet, quod Angliam, aut, ut Graeci nominarunt, Albiona significari putamus, fateor usque adhuc in aliis Scriptoribus nondum occurrisse mihi hoc nomine dictam. Brettiam Insulam meminit Auctor Etymologici magni, meminit etiam Stephanus

phanus certe ex opinione Berkeli, nam in libris vulgatis editur *Βρεττανία* atque ita legit Thomas de Pinedo, sed utroque modo legas, Insula haec Adriatici Maris fuit, nec ea quidquam ad Britanniam. Fuit & alia *Βρεττανία* sed Tyrrenorum, ut scribit Stephanus in *Βρεττανία*. Verum haec eorum *Βρεττανία* est, quas Latini Bruttios, Dionysius *Βρεττανία* v. 362. nominat. Ubi vide Eustathium. Adde Leopardum Emendationum libro IV. cap. 12. Brittii etiam illi dicuntur in antiquo lapide apud Gruterum pag. MXCIV. n. 3. Quare non assentior Viro docto haec mutanti in Excerptis Strabonis libro VI. circa finem *τὸ Λακύνιον ἄκρον τῆς Βρεττανίας*. *Βρεττανία* nominavit Olympiodorus, quum scribit *Ῥήγων μετὰ πόλιν ἐστὶ τῆς Βρεττανίας*. Sed Samuel Bochartus in Geographia Sacra parte II. libro I. cap. 39. prope finem hic *Βρεττανία* non *Βρεττανίας* rescribendum docuit. Sed quocunque tandem nomine siue haec regio, siue illa Adriatici Maris Insula dicenda sit, scimus non inde confirmari, nomen Brittae recte, aut saltem priorum exemplo, Britanniae aut Albioni tributam esse a Procopio. Parum autem abest, quin credam, accepisse illum id appellationis a Francorum legatis, quos haud ita pridem ad Justinianum Imperatorem missos scribit eodem capite, vel ex Anglis, quos inter Comites horum legatorum fuisse addit. Hi autem legati ex sua lingua Brittam nominarunt, quam Britanniam plerumque Latini vocarunt. Soliti enim & ipsi Angli & vicini eorum transmarini, ut antea docuimus, breviori vocabulo Brittos nominare, unde & Matres Brittae dicuntur, de quibus supra cap. III. Quin illis, qui cadente simul cum lingua Romanorum Imperio scripserunt, Britto frequentius, quam productione voce Britannus vocatur, ut ex Notitia eadem aliisque ejusdem aetatis Scriptoribus paret. Ne quis autem Brittones & Britannos diversos censeat, id quod nonnulli censuerunt, notissimum illud Ausonii epigramma CX. intercedit.

Silvius hic bonus est. Quis Silvius? Ille BRITANNUS.

Aut BRITTO hic non est Silvius, aut malus est.

CAPUT VIII.

Suetonii locus de expeditione ridicula Caligulae in Germaniam consideratur. Turris Phari a Caligula ad medium Rhe-

ni ostium extructa male confunditur cum Arce Brittenburgica. Illa fuit Oceano propior, & Turris Callae vocatur. Galli & Germani peregrina nomina contrahere solent. Graeci geminato ἡ Καλλιγολαὶν dixerunt. Caeus Imperator Caligulae nomine potissimum in Germania est appellatus. is parvulus est versatus manipulario habitu in Castris, quae in Germania inferiore fuerunt. Caligulae jocularis nomen. Turris nonnunquam, Phari turrim notat. Turris Augusti apud Melam, Pelori apud Strabonem qualis? Antiqui Scriptores nomen Phari pro qualibet turri, cuius ignes navium cursus dirigebant, non frequentarunt. Pharos Insula Aegypti. Turris pro praedio suburbano. A Casaubono disceditur. Non duae sed plures Phari turres aetate Plinii in Italia. Miseni fuisse videtur & Cajetae; Certe Ostiae fuit, item Capreis. Adversus Cluverium de situ Phari a Caligula extructi contenditur. Non in Morinorum Portu, sed in Batavorum Insula ad Rheni ostium medium fuisse docetur. Male Suetonii testimonium interpolavit Cluverius. Jocularis Caligulae expeditio in Batavorum Insula instituta. In loco expeditionis turris Phari crecta, ac proinde in Batavia. Populi inter Rhenum & Efluvum habitantes Germaniae accensebantur. Non Caligula ex Batavorum insula ad Morinorum Portum concessit. Monumenta in locis victoriae erecta aut prope ea. Suetonii locus expenditur. Dio Cassius expositus, non intellectus Cluverio. Claudius Imperator ad Caligulam in Bataviam missus. Orosius illustratus, a Cluverio non intellectus. in quibus rebus credendum Orosio. Is in rebus Imperatorum Romanorum tradendis sequitur Suetonium. Scriptura ejus ex Suetonio emendatur; item ex Joanne Sarrisberiensis expositus & tentatus. Cynobellinus Britan-

norum Rex an Bellinus? Nomen illius in nummis. Adminius qui filius ejus. utriusque nomen varie scriptum. Bellini nomen frequens in Germania, item in Gallia; an hic pertinet Apollo Belenus? Prospectus in scriptis Geographorum quid? Longissimum spatium nonnunquam designat. Ostium Rheni ex sententia Strabonis in Britannia oculorum conspectu contingi potuit. Orosius & Aethicus iisdem verbis eadem scripserunt. uter utrum compilarit. iterum Cluverius refutatus. Quatuor trajectus ex Gallia in Britanniam. Quemadmodum ex Rheni ostiis in Britanniam transmissum fuerit. Turris Phari in Portu Bononiensi male confunditur cum turri Caligulae Cluverio. ejusmodi turris videtur in Cantio quoque fuisse. imo in pluribus locis ad Oceanum & per omnes terras. Aurelii Victoris offensa. Orosio iterum lux. Percurrere Germaniam. Eutropius emendatus. Suevi non habitarunt inter Rhenum & Flevum. Glareani emendatio improbata. Eutropii Metaphrastes Graecus notatus. Non praelio congressus est cum Germanis Caligula. Auci, Chauci, Chaci iidem videntur. habitarunt medium Rheni ostium in Germania. Chammavi & Ammavi non differunt. Lapis antiquus expositus. Junii αβλεψία notata.

QUo autem dilucidius exponantur ea, quae ad Brittenburgum pertinent, distinguenda sunt duo Monumenta Romana ad medium Rheni ostium extructa, Turris Phari, & Brittenburgus, quae Batavicarum rerum Scriptores temere confuderunt. De Pharo Suetonius in vita Caligulae. locum autem integrum de suscepto gestoque a Caligula bello adscribam, quia mox ex ordine ejus plura erunt nobis adversus Cluverium disputanda. Ita autem is Scriptor.

Cap. XLIII. *Militiam resque bellicas semel attigit, neque ex destina-*

stinato; sed cum ad visendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam processisset: admonitus de supplendo numero Batavorum, quos circa se habebat, expeditionis Germanicae inpetum cepit: neque distulit, sed legionibus & auxiliis undique excitis, delectibus ubique acerbissime actis, contracto & omnis generis commeatu, quantum nunquam alius, iter ingressus est: confecitque modo tam festinanter & rapide, ut praetorianae cohortes contra morem signa jumentis imponere & ita subsequi cogerentur: Interdum adeo segniter & delicate, ut octophoro veberetur, atque a propin quarum urbium plebe verri sibi vias & conspergi propter pulverem exigeret.

Cap. XLIV. Postquam castra attigit, ut se acrem & severum Ducem ostenderet, legatos, qui auxilia serius ex diversis locis adduxerant, cum ignominia dimisit. At in exercitu recensendo plerisque Centurionum, maturis jam, & nonnullis ante paucissimos, quam consummaturi essent, dies, primos pilos ademit, caussatus senium cujusque & inbecillitatem: ceterorum increpita cupiditate commoda emeritae militiae ad sex millium summam rescidit. Nihil autem amplius, quam Adminio, Cinobellini Britannorum Regis filio, qui pulsus a Patre cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto: quasi universa tradita insula magnificas Romam litteras misit: monitis speculatoribus, ut vehiculo ad Forum usque & Curiam pertenderent, nec nisi in aede Martis, ac frequente Senatu Cos. traderent.

Cap. XLV. Mox deficiente belli materia paucos de Custodia Germanos trajici, occulique trans Rhenum jussit; ac sibi post prandium, quam tumultuosissime adesse hostem nunciari. Quo facto proripuit se cum amicis & parte equitum praetorianorum in proximam silvam, truncatisque arboribus & in modum tropaeorum adornatis ad lumina reversus, eorum quidem, qui secuti non essent, timiditatem & ignaviam corripuit: Comites autem & participes victoriae novo genere ac nomine coronarum donavit: quas distinctas solis ac lunae siderumque specie, exploratorias appellavit. Rursus obsides quosdam abductos e litterario ludo, clamque praemissos, deserto repente convivio cum equitatu insecutus veluti profugos ac reprehensos in catenis reduxit: in hoc quoque mimo praeter modum intemperans. Repetita coena renunciantes, coactum agmen, sicut erant, loricated ad discumbendum adhortatus est. Monuit etiam notissimo Virgilii versu.

Durarent secundisque se rebus servarent. Atque inter haec absentem Senatum Populumque gravissimo objurgavit edicto, quod Caesare praeliante & tantis discriminibus objecto, intempestiva convivia, circum & theatra & amoenos secessus celebrarent.

Cap. XLVI. *Postremo quasi perpetraturus bellum, directa acie in littore Oceani ac ballistis machinisque dispositis, nemine gnaro ac opinante quidnam coepturus esset, repente ut Conchas legerent galeasque & sinus replerent, imperavit, spolia Oceani vocans Capitolio Palatioque debita. Et in indicium victoriae altissimam turrin excitavit: ex qua, ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium cursus, ignes emicarent: pronunciatoque militi donativo, centenis viritim denariis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus, abite, inquit, laeti, abite locupletes.*

Hactenus Suetonius. Victoriae indicium five monumentum, ex quo ignis in usum navigantium emicuit, turrin vocat; non ergo arx fuit aut castellum, in quo milites Romani praesidia agebant, quale fuit Brittenburgum, teste Colino. Et quo magis intelligamus turrin eam atque arcem diversas fuisse, inspicienda ea, quae Joachimus Oudanus tradidit in libro Belgice scripto *Roomse Moogentheit*, Latine potentiam Romanam an Imperium dicere malis ipse judica. pag. 25. Huic adde Parsium in *Antiquitatibus Catvicensibus* pag. 100. in quibus Oudani verba recenset. Scribunt autem eo in loco, ubi Rheni medium ostium, nunc undis atque arenis obrutum, olim fuisse existimatur, turrin sub aquis latere, non conjunctam cum Brittenburgo, sed interjecto spatio remotiorem in Oceanum: Adduntque hanc turrin crebro a piscatoribus contis ac verriculis esse exploratam, nomine autem *Callae turrin* vocari. Fuit ergo turris quum integra olim staret, propior Oceano, quam Brittenburgus. Qui quidem situs non tantum turrin ab arce secludit, verum etiam Phari usum arcis negat, contra turri vindicat. Necesse namque est, ut in ipsa littoris crepidine atque ostii exitu Pharus fuerit excitatus, ut in Oceano navigantibus in proximo ingressum amnis & portus introitum, ut scribit Plinius libro XXXVI. cap. 12. non a longinquo lumen, quod dubium & fallax esse consuevit & periculosum nautis, monstraret. Non haec turris etiam alios fefellit certe non Scaligerum, cujus haec verba de illa accipienda sunt, quae annotarunt Puteani fratres in *Excerptis Scaligerianis* hoc modo in voce *Antiquitez*. *Il y a à Catwich en Hollande près de l'Océan les masures d'un vieux*

vieux Chasteau, dont on voit ENCORE LES VESTIGES D'UNE TOUR RONDE de pierre. Cum autem turris illa in extremo littore fuerit, non autem Brittenburgus, credibile est, signum a turri illa nautis datum, non vero a Brittenburgo. Firmant sententiam hanc antiqua nomina, etiam nunc frequentia, quibus illa, *turris*, & quidem *turris Callae*, hic autem, *het Huis*, id est Domus vel Arx appellatur. Nomen autem hoc *Callae turris* verbis Suetonii respondet, qui *turrim* vocat atque a Caligula extractam scribit. *Calla* autem contractiore vocabulo, ut vocabula Romana contrahere consueverunt Galli & Germani, Caligulam significat, quem Graeci saepe forte & Galli Germanique, geminato *Καλιγβλαν* dixerunt. Tametsi autem ioculari hoc nomine Cajus Imperator in ceteris Provinciis forte appellatus non est, in Germania tamen utraque, praesertim inferiore atque in ipsis Caninefatibus, ubi parvulus versatus est in Castris Patris sui atque in Praetorio Matris, disito haud procul ostio Rheni, eo nomine dictum semper puto. De nomine hoc ita Suetonius in Caligula cap. IX. *Caligulae cognomen castrensi joco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur.* Castra, in quibus hoc nomen accepit, in Germania inferiore collocat Dio Cassius libro LVII. & Tacitus Annalium libro I. cap. 41. jucundum autem & amabile hoc nomen erat in his oris parentibus pariter & militibus, credo & Germanis. Idem namque Tacitus Annalium libro I. cap. 69. de Agrippina Matre Caligulae. *Nihil relictum Imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem tentet, tanquam parum* **AMBITIOSE** *filium Ducis GREGALI HABITU circumferat, Caesaremque CALIGULAM appellari velit.* Non ergo alio nomine in vulgo hic, quam Caligulae est dictus. Vox autem *turris* simpliciter olim Pharum significavit, sive ejusmodi turrim, ex qua ignis incendebatur nautis, & ejusmodi Phari turrim fuisse puto, quam *Augusti turrim* appellat Pomponius Mela libro II. cap. I. n. 75. & *turrim Pelori*, de qua Strabo libro III. pag. 171. imo pleraeque turres ad Oceanum & mare positas, quas memorant Geographi. Non autem eae Phari nomine designantur ab antiquis Scriptoribus, quod illorum aetate vox haec simpliciter usurpata extra carmen non quamcunque Phari turrim notabat, sed eam, quae in Aegypto erat, & cui insula Pharos nomen dedit, de qua Plinius libro XXXVI. cap. 12. atque alii. Certe Suetonius nusquam turres ad similitudinem Phari Aegyptiaci in aliis terris erectas simpliciter Pharos nominat,

nat, sed modo *turrim Phari*, ut in Tiberio cap. LXXIV. *Et ante paucos quam obiret dies, TURRIS PHARI terrae motu Capreis concidit. modo in exemplum Phari in Claudio. cap. XX. congestisque pilis superposuit altissimam TURRIM IN EXEMPLUM ALEXANDRINI PHARI, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent.* atque in loco, quo de agimus cap. XLVI. *altissimam turrim excitavit: ex qua, ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium cursus ignes emicarent.* Hoc utique intelligimus ex Geographis, turres, quas nominant, & quas Pharos putamus, ad mare sitas fuisse, ut in Sardinia, Apulia aliisque locis. Hieronymus Surita ad pag. 6. Itinerarii Antonini turres has suburbana praedia exponit, quod ut de nonnullis verum arbitror, ita de omnibus affirmare non ausim. Multo minus affirmare ausim, quod Isaacus Casaubonus in Commentariis ad Julium Capitolinum in vita Antonini Pii tradit, duas tantum Phari turres tempore Plinii in Italia fuisse, Puteolis alteram, alteram Ravennae; quod harum tantum ipse Plinius meminit libro XXXVI. cap. 12. Sed an nulla ergo Miseni, ubi classis ad tutelam maris inferi fuit collocata ab Augusto? An non in aliis celeberrimis Italiae, & utriusque maris superi & inferi portibus? Anne Cajetae quidem, ubi eam restituit Antonius Pius, ut adeo Plinii aetate id est sub Vespasiano, jam fuisse videatur? Imo anne Ostiae quidem in portu Pharus praeluxit? Negandum hoc ex sententia Casauboni, sed affirmat Suetonius in Claudio cap. XXI. atque hanc Ostiensem Pharum ex verbis Plinii exsculpit Isaacus Vossius ad Melam libro II. cap. II. n. 50. Pharum Capreensensem celebrasse creditur Statius Sylvarum libro III. carmine V. v. 100.

*Telebounque domos, trepidis ubi dulcia nautis
Lumina noctivagae tollit PHARUS aemula lunae.*

ubi vide Barthium.

Sed missis Phari turribus reliquis, ad eam revertor, quae in Batavorum Insula atque haud longe a Brittenburgo a Caligula est facta. Illam autem summa opum vi oppugnat Cluverius, ut Batavis, aut si mavis Caninefatibus eripiat & Morinis in Gallia restituat. Scio alios similiter ante Cluverium ad Kirburgum Normanniae eam transtulisse, sed hos silentio praetereo, quia fractis Cluverii telis, quibus pugnat, horum quoque conatus irriti intercidunt. Cluverius

vero

vero in antiqua Germania libro II. cap. XXXVI. pag. 179. & 180. tuetur se auctoritate Dionis Cassii, sed præcipue Paulli Orosii, quorum tamen sententiam non perspexit. Suetonii vero locum quia sibi nimium adversum sentiebat, non integrum atque uno contextu commemorat, sed divulsam insertaque a Dione Historia, verum male sibi accepta, disruptum. Nempe huc unice incumbit Vir doctus, ut ostendat Caligulam post ridiculam expeditionem rediisse a Germania & Rheni Trajectu in Galliam atque ad Bonnoniam, sive ad portum Gessoriacum, & eo in loco excitasse turrim in modum Phari. At vero quid tam alienum a sententia Tranquilli, modo locum illibatam & non dissectum, sed ita integrum, ut dedimus eum sub initio hujus capitis, cognoscamus & persequamur. Hoc dubitari non potest, quin jocularis illa acies a Caligula instructa, omniaque, quae ad eam pertinent, gesta sint in Batavorum Insula. Bataviam certe proximamque & Germaniam is Imperator Bello destinavit; ad destinatum autem locum pervenit, castra enim attigisse dicitur. Ibi cum esset, Adminium Cynobellini Britannorum Regis filium in deditionem recepit. Et ne ambigas, in extrema Batavia atque ad medii Rheni ostium rem gestam: Rhenus, Oceanus & ripa Germanica in proximo fuisse cognoscuntur. Haec tria autem si jungas, fieri non potest, ut de alio loco cogites, quam de eo, ubi turris illa Phari, certe ubi Brittenburgus fuit. Germania, in quam trajecto amne venerunt milites, ad scenicum bellum missi, cogitationes ab aliis Rheni alveis retrahit, siquidem non a primo sive Occidentali, non ab extremo, id est Orientali, sed a medio alveo Germaniae initium fuit. Qui vero populi inter medium & Orientalem alveum seu Flevum degebant, Germaniae accensebantur quicquid contra clamat Johannes Isaacus Pontanus in Disceptationibus Chorographicis cap. XI. Si autem recordamur in ea parte Insulae rem gestam, ubi Oceanus, necesse est, ut ad ostium illius alvei medii gesta sit. Quod si autem bellum in eo loco inperatum gestumque est, quae dubitatio incessere potest, turrim indicium victoriae, ut Suetonius appellat, in eodem loco, sed in ripa pacata, id est Caninefatum, qui a Tiberio fuerunt domiti, esse excitatam? Nil namque Suetonius de motis Castris & de reditu aut profectione Caligulae ad Morinos, quam Cluverius imaginatur. Quin imo duplex hujus turris usus, ut & victoriam testaretur, & navium cursus ignibus regeret, ostendit, eam non in loco longinquo atque ad mediam Galliam, ubi Cluverius po-

fitam arbitratur, sed in eodem loco esse excitatam, haud aliter atque alia monumenta ab aliis Imperatoribus ducibusque in locis rei gestae excitata sunt. Scio nonnulla tropaea in urbibus conspecta fuisse ad earum ornatum, sed ad hunc usum turris illa Caligulae referri non potest.

Ad extremum, quid tandem Suetonius in capite XLVIII. aliud docet, nisi hoc, quod contra Cluverium adserui, Caligulam non a Rheno in Morinorum terram & ad Iccium Portum sive Gessoriacum recessisse, sed ad finem usque expeditionis ad Rhenum atque in Batavorum insula mansisse? ita namque Tranquillus *Priusquam Provincia decederet*, inquit, *consilium iniit nefandae atrocitatis; Legiones, quae post excessum Augusti seditionem olim moverant, contrucidandi: quod & patrem suum Germanicum ducem & se infantem tunc obsedissent. Vixque a tam praecipiti cogitatione revocatus inhiberi nullo potuit modo, quin decimare velle, perseveraret. Vocatas itaque ad concionem inermes, atque etiam gladiis depositis, equitatu armato circumfedit; sed cum videret inspecta re plerosque dilabi ad resumenda, si qua vis fieret, arma, profugit concione, confestimque urbem petiit.* Primo in his dicit *priusquam provincia decederet*. Quam autem hic provinciam accipiemus, nisi eam, quam ante a Caligula petitam ostenderat, nempe Germaniam? ubi in Caninefatibus est moratus ad Rheni ostium. Sed pergit Tranquillus *consilium iniit nefandae atrocitatis, legiones &c.* Quae autem illae legiones, Gallicanae an Germanicianae? imo vero Germanicianae, non illae. Audi Tacitum rem eandem persecutum libro I. Annalium, ubi primo cap. 31. *iisdem ferme diebus, iisdem caussis GERMANICAE LEGIONES turbatae, quanto plures, tanto violentius*, remque ordine omnem pluribus mox exponit ac potissimum cap. XL. paucioribus Dion Cassius libro LVII. pag. 604. Solos tamen exercitus qui in Pannonia & Germania erant tumultuatos scribit, non etiam qui in Gallia. Imo ipse quoque Suetonius idem docet in alio loco, nempe in Tiberii vita cap. XXV. praesertim si locum ita distinguas, quemadmodum Torrentius Casaubonus, Graevius eum distinguendum legendumque censent. *GERMANICIANI quidem etiam Principem detrectabant non a se datum: Summaque vi Germanicum, qui tum iis praeerat ad capeffendam rem publicam perurgebant, quanquam obfirmate resistentem.* Ubi autem feditiosas has legiones contrucidare aut decimare voluit Caligula? Utique in ea provincia, in qua praesidia agebant id est Germania

nam

nam in Galliam eas ex sua provincia evocatas fuisse non constat, nec usquam credibile est. Sed & illud in primis observari velim, quod addit Suetonius de Caligula, profugisse eum ex concione, CONFESTIMQUE urbem petiisse, cum re suspecta & irrita suo consilio contrucidandi aut decimandi, ad resumenda arma milites delabi videret. Ex quibus intelligimus, eum, cum ex provincia, quam belli causa petierat, atque e loco, in quo aliquandiu moratus fuerat, id est Batavia, discederet, non in Gallia, atque ad Morinorum portum restitisse, sed confestim Romam properasse.

Verum Dionem tandem consulamus, hunc enim apertius docere putat Cluverius, Phari turrin in Morinis aedificatam. Is autem libro LIX. pag. 656. in hunc modum. Ἐς τὴν Γαλαλίαν ἀφώρμησε, πρὸ φασιν μὲν, τὰς Κελτὺς πολέμιας, ὡς ἐκ τοῦ ῥακινέντιος π, ποιησάμεν, ἔργω δ', ὅπως καὶ τὰ ἐκείνων ἀνθῆνται τοῖς πλάτοις, καὶ τὰ τῶν Ἰβήρων ἐκχρηματίσῃαι. ἔ μὲντοι καὶ ἀνὴκευς τὸ ἐξοδὸν προαπήγειλεν, ἀλλ' ἐς προάσειόν π ἐλθὼν, εἰς ἐξαίφνης ἀπῆρε, πολλὰς μὲν ὀρχησάς, πολλὰς δ' μονομάχας ἵππους, γυναικας, τὴν ἄλλην τευφὴν ἐπαγόμεν. ἐλθὼν δ' ἐκεῖσε τὸ μὲν πολέμιων εὐδέναι ἐκάκωσεν (εὐθύς τε γὰρ ὀλίγον ὑπὲρ τῆς ῥῆνης προχωρήσας ὑπέστρεψε ἐ μὲν τὸ ὄρμησας ὡς καὶ ἐς τὴν Βρετανίαν σελεύσων, ἀπ' αὐτῆς δ' ὠκεανὸν ἀνεκομίθη, καὶ τοῖς ὑποσερατήγοις κατορθῶσι π παντὶ ἡχέτω) τὰς δ' ὑπηκόας, τὰς τε συμμάχας καὶ τὰς πολίτας πλείους καὶ μέγιστας ἐκακώρησε. *In Galliam Cajus abiit, obtentu Germanici belli usus, quod is populus aliquid novi motus dedisset: ipse revera in animo habens Gallias quoque opibus florentes & Hispaniam expilare. Abitum suum non palam prius ostendit, sed in suburbium progressus inde subito discessit, abductis secum multis saltatoribus, gladiatoribus, equis, mulieribus ac reliquo luxus famulatio. Eo quum pervenisset, hostium terram nullo maleficio infestavit, ultra transitum a se Rbenum parumper progressus, inde statim reversus: tum quasi in Britanniam iturus ab ipso Oceano rediit, iratus etiam legatis, si quid rei gessissent, at provinciales foederatos, Civesque mirum in modum afflixit.* In his ἀπ' αὐτῆς δ' ὠκεανὸν ἀνεκομίθη. *ab ipso Oceano rediit*, non significant, ut Cluverius interpretatur, ab Oceano juxta Rhenum in penitiorem Galliam eum rediisse, sed a navigatione Oceani, in quem a littore Bataviae Paullulum subvectus fuerat, quasi in Britanniam ad inferendum bellum trajecturus, revertisse. Nam ita dein pag. 659. Μετ' αὐτῶν ὅτε καὶ ἐς τὸν ὠκεανὸν ἐλθὼν, ὡς καὶ ἐν τῇ Βρετανίᾳ σελεύσων, καὶ πάντας τὰς σεραπώτας ἐν τῇ ἡϊόνι προατάξας, τεινῆρας τε ἐπέβη, ἐ ὀλίγον ὑπὸ τῇ γῆς ἀπείρας ἀνέπλευσε. καὶ μὲν τὸ πρὸς βήματι ὑψηλὰ ἰζήσας, καὶ συνθημα πῶς σεραπώταις ὡς

ἐς μάχην δὲς, τοῖς τε σαλπυγταῖς ἐξοτρύνας αὐτὰς εἰς ἐξαίφνης ἐκέλευσε σφίσι τὰ
 κρηγύλια συλλέξασθαι. λαβὼν τε τὰ σκύλα ταῦτα (ὃ καὶ λαφύρων δηλονότι πρὸς τὴν
 Ὀπινικίων πομπὴν εἰδείπε) μέγα τε ἐφρόνησεν, ὥς καὶ τὸ ὠκεανὸν αὐτὸν δεδωλωμένον, καὶ
 τοῖς στρατιώταις πολλὰ ἐδωρήσατο. Καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν Ῥώμην τὰ κρηγύλια ἀνεκομίσειεν, ἵνα
 καὶ ἐκείνοις τὰ λάφυρα δείξῃ. *Eodem tempore ad Oceanum profectus, tanquam
 in Britanniam bellum translaturus omnes in acie milites suos propter
 littus collocavit, ipse triremi conscensa paulum a terra avectus rediit, ac
 deinde alto in suggestu confidens, signum pugnae militibus dedit, classi-
 cumque canere iussit, ac subito mandavit, ut conchilia legerent. his sum-
 tis spoliis, nimium exuviis hostium ad triumphum indigens, animum
 sustulit, quasi ipsum Oceanum subegisset, donatisque liberaliter militi-
 bus, conchilia haec Romam attulit, ut ibi quoque spolia sua ostenta-
 ret.* Fallitur autem Cluverius, dum existimat, quae hoc postero-
 re loco memorantur, a Caligula non in eadem parte Galliae, qua
 superiora, esse gesta, id est non ad Rhenum atque in Batavia terra-
 que Caninefatum, sed in Morinis & illo in loco, ubi ab Imperato-
 re turrim extructam ratur. Nam si sedulo animum attendis, alte-
 rumque locum Dionis cum altero comparas, videbis, eum pag. 656.
 inchoare historiam expeditionis Britannicae & aciei mimicae, mul-
 tisque exemplis interpositis, quae avare, scelerate & crudeliter acta
 fuerunt a Caesare, tandem pag. 659. orsum resumere & pertexere.
 Ut autem intelligas, eandem eum utroque in loco historiam narrare, iis-
 dem paene verbis utrobique proponit, quod solent facere illi, qui ad
 rem inceptam post digressionem aliquam redeunt. Ita namque pag. 656.
 Καὶ μὲν ὅτε ὁρμήσας ὡς καὶ ἐς τὴν Βρεττανίαν στρατεύων ἀπ' αὐτῆς τοῦ ὠκεανὸς ἀνεκομίσθη.
Tum quasi in Britanniam iturus ab ipso Oceano rediit, pag. 609. autem
 Μετ' αὐτῆς ὅτε καὶ ἐς αὐτὸν ὠκεανὸν ἐλθὼν, ὡς καὶ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ στρατεύων.
*Tum ad Oceanum profectus, tanquam in Britanniam bellum trans-
 laturus,* & mox planius exponit, quemadmodum ab Oceano redie-
 rit, cuius rei mentionem priore loco obscurius iniecerat. Dein si
 Dionem cum Suetonio contuleris, videbis, illum interrupta oratio-
 nis tela duobus in locis memorare, quae hoc uno contextu & uno
 quasi spiritu eodem in loco conjungit. Quod si vero ex sententia
 Cluverii ea, quae pag. 656. narrat Dio, accipimus gesta ad Rhe-
 num, quae vero pag. 659. persequitur, in Morinis atque ad Gesso-
 riacum patrata intelligimus, non tantum diversa haec & contraria
 Suetonii narrationi deprehendimus, sed necesse erit, ut dicas expe-
 ditiones Caligulae in Britanniam, aut saltem duos conatus mimicos

in eam Insulam statuamus, id quod omnino a vero abhorret. Possum nunc ex aliis Scriptoribus demonstrare, quae interponuntur illi historiae a Dione, gesta esse in Batavia, non vero ad Bononiam five Gessoriacum in Gallia: verum illa, ut puto, non exigunt tam sollicitam minimarum rerum inquisitionem. Unum paucis addo, quod de periculo Claudii a Senatu ad Caligulam missi scribit Dion pag. 658. id non in Gallia accidisse, sed in Batavia, vide Suetonium in Claudio cap. IX.

Sed venio nunc ad Orosium, cujus testimonio unice nititur Cluverius. Verum nec nos ejusdem Orosii auctoritatem defugimus, sed ita ut in rebus saeculo suo antiquioribus non plus ei auctoritatis tribuamus, quam iis Auctoribus, quos ipse sequi solet. In rebus autem priorum Imperatorum exponendis, Suetonium potissimum sequitur. Ita autem Orosius Historiae libro VII. cap. 5. de Caligula. *Hic siquidem magno & incredibili apparatu profectus quaerere hostem viribus otiosis Germaniam Galliamque percurrrens in ora Oceani circa prospectum Britanniae restitit. Cumque ibi Minocynobellinum Britannorum regis filium, qui a Patre pulsus cum paucis oberabat, in deditionem recepisset, deficiente belli materia domum rediit.* Contendenti cum his Suetonii verba, quae initio capitis hujus exhibui, apparebit, posteriora verba inde a *cumque ibi* ex hujus cap. XLIV. esse descripta; quod quidem adeo verum est, ut ope Suetonii cuivis in promptu sit demere ex Orosio mendum a librariis impositum, lege enim pro *Minocynobellinum* ex Suetonio *Adminium Cynobellini*, quem errorem nunc deprehensum video Casaubono in Commentariis ad Suetonium. Priora vero verba Orosii esse puto, in quibus me nonnihil retinuit locutio haec, *quaerere hostem viribus otiosis*, sed dissolvit me mox Joannes Sarisberiensis in Policratico libro VIII. cap. 18. ex quo didici, verba *viribus otiosis* esse referenda ad sequentia, & totum locum forte ita legendum, ut habet ille Joannes *Magno & incredibili apparatu profectus est hostem quaerere, otiosisque viribus Germaniam Galliamque percurrrens in ora Oceani circa prospectum Britanniae substitit.* Solet tamen verba ipsa non semper sequi hic imitator. Veruntamen molestior scrupulus est, quem injicit idem Joannes. Non enim Regem Britannorum *Cynobellinum* nominat aut filium ejus *Adminium*, ut Suetonius, aut *Minocynobellinum*, ut Orosius, sed *Belinum* vocat, nisi quod *BELINUM Britannorum Regis filium, quem Pater expulerat, cum paucis in*

deditionem accepit. Hanc Scripturae varietatem cum viderem, coepi mecum dubitare, an non corrupte nunc legeretur & Patris & Filii nomen tam apud Suetonium, quam apud Orosium, qui tamen Orosius Patris nomen non memorat, non suo sed librariorum errore, & suspicarer verum utriusque nomen Gerardum Noviomagum nobis servasse in Historia Batavorum, quae edita est a Scriverio in Batavia illustrata, nisi & Cynobellini nomen haberet Dion libro LX. pag. 678. In nummis quoque ostendit Afcus Civis Londinensis, quos nummos depinxit Camdenus in Britannia, in quibus CUNOBILIN. & CUNOBILINE vide pag. 321. & 343. is autem Gerardus pag. 67. atque eo capite, quo nomina Regum ac Principum Batavorum enumerat Patrem *Bellinum* vocat, Filium *Admimocinum*, quae nomina videtur ex antiquis libris hausisse; nam tametsi in eo sequitur Beroaldum in Enarrationibus ad Suetonium in Caligula cap. XLIV., quod hos Batavos facit, disaedit tamen ab eo in illorum nominibus designandis. Imo quasi praeterito Patris nomine, ut librarii Orosii, Filium *Minocynobellinum* appellat atque ita Suetonii verba legit. *Nihil autem amplius, quam Mincynobellino Batavorum Regis Filio.* Hoc adde, dum monet Camdenus in Britannia, pag. 299. Bellini nomen in Insula hac frequens fuisse. Fuit & libertorum nonnullorum nomen praesertim in Gallia, vide Gruteri Inscript. pag. DCCCXXXVII. n. 12. DCCCCXVIII. n. 13. DCCCCXXXIII. n. 1. lapidis primi & tertii titulum, vidit etiam at emendatiorem exhibuit Gudius, vide Inscriptiones ejus pag. CCLXXXVII. n. 8. & pag. CCCXLIII. n. 11. Lapides illi Viennae Allobrogum & Nemausi extiterunt. An & huc *Apollo Belenus* pertinet Gallorum, Illyricorum & Aquileensium Deus? de quo Vinetus ad Ausonium in Professoribus carmine IV. v. 9. Reinesius in Commentariis ad Inscriptiones suas Class. I. n. 51. Salmasius ad Vopiscum in Aureliano cap. XXXIX? Verum Cluverius securus eorum, quos Orosius Auctores habet, securus etiam eorum, quae expendi in primis debent in Scriptoribus antiquis, id sibi ad probandum, Caligulae in Britanniam conatum esse in Morinis susceptum, sufficere arbitratur, quod Orosius dicit eum Imperatorem in ora Oceani circa *prospectum Britanniae* restituisse. His enim diserte id ostendere Orosium dicit. Credo quod prospectum Britanniae nulli alii loco, quam Morinis convenire est arbitratus, quia istic brevissimum inter Galliam & Britan-

tanniam intervallum noverat. Sed velim cogitasset, neque enim ignotum fuisse puto, cum prospectum dicunt Geographi & prisci Scriptores, non eos breve semper & exiguum aliquod spatium, & tale quod oculorum nostrorum acumini subjicitur, indicare, sed haud raro longum, imo longissimum. Non moror in re notissima. Ipse Orosius libro I. cap. 2. Insulas Britanniam & Hiberniam ad prospectum Hispaniae sitas esse scribit. *Et quoniam Oceanus, inquit, habet insulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quae in aver-
sa Galliarum parte AD PROSPECTUM HISPANIAE sitae sunt.* Nemo tamen inde contenderit, Britannos visu contigisse Hispaniam. Sed fac prospectum hic oculorum visum atque adspectum notare, non erraverit Orosius, certe non ex sententia Strabonis, qui libro IV. pag. 193. Littus Britannicum & Cantium visu contingi potuisse ad Rhenum tradit *περίκειται δ' αὐτῶν ἡ Βρετανικὴ, ἣ μὲν Πήγῃ καὶ ἑσπέρῃ, ὥστε καθορίζουσι τὸ Κάντιον, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἐὼς ἀκρον τῆς νήσου.* *Est eorum Sequanae & Rheni ostiis objecta Britannia, Rheno vicinior, ita ut CANTIUM, quod est Orientale Insulae promontorium, APUD OSTIA EJUS CERNI POSSIT.* Verum frustra operam infumimus rei certae & liquidae. Ipse namque Orosius libro I. cap. 2. ubi de Rhutubi portu in Britannia, quo nomine eum quoque Beda appellat in Historia Ecclesiastica gentis Anglorum libro I. cap. 1. Rutupiae aliis dicitur, addit Beda sua aetate *Repta-cester* vocari, nostra vero *Richborrow* vocatur, estque prope Sandvicum in Cantio. in hunc modum autem Orosius. *Unde haud procul a Morinis in Austro positos Menapios BATAVOSQUE PROSPECTAT.* eadem vetus Geographus, qui Aethici nomine circumfertur, atque a Cl. Viris Jacobo & Abrahamo Gronoviiis patre & filio, una cum Pomponio Mela est editus in Cosmographia pag. 730. Uter autem utrum compilarit, nescio, utrique praeluxit Mela libro III. cap. 6. n. 40. *Ceterum ut adhuc habuimus inter Septentrionem Occidentemque projecta Britannia, grandi angulo RHENI OSTIA PROSPICIT. Deinde obliqua retro latera abstrabit, altero Galliam, altero GERMANIAM SPECTANS.* Cum ergo circa prospectum Britanniae restitisse dicitur Caligula, aequae in Batavia ac in Morinis restitisse videri potest. Sed addit Cluverius *portum in hoc littore, ex quo uno Romani in Britanniam transmissuri solvere jam inde a Julii Caesaris in eam insulam expeditione consueverunt, fuisse in Morinis Iccium, qui postea Gessoriacus & Bononia, supra in Morinis docui.* Unum ergo trajectum ex Gallia
in

in Britanniam Cluverius censet fuisse, at vide, quantum discrepat a Strabone, qui libro IV. pag. 199. τέτταρα δ' ἐστὶ διάγματα, οἷς χεῖνται συνήθως, ὅππῃ τ' νῆσον ἐκ τ' ἡπείρου τὰ δὲ τ' ἐκβολῶν τ' ποταμῶν δ' τε ρήναι, καὶ δ' Σηκοάνα, καὶ δ' Λείγνηρον, καὶ δ' Γαργανά. QUATUOR sunt usitati e continente in Insulam TRAJECTUS, nimirum ab ostiis fluminum Rheni, Sequanae, Ligeris & Garumnae. Scio, quae mox de more solventium ex portu Rheni addit Geographus, sed ea non absolvunt erroris Cluverium. Et quanquam a Rheno trajecturi in Britanniam, pro consuetudine Veterum littora legentium, prius cursum ad Morinos direxerunt, quod eo in loco transmissus in Insulam brevissimus erat, non tamen existimem, ob id Caligulam specie trajecturi in Insulam, naves in Morinis, sed in Batavorum Insula, ut ceteros a Rheno in Insulam navigantes, conscendisse.

Non validius est argumentum, quod de rudibus turris Bononiensis a Carolo Magno reparatae atque a se inspectae addit. Facile namque largior Bononiae in portu nobilissimo & frequenti turrim fuisse Phari, dummodo similis turris Batavis non eripiat. Constat namque ex Plinio libro XXXVI. cap. 12. compluribus locis ejusmodi turres fuisse. *Usus ejus, loquitur de Pharo Aegypti, nocturno navium cursui ignes ostendere ad praemunienda vada portusque introitum, sicut jam tales COMPLURIBUS LOCIS flagrant, & ad plerosque portus flagrasse ex Ulpiano cognoscimus l. 10. D. de Incendio, Ruina, naufragio, in qua praesidis provinciae religiosa constantia effici jubet, ne piscatores nocte lumine ostenso fallant navigantes, quasi in portum aliquem delaturi, eoque modo in periculum naves & qui in eis sunt, deducant, sibi que execrandam praedam parent.* In opposito quoque littore Cantii, quae regio est Britanniae, Pharum nonnulli sibi deprehendisse sunt visi, vide Camdeni Britanniam pag. 263. Et sane plures & notissimae fuerint oportet, cum Herodianus in Historia libro II. cap. 4. rogi formam, quo Imperatores Romani cremabantur, Phari turribus, quas nemo ignoraret, adsimilat.

Illud addendum duxi hoc loco, quia prope Germaniam belli hoc ludibrium instituit Caligula, nonnullis Scriptoribus, certe Aurelio Victori, natam fuisse causam credendi scribendique, in ipsam Germaniam, non autem in Britanniam scenam eam instructam fuisse, *Neque secus, inquit, contractis ad unum legionibus spe in GERMANIAM transgrediendi, conchas, umbilicosque in ora maris Oceani*
legi

legi iussit, certissimo adversus Cluverium argumento, haec accidisse in loco Germaniae transrhenanae & solo hostili proximo, qualis est extrema Batavorum Insula, non vero in Morinis. De Orosii vero sententia cum supra disputaverimus, observari velim Caligulam ab eo dici *percurrisse Germaniam*, non quod omnem cursu absolverit, cognovimus enim tetigisse eam tantum & a ripa non longe esse progressum, quare dicendum *per* hic ad celeritatem majorem significandam pertinere. Verum quid sibi Eutropius vult, cum Caligulam hunc *Sueviam* ingressum prodit in Breviario libro VII. cap. 12. *Bellum contra Germanos suscepit, & ingressus SUEVIAM nihil strenue fecit*. Scio Amplissimos fuisse Suevorum fines, eosque trans Rhenum in Gallias esse traductos, si lectione Suetonii in Augusto cap. XXI. damnata dudum Casaubono, Graevio aliisque eruditissimis Viris, stamus, sed ignoro eos in Batavia aut inter Flevum & Rhenum habitasse. Quare non immerito vox suspecta fuit Viris doctis, Glareanus autem pro *Suevia* substituit *Bataviam*. Dudum inolevit haec macula, quam & Graecus Interpres non evitavit, ita namque vertit *ἐπὶ τῷ πολέμῳ ἐπαγαγὼν τοῖς Γερμανοῖς ἀνεχώρησε μὲν ἐν τῇ μάχῃ ἀίχρως*. *Hic illato bello Germanis rediit turpiter EX ACIE*. Sed num Caligula praelium in Germania commisit? Hoc nemo Scriptorum veterum prodidit, neque etiam Eutropius, ut puto. Scio, & Suetonius Auctor est in Caligulae vita cap. XLV. quod integrum supra descripsimus, paucos de custodia Germanos a Rheno in Germaniam trajecisse, ut quaedam belli species esset, sed Caligulam manum illic conseruisse aut aciem commisisse, ex quo eum rediisse dicit Interpres Eutropii, non memini, imo & credere vetant, quae Suetonius cap. LI. de eodem Caligula. *Cum trans Rhenum inter angustias densumque agmen iter essedo faceret, dicente quodam, non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat, equum illico conscendit: ac propere versus ad pontes* (anne malis *propere reversus ad pontes*, pontes intelligit, quibus ex Batavia Rhenum trajecerat) *ut eos Calonibus & impedimentis stipatos reperit, impatiens morae, per manus ac super capita hominum translatus est*. Suspikor inde, legisse Interpretem in suo, sed vitiato Eutropii codice, non *ingressus Sueviam*, sed *ingressus aciem*. Atque inde mox subiit & altera conjectura, vere scripsisse Eutropium *ingressus Aciam* vel *Auciam*, certe Chauci, qui & Chaci & Auci dicti creduntur, vide Altingii notitiam Germaniae inferioris in voce *Auchi* pag. 12., incoluerunt illam regionem, in quam

paucos de Custodia Germanos hostium specie trajecerat & inde captivos duci jusserat. Nam & Chaci in antiqua Peutingerorum tabula prope Ostium Rheni memorantur, ubi Plinius libro IV. cap. 15. Chancos collocat; ripis ejus fluminis proximos fuisse ex Tacito discimus Annalium libro I. cap. 38. Haud alia ratione *Chamavi*, etiam *Amavi* fuerunt dicti, atque inde *Ammava* pro Chamava in lapide Herculi Magusano consecrato, de quo infra capite ultimo, & sic *Chunni*, *Hunni*, *Unni*. Quae hoc capite protulimus, aperte, ut puto, turrim Phari ad Batavos ac medium Rheni ostium retrahunt & Cluverii argumenta diluunt. Junius haud dubie memoria lapsus, cum scripsit in Bataviae Historia cap. X. stultitiam Caligulae in gerendo hoc bello esse exagitatam a Seneca in Apocolocyntosi.

CAPUT IX.

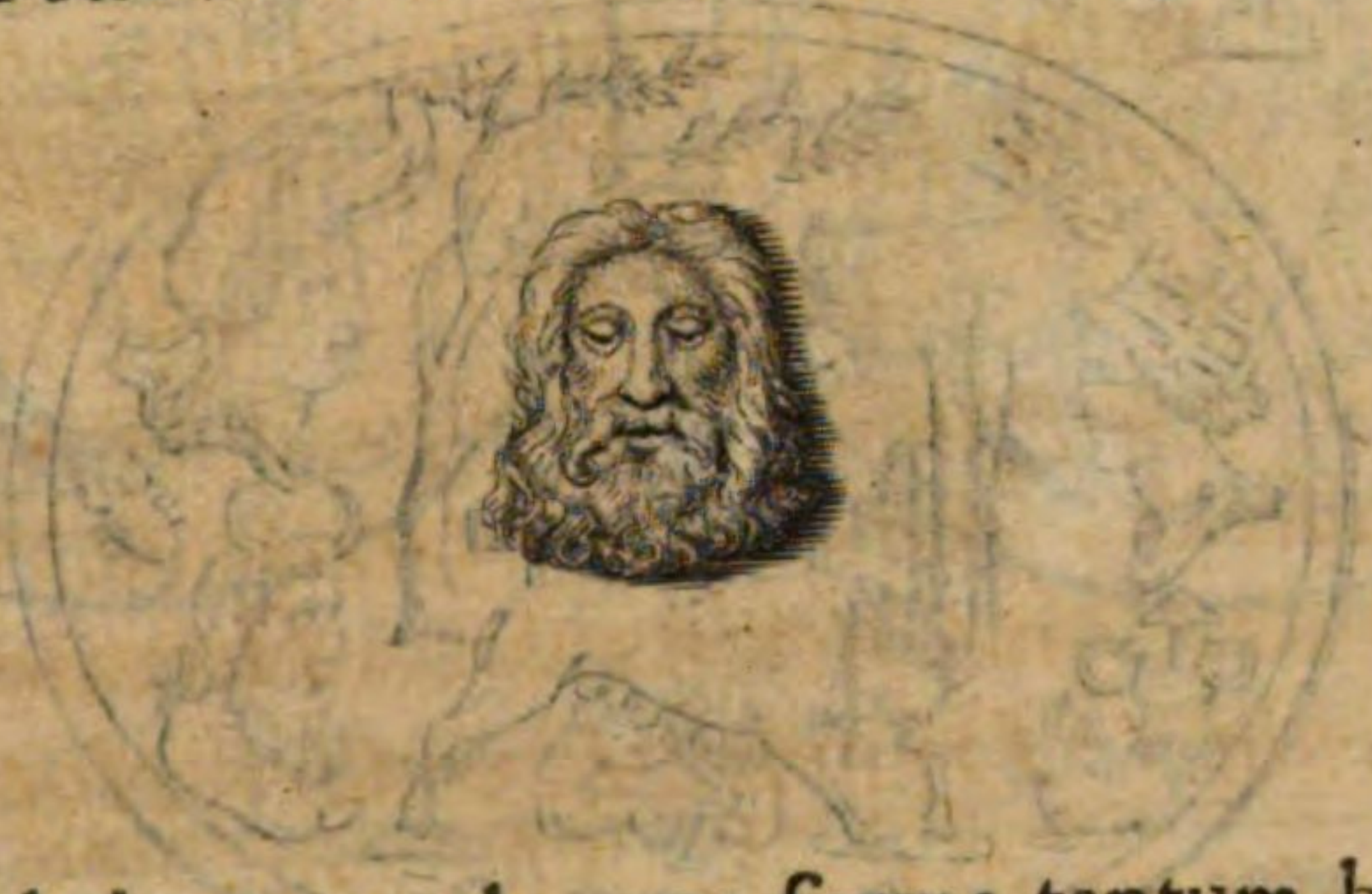
Arx Britannica a Romanis extructa. Monumenta in ea inventa, sunt Romana. Nec Barbara navis, ut Junio visa, quae lapidi insculpta est. Caput hirsutum Rheni ostium referre docetur. Fluvii, certe ostia Fluviorum capitis forma pingebantur. Gemma Augustini, item Gorii & Salvini exposita. Nummis Alexandri Magni & aliis lux affunditur. Danubius creditus in diversa maria effundi. Fontes & ostia fluviorum capita dicta. Caput eburneum radiatum exponitur. Nicolai Chevalieri inperitia. Fluvii Dii habiti & radiata corona insignes. Nummus antiquus Illustratus. Montis Pionis ad Ephesum foecunditas. Hic inter memoranda Ephesii agri narratus. Ceuchrius amnis. Seguini, Brunotii, Jacobi Gronovii, Hardiini sententiae non placent. Parietes aedium cujusmodi figuris ornati. Annus arcis Britannicae conditae demonstrari non potest. Extructa a Claudio Imperatore, diruta a Brinione, reparata a Severo & Caracalla. Fabulis, certe famae vetustae non prorsus fides deroganda. Chronicorum Scriptores nonnulli

nulli plura monumenta habuerunt, quam nos hodie. Coli-
 nus usus monumentis, quibus nos hodie caremus. Ara ad
 Brittenburgum inventa diligentius exigitur. Mutila est
 sed expleta a Viris doctis. Annus Consulatus Caracallae
 corruptus in ea. Gudii lapis corruptus. Arae illi quid
 desit. Videtur arx & ara eundem Auctorem habuisse.
 Eadem utriusque fata. Brinio quo tempore res novas mo-
 litus in Batavorum Insula. Legio XXX. instituta a Tra-
 jano. Ad Brittenburgum hiberna Cohortium Castra fuisse
 videntur. Fuerunt haec Castra in terra Caninefatum. Bar-
 bari Victores soliti aras & omnia Romanorum monumenta
 per suas terras posita diruere. Opera Drusi a Germanis
 disiecta. Cluverius & Altingius aram ad Brittenburgum
 a Druso positam existimant. Horum sententia refutatur.
 Caninefates post Drusi exitum a Tiberio domiti. Vellejus
 Paterculus emendatus & illustratus. Nomina Barbara in
 Romanis Scriptoribus mendosissima. Inguiomerus Cherus-
 corum Dux, clade Romanorum nobilis, olim eorum par-
 tes secutus. Vellejus adulatione Tiberii, laudes Germanici
 elevat. Ara ad Brittenburgum tanquam meta victoriarum
 in ultimis terris & fine expeditionis posita. Talis fuit ara
 Drusi prope Visurgim. Locus hujus arae inquiritur. Vo-
 cis restitutae sensus. Solent voces ad diversa relata diver-
 sum notare. Dukerus & Graevius laudati. Justinus &
 Livius exponuntur. Re in conpositis abundat. Causa
 & tempus arae ad Brittenburgum consecratae inquiruntur.
 Frequentes arae ad Rhenum cum publica, tum privata re-
 ligione consecratae. Monumenta inedita Dordrechtii extare
 dicuntur. Describitur ara inedita Herculis Saxani. Male
 Herculem Saxantum nominavit Cuperus. Male is quo-
 que lapidem Bergendalensem descripsit. Nonnullae arae ad-

*modum exiguae & rudes ad Rhenum. Omnes, saltem ple-
raque ex lapide scabro, Duifsteen in his oris nominant.
Ara ad Brittenburgum non privata fuit. Fuit Imperii
terminus. Tales quoque arae Sestianae, de loco harum di-
versa produnt veteres Geographi. inscriptae nomine Im-
peratoris. iis addita turris Phari. Similis ara & Pha-
rus in Cantii littore in Britannia. Arae ab Alexandro
passim in finibus expeditionum consecratae. Libamenta de-
dit Oceano Alexander. Lapis Brittenburgicus expositus.
Nautae coronati, similiter naves. Herculis columnae ara-
rum loco fuerunt. De aris Alexandri Appianus Alexan-
drinus. Alexandri nummi explicantur. Illius arae in mul-
tis locis. Tanais Europae Asiaeque terminus. Posuit co-
lumnas Bacchus in expeditione. Arae Philenorum. Tabu-
lae Peutingerorum antiquae emendatae. Reginorum Co-
lumna an Regia recte dicatur. Fallitur Isaacus Vossius. Co-
lumna ad pagum Monster in Batavorum Insula inventa an so-
lum Milliarii lapidis usum praestiterit? Lapides finium in-
dices majores fuerunt milliariis. Caninesatum fines signa-
vit. Ad ingressum maris Mediterranei & ad Oceanum
Herculis columnae positae, item in Oceano ad Frisiam. Cum
his nec non cum Alexandri aris ad Indum ara Brittenbur-
gica comparatur.*

O Stendimus ante cap. II. Arcem Britannicam, sive *het Huis te
Britten*, a Britannis, qui ad eam habitarunt, nomen accepisse,
reliquum nunc est, ut inquiramus, quo tempore, & quo Auc-
tore ea condita, atque collapsa aliquando, deinceps sit instaurata.
A Romanis extructam fuisse jam supra indicavimus. Idque monu-
menta & cascae Antiquitatis *reliques* ad Brittenburgum quondam in-
venta, atque a Junio, Sriverio, Parsio, Chevaliero depicta osten-
dunt, in quibus nullum est, quod barbarum populum aut barbaros
mores refert. Scio navem exterioris parietis saxo insculptam barba-
ram

ram videri Junio, verum hujus sententiam tum pluribus refellemus; cum prisca Bataviae monumenta omnia ordine recenserebimus. Caput quoque barbatum, quod quo referat Scriverius se ignorare profitetur, similiter Rhenum esse docebimus Romano more pictum; en formam ejus ex Petri Scriverii Tabulario antiquitatum Batavicarum pag. 187.

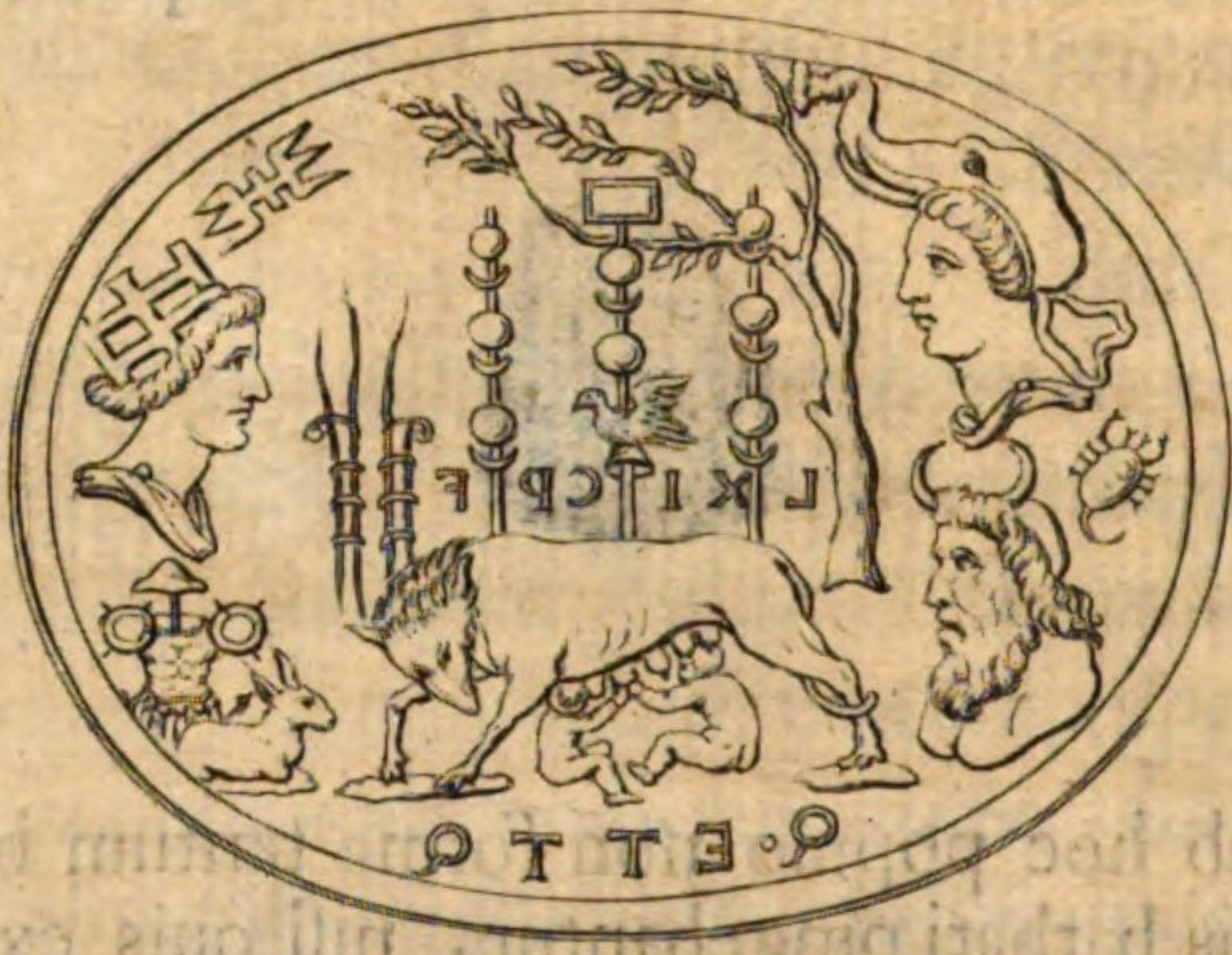

Fluvii namque ab hoc populo non forma tantum barbati Viri, sed etiam folius capitis barbati pingebantur, nisi quis existimet, non integros fluvios hoc capite designari, sed capita tantum eorum. Exemplum illustre praebet Gemma a Leonardo Augustino edita parte II. num. 30. quam hic exhibemus.

quo exemplo hic eo lubentius utor, quod & formam navis Gemma illa

illa habet non multum dissimilem ei, de qua agimus. Alterum exemplum suppeditarunt Gorius & Salvinus in Gemma Inscriptionibus Hetruriae inserta, tabula VI. num. 5.

Harum altera Nilum, altera Tiberim, aut saltem ostium aliquod fluviorum horum denotat. atque ex his lucem foenerandam cenfeo nummo subobscuro, certe usque adhuc non satis explanato, quem inter Contorniatos edidit Vir Clarissimus Sigebertus Havercampus num. XL. pag. 103.

in quo duo fluvii Tanais & Nilus, Asiam Africamque aut errarum orbem domitum demonstrant, ut in aliis nummis Alexandri Magni ab eodem Viro editis Tabula I. num. 1. & 2. dedimus hic imaginem ejus.

Hinc

Hinc quoque exponunt nonnulli, certe Isaacus Vossius in Observationibus ad Pomponium Melam libro II. cap. 2. num. 50., nummum, in cuius altera parte legitur ΙΣΤΡΙΗΝΩΝ , quorum

$\eta \pi \acute{o} \lambda \iota \varsigma$

$\text{Ιστρ} \odot \alpha \pi \acute{o} \text{ } \xi \text{ } \pi \acute{o} \tau \alpha \mu \acute{\alpha} \epsilon \lambda \alpha \beta \epsilon \tau \acute{o} \nu \omicron \mu \alpha$

Urbs

Istrus a fluvio accepit nomen.

Ut antiquus Poëta cecinit. Sunt autem in eo nummo duo capita diversum respicientia, quod hic fluvius in diversa maria exire credebatur,

tur, vide Plinium Naturalis Historiae libro III. cap. 18. Nummum praeter alios expressit Begerus in Thesauro Brandenburgico Tomo I. pag. 488. Non tantum autem Romani fontes amnium capita dicebant, sed & ostia. De Rheno Caesar in Commentariis Belli Gallici libro IV. cap. 10. *Ubi Oceano appropinquavit, in plures diffluit partes, multis ingentibusque Insulis effectis, quorum pars magna a feris barbarisque nationibus incolitur, ex quibus sunt, qui piscibus atque ovis avium vivere existimantur, multisque CAPITIBUS in Oceanum influit.* Interpres Graecus ita recte vertit *πολλοῖς στόμασιν εἰσβαλλεῖ εἰς τὸ ὠκεανὸν multis Ostiis in Oceanum exit.* Locus hic dudum observatus est Petro Ciacconio in notis ad Pomponium Melam libro II. cap. 4. Invenit etiam Nicolaus Chevalier, si tamen homini fides, ad Brittenburgum caput humanum ex ebore factum densissima Barba, non dissimile ei, quod modo parieti inscriptum exposuimus, nisi quod eburneum hoc & corona radiata est redimitum; imaginem ejus exhibuit in *description de la Chambre de Raretez de la Ville d'Utrecht* tabula VI. n. 3. en tibi Tabula.

Inperite autem in explicatione Gallica bustum Severi Imperatoris nominat, & tamen inperitius caput alterum laureatum Juliae Domnae esse dicit, cum omnia in hoc Apollinem probent, illud autem Rheni caput esse puto. Neque abhorret ab hujus numine radiata corona, quae inter Deos omnes communis est, fluminibus autem tributam fuisse ostendit egregius nummus inter selectos Imperatorum editus a Seguino cap. IV. n. 25. in quo *ΠΕΙΩ ΕΦΕCΙΑΝ* vide hic nummum.

Addit

Addit in explicatione nummi hujus Seguinus adservari in Museo nummum ejusdem fere typi, in quo ΠΕΙΩΝ pro ΠΕΙΩ. figura jacens capite radiato excipit guttas, quas pluviae in modum ex cornu depluit Jupiter residens in monte. Montem hunc Piona existimo, cujus numen forma Jovis exhibetur, quod hic proprius Montium Deus, haud dubie a foecunditate nomen habet, hic mons amnem forte Ceuchrium foecundabat, ut amnis agros vicinos. Nec mirum Ephesios montem hunc amnemque numismatis suis celebrasse, cum & Pausanias in Achaicis libro VII. cap. 5. pag. 535. inter memoranda agri Ephesini, montem hunc & Ceuchrium amnem, & Halitaeam fontem recenseat. An haec, quae ad illustrandum hunc nummum dixi, in mentem aliis venerint nescio, hoc scio Seguino, Abbati Brunotio in Indice Regionum numismatum, nec non Gronovio in notis ad Pomponium Melam libro III. cap. 1. longe alia placere. Joannes Harduinus in nummis Antiquis populorum & urbium, saltem in ea editione, qua utor ΠΙΟC & ΠΕΙΟC scriptum exhibet, quae scriptura si vera, de qua vehementer dubito, ipse damno sententiam meam. Sed judicent alii, quibus aut nummi copia, aut acetum in pectore est. Cur autem Rheni, aut ostii ejus simulacrum parietibus Brittenburgi fuerit insertum, nemo quaeret, qui ex Vitruvio libro VII. cap. 5. didicerit, solitos fuisse veteres certe peritiores exornare parietes imaginibus loco atque aedificii officio aptis. Tametsi autem certis indiciis colligitur, a Romanis, non vero a Britannis aut Bataviae Insulae Incolis extructum esse Brittenburgum, teste tamen certo demonstrari non potest, a quo aut quibus Consulibus arx haec condita primum fuerit. Fama tamen & arae, in ruinis ejus inventae, argumento ducimur, a Claudio Imperatore esse fundatam, mox a Brinione Caninesatum Rege dirutam, a Septimio Severo reparatam, & tandem ab Antonino Caracalla iterum dedicatam. Fa-

mam antiquitus fuisse, quae Claudium Auctorem loquebatur, vetusta Batavorum Chronica declarant. Neque autem famae aut Chronicis de rebus antiquis per has terras gestis fides omnis deroganda est, praesertim si ea Romanis Scriptoribus aut monumentis antiquis non adversantur. Credo namque antiquorum Chronicorum Scriptores pluribus monumentis instructos fuisse, quam nos hodie. Ea autem, quae fuerunt olim, fabulis inquinantur, non tamen ita corruerunt, ut verum rationis & monumentorum ope, quorum nonnulla memoria nostra sunt eruta, indagari nequeat. Exemplo sit fama de ludo litterario in Batavia, aliisque, de quibus deinceps dicetur Capite ultimo. Hoc perspicimus ex Colino, ejus aetate in Monasterio Egmondano multa superfuisse, quibus hodie destituimur. Ara autem, de qua diximus, ita habet

TANNIC. GERMANIC. PIVS FELIX AVGVSTVS
MAX. TRIB. POT. XVIII. COS. III. P. P. IMP. III.
RAM A DIVO CLAVDIO ET POSTEA
ERO PATRE SVO RESTITVTAM.

Descripsit hunc lapidem Hubertus Goltzius, atque acceptum ab eo exhibet Hadrianus Junius in Historia Bataviae, sed interpolatum a se. Mutilam enim hanc inscriptionem in lapide conspectam a Goltzio certum est, & talem etiam oculis exponit Sriverius in Tabulario Antiquitatum Batavicarum pag. 180. qui & addit hoc modo eam a Viris doctis expletam esse, inter quos est Adolphus Occo in Numismatis Imperatorum Romanorum, eo in loco, ubi Antonini Caracallae nummos recenset

IMP. CAES. M. AVREL. ANTONINVS
BRITANNIC. GERMANIC. PIVS. FELIX. AVGVSTVS
PONT. MAX. TRIB. POT. XVIII. COS. III. P. P. IMP. III
ARAM. A. DIVO. CLAVDIO. ET. POSTEA
A. DIVO. SEVERO. PATRE. SVO. RESTITVTAM

Non tamen audet affirmare Sriverius hoc pacto eam suae integritati omnino restitutam; tametsi autem prima & media Historiae, & usui hujus temporis, quo positus est lapis, apprime conveniunt, consulatus etiam quartus pro tertio vere repositus, ut respondeat

Tri-

Tribunitiae potestati XVIII. nec abhorret Imp. III. (videat autem Ligorius, quomodo defendat illa IMP. VI. COS. III. in lapide, quem ex ejus scedis descripsit Gudius & in hujus Inscriptionibus exhibuit Hesselius pag. XXXVII. n. 4.) eadem tamen & omnia esse, quae a Caracalla inscripta fuerunt, adseverare non liquet, imo finem tituli deesse puto, quo continebatur, quid ipse Caracalla in hac ara perficienda praestiterat. Scio potuisse fieri ut ara, ex qua de arcis conditore judicamus, alium conditorem habuerit, alium arx, quia tamen idem Auctor, qui arae est inscriptus, famae de Auctore arcis & priscis Hollandiae annalibus respondet, fataque arcis & arae conveniunt, merito suspicamur, eundem utrique auctorem contigisse. Ita namque ara disiecta est & dein restituta: Similiter arx diruta a Brinione fuisse dicitur Colino, cujus versus supra descripsimus. cap. I. Brinio autem incitatus a Claudio Civile Batavo defecit a Romano Imperio Vespasiano Principe, aut saltem de Principatu certante. Restitutam autem fuisse intelligimus arcem, quia diu superfuit, quoad tandem sive ab hostibus sive ab Oceani undis hausta periit. Adde tegulas inventas in arce ea, quae legionem trigessimam titulo praeferunt. Ea autem legio instituta demum est a Trajano, vide Dionem Cassium libro LV. pag. 564. atque adeo diu post deletam semel sub Vespasiano patre arcem. Nihil etiam habet haec sententia, quod a Tacito discrepat, qui ita de Brinione Historiarum libro IV. cap. 15. *Erat in Caninesatibus stolidae audaciae Brinio claritate natalium insigni. Pater ejus multa hostilia ausus Cajanarum expeditionum ludibrium omnino spreverat. Igitur ipso rebellis familiae nomine placuit, inpositusque scuto more Gentis, & Justinientium humeris vibratus dux deligitur. Statimque accitis Frisiis (transrhenana Gens est) duarum cohortium hiberna proxima occupatu Oceano inrumpit. Nec praeviderant inpetum hostium milites: nec si praevidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta Castra, dein vagos & pacis modo effusos lixas negotiatoresque Romanos invadunt. Simul excidiis Castellorum imminebant, quae a praefectis Cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Docet in his Tacitus Brinionem adjutum auxiliis Frisiorum, qui in opposita ripa habitabant, duarum Cohortium hiberna occupasse, castella autem, quae per illa loca erant, incensa fuisse. Ad castella autem, an ad hiberna Cohortium castra referendum sit Brittenburgum nescio, malo tamen ad hiberna referre, quia haec proxima occupatu &*

Oceano dicit: utrumque verum de Brittenburgo, quae arx si a turri Phari discesseris, castrorum castellorumque omnium proxime ab Oceano abfuit. Fuerunt autem haec Brittenburgi Castra proxima occupatu Caninefatibus, quod arx haec in Caninefatum terra sita erat. Ut autem invisa fuerunt maximopere Romana monumenta omnia Barbaris, ita non castella tantum sed & aras Romanorum Diis & Imperatoribus inscriptas everterunt, sic namque & aras Drusi & alia ejus opera Germani disjecerunt, vide Tacitum Annalium libro II. cap. 7. Quod si autem vera est Cluverii libro II. cap. 3. pag. 181. & Altingii opinio in voce ARA AD RHENI OSTIUM non a Claudio primum sed a Druso instituta est haec ara ad Brittenburgum. Verum non alia ratione in hanc sententiam compulsi sunt Viri docti, quam quod a Claudio & Severo aram restitutam legerent, inde namque ab alio ante Claudium institutam sunt opinati. At vero non animadverterunt Viri illi, Caninefates, in quorum terra arx sita fuit, demum post Drusi mortem in ditionem populi Romani venisse, subactos a fratre ejus Tiberio. Testatur hoc Vellejus Paterculus, qui rerum Tiberii in Germania gestarum spectator & adjutor fuit libro II. cap. 105. Sed libri editi verba ejus corrupte exhibent, quocirca damus ea ex Codicibus Antiquis, ut veram sententiam restituamus. *Neque verbis exprimi, & fortasse vix mereri fidem potest, intrata protinus Germania, subacti Caninefates, Attuarii, Bruteri recepti Cherusci, Gentes, & INAMNINUS mox nostra clade nobilis, transitus Visurgis, penetrata ulteriora.* Nemo non videt & monuerunt pridem Viri docti *Inamninus* in mendo cubare, ut loca pleraque, in quibus nomen Barbarum. Hoc modo autem & nomen illud repono & verba distinguo. *Intrata protinus Germania: subacti Caninefates; Attuarii, Bruteri recepti, Cheruscae Gentis & Inguiomerus, mox nostra clade nobilis. Transitus Visurgis: penetrata ulteriora.* Inguiomerus ille Cheruscorum Dux & Patruus Arminii memoratus saepe est Tacito. Quemadmodum autem clade Romanorum nobilis evaserit, idem tradit Annalium I. cap. 66. 67. 68. & libro II. cap. 20. & 21. de eodem hoc Inguiomero Maroboduus apud eundem Tacitum Annalium II. cap. 46. *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quae prospere ceciderint,* ipsique Arminio anteponit. Videtur autem hic Inguiomerus eo tempore, cum Tiberius Germaniam est ingressus, Romanorum partes secutus, a quibus deinceps Germanico bellante descivit, vide Anna-

Annalium librum I. cap. 60. *Conciti per haec non modo Cherusci, sed conterminae Gentes, tractusque in partes Inguiomerus, Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate, unde major Caesari metus.* & quanquam victoria a Romanis stetit, victo semel iterumque Inguiomero, quia tamen trepidatum est in illorum castris obsessis, Vellejus foedissima Tiberii adulatione Germanici has laudes, cujus ductu res gesta est, elevat.

Verum si a Druso primum condita ara est, ut Cluverius & Altinius existimant, cur Drusi nomen ei inscriptum non fuit? Num is indignior auctor, quam Claudius? Imo cum haec ara earum genere fuisse videtur, quae in finibus expeditionum ponebantur, tanquam victoriarum & prolati Imperii metae, Drusus non in Rheni limite, quem longe post se reliquit, sed ad Visurgim amnem ejusmodi aram extruxit. Et ne de ea dubites, memorat eam Tacitus Annalium II. cap. 7. tropaeis ejus etiam locum adsignat Ptolemaeus ad Visurgis fontes. Dionem tamen si legeris libro LV. sub initio, dicas ad Albim erecta. Credo tamen intra Visurgim tropaea & aram statutam in terra magis pacata, ut Claudii & Caligulae, Severi & Caracallae ara intra Rhenum, in Caninefatum regione, tametsi Rhenum hi omnes transierant.

Quod autem ad vocem *restituta* attinet, non necesse est, ut, cum ad duos referenda, Claudium nempe & Severum Imperatores, ad utrumque eodem plane sensu referatur. Nam & in hanc sententiam exponi potest, ut statuerit aram Claudius, restituerit Severus. Non enim infrequens illud est in scriptis monumentisque Antiquorum illud verbum ad duo pluraque referri, sed non eodem sensu, verum cum ea potissimum voce construendum, cui proxime adhaeret, verbum autem aliud mente ac cogitatione substituendum, quod cum reliquis conveniat. Tu vide, quae de hac re notarint Viri celeberrimi Carolus Andreas Dukerus ad Florum libro II. cap. 7. n. 8. nec non ipse & Graevius ad eundem Florum libro III. cap. 21. n. 25. Exempla nullus desiderabit, qui versatus fuerit in Scriptorum vetustorum monumentis, quare ea hoc loco omittimus, Livius quoque libro XXXVI. cap. 17. *Condedit, inquit, se intra rupes: ne ante fauces quidem saltus*, ut quondam Lacedaemonios fama est, sed intra *penitus* RETRACTIS castris. Ubi *re* prioris membro parum convenit, notante Dukero. Et minus est mirandum id vocibus fieri ex re compositis, siquidem haec syllaba haud

raro apud veteres abundat, ut praecepit Donatus ad Terentium in Andria Actu III. 2. 19.

De causa autem & tempore consecratae a Claudio Severo Antoinoque arae nihil ex Scriptoribus antiquis proferri potest. Speramus autem nobis fraudi non fore, si illa, quae de iis in mentem venerunt, narraverimus, sed strictius nunc de causa, quia haec deinceps exponetur pluribus, cum monumenta Bataviae antiquae peculiari volumine illustrabimus. Ararum magna olim copia fuit ad Rhenum, quae quidem inde ab instauratis litterarum studiis fuerunt inventae, extant apud Gruterum & Reinesium. Aliae a Gallis Germanisque Rheni accolis, aliae a militibus, aliae a Ducibus, nonnullae etiam ab Imperatoribus Romanis sacratae sunt, cum Romanorum, tum Barbarorum Dis.

Vidi & descripsi ipse nonnullas, titulum unius haud ita pridem mecum communicavit Vir Juris Romani pariter ac Patrii Peritissimus, neque a litteris nostris alienus Joannes Roukens, qui servavit aram a nauta inter lapides, ex quibus in Hollandia calx caementitia conteritur, Neomagum deportata, cujusmodi in usum alii lapides ex Germania superiore devecti dicuntur hodie extare Dordrecht in Hollandia. Inscriptio arae, quae in Roukensii aedibus visitur, haec est.

HERCULI SA
XANO :
COELIUS
MARCELLVS 7
: X GETGVEO
COMMILITO
NES V S L M

Ex hac autem ara aliisque aliquando numen Herculis Saxani illustrabimus, quem Herculem Saxantum nominabit, qui fidei Illustris Cuperi, qua se lapidem agri Clivensis descripsisse memorat in Monumentis antiquis pag. 208. plus credit, quam nobis. Nam si qua meis & amicorum complurium oculis fides, ad quos exegimus semel iterumque illius Viri magni adseverationem, non SAXSANTO sed SAXSANO in lapide scriptum fuisse sibi persuadebit; neque aliter edidit

edidit Doctissimus Hagenbuchus, qui haud ita pridem ad eum commentarium scripsit. Plurimae ad Rhenum privata religione atque ex voto sunt consecratae, quare & disiectae semel, deinceps raro, si tamen unquam, restitutae leguntur. Imo nonnullae inter eas admodum exiguae sunt & vix privatae elegantiae, ex lapide aspero & scabro, qui ad Antunnacum hodie Andernach exciditur, & olim ad usum condendorum aedificiorum, ut ex antiquissimis per has oras extructionibus intelligitur, fuit adhibitus, nunc autem, ut modo dixi, in calcem comminuitur, & a nostratibus *Duissteen* appellatur, credunt Latine tophos dici. Ex quo autem lapidis genere & qua arte illa Claudii ara perfecta fuerit, ignoro, titulus vero & Imperatorum nomina inscripta eum a privatis sejungunt. Quia autem ad Oceanum sita est atque ad Rhenum, duos Imperii Romani terminos, ex illarum Ararum genere fuisse puto, quibus veteres terminos & fines cum Expeditionis suae, tum Imperii designabant. Unde ad Oceanum plures ejusmodi arae Romanorum. De hoc namque Populo Poëta

Imperium OCEANO, famam qui terminat astris.

Tales certe illae Arae Sestianae in Hispania, five eae fuerint in Asturum littore, ut Mela scribit libro III. cap. 1. n. 94. five in Tamoricorum peninsula, ut Plinius libro IV. cap. 20. five in Artabrorum regione, ut Ptolemaeus, ad Oceanum utique in extrema Hispania atque ad eum locum, qui *Cabo finis terrae* hodie appellatur, ut intelligas in ultimo orbis recessu esse. Harum autem ararum tanto libentius hoc loco memini, quia arae nostrae simillimae sunt. Nam ut haec Claudii aliorumque Imperatorum nomen inscriptum habet, ita illae Augusti: atque ut turris Phari huic, ita & illis turris, quam Phari usum habuisse supra diximus, vicina. Non omittenda quoque & ara & Phari turris in Cantii littore in Britannia, in quo eodem littore locus Anglis *Stone-end* dictus, ut intelligas aram five lapidem ad signandum ultimae terrae limitem fuisse positum, vide Gulielmum Camdenum in Britannia pag. 263. De aris Alexandri Justinus libro XII. cap. 10. *expugnata deinde urbe reversus in na- ves Oceano libamenta dedit, prosperum in Patriam reditum precat- tus, ac veluti curru circa metam acto, positus IMPERII TERMI- NIS, quatenus aut terrarum solitudines prodire passae sunt, aut ma- re*

re navigabile fuit, secundo aestu ostio fluminis Indi invehitur. Ibi in monumenta rerum a se gestarum Urbem Barcen condidit ARASQUE statuit. Etiam hic locus magis insignis & ad illustranda Brittenburgi monumenta idoneus, quod praeter aras etiam mentionem facit libamentorum Oceano datorum ad Indi fluminis exitum. Eadem namque libamenta ad Brittenburgum & Rheni ostia data significat lapis ex parietibus arcis resolutus, in quo homo stans in navis dextera protensa patera aliquid invergit, sinistra coronam praefert, eo fere habitu quo tradit Virgilius Aeneidos V. v. 774.

*Ipse, caput tonsae foliis evinctus olivae,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, & vina liquentia fundit.*

Lapidis imaginem ob oculos ponit Junius in Bataviae Historia pag. 116. tu vide Tabulam nostram.

Corona autem, quae altera manu gestatur ex earum genere est, quibus nautae & naves ipsae ornabantur, cum portum subibant, aut inde cursum instituebant. Quanto magis verisimile est, non Barbarum morem hanc navem referre, de quo supra coepi dicere. Quisque autem perspicit, quam pulchre haec competant portui ad Brittenburgum & Rheni ostium. Infinita porro sunt, quae de similibus aliorum aris cum ex sacris Hebraeorum, tum Graecorum Romanorumque litteris in medium adferre licet, sed nunc parco iis, atque hoc tantum dico, non alias fuisse, aut aliam ob causam statuas Herculis Columnas, tametsi minime latent, quae Poetae & eorum Enarratores antiqui de iis fabulantur. Columnae autem ut hae, sic aliae, nomine aræ frequenter dicuntur, quia nonnunquam altissime extruebantur. De aris Alexandri Arrianus de expeditione ejus libro V. pag. 374. *Ενθα δὲ διελὼν καὶ ταῖς καὶ ἐργαῖαν δώδεκα βωμὸς κα-*

τασκευάζειν ἀρσάτεα. ὧς μὲν καὶ τὰς μεγίστας πύργους. Εὐρεῖ δὲ μείζονας ἐστὶ καὶ τὰς πύργους. Ἰ. Χαριστήρια ποῖς ἐς τὸ σὸνδε ἀγαγόντων αὐτὸν νικῶντα ἐ μνημεῖα τῶν αὐτοῦ πόνων.

Ex loci diviso per ordines exercitu duodecim aras extrui jubet, altitudine quidem maximis turribus pares, latitudine, quam quae turrium est, majore. Quibus Diis gratias agebat, quod ipsum eo usque victorem perduxissent, & laborum suorum monumenta consecrabat. Atque hinc lux adfunditur vexatissimis Alexandri Magni nummis duobus, qui Patini, Eggelingii aliorumque ingenia exercuerunt, & haud ita pridem commentariis expositi sunt a Cl. Havercampo in Dissertationibus de Alexandri Magni Numismate, ut & de nummis contorniatis Tab. I. n. 1. & 2. in quibus duae arae, sive columnae ad significandum utrumque orbem Asiam & Europam (in has namque duas partes terrarum ambitum distinguebant Prisci) esse ab eo peragratum & domitum. Nummos hos supra exhibuimus, vide Tabulam pag. 95. Cetera, quae ad hos nummos illustrandos pertinent, dudum nobis in schedis exarata jacent. Alexander namque non tantum ad Orientem aras erexit, expeditionis & victoriarum metas & monumenta, sed & in Europa ad Occidentem & Septentrionem intra extraque Tanaim, ubi

Asiae metam posuit natura potentis.

ut canit Manilius libro IV. quare eum *extremum* dicit Horatius Carminum libro III. ode 10. & *terminum Gentium* Florus libro III. cap. 6. istic enim ad Rhiphaeos montes in Sarmatia Europea Alexandri aras collocat Ptolemaeus, unde haud longe absunt Caesaris arae, atque ad montes Hippicos in Suranorum regione Sarmatiae Asiaticae. Auctor tabulae antiquae, quam in Peutingerorum aedibus inventam Velferus edidit, ad amnem Oxum ponit, qui in Mare Hyrcanum influit, & alias sub extremo Oriente, ubi, haec videas, *Alexander responsum accepit. usque quo Alexander.* Praeclara in hanc rem sunt, quae de usu hoc antiquissimo ararum columnarumque differit Strabo libro III. pag. 170. & 171. Sed locus prolixior est, quam ut hic inferatur, in quo & Bacchum olim istiusmodi columnas posuisse memorat in sua ad Indos expeditione. Refert & huc Philaenorum aras ad Syrtem majorem (Auctor Tabularum vetustarum ita, *arae Philaenorum fines Africae & Cyrenensium*, sed scriptura minus emendata, quemadmodum & in finibus Syriae *Areae Fines Romanorum*, sed emenda *Aras*. male etiam Aras Philaenorum ad Syrtem

minorem ponunt) & Rheginorum columnam, quam *Regiam* scribit Antonini itinerarium, quod displicet aliis; defendit tamen in Mela Vossius in observationibus ad hunc Geographum libro II. cap. IV. n. 7. fallitur autem, si putat, milliariam tantum columnam fuisse, & ad solum itineris spatium denotandum extructam esse, simul enim fines Italiae designavit, quare aliis milliariis lapidibus altior fuit & operosior. Similiter eos aestimare velim, qui oculis suis usurparunt Columnam, ad pagum Monster inventam, cujus titulum supra dedimus, an & Batavicarum rerum Scriptores fallantur, qui illam tantum spatii signandis statutam arbitrantur. Certe autem falluntur illi, si vera est effigies ejus, quam Altingius prodidit in Notitia crebro nobis memorata, parte I. in voce FORUM ADRIANI pag. 66. Omnibus enim, quae in his aliisque terris, si ab Italia discefferis, inventae sunt, speciosior est; ut columnae omnes, quae fines regionum indicabant, vulgares lapides milliarias magnitudine & specie vicerunt; quod & de territoriorum limitibus inter agros municipiorum & coloniarum docet Siculus Flaccus in libro de conditionibus agrorum. *Territoria, inter civitates, id est inter municipia & colonias & praefecturas, alia fluminibus finiuntur, alia summis montium jugis ac divergiis aquarum, alia etiam LAPIDIBUS positis PRAESIGNIBUS, QUI A PRIVATORUM TERMINORUM FORMA DIFFERUNT.* Rheginorum quidem illam columnam vulgaribus altior-em insignioremque esse ostendimus. Quae autem ad vicum Monster in Batavorum insula inventa est, eam Caninefatum regionem terminasse diximus. Quemadmodum autem Hercules ad fretum Herculeum, id est ad ingressum Maris Mediterranei in Oceanum; Alexander ad Indi in Oceanum ostia aras posuerunt, ita etiam Caligula & Claudius (de Caligula, qui aram destinavit, mox dicemus) eodem modo aram suam consecrarunt ad Rhenum amnem Indo non ignobiliorem, atque ad ejus in Oceanum decursum, neque longe ab aliis Herculis columnis, de quibus Tacitus de moribus Germanorum cap. XXXIV. *ipsum quinetiam Oceanum* (Oceanum dicit Frisiorum terras alluentem) *illa tentavimus, & superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit.* Quin & illud non dissimile Alexandri instituto fecit Caligula. Quemadmodum ille praeter aras & Indi ostia urbem statuit; vid. Justinum libro XII. cap. 13. & victoriarum monumentum, sic hic altissimam turrim ad Rheni ostia prope aram *victoriae* excitavit, ut testatur Suetonius, *indicium.*

CAPUT X.

Destinavit aram ad Brittenburgum Caligula, perfecit Claudius. Caligula redux ex Batavorum Insula paulo post est occisus. Quo tempore Claudius in ea insula fuerit. Quo tempore aram consecrarit. Ortelii error. Caligulae nummi conflati ad abolendam ejus memoriam. Rhenus Imperii terminus tempore Claudii. Corbulo Chaucos vicit altero anno post Britannicum Claudii triumphum, qui ductus quarto Imperii anno. Veterum Poetarum poemata ex Catalectis Scaligeri & Pithaei, de Claudii in Britanniam expeditione, semel iterumque castigata & illustrata. Spectata Britannia a Caesare, victa & triumphata Claudio. Patere in titulos quid. Aperuit Britanniam Claudius. Iterum vetus Poeta correctus. Brinio disjecit aram simul cum Brittenburgo & Romburgo. Ara reparata a Septimio Severo & Caracalla. Annus restitutae arae incertus. Tribunitia potestas XVIII. Antonini incidit in quartum Consulatum & quartum annum Imperii. Quo tempore summis beneficiis Germanos demeritus sit Caracalla. Cenni, Gens Germanica victa a Caracalla. Interpres Dionis castigatus. κένται Dioni Germani dicuntur. Incertae sedes Cennorum, an Kennarii vel Kennemarii Dionis Cassii scriptura contra Cluverium defensa. Caracalla quo tempore Germanicus dictus & Alemannicus. Spartianus emendatus. Caracalla Cenicus ridicule dictus. Nomina barbara modo littera n una, modo geminata proferuntur. Lemannus, Lemanus, Britannus, Britanus. Coepta ara a Septimio, dedicata a Caracalla. Quo tempore Septimius eam instaurari jusserit. Matthaei vander

Hoeve sententia rejecta. An Imperium in Germania suscepit? negatur. Spartiani error. Pannonii Graecis nonnullis Paeanes dicti. Non etiam Dioni, cujus locus emendatur. Septimius ad Sabariam Pannoniae Urbem imperium est auspicatus. Aurelius Victor emendatus. porro Spartiani error perstringitur, & ejus causa detegitur. Legiones Germanicae in Pannonia. Carnutum duplex, Pannoniae & Galliae: confusum temere Spartiano. Cellarius notatus. Septimius Imperator opera vetusta restituit. Lapis antiquus Brittenburgicus illustratus. Legio I. Menervia. Menerva pro Minerva; sic leber, liber; Magister, Magister; Dijove, Vejove, id est Dijovi, Vejovi Castra Legionis I. Menerviae ad Bonnam. Legio haec instituta a Domitiano. Sententia Scaligeri & Sriverii rejecta de exponendo lapide antiquo. Venidius Rufus Legatus Legionis I. Versatus is est ad Brittenburgum & Romburgum. Lapis Romburgensis nunc primum in lucem protrahitur. Nicolaus Chevalier notatur. Mercurii Galea alata Mercurius Barbatus. Chevalieri fides sublesta.

DEstinavit autem aram hanc Caligula, cum bellum gereret in Batavorum insula, aut saltem simulacrum belli cieret, non autem perfecit, sed opus perficiendum dedicandumque Claudio reliquit, quod ipse re inopina & feditione militum commotus, propere ex provincia decellit, Romamque petiit, ubi paucis mensibus interpositis a Chaerea est occisus; rem omnem narrat Suetonius in Caligula cap. XLVIII. qui & hoc addit cap. XLIX. *intraque quartum mensem periit, ingentia facinora ausus, & aliquanto majora moliens.* Caligulae autem ut successit Claudius, non is destituit mox bellum in Germanos; nam gens haec ferox lacessita & irritata vanitate Caligulae, serio rebellare & arma suscipere instituit; vide eundem cap. LI. sed aliquamdiu is in illo bello perseveravit. Primo namque Imperii anno Sulpicius Galba, idem, qui deinceps imperium gessit & a Cajo substitutus fuerat Gaetulico, in Germania administranda Chattos vicit,

ac P. Gabinius Marſos. Modo haec vera ſit Dionis libro LX. pag. 670. ſcriptura, de qua certant Xylander & Leunclavius in notis ſuis ad illum Scriptorem; adde & Torrentium ad Suetonium in Claudio cap. XXIV. Per haec autem tempora dedicatam puto aram, quam Caligula aut jufferat antea fieri, aut inchoarat; memini quoque ante in Batavia fuiſſe Claudium, cum detecta conjuratione Lepidi & Gae- tulici inter Legatos ad gratulandum Caſo miſſus eſt in Germaniam, verum non ea tum legationis gratia fuit, ut ara poſita memoriam ſuam ſacrare fuerit auſus, vide Suetonium in Claudio cap. IX. & recte errorem Ortelii caſtigat Junius in Bataviae Hiſtoria cap. X. qui a Claudio in expeditione Britannica aram Brittenburgicam poſitam ſcripſit. Non autem a Claudio inſcripta eſt in lapide Caligulae me- moria, ut maxime illaetabilis, cujus & aerea numiſmata ad abolen- dam diri hominis & truculentiffimi Imperii memoriam ſunt conſla- ta, ut ſcribit Dio libro LX. pag. 679. τῇ δὲ δὴ ἔ Γαίῃ μνήμῃ ἀχθόμενοι τὸ νόμισμα τὸ χαλκὸν πᾶν, ὅσον τὴ εἰκόνα αὐτῆς ἐπιτετυπωμένην εἶχε, συγχωνευθῆναι ἔγνωσαν. *Caſi vero memoriam exoſi omne aereum numiſma, quod ejus imaginem haberet, conſlari jufferunt.* Citra Rhenum vero confe- cravit hanc aram Claudius, quod hunc fluvium imperii ſui limitem & terminum eſſe voluit. Nam cum Corbulo Chaucos inferiorem Germaniam incurſantes ſubmoveret, & in hoſtili ſolo ultra Rhenum moliretur, adeo Claudius novam in Germania vim prohibuit, ut re- ferri praefidia cis Rhenum juberet, teſtis eſt Tacitus Annalium libro XI. cap. 19. Bellum autem hoc a Corbulone altero poſt triumphum Britannicum anno geſtum putatur, triumphus namque ille Crispino & Tauro Conſulibus, id eſt, quarto Imperii anno teſtibus Eusebio & Caſſiodoro eſt actus. Exiſtimo tamen ante Britannicam expedi- tionem ſub initio Imperii Claudium aram hanc ad Oceanum confe- craſſe. Nam poſt illum triumphum aras, id eſt limites, ultra Ocea- num produxit: unde Poeta, nescio quis, in Catalectis Scaligeri pag. 208. Pithoei pag. 50. de Britannia a Claudio capta

Oceanusque TUAS ultra ſe reſpicit ARAS.

Qui verſus adeo noſtrae expoſitioni convenit, ut Poeta aram hanc ad Brittenburgum & Oceanum erectam ſpectaſſe videatur, niſi forte Claudius plures Alexandri exemplo erexit. Sed quia omnes verſus, quanquam non unius Poetae, huc inprimis faciunt, nonnullos hic recenſebimus, ſed deſtis inde maculis, quibus peſſime vitiati ſunt

Ausoniis nunquam tellus violata triumphis,

Ida tuo, Caesar, fulmine procubuit.

Oceanusque tuas ultra se respicit aras,

Qui finis mundo est, non erit imperio!

Victa prius nullo, quanquam spectata, triumpho,

Illibata tuos gens patet in titulos.

Versu quarto nullo sensu legebatur *non erat*, aut *nunc erit*. ut & versu Sexto *jam jam spectata*. Hoc autem dicit Poeta, quamquam spectata & tentata Britannia a Caesare, victam tamen & triumphatam ab eo non esse, sed demum a Claudio, qui inde triumphum duxit, quare & versu sexto dicit, eam *patere in titulos*, male editum est

Gens jacet in titulos.

Scripseram haec cum video, a Camdeno quoque hos versus esse descriptos in Britannia sua pag. 345. ex antiquis J. Obsopaei membranis, additque variantes lectiones ex Antonio Del Rio, quibus *non erit* probatur. Quod de spectata non etiam victa aut domita a Julio Caesare Germania dixi, docet Tacitus in vita Agricolae cap. XIII. *Primus omnium Romanorum Divus Julius cum exercitu Britanniam ingressus, quanquam prospera pugna terruerit incolas ac littore potitus sit, potest videri OSTENDISSE posteris NON TRADIDISSE.* Patuisse autem Britanniam Claudii opera tradit Pomponius Mela libro III. cap. VI. n. 32. *Britannia qualis sit, qualesque progeneret, mox certiora & magis explorata dicentur.* Quippe tam diu clausam APERIT ecce Principum maximus, nec indomitatum modo ante se, verum ignoratarum quoque gentium Victor. Seneca in Consolatione ad Polybium cap. XXXII. *Hic Germaniam pacet, BRITANNIAM APERIAT.* Ceterum Rhenum fuisse terminum Imperii tempore Claudii, idem an alius Poeta certe aequae ignotus, Auctor est, cujus poema cum superiore interjecto uno disticho conjungitur

Euphrates ortus, Rhenus secluserat Arctos,

Oceanus MEDIUM venit in Imperium.

Libera non hostem, non passa Britannia Regem

Externum, nostro quae procul orbe jacet.

Reclu-

Recluserat est in editis & *aeternum* pro *externum*. Non diu vero stetit haec ara Claudii integra, ut superiore capite dicere coepimus, post necem Neronis, qui Claudio Patri in Imperio successit. Rebus admodum incertis, cum alii exercitus alium Imperatorem crearent, Claudius Civilis Batavus Vespasiani amicitiam & studium partium praetendens sese in Germania vindicavit. Is etiam in consiliis & belli societatem pertraxit Brinionem, insigni natalium claritate in Caninefatibus juvenem, qui a suis Dux electus, accitis in auxilium Frisiis duarum cohortium Romanarum hiberna proxima inrupit, & castella quae a Romanis tenebantur, incendit. Hoc tempore perierunt Brittenburgum & Romburgum, quod armamentarium erat. Simul autem cum Brittenburgo ara, a Claudio erecta, disiecta est: Romanis pariter & Dis eorum, quibus consecrata erat, infesto Brinione, quem stolidae audaciae adolescentem dicit Tacitus Historiarum libro IV. cap. 15. quemadmodum aram Drusi Victor Arminius everterat, de qua idem Annalium libro II. cap. 7. Jacuit autem illa Claudii ara una cum Brittenburgo & armamentario usque ad tempora Septimii Severi & Caracallae, sub quorum Imperio cuncta haec reparata sunt. De armamentario constat ex antiquo saxo olim ad Romburgum invento, hac sententia, *Imperatore Caesare L. Septimio Severo Augusto & M. Aurelio Antonino Caesare Cohortem XV. Voluntariorum armamentarium vetustate conlapsum restituisse.* Titulum ipsum ex lapide integrum non prodo, quia ob insuetos litterarum ductus typis ob oculos poni commode non potest. Dederunt eum Scriverius in Tabulario Antiquitatum Batavicarum pag. 182. & Altingius in Notitia Germaniae Inferioris parte I. in voce ARMAMENTARIUM, aliique complures, inter quos tamen de legendo eo & exponendo non convenit. Brittenburgum autem a Brinione dirutum, ut Auctor est Colinus, instauratum esse ab eodem Septimio filioque ejus, auguror ex ara ab illis instaurata. Quo Imperii anno restituerit eam Severus, incertum est. Sed annum tituli ab Antonino ejus filio inscripti ipsa ara praefert, tribunitiam nempe potestatem XVIII. & Consulatum IIII. hic enim quartus, non tertius illi Tribunitiae potestati convenit, ut supra docui, incidit autem illa Tribunitia potestas in quartum Imperii ejus, quod solus gessit a Patris exitu, annum. Idemne vero hic annus sit, quo omnibus officiis sibi Germanos demeruit, necdum ex antiquis Scriptoribus didici. De his officiis & hoc demerendi studio ita
Hero-

Herodianus in Historia libro IV. cap. 7. ὡκειώσατο ἡ μὲν πᾶντας τὰς ἐπὶ ἐκείνῳ Γερμανὸς ἐς τὴν Φιλίαν ὑπογάγετο, ὥς ἡ συμμάχος παρ' αὐτῶν λαβεῖν, καὶ ὁ σώματι αὐτοῦ φρενὸς ποιήσασθαι γενναίους τε ὁ ὡραίους ἐπιλεξάμενος. πικράκις ἡ ὁ Ῥωμαϊκὴν ὑποθέμενος χλαμύδα, ἡμφιέννυτο τὰ Γερμανῶν περιβλήματα. ἐν τῇ χλαμύδι αὐτὸς εἰσάγει, δρυῖν πεποικιλμέναις ἐωρετό. Κόμας τε τῇ κεφαλῇ ἐπέθηκετο ξανθὰς, ἡ εἰς κερὰν τῶν Γερμανῶν ἡσκημένας. τῶν δὲ χαίροντες οἱ βάρβαροι ὑπερηγάπων αὐτόν. *Ceterum Germanos illic sibi omnes adjunxit, atque in amicitiam conciliavit, sic ut ex his socios bellorum & custodes corporis validissimum quemque & pulcherrimum sibi adsciverit. Saepe etiam Romano cultu deposito vestem Germanicam induebat, atque in eorum sagulis argento variegatis conspiciebatur: etiam Flavam Capiti caesariem inponens ad modum Germanicae tonsurae, quibus laeti Barbari mirifice eum amabant.* Germanici tamen nomen non hoc tempore, sed patre adhuc vivo fuit consecutus, vide Spartianum in Caracalla cap. VI. qui & in capite V. tradit in Gallia eum fuisse, antequam in Daciam proficisceretur.

Quaero autem, qui sint illi Cenni, gens Gallica (sic verti videas κέλπικον ἔθνος malim tamen *Germanicam*) cum quibus manum eum conferuisse Dio memoriae prodidit libro LXXVII. pag. 876. ἐπολέμησε καὶ πρὸς πᾶσας κέννας κέλπικόν ἔθνος. *Bellum gessit cum Cennis Gente Germanica.* Consuevit autem Germanos κέλπας appellare Dio. Equidem fateor, me nescire sedes illorum Cennorum, sed quia aram hanc in vicinia consecravit, nonnulli forte κέννας arbitrabantur dictos a fluvio *Kennem*, unde & *Kennarii* vel *Kennemers* nomen acceperunt, qui in adversa Rheni ripa, aut saltem prope eam nunc habitant. Sed ipsis Auctoribus hanc sententiam tuendam relinquo. Cluverius, ut nunc video Germanicarum Antiquitatum libro III. cap. 4. pro *Cennis* substituit *Alemannos*. Quod nequaquam mihi probatur. Quo enim stupore librarii vocem illam infuetam pro hac vulgata, usitatissimaque etiam suo tempore substituerunt? Verum aliud est, quod ex hac re in mentem venit. Scribit Spartianus in Caracallo cap. V. quum Germanos vicisset *Germanicum* sese appellasse. At vero dudum is & patre adhuc vivo est Germanicus dictus, ut idem Spartianus capite proximo tradit. Constat etiam ex Victore Alemannos eum vicisse, sed & inde *Alemannici* cognomen assumsit, vide Spartianum cap. X. Deinde quid jocosum habuit cognomen Germanici, quod τὸ *Lucanici* responderet? Dicitur autem dixisse, cum Germanicum se appellaret, jocosum vocabulo se quoque *Lucanicum* dicturum fuisse, si Lucanos vicisset.

viciisset. Scio Germanici nomen refricuisse memoriam Germani fratris occisi. Sed quid frater Germanus ad Lucanica farcimina? ex quibus causa & vis joci? Optime autem convenit *Lucanico* nomen *Cenici* cum a populo tum a cena sic dictum. Quare vide, an ita scripserit Spartianus & quum *Cennos* (quos & *Cenos* dicebant, ut *Lemanum*, *Lemanum*; *Britannos*, *Britanos*) *Germanos subegisset Cenicum se appellavit*.

Sed ad lapidem redeo. Quid ipse Antoninus ornando lapidi addiderit, incertum est, id namque tempus edax rerum nobis invidit, olim autem perscriptum fuisse puto. Si tamen in rebus obscuris suspicioni locus est, putem coeptam aram reparari a Septimio Severo, sed dedicatam deinceps inscriptamque a filio, eodem fere modo, quo supra ostendimus a Caligula eam primum destinatam sed a Claudio consummatam consecratamque esse.

De Patre autem Antonini Septimio Severo si quaerimus, similiter incertum est Romae, in Britannia, an in ipsa Germania hanc aram restitui jusserit. Matthaeus Vander Hoeve nil dubitans scribit eum ante Bataviam adiisse, quam in Britanniam transmitteret; tu vide libri ejus partem I. pag. 90. At vero rei hujus auctoritatem si quaeras, in illo libro nullam invenies, nec aliunde eam adferri posse puto: quin ipsa itineris ratio reclamat. Possit videri restituisse eam illo tempore, quum in Germania imperium suscepit, modo verum, quod Spartianus memorat in ejus vita cap. IV. & V. eum in illa regione imperium esse ingressum. Ita enim Spartianus rem prosequitur, ut in Pannoniis eum ante Proconsulare imperium gessisse tradat, quam in Germania legationem, cui legationi mox subjungit, quemadmodum istic a Germanicis legionibus Imperator appellatus sit apud Carnutum. Sed ut verum fatear, vehementer dubito, in Germania Severum, cum huic regioni praeesset, auspiciatum esse imperium, majoremque fidem habeo Dioni & Herodiano ea scribentibus, non quae a prioribus acceperant, sed quae ipsi viderant, certe aetate sua gesta erant. Ita autem Herodianus Historiarum libro II. cap. 9.

Ἦν γὰρ τὸ πάλαιον πέντων (ὑπὸ μίᾳ γὰρ ἡσαν ἐξουσίᾳ) Σεβῆρος ἀνὴρ τὸ μὲν γένος Λίβυς.

Praeerat autem PANNONIIS universis (nam unius regebantur imperio) Severus quidam genere Afer; & mox tradit, quemadmodum in Pannoniis Principem egerit, atque illis relictis Italiam petierit. Depromsisse autem haec videtur ex libris, quos ipse Severus de vita sua scripserat, quorum in hoc capite meminit. Pannonios hic Pae-

nas appellat, quod ipsi solenne & perspicuum & populis vicinis, hoc loco Illyricis, & libro III. cap. 10. Myfis. Nec abhorruerunt ab hoc nomine alii Scriptores Graeci, at vero usurpasse id Dionem non puto, cujus haec fertur scriptura libro LXXIII. pag. 837. Τρεῖς δὲ δὴ τότε ἄνδρες τριῶν ἑκαστὸν πολιτικῶν στρατοπέδων καὶ ἄλλων ξενικῶν συχναῶν ἀρχόντες, ἀντελάβοντο τὰ πρυμνάτων, ὅτε Σεβήρῳ καὶ ὁ Νίγρῳ, καὶ ὁ Ἀλβίνῳ. ἔπος μὲν τὸ Βρετανίας ἀρχων. Σεβήρῳ τὸ παιονίας, Νίγρῳ δὲ τὸ Συρίας. *Erant tres Viri Severus, Niger, Albinus, quorum singulis suberant tres legiones ex Civibus Romanis & alii milites exteri quam plurimi. Hi Rempublicam capeffunt. Albinus praecerat Britanniae, Severus Paeoniae, Niger Syriae.* Homini namque credo de se profitenti libro XLIX. pag. 413. τὸ δὲ ἑλλήνων πινὲς τάλεθες ἀγνοήσαντες. Παίονας σφᾶς προσέειπον, δευχαίῃ μὲν πρὸς τὴν προσρήματὸς τῶν ὄντων ἔμην τοι καὶ ἐκεῖ ἄλλ' ἐν τε τῇ Ροδόπῃ, καὶ πρὸς αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ τῇ νῦν μέλει τὸ θαλασσίης, ὑφ' ἑπερ καὶ ἐγὼ ἐκείνης μὲν Παίονας τῶν τῶν δὲ Παννονίης, ὡσπερ πρὸς καὶ αὐτοὶ ἐαυτῶν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι σφᾶς καλεσι, προσαγορεύσω. *Certe quidam Graeci veritatis ignari Paeanas eos Pannonios vocarunt, quod ipsum quidem etiam nomen antiquum est, non tamen istius populi, sed ejus qui ad Montem Rhodopen & ad ipsam Macedoniam habitant, quae nunc usque ad mare pertinet. Quapropter hos ego Paeonas, istos Pannonios nominabo, sicuti & ipsi sese & Romani eos appellant.* Excusabunt forte alii illa de Severo non Dionis esse verba, sed Xiphilini, quae tamen excusatio parum mihi satisfacit. Quare pro παιονίας lege παννονίας. Confirmat opinionem meam Zonaras Annalium libro XII. cap. 7. qui solet Dionem & Xiphilinum sequi Οἱ δὲ τὸ στρατοπέδων ἡγεμόνες τρεῖς ὄντες, ὅτε Σεβήρῳ τὸ ΠΑΝΝΟΝΙΑΣ ἀρχων, τὸ Συρίας δὲ ὁ Νίγρῳ, τὸ Βρετανίας δὲ ὁ Ἀλβίνῳ, εἰς καθάρσεις τὸ Ἰελαντὸς ποταμὸς αὐτῶν μαθοντῶν κελίηντο. *Tres Exercituum Duces Severus PANNONIAE Praefectus, Niger Syriae, Albinus Britanniae, cognitis Juliani rebus ad eum interimendum properarunt.* Utercunque autem culpandus Xiphilinus an librarius, hoc constare arbitror, perperam Latine verti in illo Dionis aut Xiphilini loco *Paeoniae*, cum vertendum esset *Pannoniae*. Auctor epitomes, ut appellatur, Sexti Aurelii Victoris etiam testatur, Severum in Pannonia Augustum esse appellatum, & quidem in urbe Sabaria. *Hoc tempore Niger, inquit, Pescennius apud Antiochiam, in Pannoniae SABARIA Septimius Severus creantur Augusti.* Ex quibus veterem scripturam ita restituo ipsi Victori. *Namque cum acceptis illico, quae acciderant,*

Sep-

Septimius Severus (qui forte SABARIAE legatus in extremis terris bellum gerens, Imperator creatus) pontem proxime Milvium acie devicit. Nam quod in vulgatis libris nunc legitur, *qui forte SYRIAE legatus in extremis terris bellum gerebat*, manifeste falsum est. Redarguit praeterea Spartianum temporis ratio, dicit namque quinquennem fuisse filium majorem, qui Caracallus deinceps est dictus, cum pater Severus Germanico exercitui praeponeretur. Aetas autem haec Caracalli ad antiquiora rejicit profectionem Patris in Germaniam, quam quae initio Imperii ejus conveniunt. Quin ipse Spartianus in vita Didii Juliani cap. V. modo Auctor ejus libelli Spartianus sit, in Illyrico descivisse, imperiumque adrogasse tradit. Credo fraudi fuisse Spartiano quod a Germanicis legionibus eum appellatum Imperatorem legerat. Ita namque cap. V. in vita Severi. *Dehinc a Germanicis legionibus ubi auditum est Commodum occisum, Julianum autem cum odio cunctorum imperare, multis hortantibus repugnans Imperator est appellatus apud Carnutum.* Eae autem legiones Germanicae non in Germania fuerunt, sed hoc cognomine dictae ad Danubium in Pannonia praesidia egerunt. Ita namque Ptolemaeus legionem X. *Germanicam* Juliobonae collocat, legionem autem XIV. *Germanicam* Plexi, quae & addito hoc cognomine invenitur in lapide Gruteriano pag. CCCCLVII. n. 4. Ipsum quoque illud Carnutum, ad quam urbem a Germanicis legionibus Severum Imperatorem appellatum scribit, similiter fraudi Spartiano fuit. Suspicio enim, non eum Carnutum Pannoniae cogitasse, cum illa scriberet (quod oppidum est Pannoniae superioris ad Danubium, haud admodum longe rejectum a Sabaria, ut ex Ptolemaeo intelligimus & Itinerario Antonini) sed Galliae Lugdunensis, Germaniam autem Cisterhianam Galliae partem fuisse olim novimus. Non debuit ergo error Spartiani adjumento esse Cellario disputanti in Geographia antiqua libro II. cap. VIII. pag. 350. Carnutum an Carnuntum vocandum sit oppidum Pannoniae.

Ubicunque autem versatus sit eo tempore Severus, cum Imperium est auspicatus, aram & simul cum ara Brittenburgum, ut puto, restitui jussit. Hoc ex Dione constat libro LXXVI. pag. 869. *multa eum vetera restituisse*, & quod addit Aelius Spartianus cap. XXIII. *servatis ubique titulis conditorum*, quam & consuetudinem secutus est filius in colenda Claudii memoria. Colligimus porro ex alio lapide, qui anno clolxxx. erutus est ad Brittenburgum, cum

tribunitiam potestatem XIII. gereret Septimius, arcem jam restitutam fuisse. Lapis admodum mutilatus est, titulus autem hic proditus

..... EVER. PIVS PERTAV
 MAX. TRIB. POT. XIII.
 NTONIN. PIVS AV.
 ER MILIT LEG. I ME
 ENIDIORV

Possit tamen numerus unus exolevisse ex lapide. Verum id parvi refert. Illud quoque dubium relinquitur, Severus cum filio & militibus hunc lapidem posuerit, an milites illis Imperatoribus. Nec expedit hanc difficultatem nominativus PIVS. Verum & hoc quoque nunc missum facimus. Magis enim ad hoc, quod agimus, illud LEG. I. ME ac potissimum ENIDIORV pertinet. Significatur autem *legio prima Menervia* sive *Minervia*. Quintilianus Institutionum Oratoriarum libro I. cap. 4. *Quid? non e quoque i loco fuit? ut MENERVA & LEBER & MAGESTER & DIIOVE & VEJOVE pro Diiovi & Vejovi*; plura ejus legionis monumenta visa fuerunt olim ad Brittenburgum. Conspexi etiam lapidem non dissimilem basi in Velfeno Amplissimorum Virorum Papenbroekii & Emtinkii praetorio.

LEG. I. M. P. F. ET
 LEG. XXX. V. V.

Non rescivi, unde asportatus erat in praetorium illud, ex genere tamen lapidis intellexi, ad Rhenum aut in Germania olim fuisse positum. Legio autem illa prima, *Minervia pia felix* an *fidelis* est cognominata: Haec vero trigesima *Ulpia Victrix*. Ut autem haec Castra praecipua habuit ad Castra vetera, sic illa ad Bonnam supra Coloniam Agrippinae. Instituit eam Domitianus & in Germania inferiore collocavit, teste Dione libro LV. pag. 564. Sed haec forte etiam aliis observata & tradita sunt. Quid vero illud ENEIDIORV sibi velit, expositum non memini. Junius & Sriverius intactum reliquerunt. Magnus vero Scaliger in Indice Gruteriano (nam & Gruterus huic lapidi in Thesauro locum dedit pag. CLXIX.

n. 2.) ita quidquid hoc nominis est adjungit LEG. I. ME, ut videatur id existimasse cognomen alterum istius legionis. Mihi autem videntur hae reliquiae esse nominis Venidii Rufi, qui fuit legatus legionis hujus; hoc apparet ex Saxo prope Bonnam invento, vide Gruterum pag. DLXXIX. n. 2.

FORTVNIS
SALVTARIBVS
AESCVLAPIO HYG
Q. VENIDIUS RVF
MARIUS MAXIM
CALVINIANV
LEG. LEG. I. M. P. . . .
LEG. AVG . . PRA
PROVINC. CI . . C
D

Versatum autem in his regionibus Venidium temporibus Septimii & Antonini Caracalli lapis probat, qui Leidae hodie conspicitur insertus parieti cellae alicujus, delatus eo Romburgo. Eum hic exhibeo, ut depictus est venustissima Mierisii manu

IMPP. CAESS. L. SEPTIMIUS SEVERVS PIVS PERT
M. AVRELLIVS. ANTONINVS AVG.

NUMERO EXPL. BAT. CVR. COO. VENIDIO RVF.

Non memini editam esse hanc inscriptionem, quam tamen opportuniore loco ad examen revocabimus. Nicolaus Chevalierus in *Description de la Chambre des Raretez de la ville d'Utrecht*, tabula VI. n. 1. imagines, ut putat, Septimii Severi, quae sua memoria superfuerunt in arce Britannica, exhibet, alteram ex ebore, sed hanc jam supra alienam Severo ostendimus; alteram, quae lapidi insculpta est, alii considerent & contemplantur, quibus ejus intuendi in ipso lapide copia est, judicentque an Severo respondeat. Equidem ἐπεχω. Imo nisi pictura fallit, alata est galea, unde Mercurium auguror. Nec obstat barba, nam & ea ornatus pingitur hic Deus ab eodem Chevaliero tabula XXVIII. num. 156. Adde Cuperi Harpocratem pag. 82. Begeri thesaurum Brandenburgicum vol. 3. pag. 233. Juliae Dominae, quae uxor fuit Severi, imaginem in eadem

arce inventam sibi que donatam prodit ille, sed jam ante me monere memini, non eam feminae esse, verum Apollinis laureati & radiata corona redimiti. Imo qui hominem noverunt, forte omnes has imagines supposititias & confictas dicent. Nam ut est apud Phaedrum

*Quicumque turpi fraude semel innotuit,
Etiam si verum dicit, amittit fidem.*

Nos iis hic locum nullum damus.

CAPUT XI.

Britanni ab Anglis & Saxonibus expulsi non in Batavorum insula confederunt. Johannes Gerbrandus a Leidis refutatur & Scriptura ejus corrigitur. Imo vastata hac Insula hostili in Armoricorum regionem se receperunt. Camdeni opinio refutata. Non a Maximo tyranno eo traducti. Non omnino negatur ab hoc in Armoricanam Galliam Britannos collocatos, & tamen res non admodum verisimilis. Zosimus quibus temporibus scripsit, ejus auctoritas. Ex Britannia cum exercitu trajiciens Maximus ad Rheni ostia adpulit. Causa hujus adpulsus ostenditur. Hispanus natione non Britannus fuit Maximus. Non magna auctoritate praeditus inter Britannos. Aulæ Caesaræ vernula aliisque conviciis traductus. Ausonius emendatur, a militibus Imperator creatus. Beda solet sequi sententiam & verba Orosii. Cedreni item librarii ejus & interpretis errores notantur. notatur & auctor Chronologiae Saxonicae. Maximus male Maximianus appellatur. οὗ ἐν Βρεταννίᾳ id est exercitus Brittanniciani. Ausonius cur Maximum dixerit Rutupinum latronem. Causae exponuntur, cur Britannorum sedes ad Rhenum & prope eum annem, nec non in Frisia Maximi Tyranni & Anglorum Saxonumque expeditione sint antiquiores. Quo saeculo Britannia, Gallia, Hispania

nia Romanorum imperio subductae sunt. Romanorum copiae quando a Rheni limite submotae. Tempus expeditionis Horfi & Hengisti in Britanniam. His Matres Brittae vetustiores, item Britanni ad Brittenburgum. Annus adventus horum incertus, suspicione tamen colligitur. Britanni, qui cum Adminio Cynobellini Britannorum Regis filio venerunt, videntur ad Rheni ostium medium consedisse, adsignatis a Caligula sedibus. ejus sententiae argumenta proponuntur. Exigui populi mentio omitti solet. In rebus antiquis par est verisimile esse contentum.

PRolixe in superioribus declaravimus, Brittenburgum a Brittis vel Britannis nomen accepisse; nunc indagandum restat, quo tempore hi Britanni in eam Insulae partem, in qua Brittenburgus fuit, commigrarint, atque arcem huic nomen dederint. Tametsi namque abunde affirmavimus, a Caligula, Claudio, Septimio Severo & filio ejus Antonino extructam esse & conditam hanc arcem, dubitabunt tamen permulti, ut puto, nomen ab illis temporibus arcessere. Quin haud pauci opinabuntur, nomen hoc induisse arcem illo tempore, cum Britanni ab Anglis & Saxonibus ejecti ex Insulis suis alias sedes per Galliam quaesiverunt, existimabuntque eorum Britannorum nonnullos ad ostium Rheni consedisse. Certe haec sententia dudum placuit Johanni Gerbrando a Leidis in Chronico lib. I. cap. 13. *Saxones ante fugientes venerunt ad terram Armeniae (lege Armoricae) dictam, quam obtinentes nominarunt Britanniam minorem, & illa Britannia nunc est ducatus Franciae. Quidam autem alii Britones fugientes ad Hollandiam atque ad ostia Rheni fluminis, ubi Rhenus intrat mare prope Catwyk, vela dimiserunt, & ibidem castrum munitissimum construxerunt, quod BRITTON appellaverunt, vicinumque populum eis subjecerunt.* Sed mihi verior videtur Colini sententia. Non negat ille appulisse eos in Batavorum insulam Rhenumque, sed sedem illic fixisse negat, imo contra vastata ad Rhenum Batavia, inde sese in Galliam recepisse & Britanniam novam in Armoricarum terris a suo nomine condidisse. De ea namque expeditione ita canit pag. 251.

*Tes gesbiet als ixs bevonden
 Mer den tyt ne vinden konde
 Das de Enchlen und de Saxen
 Mit gewaren endt bardaxen
 Mitte baxen en de vlooten
 Haben utten lande stooten
 d'Imfater van de Britten
 Welcker Heirtoch was gebitten
 Haren Engist ende Horse
 Die gelyck een euvel orse
 Al die Brittense Serjanten*

*Tavnede tot irren onvromen
 De Zund den Rine inkomen
 Unde slopen huus en have
 Wider vind ix ni daer ave.
 Dan das zi VOR TEGEN WAREN
 HABEN IN GALLIEN OF KE VAREN,
 't Lant das si na irren namen
 Hiten Bretangen al te samen.*

Accedit, quod nequaquam verisimile, voluisse aut potuisse ad medium Rheni ostium locum habitandi capere Britannos, quia ea terra ab infestissimis hostibus tum incolebatur, a quibus ex sua Britannia erant expulsi; Anglis namque & Saxonibus, qui Britanniam occuparunt, Frisones interfuisse diximus cap. IV. quam & causam arbitror, cur illi horum terras vicissim sint depopulati.

Nec plus valet Camdeni conjectura in Insulis Britanniae pag. 749. suspicantis Britannos, Brittenburgo nomen inposuisse, cum Maximum purpura contra Gratianum induerunt. Haud equidem ignoro, quae rerum Britannicarum Scriptores nonnulli, etiam Galli, obscuriores tamen de traductis in Galliam Britannis, sedibusque ad Ligurim amnem & in Armoricorum regione a Maximo & Conano assignatis commemorent. Verum eosdem Britannos in Batavorum Insulam a Maximo inmissos non memini me ex monumentis antiquis cognoscere. Usque adhuc non omnes quos volui, priscorum temporum Scriptores de rebus Maximi & Conani consulere potui, nihilque de fide rerum detraho, quas Viri graviores ab his in Britannia

Armo-

Q

ver-

vernulam, mensularumque servilium statarium lixam nominat.
 Aufonius de claris Urbibus in Epigrammate de Aquileja

Maximus armigeri quondam sub nomine lixa.

Sic emendo, nunc legitur *lixae*. Neque a Britannis, sed ab exercitu Romano & paene invitus est Imperator creatus, ut docet Orosius, & qui sententiam verbaque hujus sequi solet Venerabilis Beda in Historia Ecclesiastica libro I. cap. 9. nec non Prosper in Chronico *Maximus Tyrannus in Britannia a MILITIBUS Imperator constituitur*. Sulpitius Severus in vita Martini cap. XX. *Postremo cum Maximus se NON SPONTE sumsisse imperium adfirmaret, sed INPOSITAM SIBI a MILITIBUS, divino nutu regni necessitatem armis defendisse*. Scio a Cedreno Maximum hunc non Hispanum, sed Britannum dici. Sed quem gravius accusem, Cedrenum, librarium an interpretem in exponenda Maximi hujus historia, nescio. Namque ut mihi quidem videntur, in eodem luto, certe eodem crimine, haerent. Verba Cedreni haec sunt in Synopsi Historiarum pag. 248. editionis Venetae recentissimae. Μαξιμιανὸς ὃ τις Βρεττανὸς, ὃτι τὸ Θεοδοσίον ὁ Γερμανὸς βασιλεὺς ἐποίησεν, αὐτῷ μηδὲ μιᾶς τυχόντος πρῆς, διήγειρε τὰς ἐν Βρεττανίᾳ ἀντὶ αὐτοῦ Γερμανῶ. Quae interpretes ita vertit. *Ceterum Maximianus quidam Britannus, cum se praeteritum nulloque honore affectum videret, Theodosium a Gratiano imperii consortem adsumtum BRITANNOS in Gratianum excitat*. Dubito Cedrini errorem esse, quod *Maximum* nominat *Maximianum*, quia deinceps recte eum *Maximum* vocat, quare hoc librario inputare malim. Quod autem Britannum eum dicit, ipsius peccatum puto. At vero Interpretis offensa est, quod τὰς ἐν Βρεττανίᾳ reddit *Britannos*, cum reddere debuerat exercitus aut legiones in Britannia. Sed cujuscunque ea crimina sint, dico priora certe non evitavit Auctor Chronologiae Saxonicae, quae subjici solet Bedae Historiae Ecclesiasticae; is namque eodem modo ad annum CCCLXXXI. Maximianum nominat, & in Britannia natum scribit. Aufonius in loco memorato Maximum hunc Rutupinum Latronem nominat, non quod natus est in Britannia sed quod ἐκ τῆς αὐτῆς τὰς Βρεττανίας μερῶν ἐπαυέση τῇ Ρωμαίων ἀρχῇ ut scribit Socrates in Historia Ecclesiastica *ex ea insula profectus Romanum imperium invasit*. Quod si autem Maximus Britannos jure militiae ex insula eduxit, cur eis sedes quietas sive ad Ligerim sive ad

ad Rhenum dedit, ac non potius per varias terras, in quibus bella gessit quantumvis gravia & difficilia, secum raptavit? Merito ergo destituimus eorum virorum sententiam; qui ad seriora sive Maximi, sive Anglorum Saxonumve expeditionis tempora, Britannorum, in Batavorum insula vicinisque terris, originem deprimunt. Quandoquidem autem ab utraque Rheni parte aut latere Britannos invenimus, in Frisia quidem Caesaris Germanici temporibus, qui herbae in sua terra natae, aut certe ab iis ostensae, Britannicae nomen dederunt, vide supra cap. IV. In Gallia vero temporibus Plinii cap. V. quid impedit aut obstat, quominus ad eadem aut saltem proxima tempora Britannos Rheni in Batavorum insula accolae reducamus? cum ambiguum non sit, Britannos illis a tergo vicinos, id est ad castra vetera, haud longe a Batavorum insula supra Rheni divortia habitantes antiquissimos esse, certe priores Barbarorum in Angliam Galliamque inruptione; id quod inde auguror, quod Matribus Britannis ad haec castra fuerunt positi a militibus Romanis, salvis huius populi legionibus ad Rhenum, certe salva legione XXX. cuius legionis militem se manifeste profitetur Valerius, qui Matribus Britannis aram consecravit in eo saxo, quod Cuperus descripsit, de quo diximus cap. III. Eodem namque tempore fere Britannia, Gallia & Hispania firmissimae Imperii Romani provinciae, perierunt, quam Cladem Theophanes in Chronographia confert in annum Christi nati CCCCXXXI. De ipso anno parum laboramus, dummodo illud certum, quod dubitari non potest, hoc saeculo validissimas populi Romani provincias Barbarorum armis concessisse, trajectoque & domito Rheno Legiones Romanorum praesidiarias aut deletas aut submotas esse. In idem hoc saeculum, & quidem in annum ejus XLIX. a Scriptoribus rerum Anglicarum video reponi Anglorum Saxonumque expeditionem in Britannorum insulam, quae Hengisto & Horso Ducibus accidit, vide Bedam libro II. cap. 15. Polydorum Vergilium Historiae Angliae libro III. adde Camdeni Britanniam pag. 65. Prosper vero in Chronico Cladem Britanniae imperiumque Saxonum in ea insula illigat anno XVIII. Principatus Theodosii Junioris, qui incidit in annum Christi CCCCXX. Marianus Scotus CCCCLIII. Venit quidem superiore saeculo Maximus in Galliam & Germaniam, sed vetustiores fuisse putem Brittas Matres in his terris, quam ut his tam recentibus voluerint divinum cultum exhibere milites Romani, qui & jam

hoc tempore plerique omnes Christiani erant. Quum ergo Britanni in Gallia, Frisia & prope Rheni divortia habitantes, id est dextra, laeva atque etiam a tergo Batavorum Insulam spectantes, vetustiores sint adventu Maximi Tyranni in Galliam, & Anglorum Saxonumque in Britanniam, & Britannorum fuga in Galliam, quis dubitare auset, Britannorum migrationem in Batavorum Insulam similiter antiquiorem esse? Fateor, ipsum migrationis tempus, quo Britanni ad Rheni ostia venerunt, certis atque indubitatis argumentis definire mihi non liquet, est tamen, quo conjectura ducit. Ostendi antea cap. VIII. ex Suetonio Tranquillo in Caligulae vita cap. XLIV. Adminium Cinobellini Britannorum regis filium pulsum à Patre cum exigua manu ad Caligulam transfugisse, atque ob eo in deditionem acceptum fuisse. Docui etiam, hunc pervenisse ad Caligulam, cum is in Batavorum insula atque in Caninefatibus moraretur, & belli ludibrium ageret, quod turri in eo loco excitatae originem dedit. Hunc Adminium in Britannorum insulam reductum restitutumque esse non novimus. Cogitavit quidem de expeditione in eam Caligula, sed armis nunquam tentavit. Tactus in vita Julii Agricolae cap. XIII. AGITASSE C. CAESAREM DE INTRANDA BRITANNIA *satis constat, ni velox ingenio, mobilis poenitentia & ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent.* Et tamen quia Adminius cum ea, quam secum adduxerat manu, in fidem est receptus a Caligula, debuit quoque ei locus & terra habitanda assignari in Imperio Romano. Quae autem terra opportunior fuit, quam ea, in qua tum Imperator versabatur? quae fuit Caninefatum ad medium Rheni ostium? Potuit eam dare Caligula, quia imperio Romano subdita erat inde a Tiberio, qui Caninefates domuit. Voluit dare his sedem, & nequaquam destituere Regem illum Britannicum, quia deditionem eorum summae sibi laudi, & triumpho magnifico dignam ducebat. Dedisse autem videtur, quia Britannorum in hoc loco nomina post illa tempora reperimus, nempe Brittenburgum id est Britannorum arcem. Horum autem Britannorum deinceps nullus Historicorum meminit, quia numero pauci fuerunt, *exiguam manum* nominat Suetonius, haud aliter ac Dio tradit libro LVI. pag. 582. Loca a Romanis per Germaniam infensa silentio ab Historicis fere praetermitti, quia fuerunt non magna. Εἶχον πνὰ οἱ Ῥωμαῖοι αὐτῆς οὐκ ἀθρόα, ἀλλ' ὥς πρὶν ἔτυχεν χειροθέντα, διὸ ἔδει αὐτοῖς ἰσορίας μνήμην ἀφίκεται. *Loca quaedam Germaniae Romani tenebant,*
nota

non simul, sed ut forte subacta fuerant, hic, illic: quam ob causam in historiis nulla sit eorum mentio. Sequamur ergo securi, quo tot suspensiones, & tanta probabilitatis ratio ducit. Siquidem ex sententia Strabonis pag. 195. in rebus antiquis par est verisimili esse contentum.

CAPUT XII.

Fata reliqua Brittenburgi incerta. Romani Graecique scriptores occupatae a Barbaris Galliae curam abjecerunt. Chronicorum Architecti, qui maximam partem monachi fuerunt, majore diligentia res sacras quam militares tradiderunt. Illi fabulis omnia inquinaverunt. Colinus quo tempore scripsit. Oceano an barbaris vastata arx Brittenburgica? Non illud a ratione alienum. Multae res antiquae in ea inventae. Simulacra Deorum per has terras a primis Christianis disiecta. Willebrordus Mercurii statuem in Walachria comminuit. Nebalenniae imagines quomodo cladem evaserint. Neomagi magna copia operum antiquorum ex terra eruitur. in arce Britannica quae inter rudera inventa. Vi Oceani per Bataviam vicinasque terras arces, pagos, oppida submersa & diruta. Strabo refutatur, qui negat, Cimbros inundatione coactos ex patria excedere. Brittenburgica Arx saepius direpta. Quando antiquitatis monumenta in pretio haberi & quaeri coepta. Quoties Brittenburgus inde a Proavorum memoria ex undis apparuerit. Guicciardinus a Normanis, Doussa a Quadis dirutam scribunt. Remota longe a littore, nunc undique altis fluctibus obruta periit.

Nihil nunc de Brittenburgo inquirendum restat, nisi ut alia ejus fata investigemus, & quid ei, extincto Romanorum per Germaniam Galliamque Imperio, acciderit, perscrutemur. Verum cum haec taceant Scriptores vetusti, nihil est, quod nos dicamus. Posteaquam autem Gallia & quae pars ejus censebatur, Batavia Bar-

barorum dominationi cessit, ejus curam Romani Graecique Scriptores abjecerunt. Successerunt quidem barbari & semibarbari Chronicorum textores, sed quia pars maxima eorum monachi fuerunt, & homines litteris rebusque parum exculti & exercitati, majori studio illi sibi habuerunt monasteriorum & rerum sacrarum, quam militarium & castrorum fata memorare. Quin ita fabulis atque inportuna religione res omnes contaminarunt, ut nescias saepe carere iis an uti malis. Et tamen haud scio an praeter Colinum & Johannem Gerbrandum a Leidis ex vetustioribus ullus meminerit Brittenburgi hujus. Colinus autem ita meminit, us dubites, suo tempore extiterit etiam an aquis mersum perierit. Vixisse hic Colinus creditur saeculo XII. Johannes vero ille Gerbrandus incolumem stetisse scribit ad tempora Hungeri XI. Trajectensium Episcopi, qui Ludgero successit, mortuo anno Christi DCCCL. ita autem Carmelita in Chronico suo libro I. cap. 13. *istud autem castrum permansit in vigore usque ad tempora beati Hungeri Episcopi Trajectensis.* Hoc autem tempore miseranda eluvione haec Arx obruta est & extincta, de qua idem Libro V. cap. 3. *Obstructo itaque antiquo Rheni fluminis meatu Scopuli in Catwyk, ubi Rhenus fluxit, reintegrati sunt, quod sic antiquum illud Castrum, quod dicebatur Britannicum in idiomate Teutonico DIE BURCH TE BRITTEN in marinis fluctibus, ut in praesenti cernitur, est desertum.* Ex his accepit quae de eadem re Heda Praepositus Arnhemienensis in vita Hungeri narrat. Contra vero recentiores Scriptores a Normannis prius vastatam scribunt, aut quae Nobilissimi Doufae est opinio in Annalibus Hollandiae libro IV. pag. 165. a Quadis Saliisve. Quod si autem nummorum, simulacrorum, supellectilis & quorumvis operum antiquorum copiam spectes, quae ex ruderibus est subinde extracta, dicas nec a barbaris eam vastatam, neque etiam Hungeri demum aetate aquis haustam esse. Quis enim credat ab auro atque argento barbaros a simulacris Deorum & Idolorum Christianos manum abstinuisse? Hoc novimus primos Christianos per has terras gentilium Deorum Idola omnia confregisse ac abolevisse. De Wilibrordo primo Trajectensium Episcopo & puriorum sacrorum auctore Beka memorat, ceterique rerum Batavicarum Scriptores omnes tradunt, eum in Walachria Mercurii simulacrum, quod avita illic religione colebatur, disjecisse. Nec credo, tot Nehalenniae aras cladem hanc in illa regione evasuras fuisse, si eo tempore extiterant,

&

& ab Oceano aut arenarum cumulis conservatae non fuerant; perierantque dudum, nisi haec modo antea periissent. Non nego, in multis aliis locis, in quibus Romana Castra fuerunt, ac praecipue Neomagi, quod Batavorum oppidum a Tacito memoratum existimatur a multis, similibus rerum, quae inventae fuerunt in illa arce Britannica, magnum esse proventum. Verum in his locis ea e terra eruuntur, in qua aut a possessoribus occultata olim fuerunt, aut casu & forte quadam abscondita. At vero in arce Britannica non terra fuerunt obruta, sed inter ingentia saxa reperta. Quae ergo calamitas olim turres non tantum atque arces, integros vicos pagosque & oppida, atque etiam nostra memoria aedificia multa Oceano merfit, eadem etiam dudum ante Caroli Magni tempora, receptis necdum Christianorum disciplinis Brittenburgum undis circumdedit, deinde vero Hungeri tempore obruit. Haec autem Arx, & utinam ea sola, quae quondam Oceani fluctibus ne tangebatur quidem, nunc autem vastis undis premitur, indicio est, quam vana ea sint, quae Strabo libro VII. pag. 293. ex Posidonio adversus Oceani eluviam, qua Cimbri a patria sua exclusi sunt, disputat. Credo, eum Oceani furores ex maris sui (mare mediterraneum dico, quod *mare nostrum* prisci appellabant) aestibus existimasse. Hoc certum Oceanum parum perspectum eos habuisse, utique Britannici Oceani natura & violentia ignorata fuit Straboni, quam tamen magna suorum clade semel iterumque expertus est Germanicus, vide Tacitum Annalium libro I. cap. 70. & libro II. cap. 23. Dum autem Arx illa in initio non tota oppressa vastataque stetit, siccatis, reducto aliquando Oceano, littoribus, pretiosiora inde ab accolis identidem ablata puto, remansisse autem, quae aut avari negligunt, aut inter ruinas altius latebant: in quibus quoque non inventa sunt, nisi eo tempore cum rebus etiam minimis, quae ad antiquitates Romanas pertinebant, pretium esse coepit. Illud tempus designo, quo proavorum nostrorum memoria ex longo intervallo litteris antiquis suus honos rediit. Nam inde ab illa aetate aliquoties ex undis apparuit ruinaeque veteres spectatae, & scrutatione sedula discussae sunt. Wilhelmus Heda in Historia Episcoporum Trajectinorum in vita Hungeri, de quo modo dixi, significare videtur eo anno, quum historiam illam scriberet, rejectis undis detectam fuisse hanc Arcem; scripsit autem, certe dedicavit eam Historiam anno clolxxxii. ut jam supra docuimus cap. II. Idem de eodem anno memorat Ludovicus Guic-

Guicciardinus in descriptione Belgicae, ea parte qua Hollandiam exponit, additque praeterea iterum iterumque ex aquis emerfisse sua aetate, id quod & Cluverius testatur de tribus Rheni Alveis cap. XIV. recenset autem annos hos Guicciardinus, primo c1010LII. iterum c1010LXIII. eos annos etiam designat Scriverius in tabulario Antiquitatum Batavicarum. Parsius in Antiquitatibus Catvicensibus pag. III. ex Scriverio quoque his interponit annum c1010LXXXII. & adjungit illis etiam annum c1010LXXVI. Nicolaus Chevalierus vero in libro Gallice scripto, quem saepius nominavimus, narrat, sese anno c1010CLXXXVII. scapha petiisse, imaginemque ejus, ut a se animadversa & depicta est prodit Tabula V., convenientem ei formae, quam Scriverius dedit. Addit praeterea monumenta quaedam antiqua a sese atque aliis eo tempore inde reportata, quae res documento sunt modo auctori sua fides constet, eo anno similiter oculis hominum patuisse Arcem, aut dicam potius Arcis pulcherrimae cadaver. Inde autem ab illo tempore, quod scio, nunquam deinceps oculis patuit, sed Oceano profundo victa atque obruta penitus sedet aeternumque sedebit, ut puto, si quidem quotannis fere a terra longius inminuto avulsoque littore recedit. Guicciardinus a Catvico, qui pagus nunc in littore est parte etiam ab Oceano hausta, Brittenburgum distare scribit passus mille & sexcentos.

CAPUT XIII.

Colini versus exponitur. Barden. Garven an Sacrarium significant? Gaervkamer quid? Gaerven praeparare, adornare. Videntur arae Brittenburgicae constituti Sacerdotes. Bardi apud Gallos non adhibiti ad immolandum, sed Euhagae. Bardorum, Euhagarum & Druidarum discreta munera. Sacraria an ad aras fuerint? Non videtur Sacrarium significasse Colinus. Barden Garven an militum manipulos significant? Garve manipulum notat. Fuit ludus litterarius in Caninefatum terra. Suspicio Barden Garven Bardorum institutionem seu scholam significare.
Bar-

Bardos Latine dicas Grammaticos & Rhetoras. Institutio est praeparatio animorum. Praeceptores etiam praeparare dicuntur. Bardi Poeticam & Cantica docebant, artesque, quibus ea praecipitur. Bardi Meisters dicti. Meister zangen. unde mos, quo praeceptores & discipuli cantantes funera prosequuntur. Bardi laudes defunctorum in funere celebrabant. fuerunt in summo honore apud Gallos. Henrici Valesii sententia refutatur. De ludo litterario in inferiore Batavorum Insula Aurelii testimonium. Temere Aurelium & hunc ludum litterarium oppugnat Scriverius. Qualis schola fuerit Coloniae Trajanae. Ad Romburgum potius quam Brittenburgum schola fuisse videtur. Litterae Graecae & Latinae in ea fuerunt traditae. Legatis Romae non, nisi Latino sermone responsa data. Scholae complures apud Barbaros. Obsides a Barbaris dati Romana humanitate exculti. Ratio redditur. Juba Mauritaniae rex & Cotys Rex Thraciae litteris cultissimi fuerunt. Parthi Regem noluerunt Romanis disciplinis inbutum. Julius Agricola Britannos liberalibus artibus erudit. Inter provincias omnes plurimas Scholas Galliae habuerunt. eae enumerantur. Massiliensis Scholae summa gloria. Romani studiorum causa Massiliam petierunt. An Eumenius Cliviae docuerit? Augustoduni in Aeduis Schola nobilissima. Quibus causis adducti Romani in Batavorum Insula ludum litterarium excitarunt. Ex Caninefatibus, Batavis, Frisiis Custodes corporis a Caesaribus deligebantur. Romani Insulam Batavorum elegantius exornatam voluerunt. Superbum in ea fuit Praetorium Agrippinae. Qua forma pingatur in Tabulis Peutingerianis. Forum Hadriani in ea Insula. Duae viae militares per Bataviam. Classis Germanica, quae & Britannica per Rheni fluentia

R

navi-

navigabat. Amnes navigationibus & negotiationibus patefacti. Ripae exornatae multis castris & extructionibus. Magnus olim splendor Civitatis Treverorum. Priscorum Neomagensium elegantia & luxus. Multa hoc tempore ad eorum Urbem monumenta effossa. Ea periisse aut ignorari dolendum. Caligula sororum suarum ornamenta & aulae instrumenta in Batavia vendidit. Multi Batavi civitate Romana donati. Male nomen Claudii Civilis ex Lingua Belgica exponitur. Studia Romanorum etiam in Castris caluerunt. Romanorum ducibus in bello quales cohortes amicorum fuerint. Caninefates & Batavi fuerunt instituti in schola, quae in eorum Insula fuit. Verosimile fit, scholam conditam a Germanico, qui cum Uxore & liberis in Germania inferiore versatus fuit. Germanici ingenium & eruditio laudatur, similiter Agrippinae. Videtur Caligula in illa Schola eruditus. forte & soror Mater Neronis, quae praeter sexum erudita fuit. commentarii ejus. Batavorum auris cur Martiali notata. Inquiruntur causae, cur Batavi nequitas Martialis spreverint. Batavi videntur cultiore ingenio fuisse. summa fuit Solertia Claudii Civilis Batavi non indecorum tamen si Batavi facere fortius quam dicere didicerunt. Videntur Batavi abhorruisse ab adulatione Martialis. Molestae iis laudes Domitiani, cujus ignavia ipsis cognita. An Domitianus in Batavos movit. Veledam an captivam duxit? hujus Veledae monumentum Brittenburgus servavit. Cur plurimi nummi Domitiani in Batavia? Aliter Batava auris defenditur a rusticitate. fuerunt Batavi grandibus artibus. Aures Majores notatae, ut Claudiae ac Neronis. Signa & imagines Batavorum. Ab his auribus explicanda fabula Elini. Per errorem nomen ejus in nummis lectum creditur. Madelinus Monetarius. Nomen hoc

hoc frequens in nummis Dorestati & Triectum praeferentibus. syllaba prior obscurior in nonnullis nummis. fefellit ea Pontanum & Teschenmacherum, cujus & alius error detegitur. Sub fabulis verum nonnunquam latet. Fabula Monischyri exposita. In Batavia Herculi pro natis sacra facta. Herculis Magufani monumentum expositum. ejus etymon traditum. Herculis Castra. Lupio & Ammava a Gente dicti. Ursulae cum undecim millibus fabulam extricare studuit Velferus. Epilogus operis.

Dixeram modo, nihil de Brittenburgo restare scrutandum aut exponendum, nisi fata ejus, excisa per Galliam Romanorum ditione. Non cogitabam eo tempore de Colini versu, quem Brittenburgi & Romburgi mentioni subjungit.

Daer ti Barden garven waren.

Ceteros versus, qui huc pertinent, descripsimus capite primo. Tametsi autem nullum linguae Batavorum priscae peritiam profiteor, imo etiam vix mediocriter in ea me exercitatum sentio, cum tamen Batavis potissimum hanc meam curam, quam Brittenburgo describendo dedi, probari cupio, visum fuit faciendum, ut ne verum hunc intactum praetermitterem, praesertim cum antea Poetae hujus testimonium ad partes nostras vocarim, & eum in rebus antiquis contemnendum non esse monuerim. Dubium tamen relinquit versus ille, utrique Burgo, id est Brittenburgo & Romonburgo, an alterutri respondeat: & si alterutri, priori an posteriori. Novi qui Brittenburgo soli aptet, & *Barden Garven* exponat sacrarium. Hoc certum, Kilianum in Dictionario Teutonico-Latino *Gaerve-Kamer* sacrarium interpretari, seu locum in templo, ubi Sacerdos se praeparat & sacris vestibus adornat. Videtur autem Kilianus vocem hanc arcessere a *Gaerwen* seu *Gerwen*, quam Latine vertit praeparare, adornare, conficere. Sequitur hunc Schilterus in Glossario Teutonico, qui multa cumulat de hac significatione verbi. Juvat hanc expositionem ara, quae in arce Britannica fuit, cui sacerdotes constituti videntur. Sed cupio doceri, Bardos Gallorum adhibitos fuisse ad immolandum aut sacrum peragendum. Imo vero

Strabo eos in loco, ubi discreta Bardorum & Vatum: (quos Marcellinus Euhagas nominat libro XV. cap. 9.) & Druidum officia recenset, sacrorum curam Vatibus tribuit libro IV. pag. 197. ubi de Gallis Παρ ἅπασιν δὲ ὡς ἐπίπαν τρεῖς φύλα τῶν πρῶτων διαφερόντως ἐστὶ Βάρδοι τε καὶ Ουάταις & Δρυῖδαι. Βάρδοι μὲν ὕμνηται & ποιηταί. Ουάταις δὲ ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι. Δρυῖδαι δὲ πρὸς τὴν φυσιολογίαν, καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀκῶσι.

Apud universos autem fere tria hominum sunt genera, qui in singulari habentur honore: Bardi, Vates & Druidae: Horum BARDI HYMNOS CANUNT, POETAEQUE SUNT: Vates sacrificant & naturam rerum contemplantur: Druidae praeter hanc philosophiam etiam de moribus disputant. Deinde non memini, me de ejusmodi sacrariis aut conclavibus legere, quae aris erant adjuncta. Et si fuerunt in usu apud Romanos, templis adjuncta reor. Nulla autem mentio templi in his locis, & usus arae, de quo ante dixi, sine templo absolvebatur. Verum finge, sacrarium ejusmodi fuisse ad aram, quid autem illud tam eximium habuit, ut potius quam aram ipsam in ultimis terris positam, aut templum memoraret Colinus, & quos ipse Colinus est secutus? Quare censeo *Barden Garven* aliud hic significare. Cogitavi aliquando, an militum manipulos hic notaret, sane de Militibus paullo ante in eadem Historia pag. 250.

Die met zine Krieg GEBARDEN

In den Kattewycker warde

Twe Romeynen Blockbusen slechte.

& mox idem pag. 251.

Das de Enchlen und de Saxen

Mit gewaren endt bardaxen.

Ipsae autem Colinus docet militares manipulos, aut dicam potius Cohortes Romanas tenuisse Romoburgum & Brittenburgum. *Garve* vero manipulum notat, quam vocem Romani ad Militum ordines transtulerunt, & forte eorum exemplo Galli atque inde Colinus. Verum aliud succurrit, quod mihi inpensius placet. Tradit Suetonius in Caligula cap. XLV. Caligulam, cum ludicrum illud bellum, de quo multa ante, ad Ostium Rheni atque in Caninefatum regione eoque loco, quo Arx Britannica est extructa, ageret, obsides quosdam

dam abduxisse e ludo litterario, clamque praemisisse, & mox deserto repente convivio cum equitatu infecutum, ac veluti profugos ac reprehensos in catenis reduxisse. Ex quibus intelligimus, ludum hunc litterarium in Caninefatum regione fuisse. Puto autem *Barden Garven* commodissime de Scholis exponi posse, in quibus *Bardi*, quos Latini Grammaticos & Rhetoras appellarunt, Poetas enarrabant, & Batavorum Caninefatumque animos ad carminum dulcedinem Romanaeque eloquentiae decus praepararunt. Voces quidem *Garve* & *Barde*, si quid video, non abhorrent ab hac interpretatione. Innumera exempla constipat Schilterus in Glossario Teutonico, ut doceat, *Garve* praeparationem adsignificare. In iis etiam nonnulla sunt, in quibus vox illa aequae institutionem vertere possis. Et quid aliud institutio, quae a Praeceptoribus proficiscitur, quam praeparatio animorum? Imo quid Grammatici ac Rhetores consequi student suis institutionibus ac praeceptis, quam praeparare ingenia ad disciplinas graviores & ampliorem earum cultum. Quare etiam non dubitarunt eam vocem adhibere de Praeceptoribus Latini. Exemplum unum do ex Quintiliano Institutionum Oratoriarum libro II. cap. 4. *Solebant PRAECEPTORES mei neque inutili & nobis etiam jucundo genere exercitationis PRAEPARARE nos conjecturalibus causis.* Ut autem Druidae adolescentes fidei suae commissos gravioribus disciplinis instruebant, sic Bardi Canticis & Poetica, iisque praeceptis, quibus Poetica comparatur. Haec causa est, cur Bardi alio nomine *Meisters* fuerint dicti, ut idem Schilterus docet, unde nomen acceperunt *die Meister-zangen*, quorum idem Schilterus facit mentionem. Forte & inde consuetudo defluxit, quae hodie in multis Germaniae oppidis pagisque observatur, ut Praeceptores una cum Discipulis canentes funera prosequantur. Nam ut olim Bardi illi laudes defunctorum celebrabant in funeribus, sic hodie Magistri puerique hymnos sacros canunt. Abiecte nimis de Bardis sentit Henricus Valesius in notis ad Ammianum Marcellinum libro XV. cap. 9. ubi eos parasitis comparat, nequaquam vero dignitas, quam iis Strabo tribuit, parasitationi convenit; is enim eos inter *πρωμένους διαφερόντας* primo loco recenset, id est inter eos, qui praeter ceteros honorati sunt. Meminit ludi litterarii in inferiore Insulae parte, quae Batavorum & Caninefatum fuit, quoque Aurelius Cornelius in Batavia sua libro I. cap. 8. scripsit ille hunc libellum ineunte fere saeculo sexto decimo, dubitan-

dum autem non est, quin ea, quae tradidit, ab antiquioribus acceperit. Ita ille de ludo hoc litterario. *Quid denique loquar de Latinarum schola litterarum, quam ibidem ad Rhenum haud procul a Castro, quod arcem dicimus Romanorum aperuerunt.* Iisdem paene verbis Scholae hujus meminit aequalis Aurelii & amicus Reinerus Snoius in Rerum Batavicarum libro III. *Quid denique dicam de Latinarum Schola litterarum quam ad Rhenum haud procul ab arce Romanorum dicta aperiebant?* Arcem Romanorum Romburgum nominant. Quam arcem a Romanis dictam volunt. Ego dubito, quia in nonnullis monumentis antiquis *Rodeburg* appellatur. Sed hoc alias agetur. Nos in hoc opere observavimus plurimorum scripturam, qui *Romburgum* nominant, quod ne nobis fraudi sit, rogo. Colinus *Romonburg* dicit. Hoc tantum observari velim, Aurelium & Snoium scholam hanc vicinam collocare Romburgo non Brittenburgo, quae tamen Castra haud longo spatio inter se distant, certe, si bene memini, non ultra IV. aut V. millia passuum. Quae vero de hac Schola memorant, necdum mihi liquet, ex Suetonio, Colino aliisque Batavicis Scriptoribus, an ex fama acceperint.

Hoc tamen liquere puto, in auras effudisse omnem dicendi vim & doctrinae copiam Petrum Scriberium, quam ad debilitandum hoc Aurelii testimonium, & ad subvertendam illam scholam adtulit in Tabulario Antiquitatum Batavicarum. Posteaquam enim erudite multa de scholae nomine & significatione disputavit, huc tandem evadit, Aurelium bonum coenobitam (ut eum appellat) cum forte in lapide ad Romburgum invento vocem scholae offendisset, interpretatum esse eam de Schola litteraria, quae aliam quamque scholam significaret. At vero num etiam Suetonium deceptum dicet insueto, certe ineruditus minus cognito vocis usu, quando non scholam, sed ludum litterarium appellat? non puto. Cujusmodi autem Schola fuerit Coloniae Trajanae Ulpiae, definire non ausim, late namque patet haec vox. De ea haec prodidit Stephanus Vinandus Pighius in Hercule Prodicio pag. 35. *Sanctis*; oppidum *Santen* intelligit in Ducatu Clivenfi supra Vahalis ac Rheni divortia, *insuper Henricus Risi-vicus juris consultus mihi ob eruditionem & probitatem valde conjunctus & amicus, habet inter antiquitatum suarum collectanea exemplum exscriptum ex fragmento tabulae antiquissimae marmoreae, in qua posteris memoriae proditum fuit, Imperatores Caesares M. Aurelium Antoninum & L. Aurelium Augustos Scholam*
C. TR.

C. TR. VL. *boc est Coloniae Trajanae Ulpiae ignibus absumtam re-*
staurari curavisse. Illud jam ante monui, non constare ex Colino,
 ad quod Castrum illa Schola, quam *Barden Garven* nominat, fue-
 rit, tametsi, si ex consuetudine aliorum Scriptorum judicamus, cum
 alterutri tantum castrum tribuenda, ei verisimilius, quod posterius no-
 minavit, id est Romburgo illa detur, quam Brittenburgo; Praefer-
 tim cum & illi fama eam adsignet, certe Aurelii testificatio. Nec ob-
 stat Suetonius, qui locum Scholae seu ludi litterarii non nominat, sed
 significat, in proximo fuisse, ubi Castra habebat Caligula. Castra autem
 vicina aequae Romburgo ac Brittenburgo fuerunt, & forte locum
 utrumque complexa. Litteras Latinas, item Graecas, id est tales,
 quibus Romana Pubes impertiri solebat, in ea Schola traditas fuisse,
 inde arguo, quod summo studuerunt opere Romani, ut Latinae vo-
 cis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. Hanc certe
 causam tradit Valerius Maximus libro II. cap. 2. exemplo 2. cur
 Romani non nisi sua lingua Legatis, ne quidem Graecis, tametsi
 Graece scirent, responsa dederint. Hoc certum, Scholas institutas
 fuisse a Romanis in Barbaris & victis gentibus, obsides etiam a
 Barbaris datos Romanorum artibus excultos fuisse. Credo autem
 eo consilio majus quidpiam spectasse sapientissimos Patres, quam lin-
 guae suae honorem. Quin ferociam Barbarorum liberalium artium
 studiis mitigare, & suae linguae communione ad artiores societate-
 tem adstringere voluerunt. Ut iisdem moribus ac disciplinis eodem-
 que sermone utentes, ejusdem Reipublicae socii sibi viderentur, &
 servitutis onera patientius ferrent. In regnum litteris cultissimus,
 quas Romae didicerat, missus est Juba, Regis Mauritaniae filius,
 & ipse dein Rex factus, vide Plutarchum in Caesare. Passim is Juba
 laudatur Plinio in Historia Naturali. Cotyn Thraciae Regem a Po-
 litioribus studiis & ingenio commendat Ovidius ex Ponto libro II.
 ep. 9. Non etiam fefellit haec Romanorum prudentia & calliditas
 exteros populos, quorum complures exosi fuerunt propterea Reges
 suos, qui quondam obsides Romae fuerant. libro II. cap. 1. fremit
 hoc Parthorum vulgus *degenerasse Parthos, petitum alio ex orbe re-*
gem HOSTIUM ARTIBUS INFECTUM. Rex hic Vonones erat
 obses Romanis olim datus a patre, & Romae educatus. De Julio
 Agricola, viro summa sapientia praedito, memoriae prodidit Tacitus
 in ejus vita cap. XXI. cum Britanniae praefectus, quae Romano
 Imperio nuper provincia accesserat, instituisse eum *Principum filios*
libe-

liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. Dudum ante, & quidem Augusto imperante, iisdem litteris & moribus jam exculti fuerunt Pannonii. Vellejus Paterculus libro II. cap. 110. *In omnibus autem Pannoniis non disciplinae tantum modo, sed linguae quoque notitia Romanae, plerisque etiam litterarum usus & familiaris animorum exercitatio.* Ut adeo verissimum sit, quod Suetonius scribit de Illustribus Grammaticis cap. III. *pridem in provincias Grammaticam penetrasse, ac nonnullos de notissimis doctoribus peregre docuisse.* Quanquam autem celebrantur in Hispania, Africa atque extremis terris clarissimae Scholae; nullam tamen populi Romani provinciam plures numerasse puto, quam Gentem Gallorum. Aufonius in Professoribus memorat Pictonicam, Tolosanam Narbonensem & prae caeteris Burdegalem, in qua ipse mox Consul Romanus docuit. Idem in Gratiarum actione Lugdunensem, Vefontionensem, recenset. Trevirenses laudat in Mosella v. 383.

Aemula te Latiae decorat facundia linguae

vide quae dixi in Dissertatione de Aetate & Stilo Ariani cap. IX. Quin ex rescripto Imperatorum Valentis Gratiani & Valentiniani l. II. Cod. Theodos. *de medicis & Professoribus*, ad Antonium praefectum Praetorio Galliarum, intelligimus Metropoles omnes & frequentissimas quasque civitates per Gallias suos Professores, id est Rhetoras & Grammaticos habuisse. Massiliensis quidem Scholae tanta fuit gloria, ut Romanos etiam studiorum causa ad se exciverit. Cujus laude & fama commoti Galli reliqui passim Professores publice & privatim conduxerunt. Strabo libro IV. pag. 181. *ὡς δ' ἡ πόλις μικρῶ μὲν πρότερον τοῖς βαρβάροις ἀνείτο παιδευτήριον & φιλέλληνας κατεσκεύασε τὰς Γαλάτας, ὥς τε & τὰ συμβόλαια Ἑλληνιστὶ γράφειν. ἐν δὲ τῷ παρόντι καὶ τὰς γνωριμωτάτας Ῥωμαίων πίπεικεν, ἀντὶ τῆς εἰς Αθήνας ἀποδημίας ἐκείσε φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας. Ὁρῶντες δὲ τὰς οἱ Γαλάται, καὶ αἶμα εἰρήνην ἄγοντες τὴν σχολὴν ἄσμενοι πρὸς τὰς ποιᾶτας διαπίθενται βίαις, & κατ' ἀνδρα μόνον αἶμα & δημοσίαι. σοφιστὰς γοῦν ὑποδέχονται τὰς μὴ ἰδία, τὰς δὲ αἱ πόλεις κρινῇ μισθόμεναι, καθάπερ καὶ ἰάτρους.* *Itaque urbs ea paullo ante Barbaris loco ludi litterarii patrefacta tantum Graecarum litterarum studium apud Gallos excitavit, ut contractuum quoque formulas Graece conscriberent. Et hodie nobilissimis*

simis etiam Romanorum persuasit, ut dicendi studio pro Atheniensi peregrinatione Massiliensem amplecterentur: quos cum vident Galli, quia in pace vivitur, ipsi quoque libentes otium huic vitae instituto inpendunt, non privatim modo, sed publice. Nam & privatim & publice a civitatibus, ut Medici, ita etiam Sophistae conducuntur. & pag. 195. ubi de Gallorum moribus. *ὥς ἐ καὶ παιδείας ἀπεδοῦται, καὶ λόγων.* Itaque disciplinae etiam & litteris se dederunt. Credunt tamen promptius quam probant Clivenses Maenianas, quas Eumenius Rhetor instauravit, in sua urbe fuisse. De Augustodunensium autem in Aeduis ludo in hunc modum Tacitus Annalium libro III. cap. 43. *Augustodunum caput Gentis, armatis cohortibus sacrovir occupaverat, nobilissimam Galliarum sobolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret.* In Caninefatibus vero atque in regione Batavis proxima tanto magis Imperatores Romani ludum litterarium instituerunt, in quo cum Caninefates & Batavi, tum Frisii in adverso littore habitantes ad clementiores mores sunt formati, quod ex his gentibus Romani Principes sibi corporis Custodes, quorum fidei salutem suam & vitam committerent, deligere solebant. De Batavis res certa ex Suetonio in Caligula cap. XLIII., de Caninefatibus & Frisiis ex monumentis, quae alio in loco proferuntur. Voluerunt autem hanc Insulae Batavorum partem elegantius exornare Romani, quo magis hoc cultu indomita pectora mitescerent. Atque ut Agricola cum scholis simul omnem humanitatem in Britanniam invexit, ita ante jam in Caninefatum regionem induxerant eam alii. Hanc humanitatem, ut Romani quidem appellarunt, exponit Tacitus loco memorato, in quo Britannorum studium in eloquentiam Romanam docet. *Inde etiam habitus nostri honor & frequens toga, paullatimque discessum ad delinimenta vitiorum porticus & balnea & conviviorum elegantiam.* Nullam humanioris vitae partem in his tangit Tacitus, quin in Batavia eandem fuisse ostendere queamus. frequentem togae usum alias docebimus. Porticus & balnea ex Praetorio, quod in his regionibus Agrippina Germanici uxor, Caligulae mater excitavit, illi intelligent, qui delicatiora potentiorum Praetoria cognita habent. Amplitudinem illius dignam Augusti nepte & Caesaris uxore quodammodo ex ipsa Vellera antiqua Tabula aestimare est. Illud etiam animadvertas, aquas, quas passim Tabulae illius auctor depingit, simili forma exhiberi, quali hoc Praetorium. Cujusmodi sunt aquae Segestae, Nisimei, Bormonis,

Voliternae, Populoniae atque etiam Tauri, quas celebrat in itinere suo Rutilius libro I. v. 149. Deinde Hadrianum Imperatorem haud procul ab hoc Agrippinae Praetorio aliud excitasse, ab eodem auctore in tabula designatum, quod Forum Hadriani nominatur. Necdum autem animum inducere potui, ut vera crederem quae alii de tetra ac horrida antiquae Bataviae conditione & incolarum vita prodiderunt. De aetate, quae ante Romanorum imperium fuit, nil dico. Sed posteaquam Romani binis militaribus viis hoc solum, classi autem Germanicae, quae Britannica appellatur a Tacito Annalium libro IV. cap. 79. & Rheni fluentia pererrabat ut scribit Hegesippus de Bello Judaico libro II. cap. 9., & negotiationibus, deductis hic illic fossis, amnes aperuerunt; crebris legionum, cohortium, alarum castris multisque & superbis extructionibus ripas exornarunt: elegantius, ut omnem Rheni tractum, sic & Bataviam paullatim enituisse puto. Notum est, quanto olim cultu luxuque per propinquas oras splenduerit Trevirensium civitas, Belgicae primae caput, & aliquando Principum Romanorum sedes Imperiique domicilium. Nec abhorruisse omnino a Romanorum munditie Neomagenses Veteres ad Vahalim fatentur pulcherrima vasa & vitae elegantioris instrumenta, quae magno numero illic effossa sunt olim, & quotidie paene hac novorum munimentorum molitione effodiuntur. Illud dolendum imperitorum atque avarorum hominum arbitrio ea permitti, & in alienas terras avehi, ex quibus magnum lumen & decus Batavorum rebus accedere possint. Et ne de luxu hominum per has terras dubites, Caligula in iis sororum suarum ornamenta & suppellectilem, veterisque aulae instrumenta inmensis pretiis, majoribus etiam, quam Romae venibant, vendidit, vide Suetonium in vita Caligulae cap. XXXIX. Rem enim hanc in Batavorum Insula actam docet Dio Cassius libro LIX. pag. 656. id quod ante a me pluribus est demonstratum. Unde & spes lucri plurimos negotiatores Romanos in eam excivit, quos in bello Batavico a Brinnione occisos scribit Tacitus Historiarum libro IV. cap. 15. Tanto autem magis in Insula Batavorum Scholam institutam arbitror a Romanis, quod non studiosius ex hac gente ob fidem & fortitudinem Imperatores Romani milites, exercitus robora, coporique suo ac saluti praesidia adsciscebant, quam Civitati suae cives. Multos namque ex his civitate donatos certum est, & inde plurimi Batavi Romanarum familiarum nominibus insignes fuere, inter quos ipse Claudius

dius Civilis una cum fratre Julio Paulo, atque alii, quos Romana historia & prisca monumenta narrant. Deprecor autem invidiam, si libere dixerò, saepius me miratum esse inficetam nonnullorum sententiam de Claudii Civilis nomine, quod ex lingua vernacula, id est Belgica, exponendum censent. Verum hujusmodi quae sunt, mittimus hoc loco.

Non vero dubito, nonnullos fore, qui cum legant, me ad Romanorum Castra ludum litterarium revocare, tritum illud occinant, Quid Musis cum Marte? Sed hi parum perspecta habent Romanorum studia, a quibus ne ipsa quidem Castra vacarunt, in quibus non adulescentes tantum primae lanuginis & tirones exercebantur, sed & belli Duces & iusta aetate viri. Mitto Africanorum & Fulvii nobilioris exempla, nec de Pompejo atque Augusto dico, quos constat in ipsis Castris declamavisse. Ipse Julius Caesar plurimos libros, quos reliquit, quorum nunc maxima pars periit, in Provinciis & Castris scripsit, Palliatosque, id est Graecos homines litteris operantes, per bella & Castra circumduxit, vide Suetonium in vita Caesaris cap. XLVIII. & LVI. Nil dico de Cohorte Drusi & Germanici, qui Germaniae praefuerunt, atque aliorum Proconsulum aut Praetorum. Horatius quidem ex Julio Floro sciscitatur libro I. epist. 3. v. 6.

Quid studiosa cohors operum struat?

& libro III. od. 4. v. 37.

Vos Caesarem altum, militia simul

Fessas cohortes abdidit oppidis,

Finire quaerentem labores,

Pierio recreatis antro.

Ex quibus versibus Torrentius defendit multorum codicum scripturam in epistola Augusti ad Tiberium, cujus fragmentum extat apud Suetonium in vita Tiberii cap. XXI. *Vale jucundissime Tiberi, & rem gere feliciter,* ἰμοὶ καὶ πᾶσι ΜΟΥΣΑΙΣ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ. Scripta haec ad Tiberium cum bellorum causa abesset, indubitatum est; bella tamen eo tempore in Germania aut Caninefatibus gessisse temerarium fuerit adseverare, tametsi eum in his regionibus bella gessisse constat, ipsosque Caninefates domuisse. Caeterum extrema illa

verba *Μέσαις στρατηγῶν* non mediocri pondus adjiciunt iis, quae de Romanorum lucubrationibus per Castra ante diximus. Imo nullus fere in Provinciam sine Graecis id est litteratis comitibus, proficiscitur, tu vide quae Casaubonus & Graevius notarunt ad Suetonium in Tiberio cap. XLVI. Ex his atque ex multis aliis constat, eos, qui in Cohorte atque in contubernio summi Ducis militabant, lucubrationibus doctis, neque etiam sine Magistris, sese dedisse, ad quos Magistros etiam aditus fuit Provincialibus. Hoc certum: qui ex ludo litterario in Caninefatibus exciti, & ad mimicum bellum a Caligula praemissi sunt, Caninefates, Batavi aut Germani fuerunt. Tales enim oportuit fuisse, qui praeberent scenam belli Germanici. Tempus autem conditi hujus ludi si cogitamus, nullum magis idoneum inveniemus, quam illud, quo Germanicus Caesar Germanicis exercitibus praefuit, atque uxor ejus Agrippina in Caninefatibus Praetorium suum excoluit. Et videri possit in ipso suo Praetorio hunc ludum aperuisse, siue litterarum amore, quo maritus Germanicus non magis, quam ipsa ferebatur, siue etiam studio excolendi Provinciales, suosque liberos, quos secum in Germania habuit. Germanici ingenium & doctrinam praedicarunt multi, prae caeteris Suetonius in Caligula cap. III. & Ovidius initio libri I. Fastorum, testantur quoque, quae hodie ejus nomine circumferuntur, poemata. Agrippinae Augustus collaudavit, vide Suetonium in Augusti vita cap. LXXXVII. Ipsa autem Agrippina non sola maritum comitata est in provincias, sed liberos etiam in Germaniam secum abduxit, nonnullos in ea provincia peperit. Testis est idem Suetonius in vita Caligulae cap. VIII. & IX. Tacitus Annalium libro I. cap. 41. & 44. Dio Cassius libro LVII. pag. 650. Neque a vero abhorre videtur, Caligulam & fratres ejus nonnullos sororesque in hac Schola fuisse institutos. Nam versatos eos multum cum Matre in hoc Praetorio ambigendum non est, Praeceptores autem hic iis non defuisse negari non potest. Hoc scimus a doctis parentibus, Germanico atque Agrippina, doctrinis liberalibus egregie eruditos fuisse non filios solum, sed & filias. Sustulit autem Germanicus ex Agrippina liberos complures, nonnullos etiam ante quam in Germaniam iret, vide Suetonium dicto loco. In hac autem Schola an alibi litteris imbuta fuerit illa horum filia, quae Mater Neronis fuit, non facile dixerim; ultra sexum studiis expolitam fuisse, commentarii ejus docent, Laudati Tacito Annalium libro IV. cap. 53. & Plinio in Indice.

dice libri 7. nec non eodem libro cap. 8. in quibus Agrippina illa vitam suam, & casus suorum posteris memoravit.

Verum haec dum scribo de ludo litterario, qui in Caninefatum terra & prope Batavos fuit, commode atque ut puto opportune in mentem venit *Batavae auris*, quam notavit Martialis, aut dicam potius homo aliquis, quem Poeta hic non nominat. Epigramma est 82. libri VI.

*Quidam me modo, Rufe, diligenter
Inspectum, velut emtor, aut lanista,
Cum vultu digitoque subnotasset:
Tune es, tune, ait, ille Martialis,
Cujus nequitias jocosque novit,
AUREM qui modo non habet BATAVAM?
Subrifi modice, levique nutu,
Me, quem dixerat esse, non negavi.
Cur ergo, inquit, habes malas lacernas?
Respondi, quia sum malus Poeta.
Hoc ne saepius accidat Poetae;
Mittas, Rufe, mihi bonas lacernas.*

Auris ergo Batava nequitias jocosque Martialis contempsit. Cur contemserit non additur, suspicantur tamen Eruditi hodie ideo contempsisse, quod haec natio aure hebetiore atque ingenio minus exculto fuit. Aure hac atque ingenio fuisse vere Batavos olim mihi incompertum est. Illud ex Tacito didici Historiarum libro IV. cap. 13. Claudium Civilem, regia in Batavis stirpe ortum *ultra quam barbaris solitum*, INGENIO SOLERTEM fuisse. Potuisse etiam Batavos omnes acueri & expolire aurem animumque litteris, quae tanti fiebant Romae, propter opportunitatem Scholae hujus non dubitandum. Nec puto neglexisse illos omnino hanc Romanae humanitatis partem, quia a cultiore vita hujus populi non prorsus abhorruerunt, ut modo ostendimus. Quod si tamen alienior fuit ab ea, quam caeterae Barbarae nationes; quod inde opprobrium, aut quis pudor? si gens, inter innumeros Barbaros armis domitos & in servitutem redactos, una libera sprexit eum vitae cultum, quam inperiti humanitatem vocabant, prudentes partem servitutis censebant, inter quos gravissimus Auctor Tacitus in vita Agricolae cap. XXI. suspectam-

que etiam habuerant Germani ante in Italo, quem natum fratre Arminii, sed educatum Romae Regem eligerunt, crepantibus nonnullis *infectum alimonio, servitio, cultu omnibus externis*. Et cui tandem populo probro unquam fuit, si facere fortius, quam modulate dicere didicerunt? Certe non priscis Romanis, quorum moribus res Romana diu stetit. Neque illas artes Anchises Pater, aut sapientissimus Poeta Domitori Gentium populo praecipit Aeneidos libro VI. v. 850. imo alii

*Orabunt causas melius, coelique meatus
Describent radio & surgentia sidera dicent.*

TU REGERE IMPERIO POPULOS, ROMANE, MEMENTO.

Forte tamen Batava ista auris non tam obtusa fuit ad percipiendam carminum suavitatem, quam mens abhorruit a profligatissima Auctoris, Martialem dico, adulatione & divinis Domitiani laudibus, quem veri atque ingenuo animo Scriptores Neronem & generis humani pestem dixerunt. Crediderim autem spectatam sibi virtutem Domitiani, quam ad Rhenum praestitit; quam quidem Poeta iste laudibus ad coelum effert, Theodosius vero ex Dione ita praedicat, ut ne hostem aut pugnam quidem oculis eum sustinuisse dicat, vide Dionis Historiam pag. 760. & si Dacica Domitiani victoria irrita & acerbissimis dictis a populo Romano fuit taxata, ut Xiphilinus ex eodem Dione tradit pag. 763. quis miretur, nequitias & jocos, id est sacrilegas laudes truculentissimi tyranni invisas fuisse populo libertatis avido. Imo quis Batavus istuc legere sustinuit

*Fractusque cornu jam ter improbo Rhenus,
Teneat domantem regna perfidae Gentis.
Te summe mundi Rector & Parens orbis,
Abesse nostris non tamen potes votis.*

quod est epigramma 7. libri VII. Video placuisse nonnullis ad hunc versum, etiam in ipsos Batavos movisse Domitianum, verum id mihi nondum probatum, tametsi me nec hoc Juvenalis praeterit ex Satyra VIII. v. 51.

Hic

*Hic petit Eupbraten juvenis, domitique BATAVI
Custodes Aquilas, armis industrius.*

aut etiam hoc, Silii libro III. v. 607.

*At tu transcendes, Germanice facta tuorum,
Jam puer auricomo praeformidate BATAVO*

Molitur eum nonnihil in hac terra, sed praereptam a Cereale victoriam indicare videtur Josephus de Bello Judaico libro VII. cap. 13. Neque mirum magnum rei gestae laudem ob hunc conatum a poetis ad Domitianum Imperatorem esse translatum. Veledam autem nationis Bructerae Virginem, quam Tacitus Historiarum libro IV. cap. 6. late imperitasse scribit, cepisse Statius testatur, poetica an vera fide judicent alii, ille autem Sylvarum libro I. carmine 4. v. 89. haec canit

*Non vacat Arctos acies Rhenumque rebellem,
Captivaeque preces VELEDAE, &, quae maxima nuper
Gloria, depositam Dacis pereuntibus urbem
Pandere.*

Captam autem domitamque per haec tempora Veledam existimo, cujus Virginis imaginem, ut captiva manibus vinctis ducitur, ex lapide Brittenburgico pulcherrimo dabimus opportuniore tempore. Servat hunc lapidem Cl. Havercampus, qui picturam ejus nuper ad me misit. Fuerat autem dudum gravis & invisa Batavis mulieris hujus potentia. Sive vero obierit Bataviam Domitianus, sive eam nunquam inviserit, hoc comperisse me puto, nullius Imperatoris nummos frequentius erui per has terras, quam Domitiani hujus, tametsi nullum ejus monumentum aliud extet. An illud Senatusconsulto tribuendum, quo eradendos ubique titulos ejus & abolendam memoriam decrevit Senatus, de quo Suetonius in vita Domitiani capite ultimo, an suo odio ducti Batavi abjecerint hos invisissimi Impera-

peratoris nummos facilius, illis caerimoniis, quibus nummos olim abjicere solebant Romani, aliorum judicium esto. De illo Martialis versu hoc addo. Urebat poetam aut admiratorem ejus, quod a Britannis forte & a Getis, ut ipse jactat libro XI. epigr. 3. legebatur, a Batavis autem plane contemnebatur, & quod hi ratione ducti faciebant, hoc ille rusticitati tribuit.

Quanquam autem haud difficiliter hoc modo ab injuriis poetae defenditur *Batava auris*, non tamen praetermittenda duxi, quae aliquando cogitatio alia animum subierit. Dubitavi namque, an inde auris Batava in proverbium abierit, quod ut Batavi forma proceri, grandibusque membris & artubus, sic etiam auribus prolixioribus fuerint, cujusmodi aures cavillantium jocos fuerunt expositae, ut Claudii & Neronis a Persio notatas legimus in antiquo poetae hujus Scholiaste ad Satyram I. v. 121. Tales autem aures cognoscuntur in signis ac imaginibus priscorum Batavorum, quarum unam dono mihi haud ita pridem dedit Vir Amplissimus J. M. Haesbaert Cliviae civitatis Vir Consularis & studiosus eruditionis antiquae, raro, ut in illa gente, exemplo. Imaginem exhibui in hac Tabula,

quae aures non tantum solitis prolixiores repraesentat, cujusmodi etiam apud Smetium reperiuntur, sed & supra in acutum exeuntes, ut dicas ex vulgari aurium Batavarum convicio in lusum formatus ab artifice, de qua artificum consuetudine vide Martialem epigrammatum libro XIV. epigram. 176. Plures ejusmodi nuper Zutphaniae vidi in instructissimo Illustrissimi Hekerani Gazophylacio. Non dissimiles hae erant illis, quas Johannes Smetius depic-
tas

tas exhibet in antiquitatibus Neomagensibus pag. 70. *Forma & facies*, inquit, *singulis diversa, sed omnibus tetrica & severa est, frons alta, barba promissa, oculi grandes AURESQUE fere ARRECTAE ET CAPACES, capillus in nodum circa verticem ligatus conglobatur.* Quanto autem pressius in nodum fuerunt collectae eorum comae, tanto apertius patebant aures. Putem etiam ab his auribus explicandam esse fabulam Elini, quem regem asininis auribus praeditum fuisse fingunt Batavorum Annales. vid. Johannis Gerbrandi a Leidis Chronicon libro I. cap. 12. Junius in Bataviae Historia pag. 18. testatur, se etiam hunc in nummis invenisse. Sed quia addit in adversa parte nummi Elinum ostendi, in altera vero DORESTATUM, persuasum mihi est, hunc Elinum Madelinum Monetarium esse, cujus crebra mentio in nummis Dorestati, & Trajecti (in nummis est TRIECTI) Suspikor autem primam syllabam MAΔ obscurius expressam in nonnullis, aut a Junio aliisque, qui eos inspexerunt, per se expositam esse, & non commistam & continuatam cum parte vocis, quae sequitur. Proclivis autem hic lapsus fuit, quod reperiantur nummi, in quibus *Mad* & *Elinus* interjecta distinctione sejunguntur hoc modo MAΔ ELINVS M. Idem etiam nummus aureus fuit, quem se habere scribit Arnoldus Buchelius in eruditissimis notis ad Chronicon Joannis de Beka in vita Hungeri, qui similiter prave eum de Elino rege est interpretatus. Sunt alii, in quibus M littera obscurius aut dicam potius barbare depicta est, ut facile fugerit oculos sensumque intuentium. Talem etiam eum fuisse puto, quem sibi Johannes Isacius Pontanus in Historia Geldriae libro I. in fine ostensum scribit a Johanne Smetio, inventum in pago vicino Arnhemiae, quem olim Redichem dixere, nunc Rencum nominant, hac inscriptione ΔORESTAT . . . ITΔELINVS M . . . Haud levior est Wernheri Teschenmacheri error, qui in Annalibus Cliviae parte I. pag. 91. Hadelinum nominat, & Praesidem fuisse dicit, qui Francorum regum nomine Dorestati rempublicam administravit: ectypa nummorum Madelini hic damus

Inveniuntur Nummi num. 1. & 2. in Francisci Mieris Monetis Sigillisque Episcoporum Ultrajecti; ipsi vero Nummi 3. & 4. adservantur in Museo Viri Celeberrimi Sigeberti Havercampi. Quia vero de origine fabularum, quarum foecundissimi sunt Batavorum Annales, dicere coepimus, unam addere liceat, ex qua intelligere datur, ex stercore hoc nonnunquam etiam aurum colligi posse, id quod tamen relinquimus iis scrutandum, qui majore otio abundant, quam nos. Tu assem para, & accipe fabulam ex Cornelio Aurelio in libro primo Bataviae cap. I. Aram scribit erectam fuisse in inferiore Insulae Batavorum parte Deo Monischyro. *Hic oraculum erat, inquit, omnium, quae tum in Batavia minoreque Frisia erant, celeberrimum. Unde & finitimi omnes hac consultandi gratia confluebant, & offerentes Deo loci, parvulos suos credebant fortiores omnibus evasuros.* Haec aliter & prave distincta sunt in Editionibus, quas possideo & forte ipse Aurelius non intellexit eum ex quo fabulam hanc descripsit. Constat enim ex agno immolato, de quo sequitur non filios oblatos Deo, sed pro filiis victimam datam. Pergit Aurelius. *Proinde exire tritum in gentibus proverbium, fortissimos omnium Batavos esse, qui Deo uni forti ab ipsis cunabulis dicarentur.* Cetera, quae longo sermone adduntur, si cui cognoscere volupe est, ex ipso Aurelio cognosci velim. Me enim dudum taedet ineptiarum, tantum ea inde delibavi, quae confirmantur hac inscriptione

HERCVLI MA
CVSANO ET
HAEVÆ VLP
LVPIO ET VL
PIA AMMAVA
PRO NATIS
V. S. L. M.

Sciolus aliquis ut ostenderet se Graece noscere Herculem *Μαρίον* dixit. Alium Ischyria Heroem Germania vidit, de quo Henricus Turckius in Fastis Carolinis ad annum Christi DCCLXXII. notat. 4., aut quid vidisse dico? satis namque constat, commentum esse hominis otio suo abutentis. Suius autem Batavicarum rerum libro III. ab illo Monoschyro vico Monster haud longe ab Haga disito nomen inditum nugatur. Ceterum ita legi in lapide, ut Inscriptio- nem nunc edimus, ex illis didici, quibus negotium dederam, ut eum Bruxellis, ubi in Jesuitarum coenobio nunc visitur, cum alio- rum exemplis compararent. Scribit Altingius in notitia Germaniae Inferioris in voce HERCULES, Inscriptionis hujus copiam sibi a Cl. Graevio factam, additque in Geldria repertum lapidem, in qua regione Herculem fuisse cultum cum ex Herculis Castris cognosci- mus, quae VIII. M. P. Neomago abfuerunt, tum ex aliis monumen- tis, quae loco opportuniore recensimus, quando & de Ulpii Ul- piaeque nominibus, Lupione & Ammava inquiremus, nec non de etymo vocis Macusani, quod omnium optime ex pulcherrima hac inscriptione eruitur. Vetusta namque Lingua, nostra *Magazobuis* nutricium significavit. Herculi autem tanquam nutricio Deo liberos commendarunt majores nostri. Vox illa cognoscitur ex Vocabula- rio Teutonico Schilteri. Neutrum autem illorum, qui sunt in saxo, Batavum fuisse puto, sed a Luppia amne & Chamavorum regione ad colendum Herculem venisse. Miraculosam illam Ursulae fabulam cum virginum undecim millibus, milesiis sermonibus haud paullo suaviorem, quemadmodum Velferus ex rebus Batavicis interprete- tur, operae pretium est cognoscere ex notis ejus ad Tabulam Itine- rariam Antiquam pag. 732. Descripsit eadem Sriverius in Tabula- rio Antiquitatum Batavicarum pag. 219.

Gestit nunc animus per monumenta singula ire, in Brittenburgi ruinis inventa, quorum nonnulla in hoc opere tetigi, alia, quia locus non erat, plane praeterii. Verum novisti, Doctissime Loni, me in eo cum maxime esse occupatum, ut quaecunque monumenta Romanorum in Batavia & proximis regionibus hodie durant, aut ad avorum aetatem durarunt, & nobis ab his sunt tradita, colligam, annotationibus dilucidem, origineſque & fata locorum, quantum fieri potest, inde eruam. Quare satius esse duxi, uberiores reliquiarum Brittenburgicarum commentarios extrahere in illud volumen, quod de omnibus antiquae Bataviae monumentis Romanis meditor. Nonnullos lapidum vetustorum titulos mihi in hanc rem suppeditatos a te gratus agnosco. Symbolam etiam alii contulerunt, quorum meritorum ut testata sit memoria sedulo curabo. Tu autem nominis tui famam immortalibus scriptis extendere perge. Dabam Arnhemiae A. D. vi. Id. Januar. ciccxxxiii.

HENRICI CANNEGIETERI

NOTAE ATQUE OBSERVATIONES AD ABRA-
HAMI MUNTINGII VIRI CLARISSIMI
DISSERTATIONEM HISTORICO-MEDICAM DE
VERA ANTIQUORUM HERBA BRITANNICA.

D umbilicum perduxeram Dissertationem meam de Brittenburgo, Matribus Brittis, Britannica herba, Brittia Procopio memorata & antiquissimis Britanno- rum per Galliam & Germaniam sedibus, cum ecce Abrahami Muntingii Viri Clarissimi atque in patria Groningae & Omlandiae Academia Botanices Pro- fessoris liber de verâ antiquorum herba Britannica ejusdemque effi- cacia contra stomacacen seu scelotyrben ad manus meas pervenit. Editus est ille liber, quem Auctor Dissertationem nominat, Amste- lodami apud Hieronymum Sweerts Anno CIOICLXXXI. proba- tus etiam mox Actorum Lipsiensium Scriptoribus anno insequenti CIOICLXXXII. pag. 15. qui eum industrium & curiosum Bota- nicum nominant. Quia vero in eo libro, qui omnium manibus in his terris versatur, haud pauca offendi a sententia mea aliena, visum mihi fuit faciundum, ut rationes Viri Clarissimi diligentius exige- rem, non rerum omnium, infinitum enim hoc foret, sed earum duntaxat, de quibus in meo opere differui. Exegi autem illas ea modestia, quae bonos & probos decet, haud inmemor humanitatis, quae colenda nobis est demandata. Sequimur ordinem a Viro Cla- rissimo institutum. ita autem ille

AD CAPUT II.

*Male Cl. Muntingius Justinianum a Britannica herba BRI-
TANNICUM cognominatum scribit. Non hoc cogno-
men Justiniano fuit. Tempore Justiniani Insulae Britan-
nicae occupatae tenebantur a Saxonibus. Herbae, Regum,*

non contra Reges herbarum nominibus dicti fuerunt. Quanta existimatio Britannicae fuerit Romae. Immodicis laudibus eam extollit Auctor. Perperam Plinius citatus. Dioscorides quo tempore vixerit. Nonnullorum error de aetate ejus perstringitur. Quo tempore Graecis & Latinis Britannica innotuerit. Quando Germanicus in Germaniam missus. Servilii Damocratis aetas inquiritur. Britannica non herba Magica.

PAG. VI. *Justinianus autem optimus Imperator ob insignem etiam Herbae hujus quondam apud Romanos existimationem, se quoque reliqua inter cognomina BRITANNICUM scripsisse credibile. Frustra quaesivi Britannici cognomen inter cognomina Justiniani optimi Imperatoris, credo autem Justinianum Principem eum significare, non posteriorem, qui ob recisas nares Rhinotmetus est dictus, sed Juris Romani illum architectum nobilissimum, cujus cognomina non Procopius, Agathias, Paullus Diaconus tantum memorant, sed & ipse nequaquam eorum parvus fuit aut nimis verecundus praeco. Collegit etiam & exposuit singula Gabriel Trevorius in Observatione Apologetica. Exposuerunt eadem alii, sed nominis Britannici nullus meminuit. Verum fac Britannicum eum dictum, quis non existimet a Britannicis insulis, aut gentibus hoc cognomen sibi adoptasse ad similitudinem reliquorum nominum, quae a profligatis & domitis gentibus adscivit? atque ad exemplum eorum Imperatorum, qui a devictis Britannis sese Britannicos dixerunt? tametsi tantum abest, Justinianum Britanniam domuisse, ut contra parum notae Romanis Graecisque Imperatoribus Scriptoribusque eae insulae fuerint per Justiniani tempora, vide Dissertationem nostram maxime ea, quae de Procopii Brittia disputavimus Cap. 6. pag. 57. & 7. ac potissimum sub ejus fine. Dudum namque illae Insulae occupatae tum erant a Saxonibus aliisque barbaris. Contra vero quis credat id nominis induisse sibi ab herba in hostico loco, Frisiorum terram dico, inventa, quam terram nec ipse Justinianus nec legiones ejus unquam adierunt, dudum ante Justinianum Romanis ereptam? Haud ignoro & docet Plinius Naturalis Historiae Libro XXV. cap. 3. & 7. atque ipse Muntingius in Dedicatione operis sui, herbas Regum*

&

& summorum Virorum nominibus appellatas, qui eas invenerunt: Sed hoc nescio, eosdem herbae alicujus nomine dictos. Verum ait Clarissimus Auctor ob insignem herbae hujus, quondam apud Romanos, existimationem sic dici voluisse Justinianum. Verum quid illa herbae hujus existimatio ad Imperatorem? Sed & vellem ostendisset Auctor tantam, quantam dicit, existimationem. Equidem eam ignoro. Scio quae de honorifica herbae hujus ostentatione & suspensione scribit in frs cap. 16. Sed & commenti hujus Auctorem alium, quam Muntingium desidero. Verum si tantus herbae hujus in Populo Romano & inter Medicos Romanos honos fuit; cur de eo Plinius, imo Graeci omnes & Romani tacent? Nec credo, praeteriturum fuisse Plinium infuetos hujus herbae honores, si unquam sibi cogniti fuissent: solet namque is singularia quaeque studiose persequi; & ceteris copiosior est in describenda illa herba. Metuo autem, ne Clarissimo Auctori acciderit, quod multis usu venire videmus, qui inmodicis laudibus operare consueverunt, quodcunque describendum suscipiunt.

PAG. X. *Ipsa autem ejus denominatio.* Errabit, qui existimat, haec, & quae sequuntur, Plinii esse. Alibi etiam aliena Scriptori- bus antiquis supposita videas, errore an consilio, nescio.

IBIDEM. *Dioscoridis solummodo tempore, quem Cleopatrae Aegypti Reginae, & C. Julii Caesaris, Romanorum Imperatoris primi, aetate nonnulli vixisse prodiderunt.* Si hoc prodiderunt, qui Suidae verba in voce Διοσκουρίδης de Pedaneo Dioscoride, Auctore ὕλης ἰατρικῆς sunt interpretati, sed errorem eorum coarguit Joannes Albertus Fabricius in Bibliotheca Graeca libro IV. cap. 3. §. 2. in notis. Imo sola illa herba Britannica, cujus meminit hic Dioscorides, docet illum ferio- rem esse hac aetate. Verior ergo est Salmasii sententia in Exercitationibus Plinianis pag. 290. anteriorem eum, non tamen longe, Plinio esse. Quod autem censet Clarissimus Muntingius, Britannicam dudum ante tempora Julii Caesaris notam fuisse Graecis atque Latinis, in eo fallitur. Germanico namque Caesari in Germania bellum gerenti primum illa demonstrata est a Frisiis, ut perspicue docet Plinius libro XXV. cap. 3. Germanicus autem, acto in Urbe Consulatu ab Augusto in Germaniam missus est, Munacio Planco & Silio Caecina Consulibus, quorum Consulatum Pighius in Annalibus confert in annum V. C. DCCLXV. Neque huic sententiae adversantur Servilii Democratis versus, ut
exi-

existimat Clarissimus Muntingius apud Galenum in libro de Antidotis II. Descripsit ille hos versus Latine redditos infra cap. XV. pag. 143. in quibus Democrates nihil aliud de Britannica, nisi quod usum hujus herbae in hydrophobia commendat. Errat Muntingius si Democratem hunc, quem nonnulli antiqui libri Damocratem nominant, longe ante Plinii aetatem vixisse autumat: nuperum namque ea aetate fuisse ex Plinio cognoscimus Libro XXV. cap. 8. ubi invenit NUPER, inquit, & Servilius Damocrates e primis medentium, quam appellavit hiberida. Aequales autem Servilio huic fuisse videntur, quos ipse versibus illis commemorat, Niceratus & Titius Patricius.

PAG. XI. Ex hisce quidem haud absurdum foret, si quis Britannicam herbam esse Magicam statueret. Sententiam hanc ex argumentis, quae proponit Auctor, sagaciores colligant, de me fateor, perspicere eam non posse.

A D C A P U T III.

Male negatur, Cauchos ad Rhenum habitasse. Frisiorum terra an Galliae Belgicae adnumerata a Romanis? Plinium Medicum fuisse, negatur. Plinium Frisiam & proximas regiones obiisse verisimile est. Quando eas obierit. Defenditur a manu critica Cluverii & Muntingii. Hic sibi non ubique constat. Pleraque artes a Graecis ad Romanos delatae. Britannicae notitia quomodo Romam pervenerit? Rei Medicae Scriptoribus multis Romana nomina fuerunt, ut Dioscoridi, Damocrati, Aeginetae, Galeno.

PAG. XIX. Post Frisios, Cauchorum terram Helium inter & Flevum olim extitisse Plinius innuit, quod veritati contrarium esse Auctorum gravissimorum scripta, infallibili certitudini innixa testantur, hisce Plinii verbis, ut ingenue fatear, hac in re adstipulari nequeo. Negat ergo vir Doctus Cauchos ad Rhenum habitasse, imo quod amplius est inter Helium & Flevum nullum iis locum fuisse: Idem docuit ante Philippus Cluverius, cujus sententiam refellimus

mus in Dissertatione nostra Cap. 5. De Frisabonibus, quos similiter his locis extorres agunt Cap. 3. pag. 26. & Cap. 8. pag. 90.

PAG. XXI. *In hisce Gallo-Belgicae oris Medicum agens.* Duo in his Auctor adfirmat, quae, si liquida sunt, a nobis praetermittenda non fuerunt. Primo, Frisiorum terram Gallo-Belgicae adnumeratam fuisse; secundo, Plinium egisse Medicum in his oris. De prior parte alibi nobis dicendum erit. Plinium autem Medicum egisse hic, ignoro. Spectasse eum & obiisse has oras credibile est. Tu vide, quae ipse de se libro XVI. cap. 1. *Sunt vero in Septentrione VISAE NOBIS Cauchorum gentes.* Obiisse autem eas, ut militem, puto in castrensi Titi Vespasiani, dein Imperatoris, contubernio, de quo ipse in praefatione operis sui ad Titum. Meruit autem Titus is in Germania Tribunus militum, ut testatur Suetonius in Titi vita Cap. 4. Medicum hic, aut alibi, egisse Plinium credibile non est, ob ea quae de Medicis Romanis ipse tradit Libro XXIX. cap. 1. Forte tamen eum Medicum propterea Muntingius dicit, quod herbarum plantarumque indolem, ut in reliquis terris, sic etiam in Frisia est scrutatus. Verum cum rerum omnium naturam studiose ille indagarit, unde & Naturali Historiae suae nomen indidit, non Medici magis, quam aliarum artium nomine erit censendus.

PAG. XXII. *Plinii locum emendandum atque hoc modo legendum statuo.* Plinii locus hic est ex libro IV. cap. 15. in eo voces has *Cauchorum & Frisabonum* mutat in *majorum & Frisiorum minorum*, secutus, ut consuevit sententiam Cluverii. Frisiabones ergo excludit ab hoc loco, & tamen eos retinendos censet pagina superiore, ut solet sibi in nonnullis parum constare Clarissimus Auctor. Equidem autem nihil migrandum puto in illo Plinii loco. Quae porro de Batavorum, Caninefatum aliorumque populorum sedibus & conditionibus disputat, ea ab aliorum sententiis nil discrepant, quanquam de multis nos in alia omnia discedimus. Res haec prolixiores disputationes requirit, quae ab hoc loco alienae.

PAG. XXVIII. *Romani autem Graecorum vestigiis, accepta ab illis una cum nomine cognitione, & usu, Britannicam dixere.* Do plerasque artes, quae ad excolendum ingenium faciunt, a Graecis ad Romanos esse delatas, sed Britannicae haec origo est, quam & ante diximus. Frisii aut barbari in Frisia Germanico Caesari eam demonstrarunt. Hinc Medici alique rerum memorabilium
V
studiosi,

studiosi, qui in exercitu Germanici erant, acceperunt. Inde mox Romam translata & per terrarum orbem vulgata est. Dubitationem etiam recipit, an illi omnes, qui Graece scribentes mentionem Britannicae fecerunt, Graecis sint accensendi. Majorque dubitatio est, an in Graecia scripserint. Hoc certum Dioscoridi, Damocrati, Aeginetae, Galeno, qui meminerunt Britannicae, Romana fuisse nomina, ut Pedanii, Servilii, Pauli, Claudii.

A D C A P U T IV.

Theophrasto non nota fuit Britannica. Theophrasti aetas. Plinii locus expenditur. Britannia dicebatur extra terras posita. Plinii oblivio, item Muntingii originationes notatae.

PAG. XXIX. *Nec tamen hic, Theophrastus, nec illi unquam Britannicae meminerunt, quod equidem scio, nec divinare refert, an Britannicam noverint.* Non opus est divinato, harioloque & divinatore, ut recte Phaedrus, velocior erit usu peritus. Qui enim Theophrasti & reliquorum saecula, quibus vixerunt, cogitat, inveniet per aetatem eos Britannicae notitiam non habuisse. Ante docuimus, Germanico primum innotuisse eam herbam, qui in Germaniam profectus est Olympiade CCXCVIII. atque adeo aliquot post Theophrastum saeculis, qui auditor fuit Aristotelis, & teste Eusebio maxime floruit Olympiade CXIV. Sed nec ipse Auctor negat alibi, ignoratam fuisse Romanis herbam Britannicam, ante illam Germanici expeditionem, tu vide in Dissertatione illius pag. 117.

IBIDEM. *Quamvis tamen alii Graecum illud δασύνει pilosiora vel magis hirsuta, verum meo iudicio inconvenienter explicantes.* Imo etiam iudicio Petri Pennae & Matthiae Lobelii, quorum sententiam & verba recenset infra Cap. 6. pag. 59. adde Joannem Bodaeum a Stapel in commentariis ad Theophrastum de Historia Plantarum libro VI. pag. 676.

PAG. XXX. *Ad haec Plinius libri vicesimi septimi capite primo.* Miror Plinii hunc locum, qui hic citatur, sine examine praetermitti

termitti a Muntingio. Quid enim tam contrarium priori, quem ex ejusdem Plinii libro XXV. cap. 3. descripsit, si sedem herbae id est locum spectes, in quo herba ea nata, & Romanis cognita fuit? Ita namque Plinius libro XXVII. cap. 1. ubi agit de herbis, quae ab ultimis terris asportatae sunt. *Parte altera Britannicam ex Oceani Insulis extra terras positis.* Hic docet, Britannicam herbam ex Britannicis insulis mitti. Has enim Insulas intelligi perspicimus, cum ex aliis indiciis, tum ex eo, quod dicit, eas positas extra terras; notum enim illud Poëtae

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

Nec non illud

Et toto deducta Britannia mundo.

Anne autem alia omnia docuit idem Plinius libro XXV. cap. 3. hic enim, *mirorque*, inquit, *nominis causam*; nisi forte confines Oceano, Britanniae, velut propinquae, dicavere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi, nempe in Britannia, plurima nasceretur, etiam tum tempore Germanici, nam subacta demum a Claudio, libera. Negat ergo productis in id argumentis hoc loco Plinius, quod mox altero post libro affirmaturus est, allatam ex Britannica insula Britannicam. Nihil est, quod ad defendendum Plinium dicamus, nisi aut Britannicam hic dici omnem herbam ex Britannicis Insulis adlatam, non autem illam, quae peculiariter hoc nomine appellatur, natam in regione Frisiorum; aut dormitasse hic Plinium, & fefellisse eum memoriam illorum, quae libro XXVII. cap. 1. ante scripserat, quam virum crebro fefellisse, ut in opere vario, & rerum infinitarum, diversarumque, mirabile non est, animadversumque crebro ab aliis. Et forte apud alios legerat vir inexhaustae lectionis, in Britannorum terra natam esse herbam. quod & verum est, si terram illam non Insularum acceperis, sed partem Frisiae sive Germaniae, nam Insulanorum eorum nonnullos relictâ Insula locum & sedem in Frisia occupasse ostendimus in Dissertatione cap. 4. pag. 45. & 46. Lepida sunt & jucunda, quae mox in hoc Capite sequuntur; sed illis jucunda erunt, qui Goropianis originationibus delectantur. Ipse ea mitto, quia nihil ad Britannicam, ob eandem causam etiam Caput V. intactum relinquimus.

A D C A P U T V I.

Qui Britannicam speciem Betonicae dixerint. Dioscorides defenditur. Oribasius multa ex illo descripsit. Brieten vox Frisica. J. H. Croeseri V. Cl. laus. Britannica Muntingiana an in Gelria nascatur & qualis ibi videatur. Apuleji & Neophyti de Britannica testimonia. Neophyti lectio tentata. Frisii Franci dicti. Betonica sive Vettonica a Vettonibus inventa & nominata. Quare Dioscorides hoc Romanum nomen dixerit: Betonica Latinis Ser-ratula dicta.

PAG. LVII. Rembertus Dodonaeus, in prima magni sui *Herbarii* editione, plurima recenset *Betonicae* nomina, & inter ea quoque *Britannicam* collocat. Sed quis ille primae editionis error? Non enim Dioscorides tantum, sed & Apulejus, Neophytus aliique *Britannicam* dixerunt speciem *Betonicae*. Et ne dubites de Dioscoridis scriptura & sententia, quam nescio quibus tricis in dubium vocat Noster, eadem Dioscoridis verba Oribasius repetit *Collectorum* libro XI. qui liber titulo teste ex Dioscoridis scriptis est collectus & confarcinatus.

PAG. LXII. Johannis Fungeri sententia hic traditur de *Herba Britannica*, qua Frisius ille opinionem Junii refutat de appellatione ejus, quod autem addit de significatione vocis *Brieten*, qua prae-longa & crassiora frustra significari dicit, ligonum opera resoluta a terra. Conjungi autem haec velim cum illis, quae eadem voce disputavimus Cap. 4. pag. 46. Non praetereundam duxi hoc loco Joannis Bodaei a Stapel opinionem in *Commentariis* ad Theophrastum de *Historia Plantarum* libro VI. cap. 6. pag. 676. quam nunc demum cognosco: *Britannicam* herbam a *Britannica Arce* esse dictam, *Arcem* autem hanc a Germanico Caesare extractam. Verum haec sententia facile refutatur iis, quae de auctore *Arcis* illius docuimus in *Dissertatione* nostra Cap. 9. *Britannicae* autem herbae appellatio *Arce* illa antiquior est.

PAG. LXVIII. *Gelriae*. At vero Pharmacopolis & Medicis, quos in Gelria de Britannica interrogavi, ignota ea erat. Misit autem, qua est humanitate, Vir Clarissimus Johannes Hermanus Croeser, Celeberrimus in Groningana & Omlandica Academia Medicinae Professor, cum Gravia urbe Brabantiae Groningam pergeret, Amstelodamo ad me plantam, quam Muntingius Britannicam dixit. Ostendi eam Pharmacopolis in hac urbe, qui lapathum nominabant: dubitabant autem folia eadem densitate & laevitate in agris nostris conspici. Hoc certum lapatho simillimam esse. Imo Vir Amplissimus Joannes Commelinus in Catalogo plantarum indigenarum Hollandiae non dubitavit hanc Muntingii Britannicam lapathi nomine appellare, additque vernacula nostra lingua vocari *Groot Waterpatig*, idemque esse, quod Casparus Bouhinus lapathum aquaticum folio cubitali dicit. Dodonaeus autem Hippolapathum magnum, at vero Joannes Bauhinus lapathum maximum aquaticum. In multis autem Hollandiae locis nasci ait ad fossas sive incilia. Ceterum praeter eos, quos hoc capite memorat Auctor, de Britannica scripserunt Apulejus & Neophytus. Verba illius ipse exhibet in Dissertatione sua Cap. 16. pag. 159. hujus autem Claudius Salmasius in *Hyla Jatrice* cap. 43. Sunt autem haec Βετονίκη, Φερίγοι Βετονίκα, οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀνθεκαβοτάνον· πῶς ἐστὶν ἔχουσα φύλλα ὅμοια λαπάθῳ ἀγροίῳ, ἢ μείονα ἢ μάλλον ἡδυόσμη ἡμέρη, τραχέα δὲ καὶ σύφοντα τῇ γεύσει, καυλὸν ἀνίσχον ἢ μέγαν, ἀνθὴ ὑπὸ ἀκρῶν περὶ σὺν μικρῇ. *Betonica, Franci, Bettonica, homines multi anthracabotanon*, quasi dicas carbonariam. *Herba haec est habens folia lapatho agresti similia, sive etiam minora, vel potius folia menthae sativae, aspera vero & gustu adstringentia. Caulem emittit non magnum, flores in summa parte purpureos, parvos.* Quanquam autem Britannicae diserte non meminit Neophytus, ex descriptione tamen liquet, eam designari, quod & Salmasio visum. Imo tu vide, an haec ita legere malis, Βετονίκη, Φερίγοι, Βρεταννική vel Βρετανική, non quod nesciam, Vettonicam etiam Gallis dici, sed quia illa Betonicae species describitur a Neophyto, qui Dioscoridi aliisque Britannica appellatur. A Francis autem Britannicam dictam scribit, quod ea hoc nomine a Frisiiis, qui aliquando Franci fuerunt vocati, ut Auctor ostendit Cap. 10. & nos aliquando docebimus, est demonstrata Romanis. Unum hoc addo, Betonicam, cujus inventae laudem Plinius libro XXV. cap. 8. Vettonibus in Hispania ad Tagum

Duriumque amnem incolentibus tribuit; hanc Betonicam, inquam, Dioscorides libro IV. cap. I. Romanum nomen fuisse scribit
 κέστρον τὸ καλούμενον ψυχρότροφον, ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς ψυχροτάτοις εὐρίσκεται τόποις, ὁ Ῥωμαῖος Βετονίαν καλεῖσιν, ἢ ῥοσμαρίαν. *Cestron Psychrotrophon vocatur, quoniam frigidis locis inveniatur. Latinis Betonica vel Rosmarinus appellatur.* Romanis autem hanc appellationem tribuit, quam verius ab Hispanis & Gallis arcessit Plinius, quod ea, ut multae transalpinae voces, paulatim civitate donata Romae, & promiscue in urbe usurpata fuerunt. Scribit autem Plinius genuino nomine Latinis Serratulam dici.

Caput septimum de imperitia Chirurgorum & Circulatorum potissimum est scriptum. Octavum similiter nihil de Britannica. Nonum topico inpenditur: Caput decimum Cespitibus & Saxonibus. Quare magno quasi saltu facto ad Caput undecimum properamus, sed & hujus partem priorem mittimus.

AD CAPUT XI.

Cur alii Scriptores Britanniam prolixius, alii strictius memorent. Oribasii institutum in excerptis Dioscoridis libris. Non satis fideliter Galenum, Paullum Aëtium & alios est interpretatus Muntingius. Paulo Aeginetae lux adfunditur. Is Medicorum praestantium scripta excerpfit. Quantum Britannicae folia lapathum agresti conveniant. Dioscoridis & Oribasii scriptura vindicata. Oribasii institutum in Collectaneis Medicinalibus. Rasorius Oribasium Latine vertit.

PAG. autem CXI. ita pergit. Nam quod in Dioscoridis & Oribasii vulgatis legitur Codicibus radicem scilicet esse tenuem & brevem, quis omnium nostrum mendosissimum esse lubens non fatebitur? Lubrica haec & fallax suspicio & emendandi ratio est: Dioscoridis & Oribasii Codices plus de Britannica memorant, quam Galenus; ergo illorum Codices corrupti sunt. Metuo, ne magna verissimarum historiarum pars intereat, rerumque utilissimarum exem-

exempla eliminanda sint, ab sapientissimis & integrae fidei scriptoribus prodita, si in antiquiorum scriptis nihil probemus, nisi quod omnium ore fuerit narratum. Alii res causasque prolixius, alii brevius & strictius commemorant, neque tamen ob id ullorum fides in dubium est vocanda. Imo si institutum singulorum diligentius inspicias, videbis haud raro negligenda & praetereunda nonnullis, quae aliis enarranda fuerunt. Omitto praeterea indicia, quae aut fidem scriptoris aut librarii Criticis suspectam reddunt; quae sane multa sunt, sed quorum hic nullum apparet. Imo si animum studiose advertas, videbis aliud consilium Dioscoridi fuisse & Oribasio, aliud Galeno & Paulo Aeginetae aliisque in memoranda hac herba. Illi plantarum formas, hi vires potissimum sibi tradendas sumserunt. Atque ut id intelligas, librorum titulos consule. Dioscorides Britannicam in ὅλη ἰατρικῇ descripsit. Convenit ergo huic formam plantae, quae Romae & in Graecia peregrina erat, in eo libro tradere. neque deflectendum fuit Oribasio ab hoc Auctoris sui instituto in Collectaneorum libro XI. imo ut perspicias, id negotium sibi solum traditum existimasse, ut plantae imaginem, non vires describeret, omnia ea, quae de viribus ejus breviter adjece- rat Dioscorides, ille omisit. Contra vero Galeno in eo libro, in quo simplicium medicamentorum facultates enarrat, non propositum fuit plantam depingere, sed virtutes ejus persequi. Recte ergo Dioscorides & Oribasius praeter folia, caulem & radicem Britannicae ediderunt, recte vero eadem negligit Galenus. Sed ait Clarissimus Muntingius, Galenus dicit Britannicam in omnibus agrestibus lapathis esse persimilem, nisi quatenus nigrior & densior. Verum illa in omnibus apud Galenum non invenio. Verba sunt Galeni, quae ipse Auctor citat pag. 31. Βρετανικῆς τῆς πτωχῆς ἐστὶ μὲν, καὶ τὰ φύλλα συμπικρὰ τε καὶ κολλητικὰ τραυματίων, ὅμοια τοῖς ἑ ἀγρίων ἔνθα λαπαθῶν, πλὴν ὅσον μελάντερά τε καὶ δασύτερά φαίνεται ἐστὶ ἢ ὁ ἐξ αὐτῶν χύλη· ὁμοίως συμπικρὸς ὥστε καὶ ἔφροντες αὐτὸν ἀποπνέειν πνέας, ὡς δραστικώτατον τῶν σωματικῶν φαρμάκων. ἰαοθαὶ γὰρ δοκεῖ καὶ τὰ ἤδη σηπόμενα.

Britannicae herbae folia adstringentia sunt, & vulnerum adglutinatoria, agrestibus lapathis similia, nisi quatenus nigriora sunt magisque densa. Sed & expressus illis succus similiter adstringit. Itaque coctum quidam reponunt, tanquam inter stomatica medicamenta efficacissimum: videtur enim sanare etiam putrescentia. Vides sola folia Britannicae eum similia dicere lapathis sylvestribus,
non

non etiam reliquas herbae partes. Neque Dioscorides similitudinem aliam notat, φύλλα, inquit, ἐμφορῇ λαπάθω ἀγρίω, μελάντερον καὶ δασυτερον. Neuter autem horum, neque quisquam etiam alius radicem & caulem lapathis adsimilavit. Quare de foliis explicanda verba Paulli ὁμοίως τῷ ἀγρίῳ λαπάθῳ τὴν ἰδίαν. *Sylvestri lapatho specie similis.* Verba hujus producit Auctor pag. 51. idque tanto magis credendum, quod ipse Paullus in praefatione libri primi scribit sese exemplo Oribasii, ex hoc atque ex aliis praestantissimis Medecis optima quaeque collegisse, pauca autem de suis addidisse; Galeni vero expositioni & verbis apprime conveniunt, quae de illa herba ipse annotat. Quis ergo credat Muntingio, haec de Aegineta illo scribenti pag. 112. *praeterea Paullus Aegineta vir singularis lubens Galeno subscribit, & expresse Britannicam facie & figura OMNINO HOC EST IN OMNIBUS SUIS PARTIBUS, ERGO ET IN RADICE quoque, sylvestri rumici persimilem esse dicit.* Et ne fucum facere videar, en ipsa Aeginetae verba, ut ab ipso Muntingio sunt descripta. Βρεταννικὴ συππικῆς ἐστὶν καὶ κολλητικῆς δυνάμεως ὁμοίως τῷ ἀγρίῳ λαπάθῳ τὴν ἰδίαν. ὁ δὲ χυλὸς αὐτῆς τὰς ἐν σώματι σήψεις ἰᾶται. Quae ita vertit Janus Cornarius, *Britannica adstringentis & glutinantis est facultatis, similiter velut lapathum sylvestre speciem praeferens, succus ipsius putrefactiones in ore sanat.* Quae quantum differant ab interpretatione Muntingii, nemo non videt. Idem dicendum de interpretatione verborum Aëtii & Arabum, nam quae inde hac in caussa ad sententiam suam confirmandam adfert, frustra in iis requiras. Et ne dubites per omnia non plane similem esse hanc herbam lapatho, & omnino ne ipsa quidem folia huic non convenire, audi Neophythum, qui φύλλα ei dat ὁμοία λαπάθῳ ἢ μείονα, ἢ μᾶλλον ἡδυόσμη, *similia lapatho aut minora & magis respondentia menthae.* Quae caussa est, cur Apulejus nihil dicat de lapathi convenientia, sed videtur eam comparare betae & damasonio, vide Muntingii Dissertationem pag. 119. Verum tempus nos vocat, ut medicam Clarissimi Viri manum videamus, qua Dioscoridi laboranti & vitiato succurrere studet. Non autem mollem eam ac suspensam cognosces, & qualis nunc in medicis commendari solet, verum asperam, imitem & violentam, quae vetustissimis temporibus probabatur, cum urendo & secando ulcera & mala extirpabant. Ita autem ille pag. 112. *corrigendus est itaque Dioscoridis & Oribasii Codex, legendum-*

dumque censeo ρίζαν ἢ τὴν μέλαιναν καὶ παχέαν, *radicem autem nigram & crassam.* Apud Dioscoridem est ρίζαν λεπτὴν καὶ βραχέαν *radicem tenuem & brevem.* Causam correctionis hanc tradit. Sic enim Dioscorides & Oribasius Galeno, Aeginetae, Aëtio & Arabibus consentient. Rationi enim consentaneum est, ut minores & pauciores peritioribus & pluribus cedant. Tum quia Dioscoridis exemplaria multis mendis infecta fuere, a quibus vix maximis multorum laboribus sunt repurgata, & etiamnum scatere liquido constat: si enim res tulerit, id facile demonstrabo. Quod de dissensu Dioscoridis & aliorum scribit, is nullus est, ut modo tradidimus. Mendosiores esse Dioscoridis, quam aliorum priscorum Scriptorum Codices, incompertum mihi est, neque id ex praefationibus & castigationibus eorum, qui Dioscoridis libros cum Codicibus antiquis diligentius compararunt, animadverti. Sed, quod in primis observandum, illud est: tametsi in aliis nonnunquam capitibus dissentiant antiqui libri, in iis tamen, quae ad imaginem & formam Britannicae pertinent, unam omnium esse conspirationem, nec in iis verbis, quae mendosa arguit Muntingius, quidquam migrari, quae Criticis γνησιότητι maxima solet esse nota. Accedunt Dioscordi Oribasii Codices, in quibus etiam nulla diversitas olim fuisse videtur. Is Oribasius Medicinalium collectaneorum volumina XXV. scripsit Graece, jussu Imperatoris Juliani, quibus ea complexus est, ut ipse in praefatione testatur, quae praestantissimi medici reliquerunt. Diligenter autem & fideliter initio fere cujusque libri Scriptorem memorat, ex quo sua hausit: libro autem undecimo, quo de Britannica, auctorem inscripsit Dioscoridem, cujus sententiam in plerisque ita proposuit, ut a verbis ipsius vix discesserit. De Britannica autem haec habet. *Bretannica (aut Vettonica:) herba est, quae sylvestris lapathi habet folia, sed nigriora & hispidiora, gustum adstringentia, caulem non magnum producit, radicem vero exilem & brevem. Succus ex foliis exprimitur, qui ad solem & ad ignem cogitur.* Dedimus verba ex interpretatione Joannis Baptistae Rafarii, quam Henricus Stephanus secutus est inter medicae artis Principes. Graecos namque Oribasii hujus Collectaneorum sive excerptorum libros nunquam inspexi, forte nec plures alii. Hoc intelligimus, descripta esse omnia, quae de Britannica tradit, ex Dioscoride: verbaque ipsa, quae sollicitat, & loco movet Muntingius, ρίζαν λεπτὴν καὶ βραχέαν Oribasio fuisse inventa in Dioscoridis exem-

exemplari. Neque etiam aliter ea invenit in Oribasii Codicibus duobus Rafarius, quibus se usum scribit in praefatione ad Nicolaum Sammichelium. Veram autem causam mutatae a Muntingio lectionis si cupis, haec est. Videbat ille, nullum nodum difficiliorem sibi objici, ut herbam suam persuaderet esse Britannicam antiquam, quam illum, quem Dioscorides nexuit. Eum autem cum arte dissolvere non posset, vi sibi secandum est ratus. Tibi ergo, qui haec legis, deliberandum trado, si tamen opus deliberato, Clarissimo Muntingio album calculum adjicere velis, an scriptis libris vetustissimis credere.

AD CAPUT XII.

Perperam Plinius citatus. Medici in castris Romanorum, etiam in itinere comites. iterum perperam Plinius citatus, item Juvenalis. Vibonum etymon ex Frisiorum lingua. Wibel & Wype Belgice calicem Rosarum significant.

PAG. CXVI. *Plinius itaque Britannicae caulem tribuit non magnum.* At vero de caule nihil Plinius. Dioscorides tamen atque ex hoc Oribasius eum non magnum fuisse scribunt. καυλὸν, inquit Dioscorides, ὃ ἀνίσσεν ὁ μέγαν. Atque ne dubites, Neophytum de Britannica loqui, eadem Dioscoridis verba repetit. Oribasii autem interpretes: *caulem non magnum producit.* reliqui vetusti nihil de caule.

PAG. CXVII. *Romani enim, omnesque, qui Romanis aderant, herbam plane ignorabant, ideoque Frisii illam Romanis demonstrare.* Si Romani illam ignorarunt, & non nisi a Frisiis acceptam demonstratamque didicerunt, quomodo quaeso illi, qui ante hanc Germanici expeditionem vixerunt, cognitam eam habere potuerunt; quibus tamen cognitam fuisse, aut saltem cognosci potuisse scribit noster pag. 28. & 30. sed tu vide ibi notas nostras. Verum dicet aliquis fortasse; Romani illi, qui cum Germanico in Frisia erant, ignorabant illam herbam, quia ii milites fuerunt, non medici. Sed sciendum, exercitum nullum Romanorum, castra nulla sine medicis fuisse: Imo etiam civis honestior non temere in viam sese dabat,
aut

aut domo aberat, medico non comite. Inde Medicus legionis I I. adiutricis memoratur in l. I. Cod. de Professoribus & Medicis. Et Medicus hastatorum legionis V I. Luciano in libello *πῶς δὲ ἰσολῶν οὐ γένοιτο*. Plura exempla in antiquis lapidibus prostant. Julius Caesar privatus adhuc cum Rhodum trajiciens a praedonibus caperetur, dimissis comitibus & servis ceteris, medicum tamen sibi adesse voluit: Suetonius in Caesare cap. 6. adde infra Muntingium pag. 138.

IBIDEM. Sic enim postea Plinius. Ergo Frisii eam etiam, ejusque Florem suis nominibus vocasse debuerunt, ut quibus esset nota, & a quibus demonstraretur. Haec apud Plinium non leguntur. Quaerant etiam alii in Juvenalis satyris hoc dictum, quod pagina sequenti Vir Clarissimus ei tribuit; Quo quis indoctior, eo impudentior.

PAG. CXVIII. Quoniam flores Anginas ejusmodi depellunt, ab effectu rectissime Vibones vocati sunt. De effectu Vibonum nihil dico. Paeoniae artis periti hoc inquirent: nominis etiam etymon, quod Muntingius ex lingua Frisiorum antiqua arcessit, Frisii scrutentur; quorum vocabula, quae Auctor recenset, mihi sunt incomperta. Ipse existimabam similitudine calicis rosarum, qui in proximis Frisiae terris *Wibe & Wype* in Gelria *Wibel* nominatur, nomen accepisse Vibones, quod nomen Plinius dicit fuisse floribus Britannicae. Calicem dico, quem granosum corticem nominat Plinius libro XXI. cap. 4. quo semina rosarum conduntur. Is florente rosa viridis, sed ubi folia ejus deciderint, & semen maturuerit, ruber est, hodieque a lautioribus ad mensae delicias condiri solet. Etymon vero Vibonum illi investigent, quibus lingua Germanorum ac potissimum Frisiorum notior est, quam mihi.

AD CAPUT XIII.

Muntingii interpretatio verborum Plinii refutata. Frisiorum, Cauchorum & finitimorum populorum Insulae non extra terras positaе. Britannicae Insulae extra terras rejectae, & alius orbis censebantur a Romanis. Briten apud Frisios quid? Britannicae etymon rejicitur. Brit apud

Frisios quid? Britange unde dicatur. Brittannische Heide. Brittenburgus non fuit armamentarium, non etiam condita illa arx a Druso. Brittenbergi qui montes, & unde dicti. Brittenburgi etymon refellitur. Becani originationes explosae. Apuleji Scriptura varia unde orta. Apulejus iste diversus Platonico. istius stilus notatus. Multa negligenter consuit. Scriptura ejus vitiata. Varia scriptura vocis Britannicae. Plinius sibi parum constat in rumice exponendo.

PAG. CXXIII. *Nam vel ex ipso Plinio didicisset, insulas in Gallico Oceano extra terras esse quasdam, ut Frisiorum, Cauchorum, Sturiorum, Marsatorum. Non putaram usu mihi eventurum, ut de Plinii errore, aut dicam potius oblivione, iterum mihi dicendum esset, qua Britannicam ex insulis extra terras positam advectam scribit: quem Plinii lapsum etiam dudum Becanus animadvertit. Sed cum videam, vindicias hic postulari a Muntingio secundum Plinium, defendenda erit sententia nostra. Ita autem Vir Clarissimus vindicat Plinium, & verba ejus interpretatur, ut dicat, insulas Oceani extra terras positas, unde ille allatam scripsit Britannicam, esse Frisiorum, Cauchorum, Sturiorum, Marsatorum. Credo autem Muntingium in animo habuisse hunc locum Plinii ex libro XV. cap. 15. in Rheno ipso, prope C. M. P. in longitudinem, nobilissima Batavorum Insula, Cannenusatum, & aliae Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatorum, quae sternuntur inter Helium & Flevum: ita appellantur ostia, in quae effusus Rhenus ab Septentrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit, medio inter haec ore modicum nominis sui custodiens alveum. Ecquis ex his arguat insulas Frisiorum, Cauchorum & reliquorum, qui in hoc capite a Plinio & Muntingio enumerantur, in Oceano atque extra terras esse sitas? Imo vero in Rheno eas positas esse dicit, id est inter Rheni ostia, atque adeo intra terras, non extra eas. Ad Oceanum, non in Oceano jacebant. Anne vehementer miremur omnes, si quis contendat, Hollandiam & Westfrisiam in Oceano atque extra terras positas? Et tamen necesse est, hoc dicat, quicumque Muntingii expositionem admittit. At vero de Britannicis Insulis si quaeras, recte eas Plinius maximorum Scripto-*

ptorum exempla secutus in Oceano positas, atque extra terram rejectas scripsit. Neque enim Poetae tantum hoc de Insulis Britannicis praedicarunt, de quibus supra diximus ad pag. 30. sed & Historici ex vulgato hominum sermone & consuetudine ita loquebantur. Atque ob id Dion Cassius libro V. pag. 677. narrat, quum exercitus populi Romani in Britanniam trajiceret Plautio duce, milites aegre tulisse, sese extra terrarum orbem mitti. *Καὶ ὁ Πλαύτιος ἐξήγαγεν τὸ μὴ ἐρείπειν χαλεπῶς ἐκ τῆς Γαλαπίας ἐξήγαγεν. ὡς γὰρ ἐξω τοῦ οἰκισμένης ἐρείπουσιν ἡγανάκτεν.* *Plautius tum proconsul difficulter exercitum a Gallia abduxit indigne ferentem, quod extra orbem terrarum bellum esset gerendum.* Coepit autem iste sermo frequentari Romae inde a Julii Caesaris trajectu: Qui cum primus Romanorum Britanniam intrasset, alium se orbem terrarum scripsit reperisse. Auctor est Eumenius in Panegyrico, qui Constantio Imperatori est dictus, cap. XI.

PAG. CXXV. *Constat Frisios nostros, cum rem disiectam unientdam significare volunt, vel coagmentandam, comprimendam, consolidandam idque vi caloris, vel fortis impressionis Briten dicunt.* Ergo Frisiis *Briten* idem est, quod nobis *Bryen*, id est in pultem coire aut comprimere: sed longum inde diversum est *bret*, diversum quoque *brit*. illud asserem etiam nunc significat, hoc nigrum aut varium, sed lingua vetusta. Omitto hoc loco ceteras originationes, ut *Vergobreti*, *πρυτάνων*, *praetorum*, aliaque rerum & populorum nomina, quae omnia ex Frisica lingua, & suo *briten* derivat Auctor, & forte iis probabit, qui Becani palato sapiunt. Si autem est, quod scribit pag. 127. *Brit* congestam solidamque terram significare, non intercedo, quominus nonnulla loca, quae memorat, inde nomen acceperint; sed si significationem a *briten* accessit, nequaquam ei adfentior. Et quid etymo illo paludis, quae *Britange* dicitur, alienius, quam a *brit* & *angel* id est aculeo esse dictam? Imo vero multo, si hoc nomen paludi unquam fuit, probabilius est, appellatam esse a *Brittan* five *britten* & *el*, nempe *Brittan-el*, id est Britannorum aquam, quae vox a vulgo deinceps mutata est in *Britangel*. *El* enim lingua antiqua Germanorum aquam significavit, ut Schilterus in vocabulario Teutonico probat, & multorum locorum nomina confirmant. Ab iisdem Brittis five Britannis campus aditus paludi *Britten-sche* vel *Bretan-sche-beide* est dictus, vide Dissertationem nostram Cap. IV. pag. 45.

PAG. CXXVIII. *Romanorum armamentarium.* Male Brittenburgum armamentarium fuisse scribit, quem plurimorum errorem refelli in Dissertatione mea Cap. I. pag. 5. quod autem mox a Druso extructam Arcem addit, opinionem Cluverii, ut solet, sequitur, quam tamen similiter refutavi Cap. IX. pag. 100. Sed pedem promoveo ad *Brittenbergos*, quos montes fuisse dicit ad pagos *Leer & Simerswold*, eosque a suo *brit*, id est terra congesta, & monte dictos praecipit, atque eandem dicit originationem Arcis Britannicae. Sed si *brit* per se adgestum terrae cumulum denotat, quid opus addere *berg*, id est montem? quid enim mons aliud, quam terra congesta cumulataque? Quare si illi montes (*Brittenbergos* designo) in iis terris visuntur, quae a littoribus Britanniae oppositis haud longe sunt remotae, probabile est admodum a Britannis accolis, ut multa alia per eundem Oceani tractum loca, de quibus in Dissertatione nostra disputavimus, esse nomen adeptos. Arcem Britannicam vero, sive Brittenburgum in loco altiore fuisse non constat: in littore tamen aut prope littus fuisse certum est, ad quod si tumuli fuerunt olim, ut nunc sunt, forte in iis excitata fuit Arx, sed quia illi perpetui erant, longissimo tractu Oceano praetexti non huic magis loco, quam aliis, nomen dedisse videntur. Et tamen quomodo dare potuerunt, siquidem tumuli illi Oceani furoribus objecti non *bergen* aut *britten* vetustissima accolentium lingua, sed *dunen* appellati fuerunt, id quod a multis antiquissimis vocabulis declaratur? Verum quae de congesta burgi illius mole in loco eminentiore commemorat, quomodo ea congruunt illis, quae de eodem burgo pagina 128. tradit? ego quidem hoc Romanorum castellum in plano apertoque littore extructum fuisse crediderim. Nam si in plano littore extructum, quomodo a *berg*, & constructa eminentiori in loco mole appellationem cepit? Verum operae forsitan pretium fuerit cognoscere etymon Britannicae, ingenio Clarissimi Viri excogitatum, neque credo ulli doctiorum Virorum hoc tempore in mentem facile venturum. Hoc modo autem noster.

PAG. CXXXI. *Brit ergo consolidandi significationem habere indicavimus tan vero dens est, res scilicet omnium partium humani corporis siccissima, & durissima, cujus contrarium est nat; quod humidum & mollissimum corpus denotat. Nunc vulgo delta subjungitur, scribiturque tand, porro ica vil hica idem quod ejectio valet.*

Hyc

Hyc enim geminata vocali, quemadmodum in compositis a jacio & adjicio vel, injicio, auditur, ejectionem rei alicujus vel excussionem notat. Nempe hoc vult, si recte mentem perspicio. Britannica vox est ex tribus vocibus compolita & conflata, ex *brit* id est consolido, *tan* id est *tand* & *ica* id est injicio. Haud dubie autem rationem etymi hanc putabit, quia Britannica herba confirmat dentem, ex scelotyrbe aut stomacace ejectum, aut saltem ejiciendum. Ut autem probet *ica* significare ejicere haec ponit. *Ipse enim singultus, in quo cum luctatione halitus vel corporis flatus ejectio est, vulgo dicitur hyc vel hyck, ipsa etiam pullorum exclusio.* Quis hanc in homine docto suavitatem non admiretur? sed fuit olim pretium huic infanienti sapientiae apud saeculum prius, cum Geropiana laudarentur.

Quae falsa ad coelum mittunt insomnia Manes.

Certe tam verum est hujus Britannicae etymon, quam vulgare illud nominis Becanus, quem urbani dictum dicebant quasi *Bec annus* sive *neus*. In eundem censum refero *vristandicam* & Φρυγανία, nam & ista ab eadem origine commode deduci posse Noster arbitrat: de illo vide pag. 121. de hoc pag. 130. nec non ipsius Becani *Vritanicam* seu *Vritandicam*, de qua pag. 122.

PAG.CXXXVIII. Totum autem negotium ex eo pendere videtur, quod olim in nostra terra *Frisica Romani*, & qui Romanorum castris aderant *Graeci Medici*, diligentes rerum naturalium indagatores, pronuntiatae *Frisiis Britannicae sonum non imitari, imo multo minus exprimere convenientibus litteris potuerunt.* Non puto inde variam Britannicae scripturam apud Apulejum esse ortam, cujus verba ipse Auctor citat pag. 159. Sed eam inputo aut Auctoris inperitiae, aut librarii oscitantiae. Nam longum ille a via aberrat, nec morosam Apuleji Philosophi Platonici, cujus alia scripta habemus, diligentiam in stilo perspectam habet, qui librum de herbarum medicamentis, in quo de Britannica, illius esse existimat. Omnia in hoc libello perperam & sine ordine ex aliorum scriptis confutahant, & quasi luxata sunt. Quod ad illa Apuleji verba attinet *Graecis Britanni vel Britannice* pag. 159. puto ea vitata esse, neque enim in voce *Britanni* Graecam terminationem reperiās. Scio varie pronunciata esse & scripta peregrina vocabula a Graecis, omnibus

bus tamen terminationem ex sua lingua addiderunt. Illa autem terminatio abest a voce *Britanni*, quocirca credo scriptum fuisse *Bretannice* vel *Britannice*, aut eo modo, quem multiplex huius vocis scriptura recipit. Varie namque exarata fuit veteribus Graecis pariter & Latinis vox Britannia, ut Britania, Bretania, Brittania, Brettania & modo geminata littera n. Quae porro disputanda sunt de hoc Apuleji loco infra proferentur ad pag. 159. & 160.

PAG. CXXXIX. *Quo loco non alia herba intelligitur, quam haec nostra Britannica.* Videant Medici & Pharmacopolae. Nam lapathum agreste non ipsa est Britannica, certe Dioscorides & qui eum sequuntur, ab hac sejungunt. Plinius sibi parum constat in exponendo rumice, libro XIX. cap. 12. lapathum fativum illo nomine significare videtur. Verum libro XX. cap. 21. sylvestre, quod alii oxalidem vocant: neutrum tamen Britannicae nomine designat. Sed propero ad Cap. 16.

A D C A P U T XVI.

Suave commentum de honoribus herbae Britannicae discutitur. Claudius Imperator ex Britannia reversus an Bataviam & Frisiam adierit: Gallia Belgica, imo Batavia & Frisia non recte Belgium nominantur. A. Plautius Britanniae praefectus an in Batavia & Frisia fuerit. Is ovationem retulit ex Britannia; non etiam Britannicam herbam. Plantarum formae in nummis percussae. Britannica non in triumpho ostentata a Claudio. Neglexit Frisiam hic Princeps. Suetonii locus examinatur. Navalis corona qualis? Britannica non Romae in capitolio aut Palatio suspensa. Non in Marianis hortis consecrata. Duorum Callisthenum aetas. Neuter Britannicae aut Neroniani Colossi meminisse potuit. Sybaris urbs eversa nomen amisit. Non Callisthenes, sed Plinius Neronis Colossus memorat. Antonius superioris Germaniae Praeses.

ses. Britannicae usus quando Romanis perierit? Medicis Arabibusque unde innotuerit? Quando Frisiis ignorari coepta? Apuleji nonnulla de Britannica explosa. Etymon ejus explosum. Damasonion & alisma plantae an differant? Multae & variae populorum linguae in Italia. Sero demum una omnium esse coepit. Britannica non vox Italica sed Frisica. Bibo, id est Vibo, male Vido appellatur. bibo pro vivo. Inscriptiones antiquae expositae. Apuleji error. Britanni non est vox Graeca. Abietini & Arietini in scribendo differentia librariis imputatur. Liquida non recte argento conservantur.

Primum multa in eo de Julii Caesaris, Augusti, Tiberii, Germanici, Caligulae rebus in Germania gestis narrat, & loca nonnulla Frisiae explanat. Sunt in his, quae abeunt a mea opinione, verum ea εἰδὲν περὶ Διόνυσον; illud vero deerat Britannicae, quam divinis laudibus effert Muntingius, ut in Urbe, luce orbis terrarum, atque arce omnium Gentium, atque illic in Capitolio Deorum immortalium Curia & Palatio, Dis proximorum sede collocaretur. Parum enim fuit maximi Imperatoris nominibus honoribusque eam interponere, quo supra ad Cap. II. & pag. 6. nisi & urbi imperii maximi domicilio, augustisque Deorum templis, & sacris Principum Romanorum penetralibus, magnifico triumpho inferretur. Rem an dicam potius fabulam his narrat Auctor noster pag. 156. Praeterea Claudii quoque Caesaris, qui devictis Britannis per paucos dies in Belgio commorans (sex enim mensium spatio Roma exiens totam Britanniam subegit & Romam denuo ingressus est) audita ab Aulo Plautio Senatore (quem Britannorum ademptis prius armis, Ducem constituerat, postquam fratres Cataractum & Tugodunium, illorum Imperatores superasset) hujus cum admiratione Britannicae fama, sibi illico demonstrari, in tabula depingi, Romam deportari inter cetera spolia cum navali quadam Britannorum corona, Classicis ea in regione victoribus exhiberi consuea, aliisque teste Suetonio, domiti quasi Oceani insignibus in Triumphum duci, nec non in Capitolio, ut Palatio debitam suspendi curavit, quae tamen postea
Y
Nero-

Neronis Principis mandato, cum ipsius propria centum & viginti pedum longitudine figura, ut Callisthenes Historiarum Scriptor adserit, in Hortis locata Marianis fulmine accensa, cum Horti potiore parte conflagravit. Ecquis non obstupescit, herbam barbaricam tanto honore affectam? Imo quis rem tam praeclaram, tam memorandam atque infuetam legens auctoritatem veteris Scriptoris non requirat? Sed rem ipsam adgrediamur & singula in ea expendamus. Scribit Claudium redeuntem ab expeditione Britannica per paucos dies in Belgio esse commoratum. Belgium credo dicit Bataviam, five Hollandiam & Frisiam, aut certe Galliam Belgicam: quam apte, docebit Philippus Cluverius in Germaniae Antiquae libro II. cap. 2. Deinde Claudium Imperatorem in Batavia fuisse ignoro, & quanquam recentiores rerum Batavicarum Scriptores id affirmant, eorum tamen neminem vidi, qui idoneis id argumentis docuit. Et tamen si Muntingio credimus, in illa regione & finitima Frisiorum terra Imperatori huic herbam Britannicam A. Plautius ostendit. Sed similiter edoceri cupio ex ullo Scriptore vetusto, hunc A. Plautium in his oris fuisse versatum, aut in Gallia Belgica quidquam rerum gessisse. Attigisse eum Belgicam facile do, non tamen alio consilio attigit, quam ut inde in insulam curae suae demandatam trajiceret. Britanniae namque praefectus fuit ille Plautius a Claudio, ex qua Provincia etiam ovationem retulit, testibus Dione libro LX. Tacito Annalium libro XIII. cap. 32. & in vita Agricolae cap. 14. Suetonio in Vespasiano cap. 4. Eutropio libro VIII. cap. 13. Non autem ille in Britannia sua Britannicam Imperatori detulisse existimandus est. Nam cur eam Britanniae Praefectus ostenderet, quae non Provinciae suae, sed Frisiae herba erat, toto Oceano a se divisae? Neque enim a Britannicis Insulis Britannica herba nomen invenit, ipso Muntingio consentiente, sed aliunde. Quid ergo Britannica ad A. Plautium Britanniae Praefidem? imo quid ea ad Imperatorem de Britannia triumphum ducentem? Non me latet, magnam fuisse nonnullarum plantarum arborumque famam, qua impulsi populi, in quorum agris illae nascebantur, formam earum nummis expresserunt, ut Sylphii Cernenses, Palmae Cretenenses aliique, vide Illustris Viri Ezechielis Spanhemii Dissertationem IV. de usu & praestantia Nummorum. Nec ignoro solitos fuisse Imperatores rara quaeque atque insignia, certe infueta & invisitata Romae in triumphis ostendere, nec negare au-
sim

sim herbas & plantas, quarum magna nobilitas erat, in ferculis triumphorum aliquando praelatas fuisse; tantam tamen famam Britannicae herbae ex nemine cognovi; &, si fuit, dico tamen, a Claudii Imperatoris triumpho Britannico, eam herbam alienissimam fuisse. Praeterea non credibile eum studio Frisiorum ductum herbam eorum domesticam in honore habuisse, plane namque hoc solum sive Frisiam neglexit. Nam cum ante imperio Romano ea pareret, Corbulonem trans Rhenum arma victricia circumferentem referre praesidia cis Rhenum iussit, ut docet Tacitus Annalium II. cap. 19. Sed pergit Muntingius: *Cum navali quadam Britannorum corona, classicis ea in regione victoribus exhiberi consueta.* Quam Britannorum coronam navalem designet nescio. Sed quia Suetonium testem citat, eum audiamus de hac corona. Is autem in Vita Claudii Cap. XVII. Ubi de triumpho Claudii Britannico: *Ad cuius spectaculum commeare in urbem non solum Praesidibus Provinciarum permisit, verum etiam exulibus quibusdam: atque inter hostilia spolia navalem coronam fastigia Palatinae domus juxta Civicam fixit, trajecti & quasi domiti Oceani insigne.* Non hic Britannorum coronam describit, quam consueverunt victoribus pugna navali (victores classicos Muntingius nominat) tribuere, de qua Britannorum corona nihil mihi perspectum unquam, sed talem, qua Augustus Agrippam donavit, de qua Virgilius Aeneidos libro VIII. v. 683.

*Cui, belli insigne superbum,
Tempora navali fulgent rostrata corona.*

De eadem Claudianus Laude Serenae v. 192.

Hunc domitis ambit rostrata carinis.

Quid haec sibi velint, quae sequuntur apud Clarissimum Muntingium nescio *in Capitolio ut Palatio debitam suspendi curavit.* Arguerem hic typographi mendum, si legendo *aut Palatio* tolli error possit. Discreti enim sunt montes & diversae in montibus substructiones Capitolium & Palatium. Si autem locum suspensae navalis coronae designat Muntingius, non debuit dubitans Capitolium aut Palatium nominare, sed solum Palatium, quia id solum Suetonius

memorat. Ex me autem si quaeris, ubi herbam Romae suspensam fuisse sentiam, nullum ei locum adsigno in illa urbe, nisi qui datus fuit ei in olentibus Pharmacopolarum tabernis & thecis. De fabula autem ita existimo: Legerat credo auctor commenti hujus lauri ramos Jovi Capitolino, & ex quercu Palatio domuique Caesaris esse consecratos aliquando: his autem Britannicam suam nil deterio-rem opinatus est, quare eosdem ei honores tribuit, quantumvis Scriptoribus antiquis inductos. Sed ne quid desit fabulae, accipe nunc miserandam ejus catastrophem. *Neronis Principis mandato, inquit, cum ipsius propria CXX. pedum longitudine figura, ut Cal- listhenes Historiarum Scriptor adserit, in Hortis locata Marianis fulmine accensa, cum Horti potiore parte conflagravit.* Scire hic cupio testem aut Scriptorem Classicum, qui hujus mandati memine-rit: similiter scire aveo, quis ille Callisthenes sit Historiarum Scrip- tor, quem memorat scriptum reliquisse incendium illud Britannicae herbae & colosseae Neronis imaginis. Duo memorantur Historici nomine Callisthenis in veterum monumentis. Alter vixit tempore Alexandri Magni, cujus & exercitum est secutus; notissima est con- tumacia hujus, sive mavis constantiam appellare, & tetrum suppli- cium. Alter fuit domo Sybarita, cujus meminit Auctor de Flumi- nibus, eo in loco, ubi Ararim describit, & ad partes vocat librum illius XII I. rerum Gallicarum. Hujus aetas incerta est visa Vossio de Historicis Graecis libro III. longe tamen vetustior est colosso Neronis. Si quidem Timagenes ex hoc Callisthene multa mutua- tus dicitur, cujus Timagenis meminit Strabo libro IV. pag. 188. vide Maussacum in notis ad Auctorem illum de Fluminibus. Et sane si ex Patriae nomine argumentandum, vetustissimus ille sit Scrip- tor oportet. Sybaris namque everfa nomen suum amisit, ut tradi- dere Strabo, Aelianus, Stephanus atque alii. De anno everfionis videatur Scaliger in animadversionibus ad Eusebium anno MCCCXIII. videat ergo alius, quis sit Callisthenes colossi Neroniani & Britan- nicae Scriptor. Imo videat, quis Auctor sit lepidae fabulae, ut Britannica herba Claudio Imperatori demonstrata, Romam cum triumpho deportata, in Capitolio Palatiove suspensa, dein a Ne- rone Imperatore in hortis Marianis collocata & tandem incendio ex- tincta fuerit. Ad extremum quis Callisthenem hujus rei Auctorem confinxerit? Nam haec a Clarissimo Muntingio conficta esse ani- mum inducere non possum. Illi de re tota rectius existimabunt, qui

qui viri hujus mores perspectos habent. Mihi quidem religio est, opinando de laudati Viri integritate dubitare. Verba autem si consideres, quibus res illa a Muntingio exponitur, dicas accepta esse non ex Callisthene aliquo, sed ex Plinii libro VIII. cap. 7. in quo ita. *Nero Princeps jussit colosseum se pingi CXX. pedum in linteo incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cum peracta esset, in Laminianis hortis* (ita habent vulgatae Editiones, quae tamen in margine ex aliis Codicibus exhibent *Maecenatianis & Marianis*, quae lectio probata Muntingio) *accensa fulmine, cum optima hortorum parte conflagravit.* Iterum cognoscis nihil in his de Britannica, & quae de laudibus ejus adferuntur a Muntingio, ad speciem esse ficta.

PAG. CLVII. *Deinde & Neronis Imperatoris.* Ordine hinc enumerat Imperatores usque ad Domitianum, qui in Belgio, id est Germania inferiore bellum gesserunt. Sub Domitiano autem Lucium Maximum nominat, *qui Antonium Belgarum Gubernatorem ingenti praelio vicit.* Forte autem erunt nonnulli, qui inde me redarguant, quod scripsi in Dissertatione capite ultimo mihi nondum probatum, movisse in Batavos Domitianum. Si enim Antonius in his regionibus ingenti clade superatus est, certum est, in partibus quoque Batavos fuisse. Verum salva nobis res est, si quidem vera praedicant Suetonius & Epitomator Aurelii, quorum uterque Antonium superioris, non inferioris Germaniae Praesidem fuisse scribit. Illum vide in Domitiano cap. VI. hunc Cap. XI. Germania autem superior longe remota a Batavorum & proximorum populorum regionibus. Verum quid opus recensione longa Imperatorum, qui Germanis arma intulerunt ad id, ut doceat Romanos stomachace & scelotyrbe laborasse. Quanto satius fuerat docuisse Romanorum milites per omnem Rheni tractum ad Oceanum, ubi violentius malum illud serpit, praesidia habuisse perpetua? quae quidem res testibus nullis indiget.

PAG. CLVIII. *Quamvis postea ab Avicenna rursus demonstrata sit.* Sed rogo, ubi demonstrata denuo sit herba Britannica ab Avicenna, quam Clarissimus Auctor periisse scribit Gothorum & Normannorum irruptione? An in Germania? non puto, Arabs enim fuit Avicenna. Sed quae hic de Britannica memorat, ex Graecorum scriptis hausit, quae eum legisse cognitum est: tu inspicere testimonium ejus Medici de hac herba in Dissertatione Muntingii

pag. 52. & cum Graecis Scriptoribus contende, intelliges autem, me vera monuisse. Per Barbarorum irruptiones cognitionem Britannicae periisse Romanis verum arbitror, nisi tamen hi plantam in Italiam aliasque regiones dudum ante traduxerant. Frisiis autem similiter periisse & barbaris in Frisiam adventantibus ignotam fuisse non arbitrer. Nam usum ejus post discessum Romanorum mala continua retinuerunt, quem & ante Romanorum adventum docuerant. Sed cognitionem ejus & usum interiisse plane per illa tempora puto, cum Frisiae & finitimarum regionum populi Medicos Hippocraticis studiis innutritos adhibere coeperunt, qui aut ignari Britannicae, aut etiam domestica, communi eruditorum vitio, tanquam protrita & vulgaria despiciati, extera & peregrina, ipso nomine ignoto veneranda, ad aucupium famae apud vulgum in honorem adduxerunt, relictis vulgaribus herbis vetulis iis & rusticis medicantibus, qui ad depellendos epidemicos morbos non nisi domesticas herbas, id est in patria natas, colligunt, ad miraculum usque validas saepe & praesentes, quas & praesentiores fore putem in divitibus, si novae gulae ingenia his non novos morbos crearent, aut Medici illi agrestes arte curationem temperare discerent. Verum hujusmodi quae sunt, viris consultioribus arbitranda transmittito.

PAG. CLIX. *Ejusque veri sunt commentarii.* Non nego veros esse Apuleji alicujus commentarios, Apuleji tamen Medaurenسيس esse, atque ejus, qui nobis Metamorphoseon libros & Apologiam aliaque reliquit, non opinor. Exposui de hac re sententiam meam supra ad pag. 138.

IBIDEM. *Bretanica hoc est beta altera, scilicet nigra.* En aliud Britannicae etymon ab Apulejo profectum, Bretanica dicitur quasi beta altera. Quis neget hoc dignum acumine Philosophi Medaurenسيس, hominis doctissimi? Si r deleas in prima vocis parte, facile inde beta exhibit. restat ex eadem voce *nica* aut *anica*, sed in qua lingua illud alterum significet, quaero. Si constat auctorem hunc Philosophum fuisse, ex hoc uno eum Stoicorum praeceptis formatum dicerem, quorum ineptias non dissimiles olim Cicero risit.

IBIDEM. *Damafinon vel Damasineos.* Credo herbam significari, quam Plinius libro XXV. cap. 10. Dioscorides Libro III. cap. 69. alique Medici Damafonion nominant. Addit Plinius, nonnullis alisma nominari.

IBIDEM. *Italica.* Hoc modo locuti sunt seriores Scriptores, cum
una

una Italorum, universaeve Italiae lingua esse coepit. Tempore vero Apuleji Medaurensis diversa fuit ratio. Nam cum variae essent Gentes & Populi in Italia, varia etiam Italorum fuit lingua. Aliter namque Romani sive Latini atque horum coloni loquebantur: aliter Hetrusci, rursus aliter Majoris Graeciae populi. Et tamen si verum volumus, non proprie Italis debetur vox Britannica, sed Frisiis, ut supra ostendimus ex Plinio, quem Plinium ipse quoque Apulejus Auctor legit atque ex eo lacinias decerptas deformi suo panno insuit.

IBIDEM. *Male enim bibo legitur.* Ergo scriptura *Bibo* damnatur Auctori, mihi vero unice illa probatur. Vibones nominat Plinius, V namque in B saepe transit, ut recte notatum est Muntingio nostro in sua Dissertatione pag. 120. sic BIBO pro VIVO Salvinius in Inscriptionibus Hetruriae pag. 266. SE BIVO, id est vivo atque ita *bibere* pro vivere in hoc Avieni nostri versu fabulae VIII. invenerat Joannes Cabeljavius.

Contentum propriis sapientem BIBERE rebus.

Cujus Cabeljavii excerpta Codicum, quos ipse inspexit, mecum nuper communicavit Joannes Albertus Fabricius, Vir non doctrina, quam studio promovendarum litterarum nobilior. In iisdem excerptis inveni *conbenit*, *bobes*. Fabrettus Inscriptionum cap. I. n. 92. BIDIT pro vidit & pag. 81. n. 102. BIBIS pro vivis. nec non CONBIBONES, id est convivones Pricaeus ad Apulejum Metamorphoseon pag. 39. in eo vero abit Apulejus Medicus a Plinio, quod hic flores Britannicae vibones appellat, Apulejus vero herbam ipsam vidonem aut potius dicam vibonem dixit.

IBIDEM. *A Graecis dicitur Britanni vel Britannice.* Opto ostendi mihi Graecum Scriptorem, qui Britanni nomine appellet, tu consule, quae supra disputavimus ad pag. 138.

IBIDEM. *Vidon.* imo vibon usus est Corruptis Plinii codicibus Apulejus.

PAG. CLX. *Pro arietino cornu abietinum.* Ex quocunque haec descripserit Apulejus, certum est variasse aetate Apuleji jam Auctoris illius Codices, ex quo haec depromta sunt, quorum alii abietinum, alii arietinum praetulerunt, hanc enim discrepantiam non Auctoris esse puto, sed librarii aut Criticorum.

IBIDEM. *Argenteum.* Sed an emendatior sit haec lectio, Medici dijudicent, mihi videtur pulvis recte argenteo vase conservari potuisse, non item succus. Argentum namque liquida omnia corrumpere solet, nili forte ea sit succi Britannica expressi natura, ut argento non vitietur, quod expertus credam.

A D C A P U T X V I I .

Unus fons aquae dulcis in loco Britannicae. Altingii laus. Perrari in Frisia fontes. Fons Oldeborn obturatus. Fata fontis aquae dulcis per ea loca.

PAG. CLXXXIV. *Loci scilicet restant considerationes.* De loco pauca Noster, tu plura de eo vide disputata in Brittenburgo.

IBIDEM. *Jam dulces aquae palustribus Frisiae locis sulphureis ac bituminosis potissimum tanquam fontibus ortum suum habent, & per fossas mare versus defluunt.* Haec eo pertinent, ut doceat fontem aquae dulcis, quem potum Plinius libro XXV. cap. 3. scelytyrben & stomacacen inducere scribit, in ea terra esse, in qua ipse Britannicam herbam invenit, nam & hanc herbam fonti vicinam fuisse Plinius videtur significare. Verum Muntingius noster fontes memorat, Plinius autem unum tantum & eum solum istuc fuisse docet. Maritimo tractu fons erat aquae dulcis solus. Imo si Muntingii verba inspicias, intelliges, quos dicit fontes vere hoc nomine appellandos non esse. Incilia enim sunt per quae aqua stagnans deducitur. Vide etiam, quam diversus ab Altingio abeat noster Muntingius, Scriptore & rerum vetustarum indagatore sagacissimo, qui, quod multo maximum est, regiones illas, in quibus herbam Britannicam a se inventam testatur Muntingius, probe perspectas habuit ut Groninganae civitatis & Civis & Professor. Is autem in notitia Germaniae inferioris parte I. in voce Fons aquae dulcis perraros in illa regione fontes esse scribit, quare aut obturatum illum fontem noxium opinatur, cujus exemplum ponit in fonte Oldeborn, aut Oceanomersum & obrutum fuisse, addidi in Brittenburgo pag. 41. etiam aliam conjecturam, ad similitudinem aliorum fontium exaruisse eum forte.

A D C A P U T X V I I I .

Instituitur comparatio Britannicae antiquae & Muntingianae, & differentiae utriusque ostenduntur. Differunt autem Radix, Folia, Caulis, Flores & Florum tempus.

PAG. CXC. Hoc loco Clarissimus Muntingius herbam describit, quam Britannicam autumat. Operae pretium autem fuerit utramque inter se conferre & comparare.

De radice Britannicae suae ita Muntingius: *crassa, magna, rotunda, lata ac omnino spongiosa (annosa dum sit) & manus longitudinem modo magis, modo minus continente.*

At vero de antiquae Britannicae radice Dioscorides *ρίζαν λεπτήν καὶ βραχέα* radicem tenuem & brevem: eadem repetit Oribasius. Vides autem haec nequaquam convenire Muntingii herbae. Vidit idem Muntingius, qui, ut in suam illum sententiam pertraheret, alia verba substituit, de quibus mentem meam exposui supra ad pag. CXI.

De Foliis Muntingius: *colore ac parte superiori quasi saturo viridi & quasi purpuro-nigricante vel potius caeruleo atrovirentia tristia & non fulgentia.* Multis verbis id agit, ut nigrum colorem aut saltem nigricantem Britannicae suae vindicet, qui tamen ab ea alienissimus est. Imo nihil saturi, nihil atri aut purpurei quidem inveni quidquam in ea planta, quam Clarissimus Croeser ad me misit, nisi quod deprehendi exiguas quasdam maculas rufas, aut dicam potius rubiginosas, quales in lapathorum foliis ex vitio quodam, aut in fibris eorum animadvertere solemus diligentius inspicientes. Sed alium colorem a lapatho diversum in Britannica reperiri ex Dioscoride, Oribasio atque aliis vetustis Medicis discimus, nam tametsi in ceteris folia ejus fere lapathi similia sunt, in eo tamen differunt, quod Britannicae nigriora sunt. *πᾶς ἐστὶν ἔχουσα φύλλα ἡμικερῆ λαπίθου*

ἀγρίω, μελάνπερα ἥ herba est habens quidem folia similia lapathio agresti, sed nigriora. idem docet Galenus. Imo contuli folia plantae illius, cuius mihi copiam fecit Celeberrimus Croeserus, agrestis lapathi foliis, quod in suburbanis Arnhemiae locis, & universa Germania conspicitur, vere autem intellexi, hujus foliis plus obscuri & nigricantis viroris inesse, quam Muntingianae Britannicae. Verum non viror talis, aut nigrities quaedam subobscura requiritur in Britannica, sed nigrities ejusmodi atque atritas, quae carboni propria, quam & caussam fuisse puto, cur nonnulli teste Neophyto ἀνθεκαβόπατον eam dixerint. atque hinc Apulejus quoque Britannicam, quasi betam alteram nominari scribit, verum, ut addit, *nigram*.

Ad caulem pergimus. Muntingius, *Caulis*, inquit, *surgit unus, aut pro magnitudine vel annositate plantae plures, duos, tres & quatuor interdum pedes longus*. Quae sane mensura in πόα aut herba non exilis sed magna est. Contra vero Dioscorides καυλὸν ἢ ἀνίσσεν ἢ μέγαν *caulem* emittit non magnum. haud aliter Oribasius, nec non Neophytus, ut intelligas eum de Britannica loqui, vide quae notata sunt ante a nobis ad Pag. LXVIII.

Ad Flores quod attinet, suae herbae Muntingius tribuit *flosculos colore virides*. Britannicae vero Neophytus ἀνθὴ ἐν ἄκραις περὶ φρεσὶ *flores in summa parte purpureos*.

Tempus etiam non convenit, qua utraque herba florescit. Muntingius scribit sub Junii mensis exitum vel Julii initium herbae suae flores prodire. Ex Plinio vero & Apulejo intelligimus, flores Britannicae jam esse, antequam tonitrua audiantur. Ita enim ille: *Florem vibones vocabant, qui collectus prius quam tonitrua audiantur, & devoratus, securos in totum reddit*. Apulejus: *ad Anginam, quam Graeci Synanchen vocant, Britannicae herbae Flos, antequam quis tonitru audiat, collectus & devoratus, eam per totum annum declinabit*. Si autem Britannica Plinii sit herba illa Muntingii, vix fieri potuit, ut flores ante tonitrua fuerint collecti. Raro enim, imo nunquam, si recte memini, per meam aetatem contigit, ut ante Julium mensem aut exitum Julii, quibus demum florere incipit herba illa Muntingii, in his terris tonitrua non audiantur. Quin imo ex hoc Plinii indicio existimes, primo vere aut saltem eo adulto, flo-

floribus vestiri Britannicam. Addit Vir Clarissimus ; tonitrua fieri ut plurimum canicularibus , neque equidem nego frequentiora esse per eam tempestatem, audiri autem tum primum inobservatum mihi est.

Reliquum nunc est , ut Britannicae antiquae & Muntingianae vires expendamus, sed

quod Medicorum est

Promittant Medici.

Iidem etiam hoc praestent, ipse quod promisi me inplere puto.

F I N I S.

I N D E X

MONUMENTORUM

E T

S C R I P T O R U M

V E T E R U M.

*Qui aut citati sunt in hoc opere aut praeterea laudati,
expositi, reprehensi, castigati. Illos Numerorum
ordo prior, Hos alter ordo designat.*

A.

AELIANUS 172.
 AEMILIUS *vid.* STOKES.
 AETHICUS 87.
 AËTIUS 160.
 AGATHEMERUS 65. 71.
 AGATHIAS 150.
 ALBERICUS 68.
 AMMIANUS MARCELLINUS
 27. 30. 58. 132.
 24. 54.
 ANONYMUS RAVENNAS
 33. 72.
 24. 33. 73.
 ANTONINI ITINERARIUM
 70. 106.
 22. 33.
 APULEJUS *Medicus* 156. 157.
 160. 175. 178.
 167. 174. 175.

ARRIANUS 104.
 AUCTOR *Chronici Magni Bel-*
 gici 45.
 AUCTOR *Chronologiae Saxoni-*
 cae notatus 122.
 AUCTOR *de Fluminibus* 172.
 AUCTOR *Historiae Landgra-*
 graviatus Thuringiae 45.
 AUGUSTI *Epistolae scriptura*
 defensa 139.
 AVIANUS 175.
 AVICENNA 173.
 AVIENUS 72.
 AURELIUS VICTOR 69. 112.
 121.
 88. 114. 115.
 AURELII VICTORIS *Epitome*
 114. 173.
 AUSONIUS 74. 136.
 121. 122.

BE-

INDEX SCRIPTORUM VETERUM

B.

BEKA 8. 126.
BEDA 50. 69. 87. 123.
122.

C.

CAESAR 49. 50. 54. 55. 56.
65. 70. 96. Ejus Inter-
pres Graecus 70. 96.
CALLISTHENES duo 172.
CASSIODORUS 30.
CASSIUS *vid.* DION.
CATALECTA *Pitboei & Sca-*
ligeri varie emendata &
expolita 110. 111.
CEDRENUS 57.
122.
CHARISIUS 24.
CICERO 36.
CLAUDIANUS 171.
CODEX THEODOSIANUS
136.

COLINUS 8. 11. 21. 68. 78.
111. 119.
3. 4. 68. 98. 131. 132.

D.

DAMOCRATES 151. 154.
DIODORUS SICULUS 50.
DION CASSIUS 55. 56. 65.
69. 70. 79. 82. 86.
99. 109. 113. 115. 116.
124. 138.
83. 112. 113. 114. 165. 170.

DIONYSIUS 72.

DIOSCORIDES 45. 46.
151. 154. 156. 158. 159.
161. 162. 166. 174. 177.

DONATUS 102.

DREPANIUS 121.

E.

EGINHARTUS 7.
ETYMOLOGICUM MA-
GNUM 73.
EUMENIUS 137. 165.
EUTROPIUS 170.
89. Ejus Interpres Graecus
correctus 89.
EUSTATHIUS 70. 74.

F.

FESTUS 35.
FLACCUS SICULUS 106.
FLORUS 54. 101. 105.

G.

GALENUS 159. 160. 178.
154. 159.
GEMMA EXPOSITA 93. 94.
GRAMMATICUS *vid.* SAXO.

H.

HEGESIPPUS 138.
HERODIANUS 6. 88. 112.
113. 114.
HERODOTUS 50.
HORATIUS 105. 139.

INDEX SCRIPTORUM VETERUM.

I.

INSCRIPTIONES 5. 7. 35. 86.
 5. 14. 15. 16. 17.
 21. 22. 23. 24. 25.
 26. 27. 29. 31. 32.
 34. 35. 36. 37. 42.
 58. 59. 60. 86. 90.
 99. 106. 111. 116. 117.
 147.
INTERPRES *Graecus Caesaris*
 vid. CAESAR.
INTERPRES *Graecus Eutropii*
 vid. EUTROPIUS.
JOANNES *Sarisberiensis* cor-
 rectus 85. 86.
JORNANDES 7.
JOSEPHUS 143.
ISIDORUS 66.
 69.
ITINERARIUM ANTONINI
 vid. ANTONINI ITINE-
 RARIUM.
JULIUS CAESAR vid. CAESAR.
JULIUS SOLINUS vid. SOLI-
 NUS.
JUSTINIANI *Corpus Juris* 88.
 163.
JUSTINUS 64. 103. 106.
JUVENALIS 143. 163.

L.

LAPIDES INSCRIPTI vid.
 INSCRIPTIONES.
LIVIUS 101.
LUCIANUS 41. 163.

M.

MANILIUS 105.
MARCELLINUS vid. AMMIA-
 NUS.
MARCIANUS *Heracleotes* 66.
 71. 72.
MARIANUS *Scotus* 23.
MARTIALIS 6. 141. 142. 144.
MELA 55. 65. 66. 70. 79. 87.
 103. 110.

N.

NEOPHYTUS 156. 157. 160.
 162. 178.
 157.
NICERATUS 152.
NOTITIA IMPERII ORIEN-
TALIS ET OCCI-
DENTALIS 29. 30. 38.
NUMMUS expositus 44. 95. 96.
 105.

O.

OLYMPIODORUS 74.
ORIBASII 159. 160. 162.
 177. 178.
 159. 160. 161.
OROSIUS 7. 8. 56. 69. 81. 85.
 121. 122.
 85. 87. 89. 122.
OVIDIUS 135. 140.

PAL-

INDEX SCRIPTORUM VETERUM.

P.

PALLADIUS 15.
PAULLUS AEGINETA 159.
 154. 160.
PAULLUS DIACONUS 150.
PAULLUS OROSIUS vid. O-
 ROSIUS.
PAUSANIAS expositus 97.
PERSIUS 144.
PEUTINGERIANAE TABU-
LAE vid. **TABULAE**.
PHAEDRUS 118. 154.
PLINIUS 12. 13. 20. 25. 26.
 40. 41. 46. 51. 59.
 65. 70. 78. 79. 80.
 88. 90. 96. 103. 135.
 140. 150. 153. 162. 173.
 174. 175. 176. 178.
 6. 15. 41. 42. 48. 49.
 53. 71. 151. 153. 155. 157.
 158. 164.
PLUTARCHUS 135.
POMPONIUS vid. **MELA**.
POSIDONIUS refutatus 127.
PRISCIANUS 72.
PROCOPIUS 55. 69. 150.
 6. 39. 57. 63. 64. 65. 66.
 ejus *Interpres* notatus 66.
PROPERTIUS 6.
PSOSPER 122. 123.
PTOLEMAEUS 31. 33. 41.
 58. 60. 101. 103. 105.
 115.

Q.

QUINTILIANUS 116. 133.

R.

RAVENNAS vid. **ANONYMUS**.
RUTILIUS 138.

S.

SARISBERIENSIS vid. **JOAN-**
NES.

SCHOLIASTES *Persii* 144.
SENECA 110.
SERVIUS 6. 34.
SICULUS FLACCUS 106.
SILIUS ITALICUS 143.
SOCRATES *Scholasticus* 121.
 122.
SOLINUS 6.
 53.
SPARTIANUS 112.
 113. 115.
STATIUS 80. 143.
STEPHANUS *Byzantinus* 60.
 73. 74. 172.
STOKE *Aemilius* 67.
STRABO 50. 53. 56. 65.
 66. 70. 79. 86. 88.
 105. 125. 133. 136. 172.
 12. 127. *Ejusdem* *Excerpta*
 74.
SUETONIUS 32. 51. 56.
 79. 80. 82. 83. 85.
 89. 109. 124. 132. 137.
 138. 139. 140. 143. 153.
 163. 170. 173.
 76. 77. 82. 86. 89. 136.
 139. 171.
SUIDAS 151.

TA-

INDEX SCRIPTORUM VETERUM

T.

TABULAE PEUTINGE-
RIANAE 27. 33. 34.
43. 51. 58. 90. 105.
137.

TACITUS 105.
12. 13. 14. 31.
34. 41. 42. 43. 44.
45. 49. 55. 56. 60.
66. 79. 82. 90. 99.
100. 101. 106. 109. 110.
111. 124. 127. 135. 137.
138. 140. 141. 143. 170.
171.

TEGULARUM *Inscriptio* expo-
sita 15. 16.

TERTULLIANUS expositus 33.

THEODOSIANUS Codex vid.
CODEX.

THEOPHANES 57. 123.

THEOPHASTUS 154.

TIMAEUS 53.

TITIVS PATRICIVS 152.

V.

VARRO 15.
VELLEJVS PATERCVLVS
136.

100. 101.

VICTOR vid. AURELIUS.

VIRGILIUS 25. 35. 50. 171.

VITRUVIVS 97.

ULPIANVS 88.

WITICHINDVS 38.

XIPHILINVS 114. 142.

ZONARAS 55. 69.

114.

ZOSIMVS 7. 57. 121.

13. 14. 70.

INDEX

I N D E X

S C R I P T O R U M

R E C E N T I O R U M.

A.

ACTA LIPSIENSIA 38. 149.
 ALTINGIUS MENSIO 7. 22.
 106. 111. 147. 176.
 13. 26. 27. 28. 31. 32. 39.
 42. 44. 100.

B.

BARTHIUS 28. 80.
 BECANUS *Goropius* 164.
 165. 167.
 BEGERUS 74. 96. 117.
 BERKELIUS 74.
 BEROALDUS 86.
 BETERIUS 36.
 BOCHARTUS 74.
 BODAEUS A STAPEL 154.
 156.
 BOISSARDUS 35.
 BOUHINUS *Casparus* 157.
 BREVAL 2.
 42.
 BROWERUS *Christophorus* 12.
 BRUNOTIUS 97.

BUCHANANUS 38.

33.
 BUCHELIUS 20.
 145.

C.

CABELJAVIUS 175.
 CAMDENUS 2. 5. 6. 15. 32.
 38. 39. 51. 54. 60. 69.
 86. 88. 103. 110. 123.
 5. 7. 13. 15. 120.
 CASAUBONUS 70. 85.
 80. 140.
 CATALECTA SCALIGERI
 109.
 CELLARIUS *Christophorus* 22.
 37. 66. 69.
 115.
 KEYSLERUS 20. 25. 147.
 34. 35. 36. 37. 60.
 CIACCONIUS 96.
 KILIANUS *Dufflaeus* 46. 131.
 CHEVALIERUS *Nicolaus* 3. 92.
 128.
 15. 16. 96. 117. 118.
 CHIFLETIUS 51.
 CHORIERIUS notatus 37.

A a

CLU-

INDEX SCRIPTORUM RECENTIORUM.

CLUVERIUS 17. 22. 36. 42. 51. 66. 128. 152.

26. 48. 50. 51. 63. 80. 83. FUNGERUS 156.

84. 87. 112. 166.

COLERUS 31.

KOLIUS 35.

COMELINUS *Joannes* 157.

CORNARIUS 160.

CORNELIUS *Aurelius* 4. 133. 146.

CUPERUS 20. 24. 25. 26. 37. 117.

26. 31. 33. 34. 35. 102.

D.

DAVISIUS 6.

DAUSQUIUS 6.

DEL RIO 110.

DODONAEUS 155.

DOUSA *Janus* 2. 7. 126.

DUKERUS 101.

DUMBAR 3.

E.

ECKHART *Joannes Georgius*
ab 38.

EMMIUS 45.

EWICHII *Schedae* 27.

EYNDIUS notatus 45.

F.

FABRETTUS 35.
16.

FABRICIUS *Albertus Joannes*
151.

FUNGERUS 156.

G.

GERHARDUS *Noviomagus*
86.

GOLTZIUS 98.

GORIUS 94.

GRAEVIUS 101. 140.

GRONOVII *Jacobus* 97.

GRUTERUS 16. 30. 31. 32. 35.
36. 58. 60. 74. 86. 102.
115. 116. 117.

16.

GUDIUS 7. 34. 35. 59. 86. 99.
16. 60.

GUICCIARDINUS 5. 128.

H.

HAGENBUCHUS 16. 103.

HARDUINUS 97.

HAVERCAMPUS 94. 105.

HEDA 126. 127.

10.

HEINSIUS *Nicolaus* 7.

HESSELIUS 34. 35.

HEUTERUS 60.

VAN DER HOEVE 18.

113.

GROTIUS *Hugo* refutatus.

JU.

INDEX SCRIPTORUM RECENTIORUM.

I.

JUNIUS *Hadrianus* 2. 4. 16.
17. 92. 98. 104. 109.
116.
12. 44. 46. 90. 93. 145. 146.

L.

LEIDIS *Joannes Gerbrandus à*
8. 68. 126. 145.

119.

LEOPARDUS 74.

LHUYDUS 5. 15. 17.

LIGORIUS 34.

99.

LIPSIUS 45.

LOBELIUS 154.

M.

MANUTIUS *Aldus* 6.

MAYERUS 30.

MERCATOR 58.

MIERIS 140.

MUNTINGIUS *Abrahamus* 41.
hujus liber de Herba Britanni-
ca expenditur 149. & seq.

O.

OBSOPAEUS 110.

OCCO 98.

OLIVARIUS explosus 65.

ORTELIUS 5. 17.

109.

OTTO *Everardus* 30.

OUDAAN 11. 78.

P.

PANZIROLLUS 29.

39.

PAPENBROEKIANAE *Sche-*
dae 36.

PARADINUS notatus 36.

PARS 2. 3. 78. 92. 128.

PENNA 154.

PIGHIUS *Stephanus Vinandus*
5. 17. 21. 22. 134. 151.

5. 8. 39.

De PINEDO 74.

PONTANUS *Joannes Isacius*
notatus 81. 145.

PRICAEUS 175.

PUTEANI *Fratres* 5. 78.

R.

RASARIUS 161. 162.

REINESIUS 31. 36. 59. 86. 102.
29. 34. 35. 37. 60.

S.

SALMASIUS 41. 69. 86. 151.

157.

Aa 2

SAL-

INDEX SCRIPTORUM RECENTIORUM.

SALVINIUS 94. 175.

SAXO GRAMMATICUS no-
tatus 67.

SALVAGNIUS 37.

SCALIGER *Josephus* 23. 172.

5.
SCALIGERI CATALECTA
vid. CATALECTA.

SCALIGERIANA EXCERP-
TA 78.

SCHEDIUS 31.

SCHILTERUS 131. 133. 147.
165.

SCHRIEKIUS 17.

SCRIVERIUS 2. 5. 16. 17. 23.
44. 92. 98. 111. 116.
128 147.

42. 134.

SEGUINUS 33.

96.

SMETIUS 17. 21. 32. 35. 145.

SNOIUS 4. 134.

147.

SOMNERUS 51.

SPANHEIM *Ezechiel* 170.

SPONIUS 17. 25. 29. 30. 37. 58.

35. 36. 37.

STEPHANUS *Henricus* 161.

SURITA 22. 34. 80.

T.

TESCHENMACHER 22. 24.
28. 145.

TORRENTIUS 109. 139.

TREVORIUS 150.

TURKIUS 147.

V.

VALESIUS *Hadrianus* 22.

VALESIUS *Henricus* 24. 133.

VELSERUS 33. 43. 54.

VERGILIUS *Polydorus* 123.

VINETUS 86.

VOSSIUS *Gerhardus Joannes*
172.

VOSSIUS *Isaacus* 7. 66. 80. 95.
106.

WESSELINGIUS 22.

INDEX

I N D E X

V O C U M E T R E R U M.

A.

A*Bietinum* & *Arietinum* voces commutantur 175.

Aci id est Auci vel Chauci 89.

Adalgisus 7.

Adcultus 37.

Adminius Cinobellini Britanno-
rum Regis, filius 85. cum
exigua manu in Galliam traje-
cit 56. erravit ad novas sedes,
quaerendas per Galliam *ibid.*
Locum habitandum accepit in
Batavia *ibid.* 124. Adminii no-
minis scriptura defensa 86.

In Africa Romanae litterae in
scholis institutae 136.

Aggeres ad Oceanum an ex ces-
pitibus 7.

Julii Agricolae prudentia 135.
cur ludos litterarios instituit
in Britannia 136.

Agrippinae Germanici uxoris
doctrina laudata 140. Mariti
amans 44. jactavit se militibus
ibid. ejus Praetorium 43. plu-
ra vide de Praetorio in voce
Praetorium. Ea filia fuit A-
grippae, & Juliae; Uxor Ger-
manici *ibid.* Agrippina filia
Germanici, Mater Neronis

44. deduxit Agrippinensem
Coloniam in Ubios *ibid.* ul-
tra sexum erudita fuit 140.

Alba Julia urbs 31. Alba Pompe-
ja 58.

Albion Graecis Britannia dicta
65. unde 6.

Albomanae an Albomani mansio
Bataviae 33.

Alemange apud Colinum an re-
gionem notat 68.

Alemanni Gens ad Moenum ha-
bitavit 68. 121. qui interfue-
runt Saxonum expeditioni in
Britanniam 68.

Alemanniam Galli Scriptores
Germaniam dicunt 68.

Alemannicus dictus Caracalla 112.

Alexandri Magni arae in finibus
expeditionis 103. 104. 105.

Alisma herba 174. Alii damafo-
nion nominant *ibid.*

Amabilis Junianus 23.

Amasis nomen multis fluminibus
commune 32. ad Amisiam Cas-
tra Germanici 45. ad eum Fri-
sii habitarunt 41. pagi Berte
& Cappelberte 45.

Amavi & Ammavi id est Cha-
mavi 90. Ammava id est Cha-
mava 147.

INDEX VOCUM ET RERUM.

- Amstelodamensis fluvius Y & *ἀπ' ὠκεανὸς ἐκπορεύει* quid sit apud Ty 33.
- Angli Britanniam Brittiam nominarunt 74. Insulani ab Anglis Saxonibus nomen acceperunt 45. Anglorum Saxonumque trajectus in Britanniam vix Romanis Graecisque Scriptoribus memoratur 57. quando institutus 123.
- Anglia in Saxonia Germanorum 45.
- Angrivariorum terra 33.
- Anica quid 174.
- Animarum transvectionis ex Britannia fabula 72. 73.
- Annales Germanorum Carmina fuerunt 3.
- Annona non medio Rheni ostio subvecta 13.
- Ἀνδραγαθήματα* cur Britannicam dixerit Neophytus 178.
- In* Antiquis rebus verisimilitudo tantum, quantum ipsa veritas valet 50.
- Antonius vide Caracalla.
- Antoninus Aurelius 42.
- Antonius Praefectus praetorio Galliarum 136.
- Antoninus Superioris Germaniae Praefes 173.
- C. Antonius Valentinus 29.
- M. Antonius Honoratus 24.
- Antunnacum Germaniae Inferioris oppidum 27. 28. cuiusmodi fert lapides 103. ad id Legio XII. castra habuit 16. inventum ibi Herculis Saxani monumentum 36.
- Apollo Belenus 86. Grannus Magounus 38. radiata corona insignis 117. Apollinis simulacrum 96.
- Appulejus Paetulus 34.
- Aquae segestae atque aliae 137.
- Aquileenium Deus Apollo Belenus 86.
- Arae designabant Imperii & expeditionis limites 102. Arae multae ad Rhenum diversis consecrantium causis 102. Aram ad Rhenum non condidit Drusus 101. Ara Brittenburgi ad Rhenum quando sacrata 102. quare posita 106. ea ad finem Romani Imperii signandum est posita 103. Arae hujus & Brittenburgi paria fata 99. adde in voce Brittenburgus a Brinione disiecta est 111. Ara & Pharus in Cantii littore 103. Arae Alexandri Magni 103. 104. 105. in ejus nummis 105. eae terrarum orbem designant *ibid.* Arae Caesaris *ibid.* Aras five columnas Bacchus in India posuit *ibid.* Ara Drusi ad Visurgim 101. eam Arminius evertit 111. Arae Philaenorum 103. Arae Sestianae in Hispania *ibid.* Arae Romanorum a Germanis everstae 100.
- Aragisus 7.

Ar:

INDEX VOCUM ET RERUM.

Arborum & Plantarum imagines
nummis exhibitae 170.
Arietinum & *Abietinum* voces
commutantur 175.
Armamentarium fuit Romburgus
III. non fuit Brittenburgus 5.
Non etiam praetorium Agrip-
pinae 44. Armamentarium hoc
testificans lapis inventus ad
Romburgum 5.
Arminius evertit aram Drusi III.
Armoricana regio 67. in ea an
Maximus tyrannus Britannis
fedem dederit 121.
Arx Britannica 5. Arx Britonum
4. vid. in voce Brittenburgus.
Arciburgium 24.
Afininis auribus rex 145.
Auci dicti Chauci 89.
Aufana vel Aufava 33.
Aufania Dea eadem quae Taufana,
a Marfis culta 32. Aufaniae
Matronae in multis locis
cultae *ibid.*
Augusta Bagiennorum 58.
Augustae Matres id est Lugdu-
nenses 37. Augustae nomen
tributum Ildi 31. & Urbi Lug-
duno in Gallia 37. Augusta
Treverorum Urbs 36.
Augustodunensis Schola 137.
Augusti Dii omnes dicti 37.
Augustus in Castris declamavit
139. Augusti turris, Pharus
ab Augusto excitata 79.
Aunuba Mons 33.
Aurelii Antonini Consulatus III.
& Trib. Pot. XVI. conveniunt.
42.

C. Aurelius Quintus 35.
Aur. Verecundus 60.
Aurelii Veri Trib. Pot. II. & Cof.
II. 42.
Auris Batava cur Martiali taxata
141. Aures grandes cavilla-
tionibus obnoxiae 144. Auri-
bus Afininis Rex Elinus 145.
Aus pro Avus 26.
Aufava mansio defensa adversus
Cuperum 33.

B.

B & V litterae commutantur
26. 34. 175. hinc *bibo* pro *vi-
vo*. *conbenit*, *convenit*. *bidit*,
vidit. *ibid.*
Bachus aras five columnas posuit
in India 105.
Baeti id est Batavi 7. 15.
Bagiennorum Augusta 58.
Barbari suspectos habuerunt Re-
ges, Romanorum disciplinis
imbutos 135. Barbarorum no-
mina in *o* & *us* terminabant
Latini 7.
Barce Urbs ab Alexandro condita
ubi 104.
Barden - Garven quid 131. Lu-
dum litterarium significat, in
quo Bardi docebant 133.
Bardi apud Gallos pueris Poëta-
rum scripta enarrabant, & li-
berales artes exponebant 133.
Cur *Meisters* dicti *ibid.* non
adhibiti ad sacrificandum 132.
honesto loco fuisse habitos
contra

INDEX VOCUM ET RERUM.

contra Henr. Valesium ostenditur 133.
 Bassus & Gentianus Consules 29.
 Batava auris cur Martiali taxata. 141. 144.
 Batavi Batti dicti, an & Batavones 7. dicti etiam Baeti 15.
 Batavi Galliarum portio 42.
 forma proceri, auribus prolixis, grandibusque membris & artubus 144. 145. fortius facere, quam dicere didicerunt 142. Romanis disciplinis exculti 137. plurimi civitate Romana donati 138. Corporis custodes Principum Romanorum fuerunt 137. insignes fuerunt Romanorum nominibus 138. Romana militia in longinquas terras abducti 57. nomen fecerunt Urbi in Vindelicia *ibid.* Batavi & Germani Herculi tanquam nutricio Deo liberos suos commendarunt 147. Batavis Martialis Poëta invisus ob profligatissimam adulationem 142. Veleda iisdem Dea invisa 143. invisus etiam Domitianus 142. 144. An is Imperator in Batavos moverit 173. ex Batavis electi Equites Singulares 70. in Batavorum insula ludus litterarius institutus 133. quando ea schola instituta 140. videtur excitata a Germanico *ibid.* cur instituta 138. in ea litteris imbutus videtur Caligula 140.

etiam Insulani & Germani *ibid.* in Batavorum insula Germanicus cum uxore & liberis multum versatus est *ibid.* In ea Forum Hadriani 138. Caligula in ea vendidit Sororum instrumenta & veterum aulae suppellectilem 138. hic Imperator instituit in ea expeditionem ridiculam 81. cur eam elegantius exornatam voluerunt Romani Principes 137. ornamenta recensentur, Toga, Balnea, Porticus *ibid.* in Batavorum insula Isis culta 31. in ea habitarunt Caninefates 23. Batavorum cohors praesidia egit in Arce Britannica 15. Batavorum ripae superbis extructionibus exornatae 138. Batavorum comae in nodum collectae 51. 145. Fabulae in Chronicis atque Annalibus Batavorum confutatae ex rebus veris 146.

Batavia Germaniae Inferiori accensita 23. Bataviae antiquae facies sub Principibus Romanis non horrida fuit sed amœna 138. in ea crebri Romanorum delectus 138. quibus est exhausta 69. in eam Britannos Adminius rex adduxit 124. in ea binae militares viae 138. Bataviae antiquae mansiones 33. Ea negotiationibus aperta deductis fossis 138. Negotiatoribus Romanis abundavit 138.

INDEX VOCUM ET RERUM.

138. in ea Classis Germanica, quae & Britannica *ibid.* Legionum, Alarum, Cohortium Castra *ibid.* in ea plurimi nummi Domitiani inventi 143. De trajectus spatio inter Bataviam & Britanniam non convenit Scriptoribus vetustis 71. Bataviam an adierit ante Severus Imperator, quam in Britanniam est transgressus 113. in Batavia non quaerenda Britia Procopii 63. Bataviae aut Rhénolandiae non conveniunt, quae Procopius de muro per regionem ducto 69. Britannorum in Batavia cur nulli Scriptores Romani meminere 57. Batavia occupata a Barbaris neglecta est Scriptoribus Romanis 126. in Batavia habitarunt Saxones 67. in Bataviam Britanni a Maximo Tyranno non sunt ducti 123. Non etiam expeditione Saxonum in eam Insulam. Batavica Britannia 11. Batavicarum rerum Scriptores nonnulli notati 44. 106. eorum joculares originationes 28. non satis perspectam habuerunt Germaniarum rationem 22. Bataus pro Batavus 26. Batti id est Batavi 7. Belenus Apollo 86. alio nomine Tibilinus dictus 33. Belgicae non accensebatur terra

Frisiorum 153. Belgicae secundae Dux 67. Belgium male pro Hollandia, Frisia & Gallia Belgica ponitur 170. Bellinus nomen Libertorum in Gallia 85. fuit & hoc nomen frequens in Britannia 86. Bentheim 8. Berdum id est Bertheim vicus Frisiae Orientalis 45. Bergendala agri Clivenfis 22. Bergendalense sacrum 36. Lapides Bergendalenses expositi 24. 35. 58. 102. li non omnes inventi in Ducatu Clivenfi sed undique conquisiti a Mauritio Principe 36. Bericus Britannorum Dynasta Claudium Imperatorem in Britanniam evocavit 56. Berigtenburg 17. Berte vicus Frisiae unde dictus 45. Bertheim pagus non Veterheim dicendus 39. Berton id est Britannus lingua Britannica 38. Betae herbae comparatur Britannica 160. Betasii populus Galliae Belgicae 26. Betera id est Vetera 24. vid. Castra Vetera. Betonica quomodo Romanum nomen dicatur Dioscoridi 157. 158. Betonicae species Britannica 156. Beurтина 24. 33.

Bb

Bi-

INDEX VOCUM ET RERUM.

Bibere pro Vivere 175.

Biberum oppidum ad Rhenum
29.

Bibienfes Vicani 29.

Bibo id est vivo 175.

Bingium Germaniae Inferioris
oppidum 27. 28. 29.

Birten vel Berten pagus Ducatus
Clivenfis, dictus a Brittis vel
Britannis 38. dictus etiam Bert-
heim vel Britheim *ibid.*

Bonna Germaniae Inferioris op-
pidum 27. 28. ad Bonnam
habuit Castra Legio I. 16. 116.
vid. Leg. I.

Bononiensis in Gallia turris non
fuit Pharos Caligulae 88.

Bord 46.

Bourtange in Frisiis palus dicta
a Britannis 45.

Bradua & Varus Consules 35.

Brentii 74.

Bret cespes cur dictus. Bret &
Brit differunt 165.

Bretansche Heide a Britannis no-
men habet 45.

Breton id est Britannus lingua
Britannica 38.

Βρετανία Olympiodorus an Brut-
tiam dixerit 74. *οἱ ἐν Βρεταννίᾳ*
non Britanni sunt, sed Bri-
tanniciani exercitus 122.

Brettas Britannas feminas dicunt
Galli 38.

Bretten Hannoniae montes a
Brittis 51. Bretten Urbs Pala-
tinatus a Britannis nomen ac-
cepit 39.

Bretti Britanni dicti a Witi-
chindo 38.

Brettia Insula 73.

Brettii id est Brittii 74.

Brettium fluvii nomen in Insula
maris Hadriatici 60.

Bretton Cap in Anglia 38.

Brettotia Hadriatici maris Insula
60.

Breucomagus ad Rhenum an con-
dita sit a Breucis 58.

Breucorum Cohors 3. 8. 58. 59.
an Breucomagum ad Rhenum
condiderit 58. hiberna habuit
ad Rhenum *ibid.* Breucorum
Cohortis praefectus *ibid.*

Brianni ignotus populus 48. 50.

Brigantes in Hibernia, Vindeli-
cia atque Hispania 60.

Brieten quid lingua Frisica 156.

Brinio Dux Caninefatum 43. a
Claudio Civili in societatem
belli pertractus III. Ejus
res gestae *ibid.* incitatus a
Claudio Civili defecit a Roma-
nis 99.

Brit id est Britannus 38. Lingua
Britannica antiqua versicolo-
rem significat 6. Lingua Frisi-
ca terrae cumulum 166.

Britange unde nomen 165. an
olim Britangel dicta *ibid.*

Britanni unde dicti 5. dicti Brittii
& Brittones quos nonnulli ma-
le distinguunt *ibid.* sua dialecto
Bretton dicti 38. cur picti di-
cantur Martiali 66. vitro sese
inficiebant 6. *αὐτοχθόνες* fue-
runt

INDEX VOCUM ET RERUM.

runt 54. foecundabant agros
Creta 15. an navibus vimineis
usi 53. quibus navibus in Gal-
liam & Germaniam trajecerint
ibid. prisci non agros colue-
runt 55. non tectis utebantur
56. Britannorum populi mi-
nuti suos reges habuerunt 55.
Eorum quotidiana inter se la-
trocinia *ibid.* Eorum dynastiae
complures 56. Britannorum
Rex potens Cassivellaunus &
Cinobellinus 56. Regina Bun-
duica, Dux in bello 55. 56.
Britanni antiquissimi utrum ex
continente in Insulam, an ex
Insula in continentem trajece-
runt 53. Britanni sedes suas
migrarunt extra Insulam 53. &
seq. Britannorum migrationes,
quia paucorum fuerunt, His-
toricis praetereuntur 57. Gallis
& Cimbris misti Italiam, Grae-
ciamque vastarunt 54. bellis fi-
nitimorum victi ex Insula de-
migrabant 56. auxilia Gallis
misere 55. in Germania &
Gallia confederunt 20. 45. 47.
48. 50. in Hispania 60. in Ba-
tavia 56. 124. quo tempore in
eam sive Rhenolandiam com-
migrarint 119. 123. an utram-
que ostii Rhenani medii ri-
pam tenuerint 44. in Cliven-
sem Ducatum ducti quo tem-
pore 123. Britanni per Germa-
niam cur Plinio & Historicis
Romanis indicti 46. Britanni

non a Maximo Tyranno in
Bataviam ducti 123. non a
Saxonibus ejecti ex Insula con-
federunt in Batavia 119. ma-
trimoniorum foecunditas apud
Britannos 55. eorum promif-
cuae uxores 55. Britannis non
convenit imperitia equitandi
79. Britannorum more Hiberni
vivebant 56. a Britannis Roma-
ni in Insulam exciti 56. in Bri-
tannos quare sibi imperium
Rex Francorum adsciverit 69.
Britannorum cohortes Romana
militia in alias terras traductae
57. Britannorum Vexillationes
an Brittenburgum tenuerint 16.
Britanniae etymon 6. Britannia
per E scribitur a Graecis 45.
item T geminato 7. Latini
contra Syllabam ejus primam
corripiunt *ibid.* nonnullis per
P scripta *Pritannia* 72. Bri-
tanniae vocis varia scriptura 6.
168. Britannia Graecis Albion
dicta 6. 65. Britanniae nomen
Insulis Britannicis omnibus tri-
butum 71. Britannia a Proco-
pio Brittia dicta 63. 64. & seq.
67. 73. dicta etiam microcos-
mus *ibid.* Britanniae nomine
Procopius Hiberniam designat
65. caussa hujus appellationis
investigatur 71. Britannia me-
dia inter Hiberniam & Thulen
66. Britannia & Hibernia situ
non multum dissimiles 65. cir-
ca Britanniam Insulam Vetusti

INDEX VOCUM ET RERUM.

Scriptores crebro errarunt 73. Britanniam & Scotiam murus seu Vallus sejungit 69. in Britanniam quatuor trajectus ex continente sive Gallis 88. in eam quomodo navigatum ab Rheni ostiis 12. Britannicae Gallia proxima est ad Gessoriacum 50. Britannia objecta Rheni ostiis 66. ad Rheni ostia visu potuit contingi ex sententia Strabonis 87. De Britanniae & Rheni interjecto spatio non convenit inter Scriptores vetustos 70. 71. Non etiam inter eosdem convenit de spatio inter Britanniam & Hiberniam 70. Britannia cur dicatur extra terras posita 155. fuit ignota Romanis ante Caesarem 53. spectata primum a Caesare 110. aperta est a Claudio, domita a Domitiano & Severo 33. 110. de ea scripsit Caesar se alium terrarum orbem invenisse 165. Claudium Imperatorem in Britanniam Bericus Britannus vocavit 56. Is Imperator Gessoriacum in Britanniam trajecit 51. Insulae ejus ratio parum perspecta fuit Romanis Graecisque Scriptoribus aetate Justiniani Imp. 150. hominibus abundavit 54. in eam quando instituta fuerit Anglorum Saxonumque expeditio 123. Ex eo tempore Britanniam incolue-

runt tres potissimum Nationes, Brittones, Angli, Frisones 67. in Britanniam nulla ratio Gallos compulit 54. Anglorum Saxonumque trajectus Graecis Romanisque Scriptoribus indictus 57. in ea Insula cur Scholas Romanarum disciplinarum, & humanitatem instituerit Agricola 136. 137. frequens in ea Bellini nomen 86. ex ea opera fictilia ad Brittenburgum adportata 17. de Animarum transvectione ex Britannia Fabula 72. 73. Britanniae nomen videtur fuisse Rhelandiae 11. inde Britannia Batavica *ibid.* & Egbertus de Britannia Episcopus Trevirensis *ibid.* Britannia Saxoniae pars in Germania 45. Britannica Arx vid. Brittenburgus. Britannica Classis etiam Germanica appellatur 138. ostium Rheni occidentale ingressa 12. Britannica Domus vid. Brittenburgus. Britannicae herbae etymon ab Apulejo profectum 174. non a *brit* colore variegato dicta 46. sed a Britannis in Frisia habitantibus 40. 47. ea herba in Frisiis inventa 40. 41. ejus descriptio *ibid.* quomodo eam describat Neophytus 157. cur non de illa eadem tradiderint Dioscorides, Oribasius, Galenus,

INDEX VOCUM ET RERUM.

lenus, Paullus 159. ignorata Theophrasto 154. qui de illa scripserint 157. Dissertationem vel librum singularem de ea scripsit Abrahamus Muntingius 41. quem ad examen revocatum vide 147. & seq. ea herba innotuit demum Romanis tempore Germanici Caesaris 151. 153. 154. non a Plautio, Britanniae Praefide ostensa Claudio Imp. 170. ab hujus triumpho alienissima 171. qui locus ei Romae datus 172. eam divinis, sed fictis laudibus effert Muntingius 169. fabula haec Muntingiana expenditur *ibid.* & seq. male herbis Magicis accensetur Britannica 152. Britannicae vires 40. 41. ejus folia nigra, atque inde *Ανθεμαβόρα* dicta 178. folia ejus similia Lapatho 160. Britannicae & Lapathi differentia 159. 177. Britannica quando florescat 178. flores ejus Vibones dicti 163. ipsam herbam Vibonem nominat Apulejus 175. ea comparatur Betae 160. fuit species Betonicae 156. Britannica Muntigii an Lapathum 157. Britannicae veteris & Muntigianae comparatio & differentia 177. Britannica non est herba cochlearia 46. nata forte non procul a Brittenburgo 44. male a Plinio ex Britannicis insulis mitti dicitur

155. ejus amissio quando Romanis periit 174. an perierit Gothorum & Normannorum irruptione 173. an eam Avicenna denuo demonstraverit 173.
 Britannica & Gallica Lingua vetusta congruunt 6.
 Britannica Turris 5.
 Britannicarum rerum Scriptores fuerunt Druidae 54. earum rerum imperiti fuerunt Graeci Latinique Scriptores sequiore aevo 57.
 Britannicum Castrum 4.
 Britannicum Littus quale & ubi 45.
 Britannicus Morinorum Portus 51.
 Britheim 5.
 Brithyl 6.
 Britomarus Rex Infubrum an Britannus aut Boius 54.
 Brittae Matres 20. a Brittis vel Britannis nomen habent 38. earum cultus quando coepit ad Rhenum 123.
 Britte lingua Frisica Cespes 4. 46.
 Britten Britanni dicuntur nunquam ab Hollandis 39.
 Brittenbergi in Frisiis unde nomen habent 166.
 Brittenburgi descriptio & imago depicta 2. nomen accepit a Brittis accolis 12. non vero a brittis id est cespitibus 7. 46. cetera ejus etyma explosa 166. 167. quibus nominibus appelletur

INDEX VOCUM ET RERUM.

letur a scriptoribus 4. 7. 8. non a Germanico extructa 156. a Claudio Imperatore fundata, a Brinione Caninefatum Duce diruta, a Septimio Severo reparata, a Caracallo dedicata 97. non condita a Britannis 3. 4. ejus situs 166. fuit in terra Caninefatum 99. dextra an sinistra Rhēni ripa 43. castellum fuerit, an hiberna cohortium 99. an statio Britannicarum Navium 12. an vestigal ad eam pensum *ibid.* non fuit armamentarium 5. 44. 166. arx haec everfa a Brinione 111. ab aquis an ab hostibus vastata fuerit 126. fluctibus merfa verticem diu exseruit 11. quoties dein spectata fuerit 128. fata ejus reliqua 125. ejus mentionem qui chronici fecerint 126. Brittenburgus & Turris Phari differunt 78. 79. Brittenburgi parietibus cur Rhēni facies inserta 97. ad Brittenburgum vicus 10. ad arcem hanc ara inventa, quae destinata a Caligula, dedicata est à Claudio 108. coepta reparari a Septimio Severo, dedicata est a Caracalla 113. Arae hujus & Brittenburgi paria fata 99. monumenta Legionum ad Brittenburgum inventa 16. ut Leg. VIII. ut & X. nec non XII. 16. 92. item XXV. XXX. 16. in ea Cohors Batavorum praesidia egit 15.

Lapis ad eam inventus expositus 104. 116.
Brittenland Britanniam nominant Hollandi 39.
Brittensche vel *Brittansche Heide* 165.
 Brittenfis Praefectura 39.
 Britti id est Britanni 5. 38. Brittorum vel Britannorum populus in Frisia confedit 43. item ad Castra vetera in Ducatu Clivenfi 38. Brittorum III. Cohortis Tribunus *ibid.*
 Brittii id est Bruttii 74.
 Brittium in Lusitania 60.
 Brittones & Britanni non differunt 74. Brittones frequentius quam Britanni dicuntur sequiorum aevorum Scriptoribus *ibid.* Brittones sub dispositione magistri Militum per Illyricum 57. item sub dispositione Ducis Thebaidos *ibid.* nec non sub Magistro Equitum Galliarum *ibid.* Brittonum Cohors in Bavaria 59. Brittonum Flavia *ibid.* Brittonum Arx 4. ala 1. Fl. *ibid.* Ordo sed male 60. Vexillatio 15.
 Britzum vicus Frisiae ad Lavicam amnem 45. ejusdem nominis vicus in Britannia *ibid.*
 Brixia 60.
 Brutte Cespes 46.
 Bruttii Brittii dicti 74.
 Buetenburg 17.
 Bunduica Britannorum Regina, Dux in bello 55.

Burgi

INDEX VOCUM ET RERUM.

Burgi habitacula & castella per imperii limitem dicta 8. *Burch te Britten* 4. *Burgstraet* Neomagi unde dicta 8.
 Burdegalensis Schola 136.
 Burgundio & Burgundius 7.

C.

Cabo finis terrae 103.
 Caesaris Arae 105.
 Caesar vid. Princeps.
 Julius Caesar spectavit tantum Britanniam 110. dimissis ceteris Medicum secum retinuit 163. in castris litterarum studiis vacavit 139. eum Trinobantes & alii in Britanniam acciverunt 56. primus Romanorum Britanniam intravit 165.
 Cajetae fuit Pharus 80.
 Caledones & Caledonii non differunt 33.
 Caligula Graecis duplicato L scribitur 79. hoc jocularis nomen natum in Castris Germaniae Inferioris 79. eo potissimum in Batavia dictus *ibid.* multum versatus est in Batavia *ibid.* locum habitandi in Batavia dedit Adminio 56. in Batavorum insula instituit expeditionem ridiculam 81. non ea in Germaniam instituta 88. 89. ab expeditione ridicula

non in Galliam rediit ad Morinos 81. 82. 83. in Batavorum insula fororum ornamenta & suppellectilem vendidit 138. in schola in Batavorum insula litteris imbutus videtur 140. quando destinavit aram Brittenburgicam 108. praelium in Germania nullum commisit 89. non Sueviam adgressus *ibid.* Alexandrum imitatus in ara Brittenburgica destinanda 109. ob memoriam illaetabilem ejus nummi aerei aboliti *ibid.*

Callae turris 11. hoc nomine dicta Pharus ad medium Rheni ostium 78. nomen Callae est contractum ex nomine Caligulae 79. Turris illa fuit in crepidine littoris ad Oceanum *ibid.*

M. Campanius 59.

Campestres Deae 35.

Caninefates Plinio dicti Cannunifates 42. Caninefates in Batavorum insula habitarunt 23. inferiorem ejus insulae partem tenuerunt 42. Caninefates & Frisios medius Rheni alveus distinxit *ibid.* Caninefates Galliarum portio *ibid.* Eorum dux Brinio 43. Eos Tiberius domuit 139. Druso mortuo demum domiti a Tiberio 100. Caninefates Romanis disciplinis exculti 137. fuerunt corporis Custodes Principum Romanorum *ibid.* in eorum terra Brit-

INDEX VOCUM ET RERUM.

- Brittenburgus 99. in eorum regione fuit Praetorium Agrippinae 43.
- Cantium Regio Britanniae 88. in Cantii littore ara & Pharus 103.
- Cap Bretton* in Anglia 38.
- Capitolium quid 171.
- Cappelberte vicus Frisiae unde dictus 45.
- Capreenfis Pharus 80.
- Caput in nummo quid designet 95. caput tam fontem, quam ostium fluvii notat 96. caput barbatum Rhenum aut ejus ostium designat 93.
- Caracalla Alemannicus dictus 112.
- Cenicus est dictus ridiculo nomine 113. quando Germanicus sit cognominatus 112. Lucanicus dici voluit *ibid.* patre vivo jam Germanicus est dictus *ibid.* Ejus Tribunitia potestas XVIII. convenit Cos. IV. & Imp. III. 111. dedicavit aram Brittenburgicam 113. ejus tempore Cohors Batavorum praesidia egit in Brittenburgo 15. quibus Consulibus cum fratre est imperium auspicatus 30.
- Carmina Annalium genus apud Germanos 3.
- Carnuntum Pannoniae 30. Carnutum Pannoniae & Galliae Spartianus confudit 115. Praefectus Leg. XIV. G. Carnunto 30. Praefectus Classis Hestriae Carnunto *ibid.*
- Carvo Mansio Bataviae antiquae. 33.
- Cassivellaunus Rex potens in Britannia 56.
- Castella Romanorum in sinistra Rheni ripa 43. per Castella ad Rhenum Cohortes praesidia agebant 15.
- Castologi populus Galliae, soli Plinio memoratus 49.
- Castra & exercitus Romanorum non fuerunt sine medico 162. in castris etiam Musis & litteris vacabant Romani 139. 140. Castra Germanici vide Germanici Castra 45. Castra Herculis vide Hercules. Castra Vetera 28. Castra vetera an Colonia Trajana & Castra Ulpia 22. Castra Vetera an Vetterheim dicta 8. ad ea Castra vetera tetendit legio XXX. 16. ad ea Castra Vetera Lapis Matrum Brittarum erutus 21. ad ea Claudius Civilis fugatus *ibid.* & 22. Castra Vexillationum & Cohortium 41. Castrum Britannicum 4.
- Cauchi populus Germaniae 26. Eorum Insula non extra terras rejecta 164.
- Causae recensentur, quibus adicti Britanni Insulam reliquerunt 54. ad Catwicum etiam alius vicus 11.

INDEX VOCUM ET RERUM.

- κέλται Germani dicuntur Dioni 112.
 Cenchrius amnis 97.
 Kennemers populus Hollandiae, an a Cennis dicti 112.
 Cenni non gens Gallica, sed Germanica *ibid.* an Kennemarii *ibid.* a Cennis devictis Caracalla Cennicus vel Cenicus est dictus ridiculo nomine 113.
 Kerlburg Austriae videtur esse Quadriburgum Pannoniae 30.
 Cernenfes Sylphium in nummis exhibuerunt 170.
 Chaci dicti Chauci, Auci & Aci 85.
 Chamavi etiam Amavi dicti 80.
 Chatti victi a Galba dein Imperatore 108.
 Chauci ad Rhenum 90. dicti etiam Chaci & Aci 189. Chaucos submovit Corbulo 109.
 Chaucorum sedes ad Rheni medium alveum 51.
 Cheruscorum dux Inguiomarus 100.
 Chronicorum auctores plerique Monachi & indocti 126. fabulosi sunt 3. eorum auctoritas in rebus antiquis 98.
 Chunni, Hunni, Unni appellabantur 90.
 Cimbri Oceani eluvie a patria exclusi 127.
 Cinobellini Britannorum Regis Pater 86. ejus filius Adminius 85.
 Civis Trajanensis vide Colonia Ulpia Trajana.
 Classis Germanica seu Britannica per Rheni fluentia navigabat 138. Classis Histriae praefectus Carnunto 30.
 Claudius Imperator ante imperium missus in Germaniam ad gratulandum Caligulae 109. Imperator factus bellum Germanicum continuavit 108.
 Gessoriaco in Britanniam trajecit 51. Britanniam aperuit 111. Eum Bericus in Insulam evocavit 56. Non vidit Britannicam herbam in Britannia 170. quando triumphum egit 109. ab Ejus triumpho Britannico alienissima fuit Britannica herba 177. aram Brittenburgicam dedicavit 108. an in Batavia fuerit versatus 170. neglexit Frisiam 171. Claudii auris notata Persio 144.
 Claudius Civilis ingenio solerti fuit 141. cur Romano nomine dictus sit 138. 139. de Romanorum delectibus queritur 57. Brinionem invitavit ad defectionem 99. bellum concitavit Romanis 111. ad Castra Vetera clade adfectus 21. ubi Classem instruxerit 14.
 Cliviae an fuerit Maenianae, schola Eumenii Rhetoris 137. in Clivensem Ducatum quo tempore Britanni venerint 123. Clivensis agri Bergendala
 Cc

INDEX VOCUM ET RERUM.

- dala 22. 27. Clivensium Magistratum cura in conservandis monumentis antiquis 36. Clivensis Ducatus oppidum Santen 38. Ejus pagus Birten vel Berten a Brittis vel Britannis *ibid.* Ejusdem vicus Luddingen 31. & vicus Qualburg 27. Coadulfaveris nomen oppidi Germaniae inferioris, sed corruptum 24. 33. Caelius Marcellus 102. Cohortes Imperatorum Romanorum in Castris, ex doctis viris constabant 139. 140. Cohortium praesidia agebant ad Rhenum 15. Cohors Baetorum *ibid.* Cohors III. Breucor. 59. VIII. Breucorum 58. Cohortes tertiae Brittorum Tribunus 38. Colonia Agrippinensis 44. Colonia Ulpia Trajana in Lapidibus notata C. V. T. 23. ejus Coloniae Sevir Augustalis *ibid.* an ea Castra Vetera & Ulpia 22. Ejus civis 24. Colonia Trajana Ulpia qualem Scholam habuerit 134. Colossus Neronis 172. Columnae Herculis ad quid statutae 104. Columna Rheginorum 106. Columnae fines Regionum terminabant *ibid.* Columnas sive aras Bacchus in India posuit 105. Columnae duae duas terrarum partes designant *ibid.* Comes provinciae Retiae 39. Conanus 120. *Conbenit* pro *convenit* 175. Confluentes urbs ad Rhenum 29. Corbulo quando Chaucos submovit 109. jussus ab Imperatore Claudio refert Romana praesidia cis Rhenum 171. Carbulonis Fossa 12. Cornicular. Leg. Leg. XXX. V. V. 36. Corona nautae & naves ornabantur 104. Corona navalis qualis 171. ea Augustus Agrippam donavit *ibid.* Corporis Custodes Principum Romanorum fuerunt Batavi, Caninefates, Frisii 137. Cotys Thraciae Rex litteris Romanis & Graecis insignis 135. Creta id est Argilla 15. Cretam Galli Margam dicunt *ibid.* ea Galli & Britanni foecundabant agros *ibid.* Cretarius Negotiator 15. Cretenfes palmam in nummis praetulerunt 170. a Cretenfibus ortas Phrygas quomodo ostenderit Virgilius 50. Criticis codicum MSS. consensus est indicium *γνησιότης* 161. Cultus Romanus in Provinciis susceptus viris prudentibus censebatur pars servitutis 141. Cynobellinus vid. Cinobellinus 86.

INDEX VOCUM ET RERUM.

D.
Daciae colonia Sarmizaege-
 thusa 31.
 Dalmatiarum Matres 32.
 Dalmatiae Equites Saxonum lit-
 tus tuiti 67.
 Damafonion herbam nonnulli A-
 lisma dicunt 174.
 Danubius ab Ἀννὸς dictus 33.
 credebatur in diversa maria
 exire 95. Danubii ostia diver-
 sa, capitibus designata 96.
 in Danubium exit amnis Rha-
 bon 31.
 Δασύτερον quid? 154.
 Dea Fana 33. Dea Hludana 31.
 Dea nulla Lutatia Sueva 35.
 Deae Malvifae 60. Dea Neha-
 lennia 14. Deae Quadriviae
 an in monumento Pedernel-
 lenfi 30. Deae Sylveae seu
 Sylvestres & Campestris 35.
 Decurio Interamn. Quinquennal.
 34.
 Deucalidonii nomen an corrup-
 tum apud Ptolemaeum 32.
 Dianae monumentum posuit Ju-
 nianius Amabilis 23.
 Dicaledones iidem qui Caledonii
 33.
 Dii omnes Augusti dicti 37. Dii
 Manes vide Manes. Dii Qua-
 drivii 20. Dii topici non culti
 extra regiones 31. Deorum
 Gentilium simulacra in Bata-
 via confregerunt Christiani 126.

Dijove id est Dijovi antiqua scrip-
 tura 116.
 Diocletianus instituit Valeriam
 Provinciam in honorem filiae
 Valeriae 30.
 Divitensis lapis expositus 25.
 Dnieper id est Nieper fluvius Sar-
 matiae sive Poloniae 33. olim
 Borysthenes dictus *ibid.*
 Dniester id est Nieper fluvius
 Sarmatiae olim Tyras dictus
 33.
 Domitiani memoria damnata 143.
 Domitiani Dacica victoria irri-
 fa 142. Domitianus invisus
 Batavis 142. 144. an in Bata-
 vos moverit 173. Domitiani
 nummi plurimi eruuntur in
 Batavia 143.
 Domus Britannica 5.
 Donius Sextus an Septimius 37.
 Dorcades id est Orcades 33.
 Dorestati in nummis Madelinus
 145.
 Druidae rerum Britannicarum
 Scriptores 54. apud Gallos
 quid curarint 132.
 Drusi ara ad Visurgim 101. eam
 Arminius evertit 110. 111. Dru-
 sus non aram condidit ad Brit-
 tenburgum 100. non etiam a-
 ram ad Rhenum 101. Drusi
 Cohors ex doctis viris consta-
 bat 139. Drusi moles 12.
 Duissteen qualis 103.
 Dullartus pagos undis obruit
 45.
 Dunen colles ad Oceanum 166.
 Cc 2 Dux

INDEX VOCUM ET RERUM

Dux Belgicae secundae 67.
Dux Pannoniae 30.

E.

E & i commutantur 38. 116.

Egbertus Episcopus Trevirensis
Egbertus de Britannia dictus
II.

Egbertus Mediolacensis Abbas
ibid.

El antiqua Germanorum lingua
aquam significat 165.

Elini (qui Rex Asininis auribus
fuisse dicitur) fabula exponi-
tur 145. Elinus non invenitur
in nummis *ibid.*

Emtinchii Villa Velsena 21.

Ephesii Montem Piona & am-
nem Cenchrium nummis ex-
presserunt 97. ΕΦΕCΙΩΝ ΠΕΙΩ
in nummis quid 96.

Equites singulares ex Batavis e-
lecti 70.

Euhagae five Vates praefuerunt
Sacris apud Gallos 132.

Etyma vid. Originationes.

Evitanum Mansio Bataviae, sed
corrigendum Levesanum 33.

F.

Fabula de Britannicae honori-
bus expenditur 169. & seq. fa-
bula Herculis Ischyronis 147.
fabula Dei Monischyri 146. fa-
bula de animorum transvectio-
ne ex Britannia 72. 73. fabu-

lis Chronica inquinata 98. fa-
bulis nonnunquam vera &
utilia continentur 146. fabu-
losis non omnis prorsus fides
deneganda 98. fabula Elini
Regis 145.

Fagnae Villae Mater 35.

Fana Dea Germanorum & Gallo-
rum 33. Fana Dea podagram
inmittit *ibid.*

Faor pro Favor 26.

Felix Sex Secund 23.

Figlinae complures in Germania
16. in iis Romani milites ope-
ra faciebant *ibid.*

Fines regionum Columnae termi-
nabant 106.

Flavia Brittonum 59.

Flavius Severus 27. 28.

Fletio Mansio Bataviae 33.

Flevum inter & Helium habita-
runt Frisiabones 26. Frisavi
dicti *ibid.*

Flumina, certe eorum ostia, de-
signata capite barbato 93. flu-
vii fons & ostium caput dici-
tur 96.

Fons aquae dulcis in Frisiis 40.
ejus fata 41. 156. fontes exa-
ruerunt 41. sic fons Oldeborn
in Frisia 176. fontes perrari
in Frisia *ibid.*

Forum Hadriani in Batavorum
Insula 138.

Fossa Corbulonis 12.

Franci inter Amalin & Rhenum
Galliam invaserunt 67. Inde
Frisii aliquando Franci dicti

INDEX VOCUM ET RERUM.

157. Francorum sedes vacuas inter Amasin & Rhenum Saxones occuparunt 67. Franci quando in Gallia confederint 55. Franci Galliam tenebant Procopii tempore 68. Francorum Rex quare sibi imperium in Britannos tribuit 69. Francorum legati ad Justinianum 74. Franci & Angli, Britanniam Brittiam nominarunt 74. In Francia novum quoddam Brittonum regnum 69. Franci etiam Francones dicti 17. 26. Fridtenburg 17. Frisavi, Frisiabones, Frisebones, Frisaeones ejusdem gentis nomina 26. Frisaeones ubi habitarent 51. Frisavae Matres 25. Frisaeo corporis custos 26. Frisiabones populus in Gallia soli Plinio memoratus 49. Frisiam neglexit Claudius 171. in Frisia perrari fontes 176. in ea fons aquae dulcis mirae naturae 40. 41. de ea male Muntingius 176. in ea regione fons Oldeborn obturatus *ibid.* Frisiae pagi Berte & Cappelberte unde dicti 45. Frisiae vicus Britzum *ibid.* Frisiae Orientalis pagus Berdum *ibid.* Frisiae nonnulla loca explanantur Muntingio 169. Frisica lingua 165. & 166. Frisio & Frisius 7. 26. Frisii a Plinio memorati habita-

runt inter Helium imò inter medium Rheni ostium Flevum 41. Frisiorum fines usque ad Oceanum procurrebant 42. non extra terras reiecti, ut male Muntingius 164. Frisios & Caninefates medius Rhenus distinxit 42. Frisiorum sedes ad Amasiam amnem 41. non fuit Belgicae adnumerata 153. Frisii Romanis disciplinis exculti 137. Frisii corporis Custodes Principum Romanorum 137. Frisii aliquando Franci dicti 157. in Frisiis inventa herba Britannica 40. Frisones Britti & Britanniae incolas 67. Frisones Brittones dicti 45. Frisones Saxones dicuntur 67. 68. Frisones id est Saxones 67. Frisones maxime inter Amasin & Rhenum incoluerunt 77. Fulvius nobilior in castris operam dedit litteris 139. Funera in Germania cur praeceptores cantantes cum discipulis prosequantur 133. Furstenberg Monasterium ad Castra Vetera 21. an Praetorium Vari 22. Furstenberg nomen arcis Neomagensi 8.

Gabinus vicit Marfos 109. Gaerven & Gaerve-Kamer quid? 131.

INDEX VOCUM ET RERUM.

Gaiſo 7. Galba Imperator ante Imperium bello praefuit in Germania, ſucceſſor Gaetulici 108. Gallaicae Matres 25. Galli Deas terrae locorumque praefides celebrabant 25. has Matres, Matronas & Mairas nominabant *ibid.* Gallorum Dea Fana 33. Gallorum Deus Apollo Belenus 86. Gallorum Bardi, Euhagae & Druidae quid curarint 132. Gallorum annales carmina fuerunt 3. Galli foecundabant agros creta 15. Gallorum in multas terras commigratio 54. migratio in Graeciam & Aſiam *ibid.* eos nulla ratio in Britanniam compulſit *ibid.* Galli Italiam ab Alpibus ad Ancona & Ultra infederunt 49. quo quique Galli tempore in eam venerint, incertum *ibid.* Gallis auxilia a Britannis miſſa 54. Galli Britannas feminas nominant Brettas 38. Gallorum nomina in o pariter & u terminata 7. Galliae & Germaniae loca multa Britanni infederunt 45. Galliam jam antiquiſſimis temporibus Britanni habitarunt 47. 48. a Gallia quomodo in Britanniam trajiciebatur 88. Galliae Britannia proxima eſt ad Geſſoriacum 50. Galliam ad Ligerim occuparunt Britanni

57. Britannorum in Galliam fuga vix Scriptoribus Romanis & Graecis memorata *ibid.* in Galliam an Suevi traducti 89. quando ea Romanis periit 123. eam Franci occuparunt 67. qui tenebant Procopii tempore 68. in eam quo tempore Germaniae quique populus trajecerit incertum 49. Galliarum metropolis Urbs Treverorum 36. Galliarum portio Caninefates & Batavi 42. in Gallia plurimae Scholae fuerunt, in quibus Romanae disciplinae fuerunt traditae 136. in Gallia verſatus Plinius 49. Gallicam Rheni ripam a Fontibus ad Oceanum infederunt Germani 49. Gallica & Britannica lingua olim eadem 6. Ganganorum promontorium in Britannia 60. Garve manipulum notat 132. item praeparationem ſeu institutionem *ibid.* a Garumna quomodo in Britanniam trajiciebatur 88. in Gelria Hercules cultus 147. Genius loci 27. Genios locorum placarunt Romani 25. Genneper Huis 8. Gens patet in titulos, quid? 110. Gentianus & Baſſus Conſules 29. Geographi veteres ex ſua patria non locorum cardinibus regionum ſitum metiuntur 67. Geogra-

INDEX VOCUM ET RERUM.

graphorum veterum & recentium diversa ratio 65. Geographorum veterum de Hiberniae & Britanniae situ sententiae 65. Germani *Κέλται* dicuntur Dioni 172. Germani Deas locorum praesides colebant 25. has Matres, Matronas, & Mairas nominabant *ibid.* Corporis custodes fuerunt Neroni 26. Romana monumenta disjecerunt per Germaniam 100. Insulanos *ellendig* nominabant 54. ab iis Dea Fana culta 33. nec non Isis 31. Germanorum nomina in o pariter & us terminata 7. eorum viles & humiles casae 11. Annales Carmina fuerunt 3. eorum res Romani Scriptores parum accurate tradiderunt 124. Germania quando Romanis periiit 123. in Galliam quo tempore Germaniae Populi trajecterint incertum 49. Germaniae & Galliae loca multa Britanni infederunt 45. in Germania versatus Plinius 49. Germania Superior & Inferior unde dicta *ibid.* Inferioris oppida nonnulla recensentur 27. 28. Legio XXX. in Germania Inferiore hiberna habuit, inde a Principatu Trajani usque ad exitium imperii Romani 16. in qua Germania *ἡ γαλατικὴ* 14. Germania Cisrhenana Galliae Belgicae portio *ibid.* in ea complures figlinae 16.

Germanica Classis vid. Britannica Classis. Germanicus quando Caracalla fit appellatus 112. Germanicus Caesar quando in Germaniam missus fit 151. 154. Ejus ingenium & doctrina laudati 140. Laudes ejus elevat Vellejus 101. Ejus Cohors ex doctis viris constabat 139. Castra ad Amisiam 45. in Frisiis 40. 41. non distita longe Brittenburgo 43. compluria in Germania 41. illum Uxor & Liberi in Germaniam sunt secuti 140. *Gerven* quid? 131. Gessoriacus Portus Britannicus dictus 51. Gessoriacum an idem portus Iccius 51. ex eo portu Claudius Imperator in Britanniam trajecit 51. proximus est Britanniae 50. Glasto oblinebantur Britanni 6. Gothorum & Normannorum irruptiones per Rhenum 173. Goudam lapis Brittenburgo translatus 4. Graeci varie pronuntiabant nomina Barbara 167. iis addebant terminationem ex sua lingua *ibid.* Graeciae Majoris Incolae Frisii 68. non loquebantur Latine 175. Grannona Armoricae oppidum 67. Grannus Magounus Apollo 38. *Groot-water-patig* 157.

Gual

INDEX VOCUM ET RERUM.

Gual Sever, murus inter Angliam & Scotiam 69.

H. mainm...

H. mainm...

H. mainm...

Hadriani forum in Batavorum insula 138.

Hadriatici maris insula Brettotia 60. in eo insulae fluvius Britannium 60.

Haga an municipium Lucense 8.

Halitaea fons 97.

Hannoniae montes Bretten a Brittis dicti 51.

Hassi populus Galliae foli Plinio memoratus 49.

Domini ab Hekeren humanitas laudata & Musaeum ejus 23.

Helium Rheni ostium ingressa Classis Britannica 12. inter Helium & Flevum habitarunt Frisiabones 26. Helii Nympha Nehalennia 14.

Hengisti Ducis Anglorum Saxo- numque expeditio in Britan- niam 123. an Frisius genere 68.

Herbae Regum nominibus ap- pellatae 151. Herba Britanni- ca vide Britannica 41.

Hercules in Gelria cultus 147. in ea Castra Herculis *ibid.*

Castra Herculis Germaniae in- ferioris oppidum 27. Herculis columnae ad quid statutae 104. Herculis Ichyrionis fa- bula 147. Herculis Magusani

inscriptio exposita *ibid.* Her- cules Monifchyros *ibid.* Her- culi tanquam nutricio Batavi & Germani liberos commen- darunt *ibid.* Hercules Saxanus 102. Herculis Saxani monu- mentum Antunnaci inventum 36.

Hetruscorum peculiaris lingua in Italia 175.

Hezzel Mediolacensis Abbas 11.

Hiberni vivebant Britannorum more 56.

Hibernia & Albion five An- glia κατ' ἐξοχὴν dictae Bri- tanniae 71. Hibernia a Proco- pio Britannia appellatur 65. ejus appellationis ratio reddi- tur 71. Hibernia Pomponio melae Juvernia; inepte Oliva- rius Islandiam interpretatur 65. Hibernia Ivernia dicta & Vernia & Juvernia 72. Hiber- nia dicta Scotia major *ibid.* Hiberniae situs Hispaniam spectat 65. Hibernia & Bri- tannia situ non multum dissi- miles *ibid.* de Hiberniae & Britanniae situ veterum Geo- graphorum sententiae *ibid.* Hibernia ad solem occidentem collocatur *ibid.* Brigantes in Hibernia Vindelicia atque Hispania 60.

Hilarus Neronis corpore Cus- tos 26.

Hidegardis Uxor Theodorici Hol- landiae Comitiss 11.

inscriptio exposita *ibid.* Her- cules Monifchyros *ibid.* Her- culi tanquam nutricio Batavi & Germani liberos commen- darunt *ibid.* Hercules Saxanus 102. Herculis Saxani monu- mentum Antunnaci inventum 36.

Hetruscorum peculiaris lingua in Italia 175.

Hezzel Mediolacensis Abbas 11.

Hiberni vivebant Britannorum more 56.

Hibernia & Albion five An- glia κατ' ἐξοχὴν dictae Bri- tanniae 71. Hibernia a Proco- pio Britannia appellatur 65. ejus appellationis ratio reddi- tur 71. Hibernia Pomponio melae Juvernia; inepte Oliva- rius Islandiam interpretatur 65. Hibernia Ivernia dicta & Vernia & Juvernia 72. Hiber- nia dicta Scotia major *ibid.* Hiberniae situs Hispaniam spectat 65. Hibernia & Bri- tannia situ non multum dissi- miles *ibid.* de Hiberniae & Britanniae situ veterum Geo- graphorum sententiae *ibid.* Hibernia ad solem occidentem collocatur *ibid.* Brigantes in Hibernia Vindelicia atque Hispania 60.

Hilarus Neronis corpore Cus- tos 26.

Hidegardis Uxor Theodorici Hol- landiae Comitiss 11.

inscriptio exposita *ibid.* Her- cules Monifchyros *ibid.* Her- culi tanquam nutricio Batavi & Germani liberos commen- darunt *ibid.* Hercules Saxanus 102. Herculis Saxani monu- mentum Antunnaci inventum 36.

Hetruscorum peculiaris lingua in Italia 175.

Hezzel Mediolacensis Abbas 11.

Hiberni vivebant Britannorum more 56.

Hibernia & Albion five An- glia κατ' ἐξοχὴν dictae Bri- tanniae 71. Hibernia a Proco- pio Britannia appellatur 65. ejus appellationis ratio reddi- tur 71. Hibernia Pomponio melae Juvernia; inepte Oliva- rius Islandiam interpretatur 65. Hibernia Ivernia dicta & Vernia & Juvernia 72. Hiber- nia dicta Scotia major *ibid.* Hiberniae situs Hispaniam spectat 65. Hibernia & Bri- tannia situ non multum dissi- miles *ibid.* de Hiberniae & Britanniae situ veterum Geo- graphorum sententiae *ibid.* Hibernia ad solem occidentem collocatur *ibid.* Brigantes in Hibernia Vindelicia atque Hispania 60.

Hilarus Neronis corpore Cus- tos 26.

Hidegardis Uxor Theodorici Hol- landiae Comitiss 11.

inscriptio exposita *ibid.* Her- cules Monifchyros *ibid.* Her- culi tanquam nutricio Batavi & Germani liberos commen- darunt *ibid.* Hercules Saxanus 102. Herculis Saxani monu- mentum Antunnaci inventum 36.

Hetruscorum peculiaris lingua in Italia 175.

Hezzel Mediolacensis Abbas 11.

Hiberni vivebant Britannorum more 56.

Hibernia & Albion five An- glia κατ' ἐξοχὴν dictae Bri- tanniae 71. Hibernia a Proco- pio Britannia appellatur 65. ejus appellationis ratio reddi- tur 71. Hibernia Pomponio melae Juvernia; inepte Oliva- rius Islandiam interpretatur 65. Hibernia Ivernia dicta & Vernia & Juvernia 72. Hiber- nia dicta Scotia major *ibid.* Hiberniae situs Hispaniam spectat 65. Hibernia & Bri- tannia situ non multum dissi- miles *ibid.* de Hiberniae & Britanniae situ veterum Geo- graphorum sententiae *ibid.* Hibernia ad solem occidentem collocatur *ibid.* Brigantes in Hibernia Vindelicia atque Hispania 60.

Hilarus Neronis corpore Cus- tos 26.

Hidegardis Uxor Theodorici Hol- landiae Comitiss 11.

inscriptio exposita *ibid.* Her- cules Monifchyros *ibid.* Her- culi tanquam nutricio Batavi & Germani liberos commen- darunt *ibid.* Hercules Saxanus 102. Herculis Saxani monu- mentum Antunnaci inventum 36.

Hetruscorum peculiaris lingua in Italia 175.

Hezzel Mediolacensis Abbas 11.

INDEX VOCUM ET RERUM.

Hispaniam spectat Hibernia 65.
 in Hispaniam Britannorum mi-
 grationes 60. in Hispania Ro-
 manae Graecaeque litterae in
 Scholis institutae 136. Brigantes
 in Hispania 60. Vettones
 Hispaniae populus 157. 158.
 Histricae Classis praefectus Car-
 nunto 30.
 Hludana Dea ubi culta 31.
 Hollandia & Frisia male Belgium
 appellatur 170. Hollandiae Co-
 mitis Theodoricus II. filius Eg-
 bertus de Britannia 11.
 Horsus Dux Anglorum Saxo-
 numque in Britanniam 123.
 an Frisius genere 68.
 Horti Mariani 172.
Huis Arcem Castellumque notat
 8. praestantius quidpiam,
 quam domum vulgaresque ae-
 des, significat *ibid.*
 Humanitas quid?
 Hungeri Traiectensis Episcopi ae-
 tate miserranda eluvies ad O-
 ceanum & Rhenum 126.
 Hunni dicti & Unni & Chun-
 ni 90.
 Hyc & Hyk quid 167.

I.

I & E permutantur 38. 116.
 Iccius Portus an idem Gessoriacus
 51.
 Illyricorum Deus Apollo Bele-
 nus 86.

Imanuentius Mandubratii Pater 56.
 Imperatorum Romanorum Co-
 hortibus in Castris ex doctis vi-
 ris constabant 139. 140. Im-
 perator five Caesar vid. Prin-
 ceptus.
in India aras five columnas Bac-
 chus posuit 105.
 Indus flumen 104.
Ingen an tantum productio vo-
 cis Germanicae 31.
 Inguiomerus Cheruscorum Dux
 100.
 Inscriptionum locus notatus ma-
 gnum fructum adfert eruditibus
 26. 27.
 Insulae quae extra terras rejectae
 dicantur 164. ab insulis & ma-
 ri humana natura abhorret *ibid.*
 Insulani Germani *ellendig* dicti 54.
 Interamnae nomine plures ur-
 bes dictae Interamn. Decurio
 Quinquennial 34.
 Italia a Gallis occupata inde ad
 Ancona & ultra 49. 54. Ita-
 liam quo quisque Gallorum
 populus occupavit incertum
 49. in ea variae linguae ob
 varias gentes & populos 175.
 in ea complures Phari tempo-
 re Plinii 80.
 Juba Rex Mauritaniae Romanis
 disciplinis imbutus 135.
 Ivernia id est Hibernia 71.
 Julia Domna uxor Imperatoris Se-
 veri 117. an imago ejus ad
 Brittenburgum inventa 96.
 Julianus quas urbes in Germania
 D d In-

INDEX VOCUM ET RERUM.

Inferiore occupavit 27. Ejus
Classis quo ostio Rhenum su-
bierit annonam ex Britannia
adportans 13. Ejus jussu Me-
dicinalia Collectanea Graece
scripsit Oribasius 161.
Julius Paullus frater Claudii Ci-
vilis cur Romano nomine inli-
gnis fuerit 139.
Junianus Amabilis 23.
Jupiter Deus Montium 97. Jovi
Capitolino consecrata Laurea
172.
Justinianus Imperator non est
cognominatus Britannus 150.
Juvernia id est Hibernia 72.

L.

L littera a Romanis hoc charac-
tere notata K. 16.
Lapathum Aquaticum 137. sati-
vum an Rumex 168. Lapathum
quantum conveniat Britannica
159. quae utriusque differen-
tia 177. Lapathum an Muntin-
gii Britannica 157.
Lapides litterati ad Rhenum in-
venti cujusmodi 102.
Latini Barbarorum nomina in o
& us pariter terminabant 7.
Latinorum peculiaris lingua in
Italia 175.
Laurea Jovi Capitolino consecra-
ta 172.
Lauri Mansio Bataviae 33.

Leber prisca Scriptura pro Liber
116.
Leer pagus Frisiae 66.
Legiones Romanae praesidia ad
Rhenum egerunt 173. opus
fecerunt in Figlinis per Ger-
maniam 16. Legionum monu-
menta ad Brittenburgum in-
venta 16. Legio I. MENERVIA
Castra habuit ad Bonnam 16.
116. Leg. II. Medicus 165.
Leg. V. MARCIA 16. Leg. VI.
Medicus 163. Leg. VII. GEMI-
NA 35. Leg. VIII. AUGUSTA
16. monumenta ejus ad Brit-
tenburgum inventa *ibid.* Leg.
X. GERMANICA praesidia egit
in Pannonia 115. monumenta
ejus ad Brittenburgum inven-
ta 16. Leg. XII. ad Antunna-
cum Castra habuit *ibid.* Leg.
14. G. 29. Leg. XIV. GER-
MANICA in Pannonia praesidia
egit 115. Leg. XIV. GEMI-
NAE Praefectus Carnunto 30.
Leg. XV. 16. Leg. XXII. P. P.
F. 24. Leg. XXV. monumen-
ta an ad Brittenburgum inven-
ta 16. Leg. XXVI. Vexillatio
17. Leg. XXX. 21. Leg.
XXX. V. V. 27. id est Legio
Trigesima Ulpia Victrix 28.
quando haec Legio instituta
39. inde a Principatu Trajani
usque ad exitium Imperii Ro-
mani in Germania Inferiore
hiberna habuit 16. late limi-
tem Rheni est tuita 22. inde
monu-

INDEX VOCUM ET RERUM.

monumenta ejus frequentia
per ripas *ibid.* tetendit ad Cas-
tra Vetera 16. variis erroribus
ansam dedit *ibid.* Leg. XXXV.
per errorem sic scripta *ibid.*
similiter Leg. XXXXV. &
LXXXVI. *ibid.*

Lepelbladen non sunt herba Bri-
tannica 46.

Lephana vicus ad Albim 33.

Leve Fane Dea nomen dedit
Mansioni in Batavia 33.

Libamenta Oceano data 104.

Licai filius 58.

a Ligeri, amne Galliae, quo-
modo in Britanniam trajicie-
batur 88.

Lioffinus natus in Britannia, id
est Hollandia 11.

Littora olim navigantes lege-
bant 188. Littus Saxonicum
vid. Saxonicum.

Loci Genius 27.

Locorum Numina Matres dictae
25.

Lucanicum sese dici voluit Cara-
calla 112.

Lucensium Municipium an Haga
Comitum 8.

Luddingen vicus in Ducatu Cli-
venfi 31.

Ludus Litterarius in Batavorum
Insula 133. adde infra Schola.

Lugdunum Urbs Augusta co-
gnominata 37. ad eam inventa
Matrum Augustarum monu-
menta *ibid.* Lugdunensis Scho-
la 136.

Lupio accola Lupiae amnis 147.

Lusitaniae oppidum Brittium 60.

Lutatia Sueva non fuit Dea 35.

M.

MAdelinus Monetarius in
nummis Trajecti & Dorestati
145. Errores circa illud no-
men notati *ibid.*

Maenianae, Eumenii Schola an
Cliviae fuerit 137.

Magazobuis Vetusta Lingua Ger-
manica nutrimum significat 14.

Magister antiqua scriptura pro
Magister 116.

Magufanus dictus Hercules quasi
nutritivus a *Magazobuis* 147.

Majoris Graeciae populi peculiari
lingua utebantur in Italia 175.

Mairae Gallorum & Germano-
rum Deae tutelares vide Ma-
tres.

Malburgius vicus Arnheimiae
proximus 27.

Malvifae Deae 60.

Mandubratius Britannus Caesa-
rem in Britanniam accivit 16.

Manes Dii 24.

Marcellus Caelius 102.

Marcinus Surconis filius 58.

Marga vox Gallica Cretam fig-
nificat 15.

Mariani horti 172.

Marsatorum Insulae non extra
terras rejectae 164.

INDEX VOCUM ET RERUM.

Marli victi a Gabinio 109. colue-
runt Aufanias Matres 32.
Massiliensis Scholae maxima cele-
britas 136.
Matalis Matelio five Matilo Man-
fio in Batavorum Insula 24.
Mater Villae Fagnae 35. Matres
dictae numina topica seu lo-
calia per Germaniam 25.
iis locorum nomina tributa
ibid. cur eas placarint Romani
ibid. an lapides, positi in lo-
cis exteris 32. Matres Aufa-
niae in lapide Lugdunensi &
Neomagenfi *ibid.* Matres Au-
gustae id est Lugdunenses 37.
Brittae 20. dictae a Brittis id
est Brittannis 38. locus earum
ad Castra Vetera in Ducatu
Clivenfi 22. Earum cultus
quando coepit 123. Matres
Dalmatiarum 32. Matres Fri-
savae 25. Gallaicae *ibid.* Pan-
noniorum 32. Paternae 25.
Quadriburgeses 28. Suevae
25. an extra Germaniam cul-
tae 34. an in Italia 35. Ma-
tres Treverae *ibid.* an extra
Treverorum fines cultae 36.
Matres Vasionenses 37.
Matronae dictae Gallorum &
Germanorum Numina topica
vid. Matres. Matronae Aufa-
niae vid. Aufaniae & Matres
Aufaniae. Matronae Vacalline-
hae 26. Vediantiae 25.
Mauritius Nassovius Princeps un-
dique lapides in Bergendalen-

sem secessum comportavit 22.
36. Ejus Cenotaphium in illo
loco 36.
Maximus Tyrannus Hispanus
Natione, nec magna auctorita-
te 121. multis conviciis pro-
scriptus 122. cur Rutupinus
Latro dictus *ibid.* a militibus
Imperator constitutus *ibid.*
Gratianum Augustum bello
petiturus ex Britannia ad
Rheni ostia appulit 121. an
in Armoricanam Regionem
Britannos adduxerit 120. &
121. non eos in Bataviam
duxit 123. male Maximianus
dicitur 122.
L. Maximus ubi vicerit Anto-
nium 173.
Medici vetusti urendo & secan-
do vulnera sanabant 160. Hip-
pocratici Britannicae usum in
Frisia ignorarunt 174. Medici
Arabes 160. Medici multi,
qui Graece scripserunt habue-
runt Romana nomina 154.
Medicum Caesar dimissis cete-
ris secum retinuit 163. Medi-
ci sequebantur Castra & exer-
citus Romanorum 162. comi-
tabantur honestiores in itine-
re & peregrinatione *ibid.* &
163. Medicus Leg. II. & VI.
163. Medicorum mollis &
suspensa manus probatur 161.
Meisters Bardi dicti hinc *Meis-
terzangen* 133.

Me-

INDEX VOCUM ET RERUM.

Melanchthon patriam habuit
Brettam in Palatinatu Inferio-
re 39.
Menerva pro Minerva scriptura
vetusta 116.
Mercurii alata galea 117. forma
ejus nonnunquam barbata *ibid.*
simulacrum in Walachria a
Willebrordo confractum 126.
Mictis Insula Britannica 53.
Migrationes assidue Septentrio-
nalia populorum 53. a scrip-
toribus antiquis saepe praeteri-
tae 49. 50.
Milites Romani opus fecerunt
in Figlinis per Germaniam 16.
Militares Viae vid. Via.
Milliariae columnae etiam fines
regionum notabant 106. Mil-
liarius lapis in Batavia inven-
tus 42. Milliarii lapides spe-
ciosiores Regionum fines de-
signabant 106.
Miseni ad promontorium fuit
Pharus 80.
Moeni fluminis in Germania ac-
colae fuerunt Alemanni 168.
Moguntia five Moguntiacum
Urbs Germaniae 24.
Moles Drusi 12.
Monischyri Dei fabula 146.
Monster vicus Bataviae unde dic-
tus censebatur 147.
Montium Deus Jupiter 97.
Morbi novi ex novis & peregri-
nis cibis 174.
Morinorum Portus 12. Britan-
nicus dictus 51. ex eo in Bri-

tanniam trajectus 88. quare
hunc versus navigabant ex
Rhenio Britanniam petaturi 12.
incertum trajectus spatium
apud vetustos scriptores 70.
Mosa, Scaldis, Vahalidis amnes
ostio Rheni occidentali effun-
debantur 13.
Municipium Lucensium an Ha-
ga 8.
Mur Sever Murus Severi inter
Angliam & Scotiam 69.

N.

N Avaliae pons 4.
Navigantes olim littora legebant
88.
Navis forma ad Brittenburgum
inventae non Barbarica fuit
92. Naves ex boum tergori-
bus in Britannia 53. coronatae
104. vimineae 53. nautae co-
ronati 104.
Negotiator Britannicianus 14.
Negotiator Cretarius 15.
Nehalennia Helii Nympha 14.
Ejus arae in Walachria quan-
do perierint 176. ei sacra fe-
cit Negotiator Britannicianus
14.
Neomagus nunc Gelriae caput
olim Batavorum 28. tegulae
istic repertae 17. monumenta
effossa 127. a Neomago ad
Oceanum aliquando Saxones

INDEX VOCUM ET RERUM. I

incoluerunt 67. Neomagen-
 sium veterum splendor 138.
 Neomagensis Arx cur Domus
 & Burgus dicta 8. etiam Prin-
 cipis Burgus *ibid.* *Burg tract*
 unde nomen *ibid.* Arx in feu-
 dum concessa Comiti Gelriae
 a Friderico Barbarossa *ibid.*
 Neomagensis lapis antiquus
 expositus 32. 102. Neomagi
 nomen pluribus oppidis tribu-
 tum 27. 28.
 Nero Imperator usus est Germa-
 nis Corporis Custodibus 26.
 ejus auris notata Persio 144.
 Neronis Colossus 172. 173.
 Nica & Anica quid 174.
 Nigripullus Mansio in Insula Ba-
 tavorum 33.
 Nili fluminis Aegyptii forma num-
 mo designata 94. ostium ejus ca-
 pite barbato designatum *ibid.*
 Noita nomen oppidi Germaniae
 Inferioris sed corruptum 24.
 33.
 Nomina Barbara non recte ad-
 secuti Librarii 100. nomina
 Gallorum & Germanorum in
 10 pariter & us terminata 7.
 Nomina peregrina varie pro-
 nunciabantur a Graecis & La-
 tinis 167. qui addiderunt iis
 terminationem ex sua lingua
 10. Nomina confingendi li-
 centia saeculo superiore nota-
 ta 8. Nominum similitudo
 cognatos populos arguit 50.
 Noricum Ripense 29.

Normannorum irruptiones per
 Rhenum 173.
 Notae A. F. C. M. P. XII. expo-
 sitae 43. item C. T. R. VI.
 24. C. V. T. 23. D. S. P.
 29. ENEDIOR. 116. IS.
 AUG. 30. nota k exposita 16.
 LEG. I. M. P. F. 116. O in
 faxis priscis distinctionis vi-
 cem obtinet 59. ORD. 60.
 QUADRI. 30. S. 29. *IIII*
 VIR. AUG. C. C. C. AUG.
 LUG. 37.
 Novesium Germaniae Inferioris
 oppidum 27. 28.
 O littera in faxis distinctionis
 notam habet 59.
 Obiter 24.
 Oceani eluvies Straboni incogni-
 ta 127. Oceano Libamenta
 data 104. ad Oceanum an ag-
 geres ex cespitibus 7.
 Oldeborn fons obturatus in Fri-
 sia 176.
 Opera fictilia non ibi facta ubi
 inventa 16. ea per Germanias
 milites Romani fingeant 16.
 Orbis terrarum in duas partes di-
 visus 39. 105.
 Orcades insulae etiam Dorcades
 dictae 33.
 Ordovicum, populi in Britan-
 nia, sedes 60.

Ori-

INDEX VOCUM ET RERUM

Originatio Arcis Britannicae
Lhuidi rejecta 17. originatio-
nes aliae ridiculae arcis Brit-
tenburgi *ibid.*

Oromanfati, populus Galliae,
foli Plinio memoratus 49.

Ostiae fuit Pharus 80.

Oxalis qualis herba 168.

Oxus amnis 105.

P.

PAeones appellantur Pannonii
a nonnullis Scriptoribus Grae-
cis 113. Pacones Pannonios
nusquam dixit Dion Cassius
114.

Paetulus Appulejus 34.

Palatinatus urbs Bretten nomen
accepit a Brittis vel Britannis
qui ibi confederunt 39.

Palatium quid 171. Palatio,
domui Caesaris, ramus ex
quercu consecratus 172.

Palmam Cretenfes in Nummis
praetulerunt 170.

Pannonia Provincia 29. Panno-
niae Dux 30. Pannoniae Prae-
ses *ibid.* Pannoniae primae
Dux sub dispositione sua ha-
buit Equites Sagittarios Qua-
driborgio 29. in Pannonia

Leg. X. Germanica 115. in
Pannonia Severus Imperium
est auspicatus 113. Pannonii
quando Romanorum discipli-

nis exculti 136. Pannonii
nonnullis Graecis Scriptori-
bus Pacones dicuntur 113.

114. Pannonios Paconas nus-
quam dixit Dion Cassius 114.

Pannoniorum Matres 32.

Papenbroeki & Emtinckii Villa
Velsena 21.

Parietes imaginibus exornati 97.

Patere in titulos quomodo gens
dicatur 110.

Paternae Matres 25.

T. Paternius Perpetus 36.

Patig herba sive *groot-water-pa-
tig* 157.

Patronus Coloniarum 58.

Pedernel Austriae oppidum 30.

ΠΕΙΩ ΕΦΕCΙΩΝ in nummis quid
notet 96. in aliis ΠΕΙΩΝ 97.

Pelori turris id est Pharus 78.

Per viam id est obiter 24.

Percurrere Germaniam id est par-
tem ejus celeriter transire 88.

Perpetus Paternus 36.

Pharus non quancunque turrim
olim notabat, ex qua ignis
emicabat in usum navigan-
tium, sed eam quae in Pharo
insula erat 73. Phari turris ad
medium Rheni ostium 76.

Pharus & Brittenburgus dif-
ferunt 78. 79. Phari turre
tempore Plinii complures fue-
runt in Italia 80. imo complu-
res per omnia Maria & litto-
ra 88. Pharus & ara in Cantii
littore 103.

Philaenorum arae 105.

INDEX VOCUM ET RERUM

Φρυγία 157.
 Phryges a Cretenfibus ortos quomodo probavit Virgilius 150.
 Pictonica Schola 136. *The Pictswal* murus aut vallus inter Angliam & Scotiam 69.
 Pionis Montis ad Ephesum Simulacrum 97.
 Plantae invisitatae an in Triumphiferculis Romae praelatae 171. Plantarum & Arborum imagines Nummis percussae 170.
 Plautius exercitum Romanum in Britanniam traduxit 165.
 Podagra & Fana eadem Dea: illa Romanorum, haec Germanorum 33.
 Pompejus Magnus in Castris declamavit 139.
 Populoniae Aquae 138.
 Populorum nonnullorum migrationes a Scriptoribus antiquis praeteritae 50. populos cognatos nominum similitudo arguit *ibid.* populi septentrionales sedes suas crebro mutarunt 53.
 Praefectus classis Histricae Carnunto 30. praefectus Leg. XIV. G. Carnunti *ibid.*
 Praeparant Praeceptores animum adolescentium ad capeffendas artes 133.
 Praetoris etymon ridiculum 165.
 Praetorium Agrippinae 43. fuit in Caninefatum regione *ibid.* non fuit armamentarium 44. adde in Agrippina praetorium

Agrippinae quale in Batavorum insula 137.
 Principum Romanorum Corporis Custodes ex Batavis, Caninefatibus & Frisiis electi *ibid.*
 Principum domui consecratus ramus ex quercu 172.
 Priscianus Augustalis Coloniae Sarmizaegethusae 31.
 Prospectus Geographis longissimum spatium nonnunquam significatur 87.
 Provinciales a Romanis in longinquas terras transmissi sacramenti jure 57.
 Πρυτάνων etymon ridiculum 165.
 Puteolis fuit pharus 80.

Q.
Quadriburgum Germaniae Inferioris oppidum nunc Qualburg in Ducatu Clivenfi 27. 28. nummi complures saeculi Constantiniani inventi ad Quadriburgum *ibid.* Quadriburgi amplures 29. Quadriburgus Pannoniae videtur esse Kerlburg in Austria 30. Equites Sagittarii Quadriburgio fuerunt sub dispositione Ducis Pannoniae primae 29. 30. Tribunus Cohortis Quadriburgio fuit sub dispositione Ducis Valeriae Ripensis *ibid.* Quadriburgenses Deae an in lapide Pedernellenfi *ibid.* Quadriburgenses Matres 28. Qua-

INDEX VOCUM ET RERUM.

Quadriviae Deae an in monumento 30. Quadriui Dii 29. Qualburg vicus Ducatus Clivenfis olim Quadriburgus 27. Qualburg etiam Quatburg scribitur 28. ex quercu ramus Palatio consecratus 172. Quinquennal. Decur. Interamn. 34. Quintilius Varus in Germania transrhenana tres legiones perdidit 22. Praetorium ejus ad Castra Vetera *ibid.* Quintus Aurelius 35.

R.

Romani locorum peregrinorum Deos, in quibus versabantur, sibi propitiabant 25. cur suae, Graecaeque linguae disciplinas per provincias diffuderint 135. obsides a Barbaris datos cur sua lingua erudierint *ibid.* Romani & Graeci varie pronunciabant nomina peregrina 167. Romani a Britannis semper in Insulam exciti 56. Romani Imperii terminus Rhenus & Oceanus 102. Romanis quando periit Hispania, Gallia, Britannia, Germania 123. Romana Civitate donati plurimi Batavi 138. Romana monumenta a Barbaris disjecta 99. Romana Nomina quare

Batavis data 138. Romani Scriptores non satis accurate res Romanas tradiderunt 124.

Romanoburgus sive Romburgus in Sinistra Rheni Ripa 43. fuit Armamentarium 111. Arx Romanorum dicta Snoio, ab aliis Rodeburg dicitur 134. Arx haec everfa a Brinione 111.

Rosarum calix Vibon Frisiis antiquis dictus 46. Wibe, Wibel & Wype Gelris appellatur 163.

Rumanheim pagus 26.

Rumehae Matronae 27.

Rumex qualis herba 168.

Runici populus Galliae Belgicae 26.

Rutupinus Latro cur Maximus Tyrannus dictus 122.

S.

Saltza amnis in Rhenum defluit 39.

Sanct Goar Urbs ad Rhenum 29.

Santen oppidum Ducatus Clivenfis 38. lapis ad id effossus exponitur 24.

Sarmizaegethusa Colonia ubi 31.

Saturninus Vettius 24.

Saurana sacrum fecit Isidi & Serapidi 31.

Saxanus Hercules 102. Ejus monumentum-

Ee

numen-

INDEX VOCUM ET RERUM.

numentum Antunnaci reper-
tum 36.

Saxo, Saxus & Saxonus Gentis
nomen 7. Saxones etiam Fri-
sones dicti 67. 68. in Batavia
habitarunt 67. Saxonum An-
glorumque expeditio in Bri-
tanniam quando instituta 123.
vix Romanis Graecisque Scrip-
toribus memorata 57. huic ex-
peditioni an Alemanni inter-
fuerint 68. Saxonicum littus
ubi 67. unde id nominatum
ibid.

Scaldis, Mosa, Vahalís amnes
ostio Rheni occidentali effun-
debantur 13.

Scandinaviam Procopius existi-
mavit esse Thulen 66.

Scelotyrbe morbus violentius ser-
pit per Regiones Oceano
proximus 173.

Scholae vox late patet 134.

Schola sive Ludus litterarius
in Batavorum Insula 133. in
ea litterae Graecae & Latinae
fuerunt traditae 135. ea vici-
na fuit Romburgo Arci 134.
135. oppugnata frustra a Scri-
verio 134. cur in Caninefati-
bus & Batavorum Insula insti-
tuta 137. Scholae plurimae
per Provincias populi Roma-
ni, ac potissimum in Gallia
constitutae 136.

Scipiones Africani in Castris ope-
ram dederunt litteris 139.

Scotia sive Scotia Major quando

Hibernia dicta 72. 73. Sco-
tiam & Britanniam murus seu
vallus separat 69.

Scottis *Waitb* murus aut vallus
inter Angliam & Scotiam 69.

Scriptores vetusti crebro errarunt
circa Britanniam 73. Scripto-
rum nonnullorum silentium &
dissensus non semper falsitatis
suspicionem praebet 48. 49.

51. 159. Nihil Numeris cor-
ruptius in Scriptoribus antiquis
70. in Scriptoribus & rebus
antiquis verisimilitudo tantum
valet, quantum ipsa veritas 50.

Septentrionales populi crebro se-
des mutarunt 53.

Septimius Donius 37. L. Septi-
mius Severus Imperator 32.

Sequana Galliae amne quomo-
do in Britanniam trajiciebatur
88.

Serratula herba Latinis Vettonica
dicta 158.

Sesaius Licai Filius 58.

Sestianae Arae in Hispania 103.

Severus Imperator Romanus Im-
perium suscepit in Pannoniis
non in Germania 113. Saba-
riae Imperator appellatus 114.

115. Opera multa inclinata
restituit *ibid.* quando Aram in
Caninefatibus aut Batavorum

Insula reparavit 113. an Bata-
viam adierit, antequam in
Britanniam est transgressus

ibid. Brittenburgum in Cani-
nefatibus & Aram ejus resti-
tuit

INDEX VOCUM ET RERUM.

tuit III. de sua vita ipse li-
 bros composuit *ibid.* ejus bu-
 stum ad Brittenburgum in-
 ventum sed male 69. Severus
 Flavius 27. 28.
 Sevir Augustalis Coloniae Ulpiae
 Trajanae 23.
 Sextus Donius 37. Sex. Secund.
 23.
 Silvanae Deae 29. Silvanus 60.
 Silvanus Negotiator Britannii-
 cianus 14.
 Silvae Deae vid. Sylvae.
 Simerwold pagus Frisiae 166.
 Slavenfes interfuerunt Saxonum
 expeditioni in Britanniam
 68.
 Stoicorum ineptiae in etymis in-
 vestigandis 174.
 Stomacace violentius serpit per
 regiones Rheno proximas 173.
 Stone-End in Cantio 103.
 Sturii populus Germaniae 26.
 ubi habitarint 51. Eorum In-
 sula non extra terras rejecta
 164.
 Suevi ad Istrum flumen Isidem
 Deam coluerunt 31. an in Gal-
 liam traducti 89. inter Rhe-
 num & Flevum amnes non ha-
 bitarunt tempore priorum
 Principum 89. Suevorum fi-
 nes amplissimi *ibid.* Sueva
 Lutatia non fuit Dea 35. Sue-
 vae Matres 25. an in Italia aut
 extra Germaniam cultae 34. 35.
 Sueviam non Caligula ingres-
 sus 89.

Sulevae Deae id est Sylvae seu
 Sylvestres 35.
 Sulpicius Severus 122.
 Surconis Filius 58.
 Sybaris Urbs quando everfa 172.
 Sylphium Cernenfes in Nummis
 praeferunt 170.
 Sylvae seu Campefres Deae 35.

T.

T. in multis vocibus Germano-
 rum antiquis articuli vice fun-
 gitur 32.
 Tafel-bord 46.
 Tymefis Britanniae fluvii ety-
 mon 32. Tenames dictus *ibid.*
 Tamfana an Interamnae culta
 34. Tamfana Dea vero no-
 mine Taufana & Aufania
 32.
 Tanais fluvius limes Europae &
 Asiae 105. Tanais nummo
 designatus 94.
 Tauri Aquae 138.
 Te vicum, pagum urbem aut lo-
 cum designat lingua Belgica
 8. 11.
 Theodorici Hollandiae Comit-
 is 2. filius Egbertus de Britan-
 nia 11. ejus Uxor Hildegardis
ibid.
 Theodosius 142.
 Thrascypolis & Rascypolis idem
 nomen 32.
 Thule infula male designata a
 Ee 2 Pro-

INDEX VOCUM ET RERUM.

Procopio 66. Thulen Procopius existimavit Scandinaviam *ibid.*
 Thuringi quos Anglos & Britanos expulerint 45.
 Tiberis ostium capite barbato designatur 94.
 Tiberius Imperator quemadmodum *obiter* exposuerit 24.
 Tiberius Caninefates domuit 139.
 Tibilenus Deus alio nomine Be-
 lenus dictus 33.
 Timaeus Graecus Scriptor rerum
 Britannicarum parum gnarus
 fuit 53.
 Titus Imperator ante imperium
 meruit Tribunus militum in
 Germania 153.
 Togae usus in Batavia & Britan-
 nia 137.
 Tolosana Schola 136.
 Topici Dii non culti extra re-
 giones suas 34.
 Traja nomen oppidi Germaniae
 Inferioris sed corruptum 24. 33.
 Trajana Colonia vide Colonia
 Trajana.
 Trajanensis civis 24.
 Trajectum in nummis *Triectum*
 145. in nummis Trajecti Ma-
 delinus *ibid.*
in Trasifalania quondam Tungri
 habitarunt 50.
 Verus Trebius 31.
 Treverorum Civitas Galliarum
 metropolis 36. Treverorum Ci-
 vitas maximo olim luxu eni-

tuit 138. Belgicae caput &
 Imperii sedes *ibid.* Trevero-
 rum amplissima fuit regio 36.
 Treveri cur Capitales dicantur
 Ciceroni *ibid.* Treverae Ma-
 tres 35. an extra Treverorum
 fines cultae 36. Treverensis
 Archiepiscopus Egbertus de
 Britannia 11. Treverensis
 Schola 136.
 Tricesima five Tricensima Urbs
 Germaniae Inferioris 24. 27.
 28. an Castra Ulpia & Colonia
 Trajana 22.
 Trinobantes Caesarem in Britan-
 niam acciverunt 56.
In Triumpho rara quaeque atque
 invisitata ostendebantur 70.
 Tropaea nonnulla in Urbibus
 excitata 82.
 Tungri in Germania transrhena-
 na olim habitarunt 50.
 Turris vox saepe Pharum notat
 aut turrim similem Pharo Ae-
 gyptiae 79. Turris Bononien-
 sis in Gallia non fuit Caligulae
 88. Turris Britannica 5. Tur-
 ris Callae 11. Turres quae in
 Sardinia & Apulia ad mare 80.
 Tutrecht & Utrecht in antiquis
 diplomatibus 33.
 Ty & Y fluvius Amstelodamen-
 sis *ibid.*

V.

V & B permutantur 26. 34. 175.
 Vacallinae Matronae 26.

Vach-

INDEX VOCUM ET RERUM.

- Vachlendorff pagus 27.
VAERIUS id est Valerius 21.
 Vahalis amnis facilius quam Rhenus navigabitur adverso amne 13. Vahalis, Mosa, Scaldis flumina Ostio Rheni Occidentalis effundebantur 13.
 Valeria filia Diocletiani 34. inde Valeria Provincia 29. quae pars Pannoniae 30. Dux Valeriae Provinciae Ripensis sub se habuit Tribunum Cohortis Quadriborgio 29.
 Varus & Bradua Consules 35.
 Varus Quintilius vide Quintilius.
 Vasio oppidum Vocontiorum in Gallia 37. Vasionenses Matres *ibid.*
 Vates five Euhagae apud Gallos sacra curabantur 132.
 Ubbergenfis lapis 35.
 Vadiantii populus Galliae Narbonensis 25. Vedianthiae Matronae *ibid.*
 Vejove id est Vejovi antiqua scriptura 116.
 In Velavia quondam Tungri habitarunt 50.
 Velada, Virgo Bructea late imperitavit 143. Veladae potentia invisa Batavis *ibid.* Veldae ductae imago *ibid.*
 Velfena Villa Papenbroekii & Emtinckii 21.
 Venidius Rufus legatus Leg. I. tempore Severi & Caracallae 117.
 Verbum ad duo refertur nonnunquam diverso sensu 101. 38.
Verkeer-bord 46.
 Vergobreti etymon 165.
 Aur. Verecundus 60.
 Verisimilitudo in rebus antiquis tantum valet, quantum ipsa veritas 50.
 Vernia pro Hibernia 72.
 Verus Trebius 31.
 Vesonionensis Schola 136.
 Vetera Castra vide Castra Vetera.
 Veterheim 8.
 M. Vettius Saturninus Civis Coloniae Ulpiae Trajanae 24.
 Vettones populus Hispaniae 158.
 Vettonia herba Latinis Serratula dicta 158.
 Vex. Brit. in tegulis 17. Vexillatio Brittonum 15. Vexillatio Britannorum an Brittenburgum tenuerit 16. Vexillatio leg. XXVI. 17. Vexillationum castra 41.
 Viae militares binae per Bataviam 138. Via militaris a Moguntiaco ad Matileonem 24. *per viam* id est obiter 24.
Vivo & bibo non differunt 175.
 Vibones flores Britannicae 40. 163. Vibones rosarum calicem notant 46. an ex lingua Frisica derivandum 163.
 Vicani Bibienses 29.
 Vienna Austriae 30. Vienna prope Lugdunum in Gallia 37.
 Villae Fagnae Mater 35.
 Vindebona five Vindomana 30.

INDEX VOCUM ET RERUM.

Brigantes in Hibernia, Vindelicia
atque Hispania 60. in Vindeli-
cia Urbs a Batavis dicta 58.
Visurgium ara Drusi 101.
Uibanectes, populus in Gallia,
foli Plinio memoratus 49.
Ulpia Castra vid. Castra vetera.
Unni, Hunni, Chunni 90.
Vocabula & nomina peregrina
varie scripta a Graecis & Ro-
manis 167. iis addiderunt ter-
minationem ex sua lingua *ibid.*
Voliternae Aquae 138.
Vonones Parthorum Rex Roma-
nis artibus excultus 35.
Ad Voorburgum lapis inventus
23.
Vristandica herba Britannica.
167.
Vritanica & Vritandica herba
Britannica *ibid.*
Ursulae fabula exposita 147.
Utrecht & Tutrecht 33.
In Wallachria Mercurii simula-
crum a Willebrordo confrac-
tum 126.

Warmond 8.
Waterburg nomen fictum urbis
28.
Water-patig 157.
Wibe, Wibel, Wype corticem
rosarum lingua Gelrica signifi-
cat 163.
Willebrordus primus Trajecten-
sium Episcopus Mercurii simula-
crum in Walachria confregit
126.

Y.

Y & Ty fluvius Amsteloda-
mensis 33.

Z.

Zelandiam Rhenus irrigat 14.
Zutphaniae lapis antiquus extat
23.
Zutphaniam unde Lapides trans-
missi 24.
In Zutphaniensi comitatu quon-
dam Tungri habitaverunt 50.

F I N I S.

Cannegieter, Hendrik,

Dissertatio de Brittenburgo

Haga Comitum 1734

4 Brit. 22

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10225077-8